

BEŞİR EFENDİ'NİN
DEVERAN VE ZİKR HAKKINDA RİSALESİ
(METİN İNCELEME- SÖZLÜK)

HAZIRLAYAN
GÜLŞEN ZEYNEP ÇAKIR

DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. VİCDAN ÖZDİNGİŞ

MANİSA

2015

ÖZET

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmada 16. yüzyılda yaşayan Kalburcu Şeyhi Pir Seyyid Ahmed Beşir Efendi'nin (ö.1570) 112 varaktan meydana gelen “Deveran ve Zikir Hakkında Risale” adlı eseri çeviri yazı usulüyle Türkçe'ye aktarılmaya çalışılmıştır. Söz konusu çalışmada “deveran” ve “zikir” hakkında bilgi verilmiştir. Kütahyalı olan mutasavvıf; ünlü şair Sunullah Gaybî'nin dedesidir. Oğlu, Şeyh Ahmed'dir. Müftülük yaptığı için Müftü Şeyh adı ile anılır. (Çavdar Baba, Kalburcu diğer ünvanlarıdır) Merkez Efendi'nin halifesidir. 1570 yılında vefat etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kalburcu Şeyhi Pir Seyyid Ahmed Beşir Efendi,

Devran, Zikir, Risale.

ABSTRACT

We tried to be transferred to Turkish translation article settlement as a master degree thesis "Deveran ve Zikr Hakkında Risale", which consists 112 kelps and is written by Kalburcu Şeyhi Pir Seyyid Ahmed Beşir Efendi (ö.1570) who lived in 16th century. We furnished in formation about “deveran” and “zikr” in this dissertation. Clergyman from Kütahya was also the grandfather of the famed poet Sunullah Gaybi and, his son was Şeyh Ahmed. He was mentioned as a Müftü Şeyh because of his job.(Çavdar Baba, Kalburcu were his other appellation) He was Merkez Efendi’s caliph and died in 1570.

KeyWords: Kalburcu Şeyhi Pir Seyyid Ahmed Beşir Efendi, deveran, zikr, risale.

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “*Deveran ve Zikir Hakkında Risale*” adlı alışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dűşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gűsterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

13/01/2015

Adı Soyadı

Gűlřen Zeynep AKIR

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 15/01/2015 tarih ve 1/2 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisans Üstü Öğretim Yönetmeliği'nin 24. Maddesi gereğince Enstitümüz Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Gülşen Zeynep ÇAKIR'ın 'Deverân ve Zikir Hakkında Risale (Müellifi:Beşir Efendi)' konulu tezi incelenmiş ve aday 23/01/2015 tarihinde saat 14.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra .90. dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerinin sorduğu sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna	☒	OY BİRLİĞİ	☒	
DÜZELTME yapılmasına	*	☐	OY ÇOKLUĞU	☐
RED edilmesine	**	☐	ile karar verilmiştir.	

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir

** Bu halde adayın kaydı silinir.

BAŞKAN

Yrd. Doç. Dr. Vicdan ÖZDİNGİŞ (Danışman)

ÜYE

Prof. Dr. Adem CEYHAN

ÜYE

Yrd. Doç. Dr. Zafer ATAR

Evet Hayır

*** Tez, burs, ödül veya Teşvik prog. (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir

Evet Hayır

Tez, mutlaka basılmalıdır

Evet Hayır

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır

Evet Hayır

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Evet Hayır

Tez, basımı gereksizdir.

Evet Hayır

ÖNSÖZ

İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi bölümünde, 1352 numarada “Deveran ve Zikir Hakkında Risale” adı ile kayıtlı olan eser üzerinde çalışmaya başladık. Tek nüshadan oluşan bu risale 112 varaktır. Eserde Beşir Efendi “Kalburcu Şeyhi Pir Seyyid Ahmed Beşir Efendi” adı ile geçmektedir. Nesir bir eserdir.

Üzerinde çalıştığımız Deveran ve Zikir Hakkında Risale adlı eseri üç bölümde inceledik. Çalışmamızın birinci bölümü olan “Giriş” kısmında, 16. Asır Türk Edebiyatı nazım ve nesir gelişimi değerlendirilmiştir. İkinci kısmında, Beşir Efendi'nin hayatı, edebi kişiliği ve eseri hakkında kaynaklardan faydalanarak ayrıntılı bilgi verilmiştir. Üçüncü kısımda ise İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi bölümünde 1352 numarada kayıtlı olan “Deveran ve Zikir Hakkında Risale”nin çeviri metni verilmiştir. Ayrıca Eserden ele ettiğimiz bilgiler doğrultusunda Sonuç bölümü ile faydalandığımız kaynaklar ve metin kuruluşunda karşılaştığımız Arapça, Farsça ve arkaik kelimelerden oluşan bir sözlük bölümü oluşturulmuştur.

Çalıştığımız eser Kalburcu Şeyhi Pir Seyyid Ahmed Beşir Efendi tarafından 16. Yüzyılda kaleme alınmış; ancak elimizdeki eser H.1233/ M.1818 yılında, kendi neslinden gelen Sunullah Gaybî tarafından temize çekilmiş halidir. Bunu da Sunullah Gaybi, 110a numaralı varakta şu şekilde dile getirmiştir: *“Şultan önü şancağında Kırye-i Çavdar ve Kıalburcu'da sâkin ʿâlim ve ʿamil fâzıl u kâmil vâʿiz ve nâsih ve müzekkir ve fıkh u muhaddis ve müfessir tarafeyn-i mamûr Kıalburcu Şeyh Beşîr Efendi demekle maʿrûf ve meşhûr ʿazîz şâhib-i temyiz dâr-ı dünyâdan intikâl ve dâr-ı ahîrete irtihâllerine karîb bulunmağla kendi haft-ı mübârekleri ile müsvedde kalıp intifâc olunmadığı cihetden bu fakîr-i kesîrî't-tâksîr ki Şun'ullah İbn-i Şeyh Ahmed İbn-i Şeyh Beşirdir bu risâle-i mübârekeye nazarımız tea'llük ettik de fî'l-ḥaқиkat bu üslûb üzre te'lif ve kıâide-i uşûl minvâlince münkerine cevâbı taşaddi eylemiş Tasnif görülmediginden böyle metrûk kalması maʿkûl ve sezâ-vâr görülmeyip beyne'l-meşâyih müstamel ve*

iřtiḥār bulması iḥtiyār olunup beyāza ıkarılmasına ihtimām ve diĸkat ve cür’et olunmuştur”

Bu alışmam boyunca maddi ve manevi desteğini her zaman yanımda hissettiğim aileme ve zaman ayırıp yardımını esirgemeyen, bilgi, birikim, hoşgörü ve desteğiyle alışmayı yönlendiren, tez danışmanım Yrd. Do. Dr. Vicdan Özdingiş ‘e teşekkürü bor bilirim.

2015- MANİSA

Gülşen Zeynep AKIR

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
YEMİN METNİ.....	IV
ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VII

1. GİRİŞ

1. 16. YÜZYIL DİVAN EDEBİYATINA TOPLU BİR BAKIŞ.....	1
2. ZİKİR.....	4
3. DEVRAN.....	6
4.ZİKİR ve DEVRANIN ESERDE KULLANIMI.....	8
5.DEVRAN ve ZİKİR HAKKINDA YAZILAN ESERLER.....	10

2. BEŞİR EFENDİ'NİN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ, ESERLERİ

2.1. HAYATI.....	13
2.2. EDEBİ KİŞİLİĞİ.....	14
2.3. ESERLERİ.....	15
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	17

3. METİN KURULUŞU	18
SONUÇ.....	238
KAYNAKÇA.....	240
SÖZLÜK.....	242
İNDEKS.....	250

1. GİRİŞ

1.1. 16. Yüzyıl Divan Edebiyatına Toplu Bir Bakış

16. yüzyılda Osmanlı Devleti, doğuda İran'dan, batıda Macaristan'a, kuzeyde Kırım'dan, güneyde Arap Yarımadası'na ve Kuzey Afrika'ya kadar sınırlarını genişletmiştir. Ülkedeki genel değişmeye paralel olarak kültür ve edebiyat da gelişmiş, padişahlar bilim ve sanata önem vermişlerdir. Padişahların ve devlet büyüklerinin şiire, edebiyata önem vermeleri, şair ve sanatçıları koruyarak değerli eserleri ödüllendirmeleri şiir ve edebiyatın gelişmesine önemli katkıda bulunmuştur.

Bu yüzyılda Divan edebiyatı iyiden iyiye gelişmiş, daha önceki yüzyıllarda örnek aldığı İran edebiyatı ile boy ölçüşecek duruma gelmiştir. 16. Yüzyılda Divan edebiyatı, ortak İslam kültürü içerisinde eser verirken Türk şairleri kendi duyuş ve düşüncelerini, gelenekleri, toplumun yaşayışını, Türkçe'nin dil varlığı içerisinde yer alan atasözleri, deyimleri İslami malzeme ile yoğurarak İran şiirinden ayrı bir Türk şiiri oluşturmuşlardır.¹ 16. yüzyıl Türk sanatı ve edebiyatının hızla gelişerek mükemmeli yakaladığı bir dönemdir. Bütün Türk dünyasında sanatın devlet prestiji bakımından arz ettiği önem sebebiyle sanatçılar, savaşın en önemli ganimetleri arasında sayılmaktaydı. Nitekim Yavuz Sultan Selim, Çaldıran Zaferi'nden sonra bin kadar ilim ve sanat erbabını Tebriz'den İstanbul'a naklettirmiştir. Hasan Can, Bedüzzaman Mirza, III. el-Mütevekkil al-Allah, Şükrî-i Bidlisî gibi isimleri bu sanatçılar arasında saymak mümkündür.² Bu yüzyılda manzum, mensur her türde yazılmış eserlerle Divan edebiyatı olgun bir edebiyat görüntüsünü kazanır. Bu yüzyıldan başlayarak artık Türk şairleri üstad sayılacak, eserleri örnek alınacaktır. 16. Yüzyılda, yüzlerce şair tarafından işlenen Divan şiiri ve nesri estetik ve ahenk yönünden zirveye ulaşmıştır.³

Üzerinde çalıştığımız, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi bölümünde, 1352 numarada “Deveran ve Zikir Hakkında Risale”adlı eser mensur bir eser

¹ Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara, 1994, s. 152- 153.

² Ahmet Atillâ Şentürk, Ahmet Kartal, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 2010, s. 303- 304.

³ Mine Mengi, a.g.e, s.153- 154.

olduğu için 16. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatında nesrin gelişimini tüzinde durduk. Bu yüzyılda Türk nesri şu türlerde ürünler vermiştir:

- Dinî metinler (Tefsir, hadis, fıkıh, akâid, tasavvuf vb. konulu eserler)
- İslâm târihi (Siyer, Kısas-ı Enbiyâ, Tezkiretü'l-Evliyâ, Maktel-i Hüseyin vb. kitaplar) ⁴
- Dinî-destânî metinler (Menâkıb-nâmeler, Velâyet-nâmeler, Battal-nâmeler, Hamza- nâmeler, Dânişmend-nâmeler vb. eserler)
- Hikâyeler (Kelîle ve Dimne, Kırk Vezir, el-Ferec Ba'de's- şidde vb.)
- Destânî Târihler (Selçuk-nâme, Gazavât-nâme, Tevârih-i Âl-i Osmân vb.)
- Târihler (Kemal Paşa-zâde, Selânikli Mustafa vb. zevâtın eserleri)
- Tezkire-i şu'arâlar ve diğere hal tercümeleri (Sehî, Latîfî, Hasan Çelebi, Aşık Çelebi vb.)
- Münşe'ât Mecmuaları (Feridûn Bey Münşe'ât'ı gibi)
- Seyahat-nâmeler (Seydî Ali Reîs'in Mir'âtü'l-mülûk'u gibi)
- Ahlâk ve siyâset kitapları (Pend-nâme, Siyaset-nâme, Nasihat-nâme, Nasihatü's-Selâtin)
- Resmî yazışmalar ve mektuplar (Padişahların, sadrazam, kaptan Paşa, beylerbeyi, kadı gibi yüksek devlet memurlarına gönderdikleri biri, fermân, hüküm, buyruldu vb. eserler, sadrazamların padişahlara sundukları telhisler) ⁵

Devrin nesir ürünlerine ve nasirlerine baktığımızda da; En büyük ve hızlı gelişimini nazım alanında gösteren ve hatta büyük bir kısmı nazım edebiyatı olan Klasik Türk edebiyatında nesir, ikinci planda ve nazım edebiyatının etkisi altında kalır; gelişim itibarıyla de yavaş bir seyir gösterir. Ancak yine de nesir alanında

---

⁴ Agah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu yayınları, Ankara 1998, s.253.

⁵ Sait Okumuş, "Klasik Türk Edebiyatında 15. ve 16. Yüzyıl Nesir ve Nasirlerine Genel Bakış." Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, c.4, sayı 18, 2011.

büyük sanatkarların yetiştiğini belirtmek gerekir. Hatta birçok şairin nesir sahasında da kalem oynattığını gözlemlemek mümkündür.⁶

Sade Nesir, halkın konuştuğu dile bağlı kalan bu nesir, geniş halk kitlelerine ulaşılacak, insanlara bir şeyler öğretmek ve onları eğitmek maksadıyla yazılan eserlerde kullanılmıştır. Bu nesir, zamanla süslü nesirden etkilenmiş ve o üsluptan gelen kelime, deyim ve klişeleri almışsa da sonuna kadar halk diline bağlı kalmış ve ondan kopmamıştır. Kur'an tefsirleri, hadis kitapları, dinî-destanî halk kitapları, folklorik halk hikâyeleri, halka yönelik Osmanlı tarihine ait destanî nitelikteki Gazâvât-nâme, Fetihnâme, Tevârih-i âl-i Osman gibi eserlerin ve ahlâk ve siyâset kitaplarının çoğu, hedef kitlenin beklentileri göz önünde bulundurularak didaktik veya folklorik üslûpla kaleme alınmıştır. Hatta bir dereceye kadar, kültür düzeyi yüksek kesimlerin kullandığı dil ve üslubun etkisinde kalan Seydi Ali Reis'in Mir'âtü'l-Memâlik'i, Evliya Çelebi'nin Seyahatnâme'si, Katip Çelebi, Peçevî ve Fındıklı Silahdar Mehmed Ağa'nın Tarih'leri, Koçu Bey'in Sultan İbrahim'e verdiği Arzlar, Giritli Ali Aziz'in Muhayyelat'ı gibi pek çok eser, halk diline dayandığı için, bu sınıf içerisinde mütalaa edilebilir. Orta nesir, edebiyatta sanat yapma kaygısı gütmeyen, daha çok bilimsel yazılarda kullanılan nesir çeşididir. Ne sade nesir kadar basit ne de süslü nesir kadar ağırdal bir dile sahiptir. Süslü Nesir, Klasik Türk edebiyatında nesir denince "inşa" anlamındaki bu süslü nesir kastedilir. Devlet büyüklerine sunulacak yazılarda, şair ve ediblerin birbirlerine yazdıkları mektuplarda, yazarların sanat güçlerini kanıtlamak istedikleri dibace ve mukaddimelerde ve bazı edebî eserlerde genellikle bu üslûp kullanılmıştır. Bu metinlerde, genellikle Arapça ve Farsça kelimeler ve bu dillerin gramer kurallarına göre oluşturulmuş tamlamalar ve anlam grupları kullanılır; anlam ve sözle ilgili sanatlara bolca yer verilir; simetrik olarak kullanılan benzer seslerle oluşturulan seciler sayesinde bir ritim ve ahenk elde edilir. Süslü nesrin ilk örneklerine XV. yüzyılda rastlanmaktadır. Bu nesir, kısa ve secili cümlelerle başlar. Zamanla zincirleme isim ve sıfat tamlamalarını içeren ve iç içe girmiş yan cümleciklerle uzayıp giden birleşik cümlelerden oluşan bir nesir halini alır. Süslü nesrin ilk temsilcisi sayılan ve bu nesrin en güzel örneklerini sunan, İstanbul'un ilk kadısı Hızır Bey'in oğlu Sinan Paşadır. (ö.1486) Tursun Bey'den başlayarak

⁶ Sait Okumuş, a.g.m. c.4, sayı 18, 2011

İbn-i Kemâl, Hoca Sadettin, Kara Çelebi-zâde Abdülaziz, Raşit gibi tarihçiler; Aşık Çelebi, Sâlim, Safâyî gibi tezkireciler, resmî ve özel yazışma örneklerini içeren mecmua yazarları bu süslü nesir yolunu izlemişlerdir. Bu nesrin en uç örnekleri, Veysî (ö.1628)'nin Dürrettü't Tâc adlı siyer kitabı ve Münşeati; Nergisî (ö.1635)'nin Hamse'si, Nâbî (ö.1712)'nin Veysî'nin Siyer'ine yazdığı Zeyl ve münşeatinde kendini göstermiştir.⁷

XVI. yüzyılda, özellikle Anadolu sahasında yazılan tezkirelerin çoğu asrında, hatta Türk edebiyatında türünün en iyi örneklerinden sayılır. Bu yüzyılda yetişen ilim adamlarının başında halkın Zenbilli Ali Efendi diye adlandırdığı Ali Cemali Efendi (ö. 1625) gelmektedir. Devrinde tefsir, hadis ve fıkhıta derin bilgisiyle tanınmıştır. Bu konularda eserleri ve uzun yıllar evinin penceresinden uzattığı zenbil içinde verdiği fetvaları vardır. İbn-i Kemal olarak anılan Kemal Paşa-zâde Şemseddin Ahmed (ö. 1534) çok yönlü bir ilim adamıdır. 1525 tarihinden ölümüne dek şeyhülislâmlık yapmıştır. Dinî ilimlerdeki derin bilgisi yanında tarihçiliği ve şairliği vardır. Büyüklü küçüklü 300 kadar eseri, sayısız fetva, şerh ve haşiyeleri vardır. Çok önemli bir kaynak olan Tevârih-i Âl-i Osmân'ı tanınmış eserlerindedir. Yüzyılın tanınmış bilginlerinden biri de 1545 yılında şeyhülislam olup 28 yıl gibi uzun bir süre bu makamda kalan Ebussuûd Efendi (ö. 1574)'dir. Muallim-i sâni diye anılan bu zat, tefsir ve hadisteki derin bilgisiyle yalnız Osmanlı topraklarında değil, bütün İslam dünyasında tanınıp saygı görmüştür. 12 ciltten oluşan “Ebussuud Tefsiri” bulunmaktadır.⁸

1.2. ZİKR

Sözlükte “bir şeyi anmak, hatırlamak” anlamındaki zikir (zıkr) kelimesi (çoğulu zükûr, ezkâr) dinî literatürde “Allah'ı anmak ve unutmamak suretiyle gafletten ve nisyandan kurtuluş” anlamında kullanılır.

⁷ Süleyman Çaldak, “Eski Türk Edebiyatında Nesir (Düz Yazı)” Eğitim Dergisi, sayı 77-78, Ankara 2006.

⁸ Sait Okumuş, a.g.m. c.4, sayı 18, 2011.

Zikir dil veya kalp ya da her ikisiyle beraber yapılır; bu ise ya unutulmuş bir şeyi hatırlama ya da hatırdaki olanı muhafaza etme şeklinde olur. Kur'an da türleriyle birlikte birçok âyette geçen zikir Allah'ı dille hamd, tesbih ve tekbir şekliyle övmek; nimetlerini anmak, bunları kalple hissetmek ve tefekkür etmek; kulluğun gereklerini akıl, beden ve mal ile yerine getirmek; namaz kılmak, dua ve istiğfarda bulunmak, kevnî âyetler üzerinde düşünmek şeklindeki mânalarının yanı sıra Kur'an, önceki kutsal kitaplar, levh-i mahfûz, vahiy, ilim, haber, beyan, ikaz, nasihat, şeref, ayıp ve unutmamanın zıddı gibi anlamlarda da kullanılmıştır. Kur'an da, "Allah'ın içten yalvararak ve korkarak alçak sesle sabah akşam çokça zikir ve tesbih edilmesi" emredilmiştir⁹, "O'nun zikrinin her şeyden üstün olduğu vurgulanmıştır"¹⁰, Allah'ı anmanın bütün ibadet ve itaatlerden önemli sayıldığı ifade edilmiştir. "En büyük olma" (ekberiyyet) vasfıyla nitelenen zikir, "Yalnız beni anın ki ben de sizi anayım" âyeti dikkate alınarak¹¹, "Allah'ın kulunu anması" şeklinde de anlaşılmıştır. ¹² Bazı tarikatlarda zikir esnasında zaman zaman mûsikinin de zikre eşlik ettiği bilinmektedir. Zikirlerini hafî (hafif sesle) yapan tarikatlarda sadece Kur'an tilâveti, ezan, kamet, salât, tekbir, tesbih okunması sırasında bir ses mûsikisine yer verilmektedir. Bu tarikatlardan biri Nakşibendiyye ve kolları, diğeri ise Mevleviyye'dir. Mevleviyye tarikatında âyinlerde yoğun biçimde mûsiki icrâsı görülmekteyse de sabah zikirlerinde ve semâ uygulaması esnasında semâzenlerin hafî zikir yapması esastır. Tasavvuf tarihinde zikirleri esnasında mûsikiye yer veren tarikatlar üç gruba ayrılır. Bunlar Mevleviyye ve Bektaşîyye tarikatlarıyla Kâdiriyye, Rifâiyye, Halvetiyye ve bunların kolları olan çeşitli tarikatlardır. Mevlevî tarikatının zikri olan semâ sırasında okunan, âyin adı verilen ve bestelendiği makamın ismiyle anılan mûsiki eserleri Türk mûsikisinin en sanatkârane ve uzun süreli bestelerindendir. ¹³ Şekillerin ve maddenin ötesinde insanın iç dünyasının beslemesi, tatmini ancak Allah'ı zikir etmekle olur. "Şunu

⁹ Elmalılı Hamdi Yazır, *Kur'an- ı Kerim Yüce mealî Türkçe Açıklaması*, A'râf 7 /205 s. 149; Ahzâb 33/41-42 s.412..

¹⁰ A.g. e. Ankebût 29/45 s.392.

¹¹ A.g.e. Bakara 2/152 s.31.

¹² Reşat Öngören, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, "Zikir" maddesi, c. 44, İstanbul, s.409-412.

¹³ Mehmet Nuri Uygun, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, "Zikir" maddesi c. 44, İstanbul, s. 412- 413.

hatırımızdan çıkarmayın. Kalpler ancak, zikirle huzura kavuşur.”¹⁴ Resulullahı salat ve selam getirmek de zikirdir. Burada esasen Allah zikredilmektedir. Zikirde daima kısa, öz ve veciz kelimeler, dualar tercih edilmelidir. Peygamber efendimizin sünneti de böyledir. Yüksek sesle zikir yerine gizli ve sessiz zikri tercih etmek, dumana çıkarmadan içten içe yanmak, insanı daha çabuk kemale erdirir.¹⁵ Zikir de, tıpkı şükür gibi hem lisân, hem kalb, hem beden, hem de vicdanın tüm erkânıyla yerine getirilen bir vazifedir. Hangi şekliyle olursa olsun “zikrullah” yolu Hakk’a ulaşma yollarının en kavîsi ve en emînidir.¹⁶ Dil ile zikir, Allah Teâlâ’yı en güzel isimleri ile anmak, hamd etmek, tesbih ve tenzih etmek, kitabını okumak ve dua etmektir. Kalb ile zikir, gönülden anmaktır. Beden ile zikir, bedenin organlarından her birinin görevli buldukları vazife ile meşgul ve dopdolu olması, kendilerine yasaklanan şeylerden uzak bulunmalarınıdır. Kısacası kulluğun başı zikir, sonu şükürdür.¹⁷

1.3. DEVERAN

Sûfîlerin yalnız başına veya topluca vecde gelip dönerek zikir yapmaları anlamına gelen tasavvuf ve mûsiki terimi. Bir vaazın, okunan Kur’an âyetlerinin veya ilâhînin etkisiyle duyulanan ve coşan bir sûfînin çok defa gayri ihtiyarî olarak yerinden fırlayıp dönmeye başlamasına devir, devran, deveran, çarhetme, hareket, kıyam ve semâ gibi isimler verilmiştir.

Devran bir sûfînin tek başına dönmesiyle olduğu gibi bazen derviş cemaatinin topluca ayağa kalkıp dönmesiyle de gerçekleşir. Bu olay sûfînin iradesi dışında meydana gelirse mutasavvıflar bunu makbul bir hal sayarlar. İradeli olarak yapılan devran ise özellikle ilk sûfîler tarafından pek hoş karşılanmamışsa da daha sonra tarikat mensupları arasında usulüne uygun ve

¹⁴ A.g.e. Ra’d13/ 28 s. 246.

¹⁵ M.Yusuf Kandehevî, *Hadislerle Müslümanlık*, “Zikir” maddesi, c. 4, İstanbul, s. 1621- 1622.

¹⁶ İbrahim, Canan, *Hadis Ansiklopedisi*, “Kitabü’z- zikr” maddesi c.6, İstanbul, s. 195-198.

¹⁷ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, “Bakara Suresi” maddesi c. 1, İstanbul, s. 445- 446.

samimi olarak uygulanması şartıyla bunda bir sakınca görülmemiştir.¹⁸ Mevleviyye ve Bektaşîyye dışındaki tarikatlarda zikir genel olarak “kuûd”, “kıyam” ve “devran” denilen şekillerde icra edilir. Zikre oturularak başlanır, ayakta devam edilir ve zikir dönerek yapılan devranla sona erer. “Halka” denilen daire şeklinde sıralanan dervişlerin ayakta, tarikatın özelliğine göre sağa veya sola dönerek yüksek sesle Allah’ın isimlerini okuyarak yaptıkları zikre devran adı verilir. Devran zikri özellikle XIX. yüzyılda yeni tavır ve şekiller kazanmış, tavaf tevhidi, Beyyûmî zikri, bedevî topu, demdeme gibi yeni kıyamî-devranî zikir usulleri bu yüzyılda yaygınlık kazanmıştır.¹⁹ Bazı kaynaklarda devranın şeklinde de geçer. Bir sohbetin, Kur’an tilavetinin veya musikinin (sema) etkisiyle gayri ihtiyarı olarak sufînin dönmeye devran dendiği gibi, bir ayin niteliğinde olmak üzere, bazı tarikatlarda dervişlerin halka teşkil ederek dönmek suretiyle yaptıkları zikir hali de devrandır. Buna bağlı olarak Mevlevilikte dervişlerin semahane üç defa dönmeye olan edvar-ı selase ve bayramlarda tebrik töreni için teşkil edilen halkaya devr-i kebir denilmektedir²⁰ Abdülbaki Gölpınarlı da bu konuda; sufîlerin Müslümanlığın ilk devirlerinden itibaren semayı, vecdi musiki ve şiir dinlerken kalkıp hareket etmeyi, dönmeyi kabul ettiklerini belirtmiştir. Öte yandan Hz peygamber de zikir halkalarını, cennet bahçeleri olarak övmüştür.²¹ Kadirî ve Halvetî dervişleri devranı darb-ı esma olarak isimlendirirler. Mutasavvıflar nazarında devran, oyun eğlence ifadesi olan raks manasına gelmez. Aksine devran aşkın neticesidir. Devran, Nakşîlik ve Melamîlik dışında kalan tasavvufî ekoller tarafından kabul edilmiştir. Şeyhülislam olan Kemal Paşa-zâde ise (ö. 940/ 1534) devran ile zikir yapılmasına karşı çıkan alimler arasında bulunuyordu. Kalemeye aldığı *Risaletü’l- mümîna* isimli eserinde bu konuya temas ederek sufîlerin halka

---

¹⁸ Süleyman Uludağ, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, “Devran” maddesi, c. 9, İstanbul, s. 248-249.

¹⁹ Nuri Özcan, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, “Devran” maddesi c.9, İstanbul, s. 249-250.

²⁰ Bilal kemikli, “*Tasavvuf Edebiyatında Risale-i Devrân ve Semâ türü ve Gaybi’nin konuya ilişkin görüşleri.*” Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c.37, 1997.

²¹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlevi Adab ve Erkan*, s. 50, 120. İnkilab Kitabevleri, İstanbul 1963.

olup dönmelerinin ve ayaklarını yere vurup zikretmelerinin ibadet değil bir raks olduğunu ileri sürmüştür.²²

Her şeyden önce zikrin hafi (gizli, kalbden) ve cehri (sesli olarak, açıktan) yapıldığını; toplu zikirlerin de kuud (oturarak), kıyam (ayakta) ve devran (dönerek) şeklinde icra edildiğini ifade etmek gerekir. Zikri hem gizli ve hem de oturarak yapmayı esas alan Nakşilik dışındaki tarikatlarda genel olarak zikre oturularak başlanır, ayakta devam edilir ve deveranla son verilir. Kadîriyye, Rifaîyye, Mevleviyye, Çeştiyye ve Halvetîyye gibi kültür tarihimizde önemli yeri olan tarikatların uyguladığı devran, zikir usul ve erkânından sayılmıştır. Deveran zikri (devranı zikir) yapılan tekkelere devranı tekkeler, dervişlerine de “deveranı dervişler” denir. Her devranı tekkenin devr usulü, yanı kıyam esnasında dönüş şekli ve okunan ilahi ve zikredilen isimler bazen farklılık gösterse de devranda amaç, döne döne zikretme ve bu yolda Hakk'a erme gayesidir.²³ Öte yandan sahabeler dönemine baktığımız zaman da devran çıkmaktadır karşımıza. O dönem insanı da tavaf etmeyi devran olarak görmektedir.

1.4. ZİKİR ve DEVERANIN ESERDE KULLANIMI

Devran ve zikir maddeleri hakkında soru cevap şeklinde ilerleyen eserde, çeşitli alimlerin görüşlerine yer verilerek açıklama yapılmıştır. Örneğin yazar, zikir hakkında Kurtubî tefsirinde: “*Ayağ üzre zikr, çok zikr etmiş olmaz.*”²⁴ Her işe Bismillah diyerek başlamak da çalışmamızda zikir olarak sayılmaktadır. Yine bir başka paragrafta şu şekilde geçmiştir: “*İbn-i Merdû'ya Ebū Hureyre ve Ebu'd-Derdâ'dan bu ikisi eyitdiler; resûlullah sallallahu 'aleyhi ve sellem eyitdi ki;*

---

²² Reşat Öngören, Tasavvuf Dergisi, “Osmanlılar Döneminde Sema ve Devran Tartışmaları” sayı 25, s.125, İstanbul 2010.

²³ Bilal kemikli, a.g.m. c.37, 1997.

²⁴ İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi bölümü, nr. 1352, vr. 5a.

yüreksizi müferridler geçti dediler. Kim bunlar kimlerdir? Buyurdular ki şunlardır ki Allahu Teā'lā zikrinden hareket edeler şu mertebeye dek ki Haḫḫ Teā'lā anların günāhıñ düşürürdü ki kıyāmet gününe ḫaff gelürler.”²⁵

Şa'di Çelebi Hizyetü'l- Yek'te şu şekilde yazmıştır: “*hareketi men' edenlere ve iki yanına belki her tarafına döner döner zikr edenleri men' edenlere hüccet-i alıyyedir; nihāyet yerinde durup da dönmek murād olmak var.*”²⁶

İmām 'Azām, incelediğimiz eserde deveran için şöyle demiştir: “*Eimme-i Erbaa ḫatında ḫadd-i zātında döne döne zikrullāh etmek cāiz ola.*”²⁷

Çalıştığımız eserde Bahaddin-zāde Efendi'ye “*Raks helaldir.*”²⁸ Şeklinde atıfta bulunmuştur. Ayrıca eserde Ebu Muhammed Kazvinî'nin Tefsîr-i Kebir eserinde: “*semā' işitir ve ḫarekete gelir idi ve vecde gelip nārā ederlerdi.*”²⁹ yazmaktadır. Mazhar adlı eserinde de zikirden şu şekilde bahsedilmiştir: “*Cehrle zikrullāh müsteḫabdır zirā her nesne ki zikr işidir mübārek olur ḫayırlı olur ve menfeātī çok olur.*”³⁰

Çalıştığımız eserde Ebubekir'in zikri hakkında da bilgi verilmiştir. Bu zikir kuuden'dir. Aşağıda 8a nolu varakta verilen bilgiler doğrultusunda şöyle ifade edilmiştir: “*ālemde meşḫūr ve mütevātirdir 'Azīz merḫūm Kaddessallah-ı sırrāhu'dan nakl ederler ki; ḫasaba-i İnönü pederi tarafından giderken burnuma ciğer ḫoḫtu. Bu pişmiş ciğer nereden ḫoḫar dedim meger kendi ciğerimden gelür demişler.*”³¹ Zikrin ne derece etkili olduğunu örneklemek adına oldukça önemlidir. Hazreti Ömer'in hayatına bakarak anlatılmış olan bir örnek de şu şekilde karşımıza çıkar: “*Ömer radiyallāhu anh Ebu Bekir radiyallahü anh'in ḫātunuña vefātından sonra gelüp ḫalından ve gece derdiñden sorar: ḫātun cevāb verir ki çok namaz ḫılmazdı; lākin gecenin sonunda ḫalkardı abdest alırdı andan*

²⁵ İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi bölümü, nr. 1352, vr. 5b.

²⁶ İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi bölümü, nr. 1352, vr. 5b.

²⁷ İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi bölümü, nr. 1352, vr. 6a.

²⁸ İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi bölümü, nr. 1352, vr. 6b.

²⁹ İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi bölümü, nr. 1352, vr. 6b.

³⁰ İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi bölümü, nr. 1352, vr. 7b.

³¹ İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi bölümü, nr. 1352, vr. 8a.

rükû' ederdi maşallah andan soñra başını dizine kırdı andan soñra baş kıldırırđı, aħ deyü teneffüs ederdi, ağızından ciger kebabı kıoıardı. Pes Ömer buyurdu ki kıandan ħāsıl olur kebabı olmuş ciger kıoıusı dedi, teessüf eyledi.”³² Sahabe döneminde Kabe etrafında tavaf etmek de devran sayılmaktaydı. Beşir Efendi de üzerinde çalıştığımız eserde bunu İmam-ı Şafi'ye atıfta bulunarak şu şekilde ifade eder: “zâhir meleklerin tavâfları gibi tavâfdan şuâl olundu ol ise kendi ihtiyârdır başın ve kolun şalıp terk-i edeb etmeden şuâl aşlâ yoktur anlar gibi meşy ile tavâf devrândır.”³³ Çalıştığımız eserde farklı türden şeylerin de zıkr olarak geçtiğini görmekteyiz. Bunlardan birisi de Hz. Fatıma'nın oğlunu okşayarak oynatması, yukarıya doğru hoplatırken de şu beyiti söylemesi olarak geçer:

“İbn-i şebih bi'l-nesebi

Leys-i şebih bi Ali”³⁴

Eserin bütününe baktığımızda Beşir Efendi'nin zikir ve devran maddeleri hakkında nihai bir karara varmadığımızı görmekteyiz. Atıflarda bulunarak şeyhülislamın fikirlerini beyan ediyor. Farklı fikirler sunarak konuya açıklık getirmiş ama haram ya da helal olması hususundaki kararı soran kişilere bırakıyor.

1.5. DEVERAN ve ZİKR HAKKINDA YAZILAN ESERLER

Osmanlılar döneminde fıkıh - tasavvuf gerginliklerinde önemli bir yer tutan semâ, deverân ve raks konusunda geniş bir edebiyat oluşmuştur. Bunlar

---

³² İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi bölümü, nr. 1352, vr. 8a.

³³ İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi bölümü, nr. 1352, vr. 49b.

³⁴ İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi bölümü, nr. 1352, vr.86b.

arasından; Eşrefoğlu Rûmî'nin (ö. 874/1469-70?) *Sırru'd-Deverân*,³⁵ Muhammed b. Mahmud el-Aksarâyî'nin (ö. 899/1494) *Risâle fî Beyâni Deverâni's-Sûfiyye*, Kınalızâde Alâeddin Ali Çelebi'nin (ö. 980/1572) *Risâle fî Hakkı'd-Deverân ve'r-Raks* veya *Risâle fî Beyâni Deverâni's-Sûfiyye*, Aziz Mahmud el-Hüdâyî'nin (ö. 1038/1628) *Kesfû'l-Kına' an Vechi's-Semâ*, İsmail b. Ahmed er-Rüsühî el-Ankaravî'nin (ö. 1041/1631) *Hüccetü's-Semâ*, Abdülahad Nuri b. Mustafa Sarâyî es-Sivasî'nin (ö. 1061/1650) *Terceme-i Risâle fî Deverân-ı Sûfiyye*, Ali b. Muhammed el-Kastamonî'nin (Karabaş Veli) (ö. 1097/1686) *Risâletü'd-Deverân*, Saçaklızâde Muhammed b. EbûBekr el-Mar'aşî'nin (ö. 1145/1732) *Risâle fî'r-Raks ve'z-Zikr*, Mehmed Emin Tokâdî'nin (ö. 1158/1745) *Sıyânet-i Dervişân Der Bahs-i Devrân-ı Sûfiyyân*, İsmail Efendi'nin *Risâle fî Tahkîki Emri's-Semâ li'l- Mübtedî* ve *Risâle fî Tahkîki Emri's-Semâ Li'l-Müntehî*, İbrahim b. Muhammed en-Niksârî'nin *Burhânü'l-Elhân fî Hükmi't-Tegannî ve'd-Deverân* adlı eserleri sema, deverân ve raksın lehinde tavır almışlardır. Hüsâm Çelebi'nin (Hüsâmeddin Hüseyin b. Abdurranman) (ö. 926/1520) *Risâle fî Raksi'l-Mutasavvife*, Zenbilli Ali Efendi'nin (ö. 932/1525) *Risâle fî Deverâni's-Sûfiyye ve Raksıhim*, İbn Kemal'in *Risâle fî Deverâni's-Sûfiyye ve Raksıhim*, İbrahim b. Muhammed el-Halebî'nin (ö. 956/1549) *er-Rahsuve'l- Vaks li-Müstahilli'r-Raks*, Ebüssuûd Efendi'nin *Deverân-ı Sûfiyyeye Dair fetva*, Birgivi'nin *er-Risâle fî'z-Zikri'l-Cehrî*, Ahmed b. Muhammed el-Akhisârî'nin (ö. 1041/1631) *Risâle fî Hurmeti'r-Raks Ve'd-Deverân ve Kerâheti'z-Zikr*, Kadızâde Mehmed Efendi'nin (ö. 1045/1635) *Risâle-i Deverân-ı Sûfiyye*, Muhammed b. Mustafa el-Bucavî'nin (ö. 1059/1649) *Risâle fî Zemmi't-Tegannî Ve'r-Raks*, Abdülkerim b. Veliyüddin'nin (Veliyüddinzâde) (ö. 1100/1689) *Risâle fî Hakkı Deverâni's-Sûfiyye*, İbrahim Efendi'nin *Risâle-i Deverân-ı Sûfiyye* ve İbrahim b. Ebî Bekr el-Erdebîlî'nin *Mezheb-i Erbaada Devr-i Raks-ı Semân Hürmeti* adlı eserleri ise fikhî bir bakış açısına sahip olup,

---

³⁵ Bilal kemikli, a.g.m. c.37. s. 448-451. 1997.

genellikle raks ve deverânın caiz olmadığı doğrultusunda görüş belirtmişlerdir.³⁶ İslam kültür coğrafyasında başlı başına devran ve sema' meselesini ele alan ve alanında klasikleşmiş olan eser, Abdulgani en-Nablusi (1641- .1731)'ye aittir. Onun *İzahu'd-Delalat Sema'i'l- Alaf ve er-Risale fî Tahkiki'd- Devrani's-Sufiyye ve Sema'* adlı eserleri vardır. Arap edebiyatında konuyla ilgili Nablusi'nin eserlerinden başka risaleler de kaleme alınmıştır. Türk edebiyatında ilk dönem mutasavvıf şair ve yazarların ve özellikle de Celaleddin er-Rûmi'nin eserlerinde sema'a ilişkin dağınık olarak bilgilere rastlamak mümkünse de ilk sema' risalesini Aşık Paşa (ö. 733/1332)'nın yazdığını sanmaktayız. Her ne kadar Aşık Paşa'ya aidiyeti hususunda bir şüphe söz konusu ise de *Risale fî Beyani' s-Sema* adlı risaleyi biz bu çalışmamızda konuyla ilgili ilk müstakil telif olarak görmek durumundayız. İbn. Kemal Paşa, *Sufiyyede Raks ve Devran Hakkında Bir Risale*, Müniri Efendi Belgradi, *Risale fî Reddi's-Sema*, İbrahim Halebi, *Risaletü'r- Raks Ve'l- Vaks li Müstahilli'r- Raks* ve Kadızade Mehmet Efendi, *Risale-i Devran*, Şeyhülislam Ali Çelebi (Zenbilli Ali Cemali Efendiye)'ye isnad edilen *Risale-i Devrani's- Sufiyye*, Sünbül Sinan, *Risale-i Devrani's- Sufiyye*, Abdulahad Nuri, *Devran-ı Sufiye Hakkında Risale*, Birri Mehmed Dede, *Bülbüliyye*, İstibi Mustafa Dede, *Devran ve Zikir Hakkında Bir Risale*, Karabaş- 1 Veli, *Devran-ı Sufiye Tercümesi*, Niyazi Mısıri, *Risale-i Devrani's-Sufiyye*,

Yazarları belli olmayan iki adet risaleyi muhtevaları itibariyle bu kısımda zikredebiliriz. Bunlar; *Sema' Hakkında Bir Risale ve Risale-i Devrani's-Sufiyye*dir. Aynı şekilde yazarı hakkında pek bilgimiz olmayan Kütahya Vahit Paşa kütüphanesi yazmaları arasında gördüğümüz bir risaleyi de buraya almak durumundayız. Bu risale Ebu Muhammed bin Mahmud el-Deşti'nin *Kitab fî'l- Raks ve's-Sema'* dır.³⁷

---

³⁶ Ferhat Koca, *Osmanlılar Dönemi Fıkıh-Tasavvuf İlişkisi: Fakırlar ile Sofular Mücadelesinin Tarihi Serüveni*, Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, c.1, s. 85-87. 2002.

³⁷ Bilal Kemikli, a.g.m. c.37, s. 448-451.

2. BEŞİR EFENDİ'NİN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ ve ESERLERİ

2.1. HAYATI

Kânûnî Sultan Süleymân devri (16.yy) âlim ve velilerindendir, Kütahya yakınındaki Garbala köyünde doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1570 (H.978) yılında vefât etti. Halk arasında Kalburcu Şeyhi adıyla meşhûr olmuştur. Mihmandâr ve Çavdarlı adıyla da bilinirdi.

Küçük yaştan itibaren Kütahya ulemâsından dersler aldı. Din ve fen ilimlerinde söz sâhibi oldu. Bundan sonra tasavvuf yolunda ilerlemek üzere büyük Velî Şeyh Sinan Karamânî hazretlerinin sohbetlerine katıldı. Onun kalplere, gönüllere tesir eden bereketli sohbetlerinden istifâde etti. Yine Şeyh Abdüllatîf Efendi hazretlerinin de derslerinde ve sohbetlerinde bulundu. Onun mübârek nazarları ile yüksek derecelere kavuştu. Bir gün yanında bir arkadaşı ile hocalarının yanına vararak, kendisinden, içlerinden geçen arzu ve isteklerin gerçekleşmesi için duâ etmesini istediler. Bu istek üzerine Şeyh Abdüllatîf Efendi bir müddet murâkabeyle, düşünceye daldı. Daha sonra Molla Ahmed'e dönerek; "Siz içinizdeki arzuya uygun olarak ilim ve mârifete kavuşup, bitmez tükenmez bir nîmete ve hayırlı uzun ömre sâhib olacaksınız." dedi. Sonra arkadaşına hitâben; "Siz de içinizdeki isteğe uygun olarak pâdişâh askerine kumandan olacaksınız." Dedi. Molla Ahmed bundan sonra İstanbul'a geldi. Burada büyük zâtlardan olan Kütahyalı Merkez Efendinin yanında hizmet etti. Merkez Efendinin yanında İslâmiyetin güzel ahlâkını ve Peygamber efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) yolunu öğretmek için izin aldı. Yine büyük zâtlardan Kastamonulu Şâban Efendinin de iltifatlarına kavuştu. İcâzet alarak hocalarının tavsiyesi ile Kastamonu'ya geldi. Burada halka doğru yolu göstermek ve talebelerine ilim öğretmekle meşgul oldu. Sünbül Sinan'ın yanında yetişen Merkez Efendi'nin halifesidir. Ahmed Dede daha sonra köyüne dönerek orada bir zâviye inşâ etti. Burada talebelerine ders verir, gelip gidenleri doyurup misâfirlerine ikrâm ederdi. Pir Ahmed'in torunu olan Ahmet b. Beşir Kütahya'da uzunca bir dönem müftülük yapmıştır. Döneminde ilmiye içerisinde önemli bir mevki olan müftülük

yapmasına bakıldığında, ilmî seviyesinin yüksek olduğuna hükmedilir. Hiç kimseden hediye ve sadaka kabûl etmezdi. Helal rızık kazanmak için zirâatle meşgûl olurdu. Buğday ve çavdar ekimi yapar, Cenâb-ı Hakk'ın bereketiyle kat kat verim alırdı. Hubûbatı doldurduğu ambarların ağzı açık durur, gelen giden ve ihtiyâcı olan herkes oradan serbestçe alırdı. Buna rağmen ambardaki hubûbât hiç bitmezdi. Bu sebeple Ahmed Dede'ye Çavdar Şeyhi denmişti. İkinci Selîm Han şehzadelğinde kendisini ziyaret ederek duâ istedi. Ahmed Dede ona, pâdişâh olacağını müjdeledikten sonra pek çok hayır dua etti. Şehzade Selîm de Ahmed Dede'nin zâviyesi yanına güzel bir câmi inşâ ettirdi.³⁸ Ahmed Dede 1570 (H.978) yılında vefât etti. Kabri doğduğu köyde olup, ziyâretgahdır.

2.2. EDEBİ KİŞİLİĞİ

Üzerinde çalıştığımız eserde Beşir Efendi'nin torunu olan Sunullah Gaybi 110 ve 111. Varaklarda beyaza çekerek kendi düşüncelerini ifade etmiştir. Ve Beşir Efendi'yi bizi şu sıfatlarla tanıtmaktadır: “*âlim ve camil fâzıl u kâmil vâ'iz ve nâsih ve müzekkir ve fikh u muhaddis ve müfessir tarafını mamûr Kalburcu Şeyh Beşîr Efendi demekle marûf ve meşhûr azîz şâhib-i temeyyîzindir.*”³⁹ Ahmed Beşir Efendi'nin ilim adamı ve müftü olduğunu eserden öğrenmekteyiz. Beşir Efendi, yaşadığı 16. Asırda Ebussud Efendi, Kemal-Paşazade, Zenbilli Ali Çelebi gibi şeyhülislam fetvalarını dini, ilmi ilimleri okuyan ve bilen âlim bir zattır. Kütahya'daki Sarayönü sancağında Kalburcu ve Çavdar köyü sakinlerini

³⁸ Nevizâde Atâyi, Şakayık-ı Numaniyye Zeyli s. 203. Sicilli Osmânî, c.1, s. 201.

fetvalar doğrultusunda aydınlatmaktadır. Üzerinde çalıştığımız eserde “*kendi hatt-ı mübârekleri ile müsvedde kalıp intifâc olunmadığı cihetden bu fakîr-i kesîrî’-t- taqsîr ki Şun ‘ullah İbn-i Şeyh Ahmed İbn-i Şeyh Beşirdir bu risâle-i mübârekeye nazarımız tea’llük ettik de fî’l-ḥaқиkat bu üslûb üzre te’lif ve kâide-i uşûl minvâlince münkerine cevâbı taşaddi eylemiş Tasnif görûlmediginden böyle metrûk kalması ma’kûl ve sezâ-vâr görûlmeyip beyne’l-meşâyih müsteamil ve iştiḥâr bulması ihtiyâr olup beyâza çıkarılmasına ihtimâm ve diḳkat ve cür’et olunmuştur*” söylenmiştir. Bu ifadeye göre Beşir Efendi eser yazmak amacıyla değil halkı ve kendisine soru soranlara bilgi vermek amacıyla kullanmıştır. Bunu da soru-cevap şeklinde kaydetmiştir. Bu bilgileri verirken eserde, ayet ve hadislerden yararlanılmış, atıflarda bulunulmuştur. Arapça ve Farsça diline hakim olan âlim yazar, eserinde bunu yansıtmıştır. Hz. Muhammed’den başlayarak 16. Asır alimlerine kadar farklı fetvalara da yer vermiş, halkı aydınlatmıştır.

Metin kuruluşunda dikkat ettiğimiz hususlar şunlardır: 21 satırı aynen günümüz yazısına aktardık, derkenarları aşağıda dipnot olarak gösterdik. Üzerinde çalıştığımız eserin dil ve üslup özelliğinde Türkçe kelimeleri günümüz Türkçesi özelliğinde yazdık. Eser bilim dilinde yazılmıştır. Orta nesir özelliği görülmektedir. Deveran ve Zikir Hakkında Risale’nin dili ağırdır Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalar kullanılmıştır. Sanatçı secili cümleler kullanmış, bir paragraf uzunluğunda olan bu cümleler “vü” “ü” bağlaçları ile bağlamıştır. Türkçe kelimelerin kullanımında da tekrara düşülmüştür. Bu tekrarlar esere monotonluk kazandırmıştır. Eserde yuvarlak ünlüler kullanılmış ve noktalama işaretleri bulunmamaktadır.

2.3. ESERLERİ

Taradığımız kaynaklara göre 16.asır âlimlerinden Beşir Efendi’nin İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi bölümünde, 1352 numarada kayıtlı **Deveran ve Zikir Hakkında Risale** adlı bir eseri mevcuttur ve tek nüshadır, başka bir nüshası yoktur. Kütüphane kayıtlarında “Deveran ve Zikir Hakkında Risale” Müellifi Beşir Efendi, basım bilgileri kısmında Muhammed

Selim adı zikr edilir, istinsah tarihi 1040, eserin nitelik özellikleri ise 112 varak, her varakta 21 satır mevcut olup ebatları ise 227'133, 148'67 mm olarak verilmiştir. Bunun dışında eserin bazı varaklarında derkenarlar mevcuttur. Çalıştığımız Deveran ve Zikr Hakkında Risalenin müstensihî, Sunullah Gaybi'dir. Zira Gaybi eserin 110a varakta kendisinin H.1233/M.1818 yılında beyaza çektiğini ifade etmektedir. (*Ṭasnif görölmediginden böyle metrūk kalması ma'kül ve sezā-vār görölmeyip beyne'l-meşāyih müsteamil ve iştihār bulması ihtiyār olunup beyāza çıkarılmasına ihtimām ve diğkat ve cür'et olunmuştur*')

Çalıştığımız eser, iki bölümden oluşmaktadır. 1b nolu varaktan 3b nolu olan varağa kadar besmele ile başlayan bir mukaddime bölümü, 3b'den 110a varağa kadarki bölümü "Sebeb-i Te'lif" başlığı ile vermiştir. Eserde derkenarlar mevcut olup, eserin içinde geçen şahıs ve tarih bilgileri verilmektedir. Bunları eserde yer vermek yerine dipnotta belirtmeyi uygun gördük. Beşir Efendi, Zikir ve Deveran Hakkında bir Risaleyi bilimsel özelliklere göre düzenlemiş olup pek çok bilim adamı ve eser ismine atıfta bulunmuştur. Çalıştığımız eserde zikr edilen isimler şu şekildedir: Ahmed ibn-i Hanbel, Gazāli, Kurtübî, İbn-i Abbas, Beydāvî, İbn-i Dakîk, Kadı Ebû Zeyd, Suyûtî, Hz. Ömer, Semerkandî- İmam-ı ÂzAm, Pezdevî, Bahaüddin-zade Şeyhülislam Ali Çelebi, Ebû Muhammed Kazvinî, Şeyh ebû Mansûr, İbn-i Battal, Kirmānî, Kazvinî Zenbilli Ali Çelebi- Risale fi- Hakki'd-devran, Hz. Ebu Bekir, Bezzazî, Efdal-zāde Efendi, Hanzale-i Esdî, Hz. Ali, İmam Malikü'l Temmeş, İmam Ebû Nasîr Bağdadî. Konular bu isimler referans gösterilerek Kur'an-ı Kerim ve hadisler ışığında aydınlatılmaya çalışılmıştır. Kur'an-ı Kerim'den Ankebut, Bakara, Al-i İmran, Ahzab, Araf ve Rad surelerinin bazı ayetlerine atıfta bulunulduğunu görmekteyiz. Öte yandan çalıştığımız eserde geçen *Küttüb-i Usûl*, *Keşf-i Pezdevî*, *Tefsir-i Kurtubî*, *Tefsir-i Kebîr*, *Keşşâf*, *Camiü'l- Esrâr*, *Câmiü'l-Fetavâ*, *Tefsir-i Semerkandî*, *Küttüb-i Fürû*, *Risale-i Kudsiyye*, *Tatarhaniye* kitapları kaynak gösterilerek, ayetlerden örnekler verilerek farklı görüşlere yer verilmiştir.

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا	(ā)	a, ā	ض	ḏ, ž
ا	(á)	a, e, ı, i, u, ü	ط	ṭ
ء		ʾ	ظ	ẓ
ب		b	ع	ʿ
پ		p	غ	ġ
ت		t	ف	f
ث		s	ق	q
ج		c	ك	k
چ		ç	گ	ñ
ح		ḥ	ل	l
خ		ḫ	م	m
د		d	ن	n
ذ		z	و	v (o,ö,u,ü,ū)
ر		r	ه	h (a,e)
ز		z	ی	y (ı,i,î)
ژ		j		
س		s		
ش		ş		
ص		ş		

2. METİN KURULUŞU

1b

Bismillahirrahmanirrahim

Ey Bārī ey Hālık. Ey Mevlā ey Rāzık! Saña lāyık medh ü senā kimiñ elinden gelür kemā hüve haqqühü zıkr ü şükr kılabılür? Resülün şallallahü ‹aleyhi ve ‹alā alihi ve aşhābihi gibi kāmil ve mükemmil izhār-ı acz eyleye. Bu fakır kesirü't-tağşir günāhı hadden birün ve ‹adedden efvün suçuna muğir ve mu†terifiñ günāhiñ ‹afv eyle. Murādım olan mes'eledede haqq ‹adl üzeresin beyān ve tağkik ü tağbik müyesser eyle ki baña düşvār saña āsāndır istiānetim sañadır havl ü kuvvetime degüldür tağyir ü tağrif ü misl ü ‹izzü's-savābdan hıfz eyle şol tağrır ki şer'ine muvāfik şol tekrir ki vaz'ına muğabıkdır, beni ol ‹arafa sevk eyle ve vāki olan sehv ü hağadır seniñ şān-ı şerifiñe hağik-i setr ü ‹ağadır sen Kerimsin senden kerem ummak ‹ayb

değildir. Sen Rahîmsin ihsân ummāk ʿaceb değildir. Bundan sonra ʿulemâdan olan ihvân-ı safâdan kerem ü insâf ile mevsûf ve terk-i taassûf ve taʿaşsub ile marûf olalar, ricâmız budur ki bu risâleye nazâr-ı şerîfleri vâkıʿ olduğda tekrâr nazâr ile evvelinden âhîrine varınca mütâlaʿa edip benden şâdir olan zellat kâdir olursa *Kütüb-i Uşûle* vesâire muhâlefetiñ bulduğda ıslâh eyleye ve şığâr haţâsına muʿterif iken kim işâbet-i ʿiddiâ eder birkaç ıştılah bilmek bize lazımdır. Harâm nedir ve kerâhat-i tahrîmi nedir ve tenzihi nedir ve icmâʿ merâtibi nedir ve merâtib-i edille-i şerʿiyye ne minvâl üzeredir? Pes imdi harâm farz mukābelesidir. Farz ne gûne ʿayân olduysa bu harâm böyle ʿayân olmak gerek öyle olsa harâm şüphesiz delile şâbit olanıñ ismidir bunuñ hükmi budur ki harâm irtikâb eyleyen fâsık olur ʿazâba müsteħâk olur eger ʿözr kuvvetîsi yoğsa güçle ettirmek gibi kerahât-i tahrîmi oldur ki anı irtikâb eyleyen azâba müsteħâk olmaya bunu bilip inkâr eyleyen inkâr olunmaya harâma inkâr eden inkâr oluna her tenzîhi sevâba girecek bir fiʿl terk eylemek icmâʿ mertebesinin birisi şahâbe-i kirâm icmâʿdir kullarından

İttifaqları fehm ola bunlarıñ icmā āyet-i kerime sūre-i Fātiha gibidir ve Resūl-i Ekrem ‘aleyhis-salātü ve’s-selām ağzından işidilmek gibidir bunlarıñ icmā’in bilip tutmayan inkār olunur zirā resūlullah şallallahu aleyhi vesellem bunları medh etmiştir hayırlı zamānda gelmişlerdir bundan şoñra şahābeniñ icmāı sükūtisidir ki bazıları bir söz söyleyeler bazıları sükūt eyleyüp ağız açmayalar bu icmā’ı kavlı-i icmā’dan aşağıdır zirā sükūt-ı ittifağa delāletde kavlden açıktır *Te’vīh*’de eyidür icmā’ sükūtı münkeri inkār olunmaz gerçi edille-i kaçırıyyedendir ‘ām gibidir bunuñ hüccet olmasına Şāfi’i ve Bağıllāni ve Hānefiyye’den İbn-i Abā’dan ve bazı mu‘tezile kâ’il degildir evvelkide aşla ihtilāf yoktur bundan şoñra bu şahābeden şoñra gelen ‘ulemāniñ icmā’idir bir mes’ele ve bir hükme ki muqaddem geçenlerden hilāf zāhir olmaya, şahābelerden kimse hilāfda olmaya, bu icmā’-i kavlide şahābelerinin icmā’ sükūtisinden münhaṭṭır eger tanşişle de olduysa zirā anlar ne kadar sükūt da ettilerse Haḳḳ’a sükūt ederler maa-hazā Ahmed İbn-i Hābel ve Dāvud şahābeden ğayriye icmā’ yoktur ssıa demişler çünkü bize nakl ola

İcmā-i şaḥābe her zamānın ʿulemāsı ittifāk edeler bu icmāʿiñ varlığına bunlarıñ naql-i rivāyetleri naql-i ḥadīs-i mütevātir gibi olur ʿilm-i vehm ʿāmel icāb eder bi-ğayri şüphe dir bunuñ mişāli her aşrıñ ʿulemāsı ittifāk ettiler ki Ƙurʿan Allahu Teāʿlā kitābıdır ve beş vaḳit namaz farzdır bunu bilip inkār eden inkār olunur *Keşf-i Pezdevī* de eyidir şol icmāʿi cāḥīdi inkār oluñur ki ol icmāʿ ḥavāşş ü avām ittifākiyle şābit oldu zirā icmāʿ bilā-şüphe olur tamām oldu yine eyidür şaḥābeden soñra gelenleriñ icmāʿin inkār eden tazlīl olunur zirā bu ḥaber meşḥūr gibidir eger icmāʿ ḥaber-i vāḥid ile naql olup siḳat-i ādemler rivāyet ettikleri gibi ki şaḥābeler ikindi namāzında muḳaddem dört rekata muḥāfaza ederlerdi naql-i sünnet biʿl-āḥād gibi olur ʿamel icāb eder ʿilm icāb eylemez Ƙadı İzzeddin eyidür Gazāli ve bazı Ḥanefīyye bu maḳūle icmāʿ ile ʿamel vācib olmaz derler lākin ḥaḳ budur ki her ʿamel vacibdir niḥāyet icmāʿ zannı olur merātib-i edille-i semʿiyye dōrttür ḳaṭʿül-lafz ḳaṭʿül-maʿnī zannüʿl-lafz zannüʿl-maʿnī ve bu ikisinin ʿaksi ki ḳaṭʿüʿl-lafz zannüʿl-maʿnī zannüʿl-lafz ḳaṭʿüʿl-maʿnī evvelki ile farz şābit olur ikiñci üçüñcü ile vüçüb şābit olur dōrdüñcü ile sünnet ve isticāb şābit olur ey azīz kardaş

Sebeb-i te'lif

Bu muqaddimeyi bildikten sonra bilgil ki fî- zamāninā bazı mütefaqqıhı ve anlara tābi olan cümleni halvet-i fuqarāsının önderlerine levmi tarafından kalb-i pākına habs ü itikādmı her hālel yetişmesün, t̄arik-i meşāyihdir ve vaz'ları da kitāb ve sünnet üzere olmuştur fuqahāyı ilām zevī'l-ihtirām dahi bunlarıñ vaz'ı ve t̄ariklerine k̄ā'illerdir fuqarāsı semā' ettikleri kitābullāh ve sünnete muhālif degildir kırk sene miqdārı mı vardır ki bulduğum tefāsiri ve ehādiş ü *Kütüb-i Uşūl*ü fūrū' tettebbu' edip istikrā' ettim cehdde kusūr etmedim Halvetiyye fuqarāsının evzā'ında gördüğüm de ve bildigimde zikr olunanlara muhālefet görmedim ki bunlarıñ ettikleri semā' ve ol semā'da zikr ettikleri hāram ola pes bunların hāliñ taṭbik için bu evrāka teveccüh olunup kādir olduğum yazıldı gayri cehle ve fişkaya taammüd ve teḳayyüd olunmadı anlar müstaḥakk'ül- levmdir bahş ü cedel bunlarıñ bahānesiyle sāi'r fuqarāya erişenleredir ehl-i ğaraż ve muṭaṣṣıblaradır *Tefsīr-i Kurtubī'de* resūlullah sallallāhu aleyhi ve sellemden ḥadiş rivāyet eder ki helāl Hāḳ Teā'lā kitābında helāl ettiği ve hāram hāram ettiğidir zikr etmediği afdır imdi zikrullāh kitābda helāl anladı bunun için bir vaḳit ve bir zamān tasy'in kılmadı zikrullāhda sükün edin deyü اِسْكُنُوْا buyurmadı*

* Der-kenarında bu sayfa için sebeb-i te'lif olduğu yazmaktadır.

طک انزال فی الرومی ال اوصارم غدمی*

Eger denirse dönüñ deyü devrûda ve ism'ûda buyurulmadı cevâbı âhîr verilir ki bu ma'kûle emre hâcet yoktur zirâ devr-i hareket-i zî-ruḥ ve cism olana muḥaqqâq'dır şol nesne ki zihnde muḥarrer ola ve muḥtezâ-yı ṭab'-ı beşer ola ana emr lâzım degildir Ḥak Teā'lā bizi deyyār ve ṭavvāf deyü lâ 'alā-i ṭarīḳ'üz-zemm zıkr eder nitekim رَبَّاتَزْرَعَالِيَا لَرِزْمَالِكَا فَرِيْدًا رَوْطًا وَفَوْنَعْلِكُوْم dedi cümle insān ve belki enbiyā ve evliyāda devrdedir bu ma'nanı bilā şekk ü şüphe bunlar bu devr hareketlerinde zıkr etmezler denirse bunları ğaflet ile ta'yīb ü tenkīs olur ve zıkr-i Ḥaḳ'da müsāhele ve taḳşir olur Ḥaḳḳ Teā'lā اذْهَبَانْتَوَاخَوْكِبَابَاتَوْلَابِنْنِ اَفِي zıkrī buyurdu Mūsā Nebiye ve qarındaşı Ḥārūn salavātullah 'aleyhümā ve 'alī nebiyyünaya var git sen daḫi Ḥārūn benim āyātımla ve benim zıkrimle mest olmak ve taḳşir etmemek, her ḳanḳı ṭarafa teveccüh ederseniz bu āyet işāret eder ki; hareket zıkrullāh mā'ni olmaya mütahariken ve māşiyen zıkrullāh cā'iz ola māşiyen *Tefsīr-i Kebir'de* manşūşdur نَعْمِيحُوْرَالزَّكْرَاذَاكَانْمَسَاكِنًا diyenler üzerine hüccettir zirâ fi'l-cümle hareket sâbit oldu birkaç ḳonaḳ sefer eden kişi hareketden ḫālī olmadığı 'ādet ü şühüd ile muḥarrerdir bundan ḳavī *Tefsīr-i Ḳurtubī'de* ezkurullah zıkrin kesir *Tefsīr'* inde*

---

* Cevabının biri 'afv olduğudur cevâb ahîr-i taht-ı heyette dâhildir ıtlāk u umūmda mevcūddur .

Haḳ Teā'lā zikri bir haḳḳsiz etdi āsān olduđu için ve şevāb da ulu olduđu için deyü muḳayyedir ve İbn-i 'Abbas'dan naḳl etdigi Haḳḳ Teā'lā zikri terk için 'özürlerden bir 'özür beyān etmedi. Ma'ḳūm olsun ki āsār-ı şahābe ile 'amel ḥadīse müşābih ile 'ameldir ḥuşūşā bu ola ki kerem ا لاهمفقهم في الدين وعلمها التأويل ile Resūl 'aleyhi's-salaḳ ve's-selām du'āda ede bunlardan menḳūldür. Yani İbn-i 'Abbās اِبَهُمُومًا أَيَهُمًا لَلَّاهِ buyurmuştur bundan sonra kimdir ki bu zikrullāhda vaż'e tahsīs eyleye, bu itlāḳa taḳayyüd edip 'aḳlıyla neşḥ eyleye نعيم حوز الزكرا اذا كان ساكنا diye ḥarekete ref'e eyleye ve rey-i ile bir şart eyleye Keşf şahibinin vesā'irlerin اِنْفِيَاثَاتَا لِّلشَّرَطِنَصْبَا لِّلشَّرَعِ اِبْتَدَا اِلْوَا لِيَجُو نَزْلَكَ dedigin tutmaya bu maḳūle ziyāde 'ale'n-nās ḥadīs-i saḥīḥ ḥaber ü vaḥid ile müyesser olmadığın *Kütüb-i Usūl*'de görölmek gerektir ve şol zikrullāhda oturmak şart eyleyenin ve nass-ı kıyāmen mütevātiri ḥazef eyleyenin 'adem-i taabbüdi zāḥir oldu 'acibdir ki fuḳarāya taarruz edenler bir ḥāle uğrar ancak *Keşşāf*'da eyidür 'Abdullah İbn-i Zübeyr ve bazı şahābeler bayram gün cem'e olup ḳuūden zikrullāh ederken eyitdi Haḳḳ Teā'lā مَوْقَعُودٌ اَلزَّيْنِيْزِكْرُوْنَا لِّللهِ قِي ا dediydi fi'l-ḥāl ayakları üzre

alkup zikir ettiler bu mertebe od icmā-sükūtī olur. Nitekim beyān olundu ve sellem Őebih bī's-sünnet olur. *urṭubī* Mücāhid'den naql eder ki; ayak üzre zikir, çok zikir etmiş olmaz. İntihā, Mücāhid, ayber oğludur imām-ı müfessirīn meŐhūr ādemdir, tābiīdir. Celāetine ve adri ulüvvine ittifā olunmuŐlar, tefsīr ü adīs ü fiıhda imamdır. Rusle İbn-i 'Abbas'a ur'an'ı otuz kerre arz etmiştir ve demiŐler ki her tābiīinde bundan evlā kimesne yokdur tefsīr bilmekte. Yüz bir tariinde secdede iken Mekke'de fevt oldu [101] Kirmānī de böyledir ve'l- 'amel be- aŐārü's-Őaābe ve kibārü't- tābiī'n 'amel be-Őebih'is-sünnete *Cāmi'ül-Esrār*'da mestur. Beyḏāvī bu 'umūma muṭṭalī' olup 'ale'l-alāt- diden Soñra دَقَالُوهُمَا لِأَهْمِكُأَهَادِه dedi bu tarīr uŐüle de muvāfidır el-aŐl-ı icrā'il-keleām 'ālī 'umūma ve ıtılāa 'ibāret-i keŐfidir ve bir maāllde ki bāb-ı icmā'dır. İne'z-zuhūr ve الْعُمُومَاتِمُنَالِدِلْأَنَالِقَطْعِيْهَعِنْد ekŐer meŐāyiğü'l- İra ve'l- adı Ebū Zeyd ve 'āmmetü'l- müteahhīrīn belki cümle uŐül-i eimmeye muvafıdır. 'Allāme İbn-i Daı alā başinde bu aī'deyi getürmiştir ki Őüret-i icmā'dır. قُلُوَالْعُمُومَاذَالْوَرْدَتَعْلِيَالْأَفْعَالِكَا نْتَعَامَّةَفِيذَالْكَمِظَلْقَةِ fi'z-zamān ve'l- mekān ve'l-aḥvāl müteālikāt daı ziyāde tafşīl murād edenler, 'İzadeddīn ve anıñ emsāli kitābda

Mefhūm muhālif baḥşine teemmül-i tām edeler ve illā yayı ve okı atana vereler. Turmadı iḥrāc ve taḥsîn etti ve İbn-i Merdū'ya Ebū Hureyre ve Ebū'd-Derdā'dan bu ikisi eyitdiler. Resūlullah şallallahu 'aleyhi ve sellem eyitdi ki yüreksizi müferridler geçti dediler kim bunlar kimlerdir? Buyurdular ki şunlardır ki Allahu Teā'lä zikrinden hareket edeler şu mertebeye dek ki Haḳḳ Teā'lä onların günāhın düşürürdü ki kıyāmet gününe hafif gelürler Şuyūṭi ki fenn-i ḥadīşde mahirdir Dürr-i Mensūr'da irād eder ihtizāz cihāt-ı muḥtelifeye derler ve meyle derler Şa'di Çelebi ve *Hezzyü'l- Yek* te yazmıştır Haḳḳ Teā'lä'nın Vallah'ül- Maşriḳ ve'l-Mağrib ف

اینماتولوا فتموجها لاله dedigin bu ḥadīşe muṭābık olur bu ḥadīş **اسکنو** kaydın giderir ammā zikri hareketle kayd etmeziz; zirā haber-i vāḥid ḳabilindendir meşhūr degildir ki müteḥarrirken diyavuz bu taḳdirce sükün mensūḥ olmuş olur nihāyet hareket ıtlāḳ-ı ḳitāb u ḥadīş ile ṣābit olur sükūnen zikr-i mücerred ıtlāḳ ḳitāb ile ṣābit olmuş olur ve daḫi bu ḥadīş hareketi men' edenlere ve iki yanına belki her tarafına dōñe dōñe zikr edenleri men' edenlere hüccet-i 'alīyyedir nihāyet yerinde durup da dönme murād olmaḳ var yed ü 'ayünhümde olan devr gibi ve daḫi fuḳāranın her *

---

* اعطالقوسداميهاو ياريه* buyurulmuştur.

Yani sükün-ı mensūḥ oldu demeleriñe
Pes iki nāss bir nassa tercih olunur.

Hareketin rakşdır diyenlere hüccet-i ‘aliyyide meger cevāb vere ki bunlar terk-i edeb ederler bu aşla muhālifdir kâi’de-i ‘avārıza mübteniye olmaz baḥş aşl üzeredir *Tefsîr-i Semerḳandî*’de eyidir her kim Allah Teā‘lā *Kitāb-ı Tefsîrin*’de kendi re’yiyle ede ol re’y-i ḳavāi’de-i ‘ulūmdan müste‘fād ola ol ḥidāyyet ü irşād bulmuş eimme-i mütteḳin’in itṭifāḳıyladır ve şol kimesne ki tefsîr eyleye kendi re’yi ile hidāyet bulayım derken dāll-i ulu nār āniñ mekânı olur demişler ki bize ḥācet yoḳtur ki meselede rivāyet yoklaya ve zī-aynı ile meseleyi bulavuz ol mesele ḳavāid taḥtına dāhil olduḳtan geri imdi zıkr olunan ḳavāid ve şevāhiden ma‘lūm oldu ki İmām-ı ‘Azām belki eimme-i erbaa ḳatında ḥadd-i zātında döne döne zıkrullāh etmek cāiz ola pes sūfiler ehl-i sūnnet degildir ve şera ve imāma uymaz demeniñ vechi ne ola? Lā-tezekkürullah fi-ḥālet-i devr küm? ve semā küm denmedi? maa-hazā itlaḳ ü ḳaṭı muhālif-i hüccettir muārızaya mecāl yoḳtur gerü geṅti fikr ile

واصالشرعها الكتاب والسنة فلا يحل احد ان يقصوا في هذا الاصل ليلزم muḥāfazatü’n-nazm ve ma‘rifet-i

akşāma ve me‘āniye *Pezdevi* ḳavāid-i uşuli vesāirleri terk edüp *Cāmi’ül-Fetāvā* ve ḳavline mi ‘amel olunur ki müteahḫirinden Bahāeddin-zāde Şeyhü’l-islāma*

---

* Netice

Alî Çelebi Efendi kabûl etmemişlerdir Kezalik Bezzâziye kavline mi ‘amel edelim ki Bahâeddin-zâde Efendi’nin bilâ-hilâf kavli mu’tedd-bih değildir. Nitekim rakş helaldir dîni inkârı mu’tedd-bih olunduğı gibi demiş. Müfti ‘Alî Çelebi nakli kezalik mahalliyle dahi mufaşşal gelir bi-avni Teāclā bu kadar meşāyih ki semāc ederler zıkr olan kavāiddin ve şevāhiddin cāhiller ve gāfiller midir ki bu şūfiler hemān şeyhlerine uyarlar ‘ulemā sözünü dinlemezler deyü tariz oluna. Ol mākūlelere yok denilmez nihāyet erşed-i himem Allah Teāclā ile’l-Hakḳ veṣ-savāb Şeyh Ebū Said ‘Arābi bir alay āzizler adın cemc eyledi ki bunların cümlesi semāc ve devrān ederler idi ve harekete gelirler idi Ebū Muhammed Kāzvinī evliyādan idi semāc işitir ve harekete gelir idi ve vecde gelip nācā ederlerdi. *Tefsīr-i Kebīr*’de *Keşşāfiñ* taṣn u levmin redd ü tezyīf ettiğın mahāllde evliyāullah taṣn etti dediñ bunlar ve bunlar emşāli ola Kebīr’den soñra gelen ‘ulemā hatta Şeyh-zāde *Keşşāf*’a tābīc olup levmin ü taṣn yerinde deyü fi-zamāninā vācizler gibi zemm ü medḥ eden münkirlere zahīr olmayıp Fahr-i Rāzi’ya tābīc olup taṣnı biṭ-tamām yazdı ehl-i şerāiden bir alay zıll-ı muḫalldır müctehidlere tābīc olmaz demedi zirā ehli bilür ki kavāide mütābaḳāt Müctehide muḫābaḳātdır ḳāi’deler ḥod-fuḳāra tarafınadır*

---

* Yani Muhammed ‘aleyh.
Leyl ibn gibi.

uşul bilmeyip kavāid gözetmeyip me'hāz ü senedden haberdār olmayanın fetvāsıyla ki harām fetvadır 'amel mi olur قالالامامالايجلأحدانيفتبقواناحتتيعلمنناقلنااننتى taħrīr ü yazdıkları taħrīrde bir me'hāz-ı şahih yoktur; nitekim gelir Şeyh Ebū Manşūr ماترديفاالتبشرواببعكمألزباعتم tefsirinde eyidür aḥkām-ı elfāz ve esāmiye müteallike degildir belki aḥkāmü'l-elfāz ve esāmi içinde olan ma'nālar ve 'illetlere te'elluḡ olunmuştur ol ma'nā bulunduğı maḡalde ol hükm ile hükm olunur *Keşf-i Pezdevi*'de eyidür aḥkām-ı menḡul'de ki imāmlardan gelmiştir 'Avām u ḡavāşş müştereklerdir med ü me'hāze müşterek degildir yine *Keşf*'de işāret-i nāşş baḡzinde eyidir sāhib-i şer' ne vakit ki ṡarīḡ-i ta'lıl vāz' eyledi izn oldu kıyāsa her kimesneye ki ol ṡarīkī fehm eyledi İmām'ül-Ḥarameyn eyidür müfti şartıdır ki uşul-i fıkıh ve fūrū'a ve mezhebe 'ālim ola İctihādda kāmil ola naḡv ü na'ṡ ve aḥkāmda varīde olan āyet ü tefsirine 'arif ola Bahae'ddin-zāde Efendi eyidür ṡaleb-i ḡisbete muḡasseblik için nişb-ı nefis edip vekilāne fetvā mertebesiz saluvire me'hāz-i aḥkām u 'illetlerine maṡla' ola fāsidi şahihden ḡaviyi zāifden fark eyleye 'İmāmeddin 'ulemā icmā' ettiler ki müfti-i müctehid olmaḡ lābüddür deyü *Füşūl*'unda getirdigi

bunu murād etmiştir Semerkandî yazdığı gerüde ‘an- qarīb geçti ise bu kadar kāfidir İbn-i Baṭṭal eyidür bu ḥadīsi ḍelālet ider ve ümmeti ḳandırır ki her zamān da Ḥaḳḳ Teā‘lā zıkr oluna pāk ola ve eger nā-pāk ola ve dahi redd vardır şunun sözünü ki zıkr-i pākılık ḥālīne taḥşiş eyleye ve dahi redd vardır şol kimesneye ki ḥālada zıkr mekrūh göre ve cimā‘ ḥālīnde mekrūh göre pes imdi cimā‘ ḥālī zıkrden bai‘d olacak vaḳt iken arzū-yı nefis ve aniñ kıyusu iken Bismillah deyü başlamak sünnet olıcaḳ sā‘ir ḥāllerde sünnet olmaḳ daḥī evlādır tamām oldı bu taḳrīr-i zımnından ḥareketle zıkr zūhūr eyledi zirā ‘avratıyla oynayıp başın götün ve elin ayağın hareket ettirmesi ḳābil-i inkār degildir ḥareket ile bu ḥareket arasında ne fark vardır? Bunuñ emsāli çoḳtur tettebbū‘ ile zūhūr eder imdi zıkr olunan ḳavāid ve ilel ü mā‘nī muḳtezāsınca zıkrullāhda berekāt ve menāfi‘ mā‘nāların inkāra mecāl yoḳtur falan vakit ve falan zamānda zıkr eden menāfi‘ ve berekāt-ı zıkrden maḥrūm olur denilmek cā‘iz ola pāk olmaḳ şart ola her ḥālde ‘illet mevcūd ola ḥükmde mevcūd olur Maḫhar da eyidür cehrle zıkrullāh müsteḥabdır; zirā her nesne ki zıkr işidir mübārek olur ḫayırlu olur ve menfaātī çoḳ olur kerāmet ile mā‘rūf ve diyānetle mevşūf ḫişāl-ı ḫamīde*

---

* Gāyeti ḫelāda zıkr-i ḳalbi eder zirā ‘alel külli ḫayr zikri ile me‘mūruz

Ve ahlāk-ı cemīle eyle meşhūr ve cāzibe-i Hāq ile mürīdān ve eḥibbāsı ma'mūr olan Qalburcu Şeyḫ Nurullah merḳade kerāmātından ve anıñ āsitānesi berekātındandır ki āyende ve revendeye ne ḳadar gelirse şūfīler semā' ve tevḥīd ettiḡi ḥān-ḳāḫında bir küçük āḫurdan yem verirmiş ol ḥān-kāḫda şevḳ ve zevḳ ile fuḳārası ḳırḳ seneden miḳdārı tevḥīd etmişlerdir 'alemde meşhūr ve mütevātirdir 'azīz-i merḫūm kaddesallahu sırrāḫūdan naḳl ederler ki ḳasaba-i İnōni pederi ḫarafından giderken burnuma ciger ḳoḳtı bu pişmiş ciger nereden ḳoḳar dedim meḡer kendi cigerimden gelür demişler 'Ömer radiyallāhu anh Ebū Bekir radiyallāhu anhiñ ḫātūnuña vefātından soñra gelüp ḫālinden ve gece derdiñden soñra ḫātun cevāb verir ki çoḳ namaz ḳılmazdı lākin gecenin soñunda ḳalkardı abdest alırdı andan rükū' ederdi maşaallah añdan soñra başını dizine ḳordı andan soñra baş ḳaldırırdı āḫ deyü teneffüs ederdi aḡzından ciger kebabi ḳoḳardı pes 'Ömer buyurdı ki ḳandan ḫāşıl olur kebābī olmuş ciger ḳoḫusu dedi tee'ssüf eyledi taşalandı 'aziz ḳardaş ehl-i insāf yoldāş şūfīler şahābeye uymaz diyenler ehl-i ḡarāz ve ḫaaşşubdur keñdileri uymazlar fuḳarādan uyanları ḳabül eylemezler *

---

* Laḳāblardan biri Evvāḫdır, āḫ! edici demektir.

Rāyihā-i miskde ol ʿaziziñ fuqarāsı tevḥīd ettik de işidilmiştir misk-i dünyā yok idüğüne bādü't- tab' katdan soñra Şulḥü'd-dīn eyidür ʿabdgāh olur ki ʿālem-i kudse müncezib olur Cenāb-ı Hakk molla ḥaṭāsında müstağrāk olur bu ʿālemden giderler teḳāllif-i şer'i ḥalel götürürler bunlara uşlular deliler derler ammā enbiyā-yı ʿaleyimü's-selām kemāl-i qudsiyeleri ile bir taāte ḥalel getirmezler gerçi anlarıñ istiğraḳ ve teveccühleri ziyādedir intihā kelāma bu maḳūle nādirdir denmelerine müyesser degildir *لَا هَمَّ لَنَا مِمَّا يَلُفُّ كِبْرًا مَرْمَرًا* ḥabibiyāt *faşıl*

bu faşılta fuqarā ḥaḳḳında iḥtilāf üzre verilen fetvālar beyān ola ki ḳaḅıısı uşüle ve ʿulemā ḳavlīne evfāḳdır ḳaḅıısı manzūr fiḥdir ḳaḅıısı şuʿāle muṭābıḳdır ḳaḅıısı muṭābıḳ degildir yessurallah taḥḳıke bi-avnī **mes̄ele** ayak üzere devrān ile zıkrullāh ḥelāl olmasına fazkūrullāh ḳıyāmen ve ḳuūden āyetini meşāyih-i sālīfe temessük ede gelmişlerdir deyü i'tiḳād edip musirr olup fevt olan kimesneniñ *

---

* İştılāḥ-ı meşāyihinde ana derler taḥammülüne müyesserdir Kütüb-i Nuşūfda mezkūrdur.

Şer'â islâmına hüküm olunup namazın kılmak var mıdır yoktur rakş helâldir diyenlerden ise min fetāvâ İbn-i Kemâl el-cevâb bu cevâb-ı Şâfi degildir qarada tavşan helâl mi deyü şu'âl olduğ da balık cevâb vermek gibidir de' b budur ki şu'âle cevâb muţâbık gerek ve rüşen gerek ve ziyâde olmamağ gerektir şu'âlde rakş derc olunmadı cevâb-ı Şâfi budur ki bu âyetde ne devr-i nâse ve ne devr ü semâ' fuqarâya delâlet yoktur meşâyih-i sâlîfe gerçi âdâb ü vaqâr ile semâ' ve hareket ederlerse de Kitabullah-ı Teâ'lâ'ya muhalîf vaz' edüp taħrîf tağyîr etmişlerdir min fissür'ül-Ķur'an berâya fađd-ı küfr fehvasınca kafirlerdir anlara tabîc olan da kâfirlerdir lakin bu minvâl üzre cevap kâi'de-i uşûle ve İbn-i 'Abbas kavline ve ehl-i tefsîr huşûşa Kevâşî'ye muhalîfdir bunda iki yol görünür biri buna dâhîldir degildir nass-ı şerîfden murâd sükûna hâldir hareket murâd degildir denirse nitekim نعيميجوزالذكرقأما اذاكانساكنا diyen bunu murâd eyledi varîd olur zıkr-i hâs kabîlindendir kıyâm dahi kezâlik bunları ıtılâğdan iħrâc edip ħilâf-ı aşl kayd ile kitabullah taħrîf ve 'ağılla nesh lâzım gelür bu ħod câ'iz degildir bu mertebeye ħadış-i mütevâtir gerek Uşûl'de 'umûm kať' i ħaber-i vahid ile taħşîş olur mu deyü ve naşş-ı muţlakda kayd olur mu deyü *

---

* Bu cevaba sebep budur ki ricâl-i vaktin taaşşubı gâlib olmagla şu'âl cevâbını ketm ve bu ketmi rakşın cevâbıyla setr eyledi ger üslûb-ı hakîm gibidir rakş helâldir derse elbette ħarâmı taħsîl ehliñe hüküm-i derd tealluk eylemekle namazı kılınmaz eger anı demezse faťat evvelki şu'âl ehline mâ'nî-i salât yokdur zirâ rakş degildir ki fi'l-i münhî ve kavl oluñmađla hüküm -i küfr ta'alluk eyleye böyle degildir.

Ya'ni biri buna dahil olmak ve dâhil olmamağ ve biri dahi rakş helâl olması.

Bahş olunduğu maḥāll görüle eger dāḥildir denirse devr-i nās kaçten dāhil olur Gerüde ḥādīş-i besmelede Kirmāni eyitdigi tafsīl-i müeyyid olur ve ḥādīş muşarrḥ olur meşāyih-i tarīkat eyitdigi de ki edeb ü sükūnet üzere delālet ve mā'nī evvelde dāḥil olur taht-ı kāī'deye münderic olur demişler ki taht-ı kāī'deye münderic olduktan sonra imāmdan 'aynı mes'eleye ḥācet yoktur bir daḥi raqş ḥelāl olması Şāfi'ī kavlinde muḥarrer nitekim ezḥār-ı raqş leys-i bī ḥarām demiş ve tevfiḳde terk-i hezīmete ve fi'le ruḥşat demiş Bezzāzi müstehill-i kāfir dedigin Bahāeddin-zāde Efendi ve Müftü Zenbilli Alī Çelebi redd eylemişler ve bazı ehadīşde 'itimād ve ihtiyāḫ olunursa ki ḥall-i raqş iḥāb bunlarıñ kavli üzere mes'eleye müctehid fiḥ inkār olunmuş ulu ve münker-ül- mesā'il-ül- ictihād diye Lā Yekfer muşarraḥdır bu ḫuḫül davā' edenler kitāb-ı 'umūm ve ve ıtlāḫ üzere derler ve zāhirdir derler bunlar ise kaçıdır ehl-i hevānıñ nuşūş-ı kāt'ıa-yı te'vīlin ref' edip inkār etmegi te'villeri mānī' olucaḫ meşāyih ehl-i sünnet kavāid ve şevāḫid te'villeri mā'ni olacaḫı ezḥār-ı mine's-şemsdir ammā bunda devr-i muḫlaḫa dāvil degildir deyü 'umūma inkār edip sükūn edip te'vīl edememek kaçı müşküldür kāfir*

---

* Muhammed ya faşl-ı ḫitābında Molla Cami nefehāt olañda Sivāsī efendi Fatiha risalesiñde ve Şemseddin bir 'umumi seyfü'l mühiddin kitabıñdan Ḥazret-i Ḥızır'ın dahi raqşın yazarlar.

Bahaeddi'n-zāde Şeyh Muhammed şāriḫ fiḫḫ-ı ekber 752 tarihiñde riḫlet eyledi .
El-aşl-ı eczāi'l-keḫām 'alī 'umūma ve ıttılāḫa keşf.

olmak havf olunur min fissürü'l-Ḳur'ân berâyâ fakd-ı ihtâ ve küfürde rivâyet olunur bu naşsa mâ-şadağ olur bu fetvâyı yazan fużala dehrden olup cevâbında hâzır olmak te'vîlin daği yâ şehir oğlanı ve yâhūd tavırlık âşıqlara göredir diye ammâ bu fetvâyı görüp te'vîlin bilmeyenlere müşkül olur bu emşâli fetvâlar ile bunun emşâli müftüler ve kazaskerler ve İslambol kadıları 'amel etmemişler şufîleriñ ve şeyhleriñ namazın kılmışlardır belki şeyhler ziyâretgâhdır huşuşâ Efđal-zâde Efendi rahmetullah fetvâsındaki cem' olup döne döne zikrullâh edenler kafirlerdir diyenler ne lâzım olur deyü şu'âl edene el-cevâb kafir olurlar eger ana itikâd ile derlerse müftü 'Alî Çelebi rahmetulahta cevâzına fetvâ verip ve 'Arabî Risâle'de yazmıştır be-avnî Teâlâ fetvâ gelir ve bazı risale yazılır bu fetvâ-i uşûl ü kavâid ve şevâhîd ve ehl-i tefsîre muvâfiğ görünür zira 'ulemâ icmâ' etdiler ki ger umûmât delâlet ettiği nesneye bi-ğayr-i te'vîl-i münker olan kâfir ola *Keşf*'de meşûrdur ve daği dediler ki

أَنْتَوَاقُوفِينُوصُومَنْعَلِيَالصَّلَاحِ Һadişine muvâfiğdir ki *Kütüb-i Fürû*'da meşûrdur ve

Dürr'de meşûr olan اجبصانة*

---

* Seyyid Һamidü'd-din Müftî

“fi’l-i mislim ani’l-ḥarām” kavline muṭābıkdır şart-ı müfti yerindedir zirā sükūnda bi’l- iṭṭifāq ve’l-icmā’ cā’izdir vech-i cevāz ve ma’na’yı cevāz hareket ḥalinde bulmaz denirse hareket ḥalinde de ol bereket-i şāmildir Gerüde geçen kāi’deleler ḥaṭā degil ise imdi ehl-i Ḥaqq ve ehl-i inşāf olana ne bu fetvā kāfidir **قلّآلا هتعلوانير وسبيلآلرشد لا بيتخز وهسبيلوانير واسبيلآ**

buyurmuştur bî- inşāfa ve müte’essüfe çäre yoktur zirā tefāşi ve Teā’lā eydür şehri oğlanı olmayup ve tavırlık ve āşık ve anıñ emşāli cehle olmayıp ādāb-ı şeriat ve tarikat edip taḥşiş-i vaqt ü ğaraż-ı dünyā ḥalt etmeyip el muḥabbet teḫattā el- vesvās ḥasebince bir alay şulehā muḥabbet-i Ḥaqq ile zıkr edip dolap gibi gözyaşıyla ve inleyü inleyü dönüp meleklere teşbih edenlere şeytān götüne parmak şoqar diyeniñ ‘aql u insāf var mıdır? Anlar ḳadḥ ederlerse Ḥaqq cell ü ‘āla zākir ḳulların şu mübālağa ile medh eder ki **لقولا يثقيج ليهم** dir yani bu zākir bir ḳavm-i kāmildir bunlar ile oturanlar şāḳi ve maḥrūm olmaz Kirmāni bunda şūffileriñ ve aşhāb-ı ezḳārıñ şerefi vardır ki ezḳār üzre mülāzımlar ve muvāzıblar ve daḥi şoḫbetde ‘azim te’şir vardır ve sa’id ile oturañ sa’id olur ve ehl-i ḥayra müşāḫib oluñ deyü taḥziz vardır der bāb*

---

* Rüşti devr-i inkārı ko ey münkir ḥıll-i devārına señi evvel āb ile döñdürmede devr-i devrān.

Bu ḥadīs hesābıhde meşḫurdur.

Allahım lil-kemāl.

Fazlullah'da icmāl buna zıkr meclisinden melekler maqāmlarına 'urūc ettikde Cenāb-ı Hāq'dan şuāl olur ki benim meleklerim kıandan gelirsiniz? Bunlar derler ki yeryüzünden kıullarıñdan gelürüz Hāq Teā'ālā şuāl eder ki benim kıullarımı ne hālde gördünüz? Bunlar cevāb verip derler ki şü hālde gördük. Kelām şü mertebeye varır ki Hāq Teā'ālā ben buñları yarlıgadam istedikleri cenneti verdim kıorkıtukları tamudan hālāş etdim siz şahit olun diye. Pes melekler içinden bir melek eyidür ki Yā Rabb falan kimesnede bu zākirler içinde böyle idi, bunlara maħlüt idi ammā bunlardan değıl. Ancak hācet için gelmiş ğayrī murādı yok idi bu melekler eyidür ya Rabb bunlarda bir kıul da vardır hāfāsı çoktur buradan geğti yolu uğradı ol sebebden oturdı Hāq Teā'ālā eyidür ki ol 'abd-i hāfāyı da yarlıgadam bunlar ile yol üzere geğip de oturmuş olan da şakī olmaz merħūm olur buyurmuşlar mazhar eder bu melek bunlardan degildir dediginden murād bu ādem zıkrullāh için hazır olmayıp mücerred bir şegāl dünya için gelmişdir sebab-i rahmet ve mağfiret zıkrdir bunda ise ol sebebi vücūda getirmege kıaşd u niyet yoktur demektir Hāq Teā'ālā bu meleğe cevāb verdi ki zıkrı yok ise de nākir ile oturmuştur anlarıñ bereketin bulur imdi bu hādīse şuleħa ile oturduñ deyü kıulların imrendirmek*

---

* Yani mazhar-ı rahmet ve mağfiret olur
Hādīs-i ecme'l'den tã bu maħallde tamām oldu

vardır günahkârız ve biz iyiler yaniña varamazız demeyip varalar anlarıñ berekât-ı şevâbından hişşe alalar. *Mazhar*-ı kelâmı tamâm oldu bundandır ki ana bir ‘ulemâ bu şūfileri bu kavmdir veya bu kavimdendir deyü semâ’larına ve devrânlarına hâzır olurlar sığâr-ı ‘ulemâ ve münkirler rakş tevehhümüyle mahrûm olurlar لا تحريمنامنبركاتهم اللّامه Hanzala-i Esdî’den naql olunur ki Ben ve EbūBekir gittik hattâ resūlullah ‘aleyhi’s-sellem üzerine girdik ben dedim ki Hanzala münâfık oldu resūlullah ‘aleyhi’s-selâm buyurdu ki: münâfık olmağ ne gūnedir ben dedim ki biz seniñ katında oluruz bizi nâr u cennet ile tezkîr edersen gözümüzle bu ikisin görmüş gibi oluruz senin yanından taşra çıksağ evlād u ezvāca yere ve bağçeye qarışırız çoğunu unuturuz pes resulullahu ‘aleyhi’s-selleme buyurdu ki şol Allah haqqı için ki nefsim anıñ elindedir eger siz benim katımdaki hâl üzre sâbit ve dâîm olsañız melekler sizle görışeydi döşeklerinizde ve dahi yollarınız da lakin yâ Hanzala sâ’at- fesâ’at deyü üç kerre buyurdu. *Mazhâr* bunun mâ’nâsı eger siz gâ’ibâ ne de benim katımda olan şafâ-yı kalb ve dai’im zikrullâh ve havfullah üzre olsanız melekler sizi ziyârete gelirdi zannım bu ki muşâfâhadan murād âşikâre ola zirâ melekler ehl-i zikre muşafâha ederler ve dağî sâ’at

Fesāate dedigi oldur ki kişi münāfık olmaz bir vakit gāyet huzūr ve şafā ve zıkrde olsa ve bu vakit-i āhirde bu hāle vāşıl olabilir ki nesne yoktur bir sā'a't zıkrde olup istirāhat ve nevm ü hātunlar ve oğlancıklar vesāi'r mübahatle olmağda tamām oldu imdi bu tafşıldır. Şufile müdāhale-i şeytān olduğı ğaraz ve ta'āşşub ve bühtān idi ki rüşen oldu ne cānı var şeytānıñ ki melekler ziyārete gelip ve görüştükleri tāi'feye ta'arruz edeler hüşüşā anlara teşbihde zıkrullāhdan ğāfil olana ta'arruz muqarrerdir eger denirse ki bu fuqarāda bu zamānda olduğundan ma'lūm olur لايزالضءفةمنامتيعلبالحقحتتياى emrullahdır hatta müctehidin de hāli degildir deyü bazı ulemā zāhib olmuştur ümmetie "elemterā'da" buyurulmuştu. İmām Mālik'ül- Temmeş kişi bulunduğı mağāllde Hāq dostu vardır deyü buyurmuştu ve ğayri zālik ve bir cevābān ve terk-i zıkre cem' olur demek de bī-vech oldu cehl oldu ve şahābeler evlü ve ehl ü ayāl ve dūnyā ile iştiğāleri meşrū' oldu bunun hilāfında olan kendi erken şahābeye muhālif iken şūfiler başların şalarlar dedigi taannüt anları yañıltmak ister kendüsü yanıldığıñ fehm eylemez واللاهالهاديالرشاد imdi bu meşāyih-i tarikat ki bu vāzı ihtiyār edip zıkrullāha meşğūllerdir anlara melekler gelmesi qati qaribdir bunlar *

---

* Mücerrede tahsīs muşannifin mu'assırı olan münker Seyyid Muhammed Efendi'ye ta'rifdir yoğsa cümle inkārda berāberdir Rüşdī

Cümlesi ehl-i sünnettir. Kur'an ve sünnet ve icmā-i ümmet bilmez kavim degildir. İmām Ebā Nāsr Bağdadī eyidür şūfiye bin mikdārı vardır ehl-i hevādan bir kimesne yoktur belki cümlesi ehl-i sünnettir üç kimesneden ğayrī birisi Ebū Selimīn Dımışkī'dir Hülūliyye mezhebindedir şūfiler arasında gizlenür, şufi geçinür ikinci fesādır bunu şūfiler 'itizūllahı töhmet eyleyip kovdılar الطيبلايقبالخبيس dediler üçüncü Hüseyin bin Manşūr'dur bunuñ şanı müşküldür Ebū Muhammed Kazvinī *Sirāc-i Uķūf*de böyle demiş Germiyān müftüsü Süleyman Efendi'ye şūfiler semā ve devrānı cā'iz mi deyü istiftā olunduk da cevāb bunu yazmış ki kerāmātı zāhire ve meşhūra ve mütevātire olan meşāyih-i kirām istihān edip cā'iz görmüşlerdir. ماأدالمسلمونحسنافهو عنداللاهحسن fehvāsınca cā'izdir bu kadar meşāyih-i delālete nisbet etmek haḫā-yı fāhişdir آلامه احشرنامعهمطوببلماجتهمواتحياتراهم 'ibāret budur 'aynıyla Şeyhü'l-islām Muhammed Efendi ve biraderi Esad Efendiniñ mufaşşal fetvāsı var bundan ziyāde fetvā ve bundan kavī beyān olmaz tāi'fe-i şūfiyeden bir nice 'ālim bir yere gelip Hāy Mevlām Hāy deyü devrān etseler bedenlerinin ekseri 'uryān edip kendilerin yere ursalar bu maķūle vāz tevhid olur mu? **el-cevāb***

---

* Seḫāb

Vechi saḥīh ehlinden böyle vāz-ı şadır olmaz bir alay mübtedî'ler tağyirü-ş-şeklîli eclü'l-eklî mefḥūmuna mā-şadaḳ olub raḳs-ı ḥarāmıñ adıñ vecd ḳoyup baḡlama ezgiler ile eşar oḳuyup ḥāşā keferenin ḥurūs depmesine şebih ḥarekāt مشنيعهو وثباتبشييعهموقف dīde sebātları olmadıḡın gösterip şayd-ı aḥdās içün iḥdās ettikleri taʿānıkları ve heyʿet-i ġarībe ile naḡmāt-ı musıkīyye üzre devrānda tevāfuḳları hevādan nāşî tekellūf ve telbīs-i iblīsden nāşî tasarruf idigin ehl-i hāl olan añlar فيئوتيا ذنآللها تزفعفيها اسمهر فعا صواتمستكره ile eşāa-i bediʿ olduḡun gören müteşerriʿ ḫānlar ammā zāb-ı salef-i sālīhīn üzre kelime-i tevhīde iştigāl ile sine-ber sekine-yi zıkrden nār-ı şevk iştigāl edip lehv-i lā Ḥayy'da müberra 'aşḳ-ı ilahî nurunun enāresi ve cezbe-i Rahmāniyye keş-ā-keşîniñ avāresi kişîniñ ārāmın ḥarām edip ḡalebāt-ı celiyāt muḥabbet-i Ḥaḳḳ ile cilbāb-ı sabr u sükūn cübbesini şaḳḳ edip nişāne-i 'irfān ḡalebesiyle külli min 'aleyhā fān nidāsı efḡān-ı gitān-ı zār u giryān olup lezzet-i şuḥūd ile ifnā-yı vücūd ve istinzāl-i bereket ü rahmet rab'ül-cūd eden ehl-i tevhīd ḫā'ifān-ı 'arş-ı mecīd gibi feverān-ı nār-ı vecdle bî-iḫtiyār devrān etseler

ma'zûrlardır belki nazâr-ı kabûl Hakk ile manzûrlardır muhâţ-ı dâi're-i lev m olan kavmden ve redd-i şer' ile merdûd degildir riyâz-ı riyâzetde riyâhîn enis istişâmem edip hiyâz-ı zülâl-i vişâl ile tahsîl irtiva'-i tām eden meşâyih ıarıkâtı tergîb ettiği bu ferîk-i refîk münsekîdir ve âdâb-ı zâhire ve şeriât-ı tâhire aşhâbı redd ü red' ü terhîb ettikleri ol kavm müstehâk

الآهو ممسلكيدر عصم نيالآهعنا الدوران في دورانا ليدوثر حصدورنا بفيضانواعالواد علحنبر مسعدينيلهل فيق

ر bu fetvâ mufaşşıldır ve usûle muvâfiğdır ve meşâyih-i ıarıkâtını tenzihden ve fuzûller sözünden ve bu şūfiler hemân şeyhleriñe uyarlar diyenlerden inâdından taħlîşdir ve bu şānda fetvâ iki vech üzere gerekdir ıturalım müstefti' taraf vaħidden istiğnâ etti muhaşşal fetvâ ehline helâl nâ-ehle ħarām demektir ehl ü nâ-ehle kimdir ma'lûm oldu kim uħdesine alur ki kavm-i evveliñ vâz'larıñ helâl diye ana ve emsâline nusret eyleye bu diyârda Seyyîd Gazi uşakları vardır ve anlara müteallik ve müşabih şūfiler de vardır abdest ü namaz ü ilm ü Kurân ile aşlâ tekayyüdler ve ıulemâ-i şer'iat ile teahüdleri yoktur belki anlar ehl-i zâhîddir deyü ħalkı ders ve talebden men' edip kendi zann-ı ħayâllerin tervîh

ve din ‘ilmini tezyîf ederler bunlarıñ kemâli ancak bir iki söz ve şî‘r ile gerek şer‘a muvâfık ola yâ olmaya gerek lahn ile ola yâ olmaya okuyular köyleri dervāze edeler sıdķ u zekāt ve nezir cem‘ edeler bunlarıñ kâî‘desine muvâfık söz Ey! Miskîn kavme nefreti gözüme ders ü fetvâyı ve Yazıcıoğlu sözüdür ki bulasın göñlüñ içinde ‘ulūm-ı enbîyâyı sen kim anda ne kitāb ola ne ders ola ne hōd-fetvā bunlarıñ murādın añlamazlar *Risāle-i Kudsiyye*’de Bekri Mālikiyye’den Mālikiyye’den bu maķūle şūfileri kadķ eder eyidür ki ittiħazā

امثا يخاجها لالميعرفوا الحرام والاحال لوبولافظ اتخزن الناس رؤساء جهالاً hadîşinden aķz olunmuştur

bunlar dāll ve muğille t̄ābi‘lerdir Hedānallahu ‘ale’l-Ĥaķ imdi bu zākirlere lāzımdır ki bir ehl-i ‘ilm kapusuna varalar bunlar terbiyet edip lahn ü ādāba muħalîf vaz‘ların ıslaķ eyleye zikr ü tevhîdi hemān semā‘ ü devrān ĥalīne maħsūs olur tevhīminden bunları men‘ eylese ki daimā zikr-i Ĥaķ’da olalar bundan şöñra bu mertebeyi riāyet eyleyen kavme levmi bî-vecāh olur münkerî def‘ edeyim derken inkār-i münkerāt iħtiyār etmiş olur zirā fuķarāyı uyanırlar deyü levmi ederse lehv ĥadd-i zātında bir mekrūĥ nesne-i ġaybet ve müsāvi hōd- lā-büdün eşedd*

---

* Vasis

Vā- kabihdir nitekim *Ṭaṭarḥāniyye*'de ve yekrahū'l-lub ve'l-ġinā ve'l-ġiybet eşedd-i mine'l-lehv götürmüştür ve bir de raqş mezheb-i Şa'fi'de helâl olucağ aña emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i 'ani'l-münker etmiş olmaz aña tabilere kezâlik ile mücerred müsâvi ve şüphesiz ḥarâm irtikâb eder mekrûhdan nâsi men' eder bu ḥod- Yehûdlara teşbîh olur منتشباً هبقومفهومنهم hadîsi kendi başına olur ki Hâk Tea'la انأمروناأثاسباليروتتسونانفسكم buyurur bu sözden red' çıkar şufileri kadḥ edip ġiybet ile ḥuşūşā kendisi Cuma' ve cemaât bilmeye İmām Ahmed ḥuzûrunda inkâr-ı müsâvi yüzünden yâḥūd istifâ ve istirşâd yüzünden bunda bir alâý kavim vardır kalkarlar raqş ederler ne buyurursuz? Derler el-cevâb verip دعميفرحوامعآلاها ساعت dedi yani anları 'aşıklardır bir sa'at ferah-i billah olalar bu sa'at lafzında hadîş Ḥanẓale sa'at-fesaat buyrığın riâ'yet görünür şafâ-yı qalb her zamân da olmazmış nitekim ka'îl eder 'aşq belâdır ansızın cūşa gelir ben molla derim halka temâşa gelir ol zamândan beri 'aşıklara raqş deyü söylenigelmıştır kibâr def' etmemişlerdir fetvâda bu 'aşq ḥuşūşu derc olduğı hadîse ve İmām Ahmed kavline bile riâyet oldu nevvallahu merḳade hu Yûnus Emre eyidür: 'Aşık olan*

وفياالحديسآلمو منرعبلعب

وغيرتقييأمرآالناسباتتقيطبيبيدوابالناسمريز

kişiler deli olağan olur. Deli olan kişiye eller güleğen olur kayırma sen dögene şanma dögen
 dögene cevrine katlanmayan yolda kалаğan olur Hāḳ Teā'lā وجعلنا الكالينتيعدوآمنتالجرمين

buyurulmuştur veli-küllü Musā Firavun'dur İbn-i Dinar'dan rivāyet olunur ki menāmımda
 Ādem 'aleyhisselam'ı gördüm kıyāmet günü olmuş halk çıkıp buña selām edip muşāfaḥa
 ederler ben de yakīn vardım ki selām verip görüsem baña eyitdü benden ırağ ol sen ol şaḥıs
 degil misin ki benim şūfi evlādlarına ta'n edip müsāvi ve ğaybetlerin edersin and içip demedi
 ki vallahi benim iki gözlerim şūfi evladlarım ki rüşen olur nāğāh anıñla benim arama ḥā'il
 düşüp maḥrūm kaldım der düş ile 'amel olur mu dirsen bu enbiyāyı görmedir ol imām-ı
 müctehīdi görmedir bunlarıñ şekline şeyṭān temessül eder buñlar ile kat'ā 'amel olunmaz
 hemān lağvdir diyenlerden degiliz ḥālince düş ile 'amel olur tettebbū' ü istikrā-i tām eden bilir
 imdi bir alay şuleḥāyı görüp bunları şū'-i zānnıña bi'l-ḳasddan raḳş ederler deyü levv etmek
 şaña lazım mıdır ki? Bunu vāz'da dindārılık gösterip nice ḥarām irtikāb edesin mü'min iseñ
 muḳtezā-yı imān budur ki kerh müminlere ḥayır san tātler ta'n ettiği vakit*

---

* Ḳavāid-i Kübrāda muşarrihdır ki Hāḳ Teā'lā her nebiye bir 'aduvv-ı mücrim ta'yin eylediği gibi 'ālem-i
 muḳarrib için dahi bir 'aduvv-ı mücrim halk eylemiştir ki derece-i enbiyāda olup añlar gibi sabırda añlar gibi
 nusret ve añlar gibi ecr ü zafer bulalar.

Düş ahvāliSure'-i Yūsuf'ta Şa'di Çelebi de yoklaña.

Sen nusret ile Beydāvī ve taqrīridir ki لولا انستمعو ُ tefsirinde getirmiştir sahib-i *Keşşāf* sūre-i ‘Alī İmran’da şüfilere ğarīb dāhl etmiştir bazı ‘ulemā da buñu taşvib edip risālesine veş-şeyhü’z-Zemaḥşerī kelimāt deyü derc-i tarikat ve tarikini tervih için ta’n-ı merdūdların kim eyidür İmām Faḥr-i Razi vesāir *Keşşāf*’a nazar eden şerrāḥ ta’nların redd edip Evliyāullah’a tã’ndır demişler inşāf etmişler nazar eden cevāba doyum olur bunlar rakş ederler Keşşāf’ın cevābı ve levmi yerindedir demişler eger denirse bunlar şafi’idir Şāfi’i katında rakş ḥarām degildir ana bināen taşvib ettiler cevāb verilir ki Şāfi’i katında rakş ḥelāl olucak ya rakşdır ḥelāldir diyenin namazı niçün kılunmaya islāmına ne için hüküm olunmaz bu cevāb da ‘acziyye bir ma’nā muḳarrerdir māa-ḥazā Şeyḫzāde Ḳadı Ḥāşiye’sinde bu reddi ve bu red’i taşvib eyleyip yazmıştır نواللأهمراقدمهموافاضنامنبركاتهم Ḳadı sükūt etti dersen Ḳadı şüfilere münkir degildir şure-i Māide’de وعن بعض المصوقنيه demiştir hatta bu ḥuşūşda cevāb el-aḥmaḳ sükūt demiş deyü Semerḳandī naql eder bāzıları cevāb vermişler ki *Keşşāf*’ın murādı sünnet-i resūl tuḫtanlara*

---

* Bir ḳayd-ı risāle ki tarikatdır

Ṭaʿn degildir bu taqdirce Saʿadeddin Efendi fetvāsına müşābihde ḥaml olunur bu teʿvīl-i islāmına ḥükmler olunmaz demekte sünnet-i resule muqayyed olmayanlara göre ola āyet maʿnāsına taʿarruz etmediği devrāna cevāz zuhūr etmekle ehl-i hevā farza vācibe ilhāk edeler deyü ihfā ola zirā müftü fetvāsının soñuna sebep-i salāḥ ü sebep-i fesād mı olur? Naẓar eyleye demişler zātında mübāḥ da olursa nitekim tefsīrinde ve lā tessebullah taqririnde getirmiştir

ومكانمباحاقءهميتولدمنهويحدث
vesāir cuma ve bayrām savm menhī ve bazı evḫatde ṣalāt menhi olduğu bu ḳabīlendedir ve dahi ولآتكنمناءلغافلير tefsīrinde gāfillerden olmak lākin meleklerle uyuñ demiş

اتملزيعندهلايستكبرون āyetin getirmiştir meleklerle iktidādan anlar gibi devrān u ṭavāf töhmeti gelir deyü vehmi ref için bir lafz getirmemiş vehm gelirse ne olacaqtır nihāyet melekler gibi azāb ile zikrullāh edeler şükruallah sāʿye bu taqrīr ve bu teveccüh bu faḳire Cenāb-ı Kibriyāsına teveccühümden soñra müyesser oldu ولهاالحدوده lākin zamānımız ʿülemāsının

وجادلهمبأتي sigārı ve anlara tabīʿler ile

Hay ahsen buyurduđu mücâdele edelim hasenesi müyesser ola bî-luḡfa ve izne şūfilerin semā ve ḡareket ve ṡavāf ve edeble devrānı ḡarām olmađa ḡaṡ'ül-lafz ve ḡaṡ'ül-ma'nā bir lafz gerektir ki tevātür ile kitābdır ḡaḡ kelāmıdır deyü ṡābit ola münkeri kāfir ola bunu ise zevī-l- 'uḡül da'vā edemez yāḡūd bir ḡadīṡ-i mütevātīr gerektir ki مرنا بعد قرن nakīl oluna ḡaṡ'ül-lafz ve ḡaṡ'ül-ma'nā ola abdest ve namaz gibi ḡassā ve 'āmmē ḡatında ma'rūf ola aña şūfiler münkir ola kāfir olalar bu da muḡal zirā محالزرا علم منكر بعلي ḡadīṡin anca mütevātīr ṡayarlar ve aḡkām-ı ḡadīṡlerinden ki ma'mūl- bihlerdir andan aḡḡām-ı istinbāṡ olunur bir ḡadīṡ-i saḡīḡ gerektir lā-tezekkürullah fi-ḡālet devr küm ve ḡareket küm ve meṡy küm ve ṡavāf küm deyü ṡaṡrīḡ ola bu da yoḡtur zirā aḡkām-ı ḡadīṡleri üç bindir demiṡler içinde bu lafz yoḡtur eger olaydı bu ḡadar ḡasmende ḡaḡf olmayıp ale'l-ān zuhūr ede idi ṡaḡāb-i kirāmdan ve ṡabīyūndan kezālik zıkr olan kelām ṡādır olmadı ne 'ibāret ve ne iṡāret ve ne ḡelālet ve ne iḡtizāen ve ne sebāḡen ve ne sebaken bundan ṡoñra ṡaḡābe-i kirām ḡavlen bī-icmā' edip yā süküten icmā' edip zıkrullāḡ ḡāl-i ḡareket ve devrde ve meṡy

Ve cevlan da haramdır demediler bunların icma'i kavline zâkir münker olup biz icma' kavlılerin tutmazız demiş olalar kâfir olup Resulullah cenâbına münkir gibi olalar Ebû Cehl-i zamân olalar bu da yoğtur bunlardan ğayrısında icma'iyile müselmân kâfir olmaz muğaddemede mürür eyledi Bezzâziyye'niñ icma' davası yerinde degildir Bahae'ddin-zâde Efendi redd etmiştir Müftü Alî Çelebi kezalik zirâ icma' eimme-i erbaa iddia etmiş ol da istihlâl ile evvelâ Aḥmed bin Ḥanbelî şahâbeden ğayride icma' yoktur demiş Câmi'ül-Esrâr'da meşûrdur ve şahâbeden şoñra icma' minkaad olmağada **منادّ عيالاجها عفهوكاذب** demiş bundan şoñra Aḥmed Ḥanbelî gerüde geçen üzre nefis rağşu istihlâl etmiş ola yâḥūd bunların ettikleri vâz' rağş degildir cevlan ve tavâfdır demek ola **عليكلاأتقدرانياخالبيوج** olur Malikiyye'den **يكرميو ملرقصواالصعقواالتفيقعمليزكراللاهاليق** demiş bundan da istihlâl añlanur zirâ "lâ-yâlik" dedi harâm demedi ḥuşûşâ el çırpma vardır Şafi'iyeden meşâbil-i şârihi **زينلعربالاعبلايليقياهلالمروةديرارهارمالرقصليسبحرام** demiş Tevfik-i fi'le ruşât ve terk-i azîmet demiş.

Bahā'eddin-zāde Efendi Bezzāziye “müstahilü'r-rağş kâfir dedigi mu'tedd-bîh degildir zirā Şāfi'î ve ekşer aşhâbı cā'iz görür *İhyā'*da bir kitāb Gazālî götürdü İmām Kuşeyrî yazdı ve 'avārifde kıana'at ehli inşāf mertebesi oldu demiş ve Alî Çelebi de devrān ħarāmdır deyü imāmdan naqlde yoqtur demiş حاويهيكره dedigi ħalli mānî' olmaz kerāhat hürmeti icāb eylemeyip ħalle mā'ni olmadıĝı meşhūrdur cā'iz-i mā'îl-kerāhedir ve kıl ü yegfer bîh me'ħaz u sened yoqtur zıkr olan ki Ĥanefiyyedir şādır olmuştur ħaḩā degil ise me'ħaz bilmeyince iftā ħarām olduĝu gerüde geḩti bi'l-cümle rağş u lu'b ħarāmdır deyü *Kütüb-i Fetavā*'da maḩāl görmedim *Ṭaṭarḩāniyye*'de ve yeramü'l-lu'b ve'l-ĝinādır ve 'üyündan naql bu şūfileriñ fi'l-i lehve müşābihdir der درغرردھويكره للعباحوكللهو der lafz ħadîşde vardır küll-i lu'b İbn-i 'Ādem ħarām buyurmuştur lākin fiḩḩa ıstılāḩında olan ħarām ma'nāsı verilmez ki cāhidi kâfir ola ya ancağ luĝat ma'nāsı verilir ki men' oluña zirā nehy şariḩ olmayınca ħarām denilmek sa'iddir şūfiler bu ħadîş ile 'āmillerdir oynamazlar bunlar bu ṭavāf bu devrānla oynarlarsa lāzım gelir ki melekler de oynar diyavuz ve ħacılar da oynar diyāvuz luĝatda ṭavāf devrānla müterādiftir Kirmānî يدوربالبيت ma'nāsın1

ي طوف ile tefsir eder elbette devre oynamak lazim midir? anin ma'nisinin cezmidir her neden ki devr buluna lu'b ü rakş buluna belki adäbla olana devran ü semâ' ve tavâf denir bir 'ami çelebi gibi döner ve lu'b ederse iki fî'l cem' etmiş olur küfrünüñ hürüs depmesine müşâbihdir demek ileri ve geri varan gelen şūfilere vārid olur gayrīlere olmaz ki mücerred hulefayı bozmayıp dolap gibi dönerler kerahat zikr icāb eder men' ü ref' ü hürmet icāb eylemez Cuma' gün نصوم معه يدرانا الحكيم لينهي عن فعله لالتقيه ehl-i uşul sözüdür ve naşş kitab da buña şahid وينهي عن الفحشا ومنكر buyurmuştur ve şavm-ı celledeki şūfiler eyidirlir bazıları mekrūh demişler kefereye nasārāya teşbīhtir derler ve bazıları mekrūh degildir Hāq Teā'lā Kur'an'da واوعدنا موسى اربعين ليلة وديو عيسى بيلا لتض zikr etti demişler. Bezzazi'de بزازيهلا بسيو ميو ما لجمعت demiş bunları kefereye kıyāsda Uşul kā'idesine göre idi şüphe vardır ve melekler de kefereye mesābe olmağda vārid oldu ve'l-hāsıl kefereye teşbihe lehv ü lu'b gibi bir emr-i mekrūh ihtiyār etmedir anınla küfründen gelir belki lā-be's kabīlindendir kırmızı çizmede Firāvun'a teşbīhtir eger şūfiler halkası ve cem'iyetleri ki gördük kefereye teşbīh olsa bu kadar müfessirler Keşşāf'ın dilin kesmeye lerd i şūfilere mū'in olmayalardı*

* Vārid olsa dahi ayag üzere ekl-i hābis-i küfreniñ eklde mu'tadlarıña benzer deyü ekl-i hābis harām olur mu maa hazā her fi'iller biribiriñe beñzer ekl-i hābis ü mürur ve hāl-i mürurda ekl ammā ħoros depe añlar da lū'bdür lākin İslāmda ħareket zikr-i lū'b degildir.

Ne gayrîdir bu fukâra-yı kibâr ‘ulemâ iftâ ettiği üzere “min teşebbühe bi-ķavm fe hüve min hüm” fehvâsı üzere meleklerle teşbîh etmeyeler sahib-i Keşşâf Hâfiyyen tefsîrinde yazdığın ketm ede ve **ونلفحوجوهم** de ve sure’-i ‘Al-i ‘İmrân’da **رتباماخلقتهمزاباطلا** tefsîrinde beyân ettiği şai’kaları ihfâ etmeye Hâķ Teā’lā **ولاتلسبوالحقبالاطلوتكتموالحقوانتعمتلمون** ile ‘amel olunmağa. Risâlelerinde ta’n u daħl münâsib olan ehl-i hevâya müteallik kelâmı ehl-i islâm ve ehl-i şevķe taħvil edip ehl-i ‘itizâlden Tarsûsi ve Zemaħşeri kelâmıyla istidlâl ve me’ħaz-i ittihâz edinelere bazıları ve’ş-şeyħ fi-keşşâfa kelimât getirir risâlesi olanda diyen kitâb ve sünnet üzere mevzû’dur demişken şūfiler edebsizdir zıkr-i Hâķ’da devrân ve semâ’ ederler deyü bu ķadħ etmiş iken ehl-i sünnete ‘adü ehl-i Ķur’ân’a düşmen olup bunları Ķur’ânı kendi rey-i ile ‘Arabîyyete muħalîf okurlar deyü tabîyin üzere hücüm ettiginden gayrî Hâzret-i Resulullah’u ‘aleyhi ve sellem şânında edebe riâ’yet etmeyip belki Allahu Teā’lā şân-ı şerîfiñden bî-edeblik ettigin tabî zıkr ü zem etmiştir hatta bazıları kişi hânesinde keşşâfi ķovmak gerek demişler bu mertebeleri irtıķab **بغيرارتياافتوءمنبعيضالكتابوتكفرون** bazı tekferden dâħil olmaz mı? Bazı muasırlar fuķaħa sözü taşı gibidir meşâyih-i tarıķat sözü serçe gibidir demiş. Fıķħ dediğın bunlar*

---

* Hatta meraķı üzere bir Muşħaf yazmıştır.

İse halleri beyân oldu eger ʿulemā-i müctehīdin ise yine ʿayān oldu maḥāl-i baḥş rakşdır zikrullāha niçin baḥşe idḥāl olunur diyen ḳāiʿde-i uşūlden ḥaberdār degil ancak baḥş bundadır zikrullāha ibādet ʿazmīdir şalāt gibi maḳūl Ḥaḳdır zikrullāh ederken meşy ve ḥareket ve edāyla devrān olsa rakş mı olur? Ve rakş ḥarām olduḡu şūretde ḥarāma muḳarrin zikri maʿar-rakş ḥarām olur mu? yoksa ancak rakş ḥarām olur zikrine ḳale ol ibādet olur mu? Yoksa ibādetden olmaz ḳalıp ḥarām olur zākir meşāb olmaz mı? eger zikr olunan meşy ve ḡayriler idi ki şābit olup nefis zikr-i meşruʿlıḡdan ḳaldı, laḡv oldu ʿibādetin münḳatʿ oldu denirse ezkurullah emrin yerine getirmedi denirse ḳāiʿde-i uşūl münhedīm olmaḡ gerekdir ve rakş hürmeti şābit olduḡu şūretde ne delil ile şābitdir luʿb ḳabīlinden midir yoksa lehv midir? Luʿb olduḡu taḳdīrce zikrullāh luʿb ile bāṭıl olduḡunu beyān ve bürhān izhār etmek gerektir ve vārid olur ki namaz içinde muşalla emri mekrūḥ ve emr-i ḥarām irtikāb etse namazı bāṭıl ola sebep-i evāb olmaya maa-hazā İmām-ı Āzām taʿdīl-i erkān etmeyenler namazından ḥaşyet eder buyurmuştur buṭlān ve fesād buyurmamışdır Uşūl ü ferʿimizde irtikāb mekrūḥ ile ve ḥarāmıla ʿibādet merfūʿa olmaz iddia eden delil getire

esnā-i kelāmda dahi ziyāde beyān olur izn-i Haq olursa sahib-i keşşāf velā vuzū^c tefsīrinde velā raqşū kırāaten eder منرقتاملنقةاذاالسرعت demiş ma'lūm oldu ki raqş isrā' ma'nāsınadır örf-i Qur'ānda gerçi rivāyet bize nisbet-şāzzedir rāviye nisbet mütevātire zirā tevātür şahābeden sonra eyittü öyle olunca haqıkat- lağviyyesi isrā' oldu mücerred isrā' lu'b degildir ki mekrūh ve harām denile bu minvāl üzre raqş lu'bdır ve şūfileriñ ettikleri de lu'bdür daği eşeddir demek başka taassūf şekil oldu zirā bu keşşāf şeyh fi'l-'Arabiyye'dir Şeyh fi'd-dīn degil ise de şūfileriñ āheste āheste meşy ettikleri şüphe yok harekettir her hareket lu'b degildir ve meşy ise bi'l- ittifāk mübahdır kıyāmen ise mensūsdur hepsi raqş hareket mevzū'unedir deyü risālesinde taḥkik eden mücerrede ve's-şeyhü'z- zemaḥşeri fi- *Keşşāfa* kelimāt demek vāki' oldu māşiyen zikr meşrū' olduğu tekbirāt-ı 'ıyddan fehmi olunur ve *Tefsīr-i Kebīr*'de zikr āyetinde māşiyen muşarrahdır havaşş ü avām icmā' ile şābitdir Kirmāni 'Uḫaba' Şām fethine hazır olduğu zamānda 'Ömerin radiyallahu anı beşidī ve sā'isi olup Şām'dan yedi günde Medine-i Münevvere'ye vāşıl oldu geri dönüp iki buçuk günde Şām'a geldi*

---

* Semerkandī der ki meşy bir hüsl-i hareket-i maḥşūsadır şiddet üzre olursa müsaidir dahi ziyāde olursa 'adūdur.

Eger nefis ehrā-ı hārām ve yāhūd mekrūh olaydı ve zıkrullāh bu maḡūle hareket ve isrāda hārām olaydı şahābe ‘Ömer radiyallahu Teā’lā anhümā men’ edip ve zıkr ḡuşuşuñda şu’āl edeler idi ve kendisi zıkr etmeyeydi, terk-i zıkr etti demek şahāb-i kirāmı zemm ve sebb ile añmak olur şahābeye uymak gerekdir diyenlere bunda hişşe vardır ḡulāşā’-i kelām meşāyih bunu ḡavāid ve şevāhide muḡālif bulmadılar *منسنته حسته* fehvāsiyla ‘amel edip devām-ı zıkr ü taşfiye-i ḡalb cehren mekrūh iken devr mekrūh iken iḡtiyār ettiler eger bu zıkre cehr-i kerāḡati muḡarrinle ger lu’be gelip bu zıkr de hārāmdır cehrde hārāmdır maan denilirse ve devr ḡālinde zıkr ü devr maan hārāmdır denilirse ikisinin de men’i kibāra lāzımdır zirā hārāmı müşāhedde vuḡūf hārām olur cümle ümmet ḡall olur ḡalālīne iḡtimā’ etmiş olurlar bu ḡod-tevātür-i manevī muḡālifdir bu selefde geḡen ülemā’ re’yine muḡābıḡ degildir ki Zilā-i Ebū Cāfer’den naḡl eder ki lāyıḡ olmaz ‘Ulemā vü vāizlere ve pādişāha ki avāmı cehr ile tekbīrden men’ edeler imām ḡavli üzre zirā bunların ‘ibādat ü ta’ātleri azdır Ziyā ulu ḡişidir ḡüdā’ya şāhibine ḡalībdır bunu naḡl ettiği ḡabūl ve irtizādır kezālik Molla Hüsrev fuḡalā’-i dehrdendir fūrū’ ve usūli mütetebbi’dir ḡüdāya’yı taḡyir ve islāḡ etmiştir ilā

El-ān ‘amel bu minvāl üzeredir Bahāed-din-zāde kerahatden ihfā efđāldir demektir cehr cā’izdir demiş imdi bir ādem māşiyen mihrābdan beden edip, dolaşıp girü mihrāba gelse devr olur aşlā bunda lu‘b ihtimāli yoktur ‘avārızdan bir şey mün‘ādimdir buna da ħarām ve münhī denir mi? وينهينأالخشاءوأمنكر fehvāsına nazaran bunda ne faḥşā bulunur ki münhī ola

أناالقوليلادليلخطاءقالاللاهتعلاهاتوايراهانكممعنيسيتيله cevāb verip taḥrīk cā’izdir ve zikr eden

Ḳur‘ān okuyan parmağıyla add-i taḥrīk-i asābi‘ cā’izdir bu hareketler zikre mānī olmaz lāzım geldi ki şūfiler hareket-i mücerrede ve meşy-i mücerred etmezler belki lehv ü lu‘b ederler deyü bunlara ilticā edeler redd olunur ki bu taḳdirce hareket iki kısım olur birisi lu‘b o birisi bi-ğayr-i lu‘b olur murād bi-ğayr-ı lu‘b olandır lu‘b kaçd etmeyenlerdir ki Müftü Alī Çelebi bunu tıttu nitekim gelir ve daḫi Keşşāf eyidir bu āyet delīldir her kim ḫayır kaçd eylese gerek kıyām ve ku‘ūd ve eger kelām-ı ğayri zalik anıñ saşyı meşkūr olur geziş kaçd eyleyen demiştir

ولايطوءنموطاءاده getirmiştir imdi ayağın her nereye basarsa kaçdına göre ḫayırdır ‘amel-i sālīh yazılır, bu ‘aleyh ḫücedir ḫuşūşā Keşşāf‘dan ola baḫş-i nefis

zıkrullāh iken kavāid ile anıñ cevābın isbāt sadedinde iken berā-yı ‘avārız ile ıtırāz olunmaz ‘avārız-i itibarı ŧursun el-kavāid ile لا تتبع علي لعوارض demişler nefsi zıkrullāha bi-ğayr-i lu‘b ve lā ŧasd-ı lehv ‘alā-tarīk-ül-meşy ve aldur yā Rabb ŧāi‘de-i tahtına ve kitāba sığar mı yoħsa ne taht-ı ŧāi‘de ve ne taht-ı kitāba girmez mi? Meşayih-i tarīkat ŧāi‘de tahtına girmesine hükm ede derler mukteza var manāda yok girmemege sebep nedir? Bu ŧāideler ħod-müctehid ŧāidesidir, ħafī kitablarıdır me‘haz ü sened bilmeyen iftā ħarām buyuruldu *Keşif*de eyidir Kütüb-i ħanīfiyedendir

المنهيب قعلا يمنصحة فعلا خر هو عباد قوليسع بنه يعنه كالمليير مبصرها لمنلا يحللها نظرهمنا لاجنب تياتوال

وينهيعنا لفحشا وأمنكر fa‘ni ħakim-i ezel فإفينظر اليبعضا لاجنبي
 ħulların men‘ etmiş ol fi‘li ħullarına etmiş olsa ol ħul ‘ibādet içinde ol ħarām fi‘li irtikāb eylese ol ħarām fi‘l o ‘abādın sıhḫatın men‘ etmez bunuñ misāli şol namaz ħılandır ki namaz ħılarken ħuşū‘ terk ettiğinden ve edebe riā‘yet etmediğinden mā‘ad-ı nefsi emmāresine tābi‘ olup nā-maḫrem ‘avrete gözetür şol ħacı gibidir ki hem Kā‘be-i mükerreme bī-devr ü tavāf eder veya ‘avretlere baħar nefsi hevāsın

halı eder maa-hazā bunlarıñ namazı ve haccı şahihdir bu kâi'de-i fuqarā ve şulehanıñ ādābla
 huşuşā gözleri yumuludur ve gönülleri müteveccihdir ve mezkūri olan sekiz bin ālemi barışı
 ve mālīkī ve anın ʿazmini ve kibriyāsı kalblerinde ola iktizā eder ki helāl ola bi-ğayr-i şūphe
 velā-reyb zirā bu fetvā kavāiddən ulūyyet ile şābit olan fetvādır bir alāy ehl-i hevā cemʿiyyet
 zikr edip murādları zikr iken civān yüzüne bakıp zikr etseler zikirler mi cāizdir deyü iftā eder
 bunlar bu zikrden meʿcūr olurlar deyü ifşā eder bunun defʿi ne gūnedir? Cevāb nedir cevāb bi-
 itibārül-aşl olmayıp bi-ʿitibārül-ʿariz olmağla şehir oğlanı men-i tām ile men olunmaz zāhır
 şerʿa temessük edip zikr ederiz demek olur bi-itibārül- vaşf veʿl-ʿariz verilir zāhiren
 mennāül-ḥayr olmak görünür bu ise güçtür nitekim zilʿai mi beyān eyledi

انما يوءديا لئالشر شرر müfessirler ʿibāretidir eger vaşf kapısı açılırsa aşlı koyup vāşfa ʿitibār

olunursa hacılar teftiş olunmak lāzım gelir ki sen ḥarāma nazar ettin mi namaz kılan sen ilk
 ʿavretine baktıñ mı bu maḳūle tefahhuş-ı şerr müeddā olur velā tecessū naşşına muḥalif olur
 görmemelisin ki bazı memleketDe mekrūḥa ḥarām vücūdun vermekle zikr-i

cehri mekrūhdur Hāḡ Teā'lā şağır degil demekle 'avām zıkr-i cehriden belki hafiden alımıřlardır maa-hazā Bahā'eddin-zāde yūzden ziyāde delīl bulur demege zıkr-i cehri cā'iz ola lākin ehemm gōrmedim demiřtir bu maūle vā'izler řehri yııp kōřkū yapanlardır bir vā'iz Cuma' gūnū muřāfaa mekrūhdur dedigiūn alkı men' ettiigiūn Saadeddin Efendi kūrside men' olunma gerekir deyū imzalı fetvāsın gōrdūm ol vā'iz eliñde gōrdūm zann' ederim kelāmımıza gelem kelāmın zıkr olunan ā' de ūzre Kemāl Pařā-zāde rahmetullah fetvā verir **Mes'ele** řufiyyūn ā'fesi mescitte cehr ile ayağ ūzre zıkr etmek řeran elāl degildir deyū buyurmuřuz elāl olmayacak mūba mı olup zıkr arām degildir muārin olan fi'l nā-meřrū'dur kerāhet vardır min fetavā İbn-i Kemāl bu fetvā fūrū'a muvāfidır ki ve yekrahū'l-lu'b ve'l-ġına demiřler ve Dūreri Gurer'de **ويكرهالشرخياليانقالويكرهالهومضموني** vardır bu kerāhat řūfiler fi'li rař olma ūzre 'itikāddan řoñra yazılmadır fetavāsın tettebbū' eden bilir 'alā řarik'ūl-lehv olandır Mūftū Alī Ćelebi de Saadedd'in Efendi de bu ūslūbu tıtmuřtur devrān yine mekrūhdur zıkr ile mekrūh olmaz yine evvelki gibi sebep sevābdır demek meřrūrdur ammā bu*

---

* řād u āniye ifhiyār ve edeñlere yergi gibi ger salāt 'aksiñde belki hibir vakitte ne tecrim ve ne ihfā'-i zıkr etmezler 'avāmın ekseri.

Cehreñ zıkr eylemek kūfre 'itikādıñdañdır afazan'allah Arab'ul- 'itikād demiřdi.

Bu fetvadan dönüp tenākūş etmiştir bu fetvāsına nazar ile Şāfi'î katında rakş helāl olucağ hafü'l-mezheb olan kimesne rakş helāldir demekle niçin kāfi olur hiçbir mezhebde rakş helāl degildir min fetāvā İbn-i Kemāl muķārin olan fi'l rakş idi ki kendi işlāhınca muķarrerdir bi'l-icmā' harām olan nesne mekrūh ta'bīr olunmaz meger icmāh zann-ı murād eylese bunda ķāi'de-i uşūle rāşt gelmez nesne görünür evvelā icmā' kimde ola eger şahābeden ise avām u havāşş bu icmā'i bilmek gerektir bu ise Müslim degildir eimme-i erbaa'dan ise eimme-i erbaa'nın icmā'ı hüccet degildir Hāğ ğayrī yerde olmak var demişler zirā icmā'ı tā'rif-i küll aşr ulemāsını demiş aşhābına hüccet denirse bī-mā'na olur aşhābına her birinin ķavli hüccetdir Bezzāziye hürmet-i devrān icmā' ile şābit olduysa Müstehill kāfir olur dedigini maķbūl görmediler Bahāeddin-zāde Alī Çelebi redd eylediler ve uşūle de muķālīf oldu zirā cāhid kāfir olucağ icmā' ancak şahābe icmā'idir cümle ulemā-yı ümmet şahābeden sonra icmā' ettigine inkārın mūcib tađlīli inkār degildir meḥaz ve sened gözlenirse bundan sonra er-raks-ı leys-i be- harām *Ezhār*'da meşūrdur muḥaşşal rakşın hürmetini işbāt cümle mezhebe*

---

* Eimme-i 'erbaa dört mezheb sāhibleri.

Göre güçtür Cevheri'de Dergele'de vâkı' ve bayramda ve ğayrî yerlerde 'adem hürmetiñ eş'âr eder hadîslerde 'itimâd olursa 'âle'l-ıhuşûş ki rakş yukarı şıçramak olmaya koluñ ve başıñ şallamak ola **Mes'ele** hürmet-i ictihâd ile sâbit olanın müstehill kâfir midir nicedir? **El-cevâb** degildir bir yerde Yekfer yazar musallâda anıñla 'amel-i câ'iz vâcibdir bu Yekfer naqlini Hâvi yazmıştır ve buna sened ve me'hâz görünmez bu naql mu'temed olmasına icmâ' ile inkâra ne hâcet olurdu Saadettin Efendi ve Alî Çelebi bu naikle 'itimâd etmediler zirâ 'itimad evvel yazılıdır ol ise yegrehdır bunuñla 'amel ne gûne olur eger bu kavlı şaħiħ ise devrân edenlere kâfir deriz eger şaħiħ degil zâ'if ise 'amel olunmaz iki rivâyet bulunsa birisi şaħiħ birisi fâsiddir demişler lâkin hangisidir târiħ bilmez demişler eşher olan muqaddem yazılır itimâd anadır deyincek şoñraki kavle 'itimâd olmamak lâzım gelir **Mes'ele** hürmet-i ictihâd ile sâbit olanın müstehill kâfir olmayacak rakş helâldir diyen mütesüfiyeyi tekfir edene ve cehl tekfir eder? **el-cevâb** icmâ' vardır deyü ederler rakşa helâl midir demez hiçbir müctehid ihtilâfları semâ'dadır ol rakş ki şimdi şūfiler anı eyidürler hiçbir Müselmân ana ibâdetdir demez delâlet ve kefereye teşbittir min fetâvî İbn-i Kemâl

Bu fetvâda hayli nazâr görünür evvelâ icmâ vardır deyü inkâr ederler dedi ne maqûle icmâdır eger şahâbe-i Kirâm'dan ise müselleme degildir İbn-i 'Abbas radiyallahu 'anh zikr için 'özl yoktur deyü buyurucağ *Tefsîr-i Kurtubî* hadd buyurmayacağı hilâf kavlı İbn-i 'Abbas şahâbeden icma' ne güne olur icmâ' hüd mesnede muhtaçdır ne zikrullah keyfiyyet için ve ne rakş için şahâbeden icmâ' nakl-i mütevâtir gelip bu maqûle hâlet-i semâ' ve âdâb ile devrânda zikr harâmıdır diyenle de fuqarâ buna inkâr edip tutmayalar Ebû Cehl-i vakit olur zirâ icmâ'-i şahâbe bu minvâl üzre mübârek ağzında işidilme gibidir ammâ kavli evlâ şöyle ki icmâ' sükûtileri şâbit inkâr edenler kâfir olmazlar buña icmâ' var diyen meger Bezzâziye sâhibî ola ki ana dahi söz vârid olur Bahâ'üddin-zâde Efendi risâlesinde Bezzâziye lahn bi'l icmâ' harâm dediği bi'l-icmâ' rakş harâm dediği mu'tedd-bih degildir ekser Şâfi'ye câ'iz görürler demiş ve Müftü Alî Çelebi redd eylemiştir hatta Bahâ'eddin-zâde Kemâl Paşazâde'niñ teganni eden kâfir olur deyü fetvâsı fitne ve fesât kibirdir demiş huşûsâ er-rakş leys-i be-harâm-ezhâr meşâbih-i ibâdetidir terke ruşsat ve fi'le 'azîmet-i tevfik 'ibâdetidir ve *Tatarhâniyye* de ve *Yekrahû'l-lu'b**

---

* Şayed ger ibn-i Kemal Kur'an'da olan teganni murâd ide ki kasdeñ ve ma'nânın fesâd mertebesi olmak hatırlıdır.

ve'l-ğınā der zābt-ı uşūl maa'l-fürū Müftü şānıdır ve *Taṭarḥāniyye*'de انيشبهالهو der *Dürer-i Gurer*'de ve *Yekrahü'l-luḥb* ve küll-i lehvdır ve ḥadīs var ki luḥb da olmaya nitekim Dergele'de 'Ācem'de bir luḥbdur Ebū 'Ömer ve bir nevi raqşdır dedi Cevheri yazmıştır ودعها yā Ebā Bekr فانها eyyām-ı ayd u sürür raqşa nazār 'Ayışe ve emsāl-i kerāhet olmağla ḍelālet eder gerçi küll luḥb ḥarām olmağla ḍelālet eder lākin mekrūh deyü ehl-i fürū şerḥ ediyorlar şaḥābe-i kirām emr-i zıkrde mabeynlerinde nizā' vü baḥsi mi eyitdüler ne kitābında vardır ki sonra keyfiyet-i zıkre icmā' ede umūmāt-ı ḫatīyye ve ḫavaşş-ı ḫatīyye ve ḫavāid-i Arabiyyetle devr-i 'āvām 'ām u muṭlāk şāmil iken kimin zehresi olur ki buna hilāf-ı icmā' eyleye eger murād şaḥābeden sonra gelenler icmā'i ise bu da müselleme degildir naḫl gerek ve müsned-i icmā' beyān olmak gerek minvāl-i şābıḫ üzre müselleme olduğı şüretde münkir ne bilir de münkir olursa inkār lāzım gelmez tazlil lāzım gelir bu da müşküldür bir alāy ehl-i islāma teşebbūḫleri var iken ḍalāline sebebdır imāmü'l-ḥarāmeynde tazlil ne sebeble olur deyü şuāl etmişler cevāb vermiş ki bu tamā'dır ammā yeriñde tamā' degildir raqş ḫelāldır demez hiçbir müctehid dedigi maḥall-i baḥsdır Gerüde geḫti iḫtilāfları semā'dadır dedigi semā' devrānıñ fıraḫı olmağla binā'dır fıraḫ ḫatında semā' derler ve devrān derler müterāfidir.*

* Derkle 'Acem'de bir lū'bdür ebū 'Ömer ve bir nevi'raqşdır dedi.

Ḥadīse gelmedi ki derkle aşḥāba تسحاببيقمرعليالسلام ve sünnet gelip buyurur ki fürū' edeñ edebiñi arḫada lū'büñüzü icrā' ediñ ey müsellemler ki yehūz ü nasārī bizim dinimizde mezāyık olmayıp ve semt olduğı ve merī'deli idiğıñi bileler.

Tazlil lāzım geldiği demektir.

Serveri buyurur ki Ahsen-i asvātı istimā' edip ḫarekete gelir anıñ için semā' dediler müsebbebe sebebin ismiñi tesmiye ḫabiliñdendir.

Zirā ādāb ile ederler edeb olduktan soñra ıstılahda buhl yoktur hiçbir müslümān ana ʿibādet demez dedigi benzer ki şūfiler sadece ve şāfice meşy-i mübāha ve harekete ʿibādet demişler diyenler cehledir ğalat ile derler ve müsāhile ve mecāza derler ola yoħsa ʿibādet-i ħilāf ʿādet ola nedigin bilenler ħāşā ki böyle şu-ī tabir edeler belki ʿibādet olan zıkrullāhdır bunun ʿibādet olmaması her kimin müddʿası ise ehl-i islām olmaz nihāyet maħall-i şüphe bu ʿibādeti bunlar ħarāma muķārin ettiler demektir ħarām raķşlarıdır ağızları zıkreder ayakları ve kolları hareket ve luħb eder denile külli luḅ ħarām ħadīşine muħalīf ola nā-meşrūḅ ola imdi bu ħarām ol ʿibādeti ħabt eder zākir anıñla mesāb olmaz zıkrde luḅ gibi ħarām olur deyü itikād ve hükm etmek emr-i ʿarız ve vaşıfla emr-i aşlı ebtāl ve ıskāt olur bu ħod-hilāf ķāīḁde-i uşūdūr ki gerüde geċti ħacc-ı şalātda misāl mürūr eyledi ve ķavl-ī imāmda muħalīf oldu Kāle Ebū ħanife **النهيعناشيء لوصفيدلفسادالوصفلا عليفساداالاصلكذا فبعض** İzz-ed-din imdi şart-ı baħs oldur ki mücādele olunan kimesne munsif gerektir t̄alib-i ħaķķ olmak gerektir edesiz ve yüzşüz ve ğalīt ve ħaşīn olmaya Beyḁāvī eyidür süre-i Aħķāf da bir şeyden ħaķ Teaḁā*

* Sāʿ-ı hareket dahi ibādet olur meselā Eyʿübʿa varayım Cumāʿyı edā edeyim baʿdehu ʿavdette maħallemiz camiīñde sālāt-ı asrı edā edeyim deyü niyet her ħatvede sebeb-i sevāb olmağla sadece hareket ibādet olup esnā-yı rāħda biriyle mescitde de t̄esadüf eylese ol ħatve mühlik olur dediler.

Nehy ettiği ol şey'in mazeretinden kulların اندادوانا اعلامدر Haq Teala kanğı ayetde lâ-
tezkürullâh fi-hâle meşyküm ve semâc küm deyü nehy ve qavl-i râvi kanı ki nehyin nebî
aleyhisselâm an'iz-zikr fi-haletüd-devr buyura faraža böyle delil bulunmasa nehy-i hareket
ve meşye semaç ve devrâna teveccüh ederler ol ve vaşıfdir aşl ki zikrullâhdır ol kemâ-kân
hacc u salâtdaki gibi yerine abâ-dîl olur zâkir Haq Teala kelâmı ezkârü buyurduğun
uħdesinden ıskâf etmiş olur sen buna lehv ü lu'b halı eyledin bir dağı zikr getir denmez
nitekim Keşf'de geldi

المأمود اذا اتى بالمأمود به علو وجهها ليكرهه او احرمه فيخرجنا لعهد هملنا ليا لاصح خلافتي

imdi aynı mes'elede rivâyete hâcet yoktur mes'ele taht-ı kâi'deye girdikten soñra bu hod-
imâmdan naşşla şâbit olan kâi'de ve naql mekrüh ve harâma muqârin zikri ibâdetlikten ihrac
eylemez şol muşalla harâma da bakar ve nice mekrüh işler anıñla zikr ibâdetlikden çıkmaz el-
helâl ve l-harâm ve beynehümâ umür-i müşebbeħât fehvası üzre bir mikdâr Şüphe arız olur
lakin kâdı hânende Eyyüb'den naql var ki bu zaman şüphe zamânı degildir artık el-harâm
ayâna demiş bu maqûleye mekrüh derler ve harâm lâ'yere li- ğayre derler buna helâldir diyen
kâfir olmaz eger itikâdda ederlerse Dürer'de meşûrdur huşuşâ

Hak Teâlânın haram ettigin ‘alâ vechü’z-zannı helâl demiş olursa küfrüne hüküm olunmaz بحرايقداالنهبخيمحترناه tasrih etmiştir mā nāhnü fih hüd lehv ü lûb degil taht-ı umûmda dâhildir deyü tevîl olunur çatı̄d-delâle ve çatı̄s-sübüt delil ile sâbit harama mukârin ‘ibādât şahîh olucak hürmet muhtelif fih ü zannü’d-delâle hadîs ile küll-i lûbdür maa- kevine zanniyen ne gûne zikrullâh haram olur bu sözlerle zikir olundu Kubbe-i sahrâdır mu‘arızdan sâlimden وأتمسكبالدليلالخيعةندوجودأدليالآضاهر denmiştir والعملبالدليلالاقوبافرى gayri câizdir merâtib-i delâil için kelâm gelir be-izni Teâlâ dalâletdir dedigi bidatdir demek ise ki bu hey’etde zikir-i Resûl-i Ekrem sallallahu ‘aleyhi vesellemden oldu şahîhdir likin bid‘at efâldedir bid‘at zikrde bid‘at degildir meşy ve hareketde resulullah sallallahu ‘aleyhi vesellem gibi etmese kıyâm ve kuûdunda anın sünnetine riâyet etmese meşy ve zâim olmadığı *Keşf*’de muasyyen ve şerh-i Menâr’da mübeyyendir gerçi iktidâ hasendir umûr-ı dünyevîde olan bid‘atde aşla nesne yoktur lakin küfre karin etmek de nazır var teşbîh dedigi mücerred şüfiler zikrullâh ederken dolap ve hevâdaki misâfirler gibi cevelân ettiklerine bu meleklerle de ta‘rîz ve ihâm-ı kabîh olur eger kâfirler gibi halkadan vasat-mürûr edip gerü Kâhkarî ederlerse gördüğümüz degildir likin*

---

* Bu ta’birlerde letafet vardır rüşdî

Mücerred kefereye şüpheden bir şey kaçın hürmeti sâbit olmaz namaz içinde Yahudiler gibi temâyül ile kılsa câiz meâ-el-kerâhat ve kırmızı çizme giymek Firāvun'dan kalmıştır ve cuma gün sâim olmak küfre şebihdir hadiş ile münhîd ve erbâin küfre şüphedir Bezzâzî mekrûhdur demişler ve manzûme benim katımda mekrûh degildir Hâk Teâlâ ve avâid-i namûs erbâin leyle deyü 'alâ sebilü'- irtizâ bunu demiştir ve İmâm Muhammed لا بنسبنا سبب صوم يوم الجمعة demiştir alâ-ğayri zalik *mes'ele* ihtiyâr ile Hû Hû deyü kalkmak ve dönmek şer'an helâl midir? Ya harâm mıdır? helâl ise harâm diyen kâfir olur mu? harâm ise helâl diyen kâfir olur mu? Ve tecdîd-i imân ve nikâh lâzım olur mu? *El-cevâb* harâmdır ammâ hürmetine inkâr eden tekfir olunmaz min fetâvî İbn-i Kemâl bu fetvâ gerüde icmâc vardır tekfir ederler dedigi fetvâya râst gelmedi ve zikr harâm degildir muķarin olan fırl nâ-meşrûdur kerâhat vardır dedigi fetvâya da muķalıftir icmâc külli müctehîd dedigi şahâbeden sonra olanlara ğâlib şahâbe denir lakin bunlardan sonra gelen müctehîdler icmâcına münker kâfir olmadığı beyân oldu lakin yine tekrardan kaçılmasın ve yağâlel icmâc min ba'd hümm ibâret keşiftir ol fetvâya da muķalıftir ki *mes'ele* ayağ üzere devrânla zikrullah helâldir deyü 'itikâd edip ibâdet niyetin eden kimesnelere şer'an ne lâzım olur *el-cevâb* tecdîd-i imân lâzım olur *

---

* Devrândan buñların murâdı rakşdır şufiler fi-zemâninâ semâ'a murâd-ı ferd derler tavâf-ı ma'nâsındır tavâf müterâdiftir

zikrullâh ile devrân tabiri dahi münasib idi.

Evvelâ der ki; icmâ' vardır deyü tekfîr ederler şāniyen der ki hürmetiñe inkâr eden tekfîr olunmaz şālişen der tecdîd-i imān lâzım olur rabi'an der ki zıkrde nesne yoktur muķārın olan raķş u devrān mekrūhdur cevāb-ı Şafî budur ki 'ibādet niyetleri ile zıkrullāh ise meşrū'dur ve illā mücerred devrān mekrūhdur ve yekreh naşş İmām-ı Āzām'dır İmām-ı Āzām'dan bundan ğayri yoktur bu ıztırāb ğāh bir türlü ğāh bir türlü mütenāķış fetvāların vechi zuhūr eylemedi bundan soñra ħarām'dır ammā hürmetine inkâr eden tekfîr olunmaz dedigi ħarām-ı li-ğayre anın için helāldir diyen itikād ile kāfir olmaz ma'lūm oldu ki ve yekreh nāssın kerāhat-i taħrīmiyeye ħaml eder zıkrullāh 'ibādetdir namaz gibi bunlarda olan kerāhat taħrīmiyeye almak maħall-i te'emmüldür demişler ki tenzīhiyyedir Ebū's-suūd'dan naķl olunur ki devrān ħarām'dır deyü fetvā virdik de 'ulemā'dan birisi şu'āl eder kerāhat-i taħrīmiyeye ħaml ettim der bunlar daħi şulţāni 'ibādetde kerāhat-i taħrīmiyedir deyicek sūkūt ile cevāb verir kerāhat-i taħrīmi irtikāb eden muahāķıb-ı fı'l-aħire olmaz iken bu kadar cevāblar nereden lâzım gelir evvelâ ehl-i islāmı bu miķdār vechle inkâr ile emr-i zā'bdır Eş'āri kıssasın müzākere eden bu maķūle iftādan yed eder *Keşf*'de ve *Fıķıķ*'da ittifāk ü Kemāl *لعرفة الأنصوب بمعاينةها وضبطاً لاصولها* der ve daħi eyidür 'ilm*

* Vechi bu ola ki bu risalede Sünbül Efendi'ye niħlet ğüni İbn-i Kemal ol fetvālar terk gibiler için degildir demiş. Añdan ma'lūm olur ki her fetvā-yı sā'iliñ ħalıñe ğöre verirmiş mesele'nin iktizāsıña şu'ālīñ ihtiyācı şuretiñe baķmazmış ki aña usūl-i hakīm dediler.

İbādetde bid'at-ı delālet olmadığı gibi zeyl-i ehādīs kemā fı mesnedü'l firdevs illā fı-'ibādet.

Eger inkār-ı tesdīd ve tağliz için dahi olursa Zır-i 'avām-ı nāsın ben küfre ermişim rızā ve ye's ile tecdīd-i din edip küfre ol zamān erer Neu'zübillah.

الشَّرْعُ أَيَعُو الْعِلْمَ بِالْمَشْرُوعَاتِ مِنْ سَبَبِ الْعِلَّةِ وَالشَّرْطِ فَرَوْعَهُ نَظَرَ فَقَر

da emr-i mekrūh irtikāb etmişler uşūl-i nazar ol lū'c hālīnde ettikleri 'ibādet kāli evvel ola namaz kılanlar da hac edenler de böyle Qur'ān okuyup lahn edenler de böyle kerāhat bahānesiyle vech-i arzdan 'ibādāt ref' olmak gerekdir ki bu mekrūhāt merfū' bazı qāi'de-i uşūlden rācīl fiqhımız zikr-i cehrī mekrūhdur fetvāsı üzre vaz' eyleyerek cevāz-ı cehrī ve āşikāre Allah demekten hālef kaldığı tevātürle ma'lūm oldu söz benim olsun deyü müşīr olmuş kalmıştır namazda olan mekrūhāt ile onu ref' eylemek qāi'de-i zikre rāşt gelir namazı dahi mekrūhāt işlenir deyü men' gerektir ammā zikri ref' etmege himmet ancak garaż-ı nefsi emmāre var şūfileri ithām eder? Hāqq Teā'lā cümleye hidāyet eyleye imdi ıztırāb delīldir ki meselede rivāyet yekrehden gayrī yoktur niçin yekreh bi'l-icmā' yazılmadı? Yegreh li-ķavle Teā'lā ve yekreh li-ķavle 'aleyhis-sellim vech nedir ki be-ħarām lafzı geldik de maa'l-kerāhat olan yerde Hüdā'ya şahibi gibi müşannif yaħram dedigine *Dürr ü Gurer* şahibi kabül etmeyip yekreh bedel getirmiş maa-hazā yehram lafzına müvāfiķ ve zer'ul-bey' ķaķül-lafz ve ķaķ'ıl-ma'ni iken uşūle muħalīf bulma ile marifetün-nuşūş-ı be-meānihā zābt olmayacak fetvāda hālel zuħūr eder, nehy'ı l -ma'na fı- ani'n-nehy anı hürmeti ķaķıyye *

* Kādızāde ve Rumī ve ğayr-i hemhümā

Anıñ için asārda geldi ki Acem'i Hāq edā edemese veya lahn vāki' olsa melik-i me'ħmūr ikāme edip Nüzūli gibi ref' oluñur ķabulden deff oluñmaz maa'l- ķūsūr dahi olursa hemān icrā-yı me'mūrāt olsun.

İfâde eylediği eylemediği ne gûne fehm olunur nitekim Manşur eyidür Hâk Tea'âlâ bir nesneyi nehy edip etmek anı dese o nehy etmesi de bir mâ'nâ için olmasa 'aynında bir kabâhat çirkinlik bulunmasa ol nehy olsa nesneniñ fesâd u harâmlığın vermez meşelâ bey' gibi bey' etmek demek bey'iñ kendinden nehy şanmağ Hüdâ'ya sehv ettiği muhâllidir 'ayn-ı bey' meşrû'dur mekrûhdur câ'iz maa'l-kerâhedir Molla Hüsrev mâ'nîsiyle bilip zâbı eyledi habıdan hâlâş oldu kezâlik humârât huşuşunda kerâhat yazdı İmâm Mâlik hilâfin gözledi rakş harâmdır demek hilâf-ı de'b-i muşannîfiñdir anıñ için ta'yîr ettim 'işret-i zellât-ı emâşile ve efâzıla vâkıf oldum deyü ni'met Hâk'ğa şükr eyledi bundan ma'lûm oldu ki ولا تمش في الارض مرمه

âyetiyle mâ-laħn fih- istihlâl eyleyen şūfilerin 'aleyhesinde عامياركضبرجلكيتيله âyetiyle hışma cevâb veren câhil vâ'iz şūfi gibi me'ani ve 'ilel'i- nusūsdan haberdâr degildir منفشريالراأبقدضلفيهذاوجعلا لنا رمء او اه anın için merhūm Kemal Paşazâde bu naşşı yâd etmedi ammâ şahîb-i tarîkat kitâb olanda *Kitâb-ı Sünneti* temsikde iken *Keşşâfi* Ebū'l-Vefâ'ya teallük eyledi Nevvarullah merķade *mes'ele* müftü'l- vaqt müfti-i şâbıkıñ hareket-i devriye helâldir deyü verdiği fetvâyı imzâ etmese hilâfiña fetvâ verse müfti-i şâbıkıñ ol fetvâsiyle 'amel olunur mu? *El-cevâb* cühelâ ve nâsiyen fetvâ verse nâ-meşrû' 'amel olunmaz min fetâvî İbn-i Kemâl bu cevâb-ı Şâfi' çatış-şüphe degil idi ki zâhir belki

Ezhârdır cevâb-ı kaṭ'î budur ki ol müftü naşş-ı kitâb ve icmâ'a ve mezhebe muḥalîf fetvâ vermiş bu fetvâ-yı cehledir denile yoḥsa devrân ḥaḳḳına nâsiyî ve cühelâ ile fetvâ verilmeyecegi muḳarrerdır zirâ ḥaşm çoktur fi'l-ḥâṭâsın inhâ ederler nice bir gizlenir bundan soñra 'avâm ḳatında delîl müftü ḳavlidir ol fetvâ ile 'amel eder döner gider günâh müftü mevîyyetinde ḳalır ol 'amî müftünüñ tecdîd olduğun bilmiyye yaḥûd fevt ola ol fetvâ ile 'amelden şu'âl olmayacağı zâhirdir teklif-i vüs'a göre olur tekrâr Dârü's-salṭanat gelip şanı olan fetvâsın tutar mı? Tekayyüd-i ḥarc-ı beyyindir şübhe yoḳtur muḥaşşal bu ḳapı açılırsa emr-i fetvâ teselsüle varır 'amelden ḳalır bunda fesâd u teşevvüş-i umûr-ı müslimîn muḳarrerdır hükm-i ḳuzat bi- ḳarâr olmadan ḳalır *Mes'e*le şūfiler şer'ile devrândan men' olunduktan soñra memnû' olmayıp yine devrân etseler şer'an şehâdetleri maḳbûl olur mu? *El-cevâb* sâgireye işrâr ile kebîre olur mürtekîb-i kebîreniñ şehâdeti maḳbûle degildir irtikâb-ı istimrâr üzre olucaḳ min fetvâyı İbn-i Kemal bu fetvâyı seyyîd Alî-zâdenin şer'a şerhiñde bayrâm bahşinde

تمت لالحديسعليانآلسما عفييعضيا لالحيانغير حراموالادما مكر وهمسقط للعدالة

dedigine müvâfiḳdır ammâ İbn-i Kemâl buna sâgire-i ıtlâḳ etmemek var öyle anın ıstılâhınca raḳş u devrân ikisi birdir raḳş olmuş olur bundan añlanır ki gâhice devân etmekte nesne yoḳtur nefis-i devân sâgire olur ḥasenâtla

maḥv olur bu fetvāda bu diyar şūfilerine ḳavi temessük olur zirā bunlar gāhice ederler şevḳ ü zevḳ olursa nitekim ḳuṭbu'l- ʿarifin Çāvdār Şeyḫi Ahmed Efendi ḳuddise sırrāhu'l ʿazīzden naḳl olunur ki zākir başı nāmında olup vehm tüccārı kimesneye ḫānesinden gelip hānkāhına girip yā sefer üstüne niçin bunları soğuk soğuk devān ettirirsiniz fāriğ olsa ki buyururlar imiş ḫalīyā ehibbāsı da bu minvāl meşy ederler ʿadet ve sanʿāt edip āḫir şufiler gibi idmān etmezler buña müteaḳlık ḫikāyet ve kelām-ı bī-avnī Teāʿlā gelir ola raḳş kebiredir diyen kimesne ḳavline ʿitimad etmedi zirā meḫāz ve sened bulunmaz fiḳih ise ʿalā-ṭarīk-ül- itḳān-ı maʿrifetü'n- nuşūş-ı bī-meānihā ve zabṭü'l- uşūl be-fürūḫā der ḫālā mürūr eyledi nāşş-ı kitāb ve nāşş-ı ḫadīs mütevātür yok idi ki karāren şebḳat etti ولا تمشفياً لادضمراً ile hürmet-i raḳş şābit olmaz icmāʿ ise bulunmaz şaḫābe ṭarafından soñra gelenlerden kezālik ʿeimme-i erbaaʿdan ise ḫilāf sebḳ etti mufaşşal beyān ḳılındı *Mesele* Zeyd-i şūfi imāmet ederken ʿÖmer gelip uymaḳ istese ḫaṭırına gelse ki ʿacaba dönenlerden ve ḳalkışanlardan mı ki deyip iḳtidā eylese namazı ḳıldıkṭan soñra mezbūr imām ol tāʿifeden idi ki maʿlūm olsa şerʿā ʿÖmer namazını döndürsün mü? beyān oluna *el-cevāb* döndürsün mü fetvā Aḫmed bin Kemāl bu fetvāda tenāḳuz muḳarrerdır Gerüde de geçenler gibi zirā muḳārin olan fiʿilde kerāḫat

vardır dedi. İmām fi'l-i mekrūh irtikāb etse evvelde hāriç şalâtda olsa anıñla namaz döndürülürse ʿālim de namaz gökte ağmaktan kaldı zirā kerāhatden ve hürmetden namaz hālā mecāl yoktur ki hālāş ola *Ṭaṭarḥāniyye*'de وَأَلْغِيَةَ أَتَدْمَنَّا لِلَّهِ وَلَعِبَ demiş huşūşā ki farz-ı ʿayn olan ʿilm-i tecviden zuhūr eyleyen ʿamel ki şıfāt-ı ḥurūf u tefhīm ü terkīk ve sā'irler ki vācibdir ṭārik-i işmdir demişler kankı imāmdır ki onu edāʿ eyleye ve نِيَتِيَانَا لِيَقْتَدِيْمِنَا لِيَعْرِيفَ

tamām'ül- vukūf denmiş ola *Keşf-i Pezdevi*'de kâle Ebū Ḥanife فَيَا لَتَعْدِيْلَا شِيَانَا لِيَجُوْنَصَلَاتَ

yani ben korkarım ki ta'dil-i erkān etmeyenin namazı cā'iz olmaya İmām Ebū Yusuf ve Şāfi'î kavlinde ta'dil-i erkān farzdır اَرْجِعْ فَاِنْ كَلِمَتَاكَ مُتَّصِلَةً hadişiyle farza mülhikdir İmām-ı ʿAzam ilhāk etmez bunlarıñ kavli üzre salavāt içinde farzen ve nāfile otuz terk-i vācibdir ve terk'ül-ʿamel bi'l-ḥadiş'ül- mezkūr olur sened tamāmına varınca bu mertebeden sonra kāi'deye riāyet edip merātib-i delili yerli yerince kor ki kaṭ'üs- sübūt ve kaṭ'ül-māʿnā olan naşş ile kaṭ'ül-māʿnā ve zann'üs-sübūt fark olada erkuū ve escūdū gerek tādīl ola gerek olmaya terk-i vācib eden naşş-i kaṭ'ı ile ʿamel etti imtişāl bulundu lakin naşş-ı zann'üs- sübūt ile ʿamel kıldığı için işm ola buyurdular صِلَاخْلَقْ كَلْبِي رُوْفَا جِرْ hadişi ile ʿulemāmız

‘amel edip İmām-ı ma‘şūm lazım degildir fāsıķ imām olmaķ cā’izdir dedikleri ezhār naķle muhtāc degildir imāmda küll-i lū‘b ḥarām ḥadīşine ‘amel etmemiş ola bunuñ müceb ‘iāde-i salāt olmak معرفت منصوص بعمائنها وضبطاً لاصول بغرورها olmaz taṭvīl ü tekrārdan ibā olunmadı zamān ve maķām iktizā eyledi maa- hazā bu ḥürmet ehl-i fūrū‘ katında kerāḥatle ta‘bīr olunup ve yekrahū‘l-lu‘b ve‘l-ğınā denildi zirā ehl-i uşūl katında zannū‘ş- şübūt maķāmında rāvī sehv ü ğalaṭ ü ḥaṭā etmek şüphesi vardır ehl-i inşāf olana kifāyet eder bu fetvā ne gūnedir كلّ خاطر لا يشهد عليه ظاهر الشروع عفوياً بظلم نشر حججهايد *mes’ele* bir ṭāi‘fe cem‘ olup birbirinin ellerine yapışıp ḥareket-i mevzū‘ne ile ḥareket edip devān etseler ve cehr üzerine zıkr eyleseler ḥarāmdır diyenlere ehline ḥelāldir biz ehliyüz deyü men‘ olunmasa cevābları ile ‘amel olunur mu? *El-cevāb* men‘ lāzımdır cevābları telbīsdır ‘abes söylerler min fetāvi İbn-i Kemāl bu fetvāya ḥacılar ve namaz kılanlar nā-maḥreme basar-i remi ettiklerinde ḥaccları ve namazları saḥīh olup men‘ lāzım gelmediği kāi‘deler ile vāşıl u vāşf ‘itibar ile ki imāmdan nāşş-ı şebaķ etti tee‘mmül vardır zirā

Bu fi'illeriniñ mūcibi küll-i lū'ib ḥarām ve yekrahū'l- lu'ib ve'l- ğinā ile terk-i 'ameldir saġire etmiş olurlar bununla zikrullāh da vech-i ḥafi ve delil-i maḥfī meḥaz ü mesned bulunmaq müşkül temessük-i ḳavī zikr olundu şıḥat-i zikre anlar kāfidir

روئتتسكبالهليلاحفيعدوجودأدليلأظاهرغيرجاءزوالعملبالاقبولواحريردراماالحرمينقيدمالجليعليأخفي

buyurmuştur şart-ı müftü budur demiştir cevābları telbīdir demek وكانواالحقباواهلهاضقاعنه
muvāfiḳ degildir ehl-i İslām niçin kelime-i tevhīden mücerred men' olunur, elleriñe yapışmaqtan tazeler eliñ sıkmaq ihtimālī var denilirse re'y-i başardan bu ihtimāl dūn olur maa-hazā anlarıñ ibādetleri ḳazā-yı mūcib olmayacak bunları zikrden ne gūne men' olur? Niḥāyet raḳş-ı muḥalīf fīh ü emr-i mekrūḥdur ihtiyār etmek ḥacı ḳardeşler ve zākir ḳardeşler deyü mev'ize-i ḥasene ile da'vet olunur ki Ḥaḳ Teā'ā buyurur ki

ادعاليسيركبالحكموالموعظةالحسنةوجادلهميانبيهاحسنعلمأشرايعهوالمعلمالمشرولتمنالسببوالعلة

وأشرفحواسنجا bunlarıñ men' olunmasına raḳşlardır ve nā-maḥreme rem-i başarlardır bu sebep bunlara icrā olunup āhirlere ne fetvā ve ne risāle ile teḳayyüd olunur bu taḥşişe ne ğarāz-i şer'ī taalluḳ eder nolaydı şuūrum olaydı bir alay zākir

emr-i mekrūh ihtiyār ile ‘āqil ü bāliġ aḥkāmı icrāsından sākıı olup mecnūn ve řaġir aḥkāmı icrā‘ oluñmaġ kitāb-ı hücrede olan aḥkām u řavāide muḥallifdir İmām-ı ‘Azām kendisinden büyük olan ‘abd-i Memlūk oġlum dese bu kelām řaḥıḥdir ‘āqil-i bāliġ kelāmıdır deyü mecāza hāml edip murād-ı iḥkđır deyü te’vıl etmiřtir ihtimāl-i baide ‘itibār yoġ iken ḥādis-i řerif *ولا تنكلمة تحريج* amel etmiřtir řān eden řarındařlarımızdır mekrūh eden nemiz olur ‘itibār ař-ı kelāmıdır ḥāle degildir demiřler fi’l-vāqı‘ bu diyārdan řūfiler biri birisi eliñe yapıřmaġ muḥād degildir lākin etseler te’vıl edip bu māķūle vāz‘ı emr-i mekrūh ihtiyār etmedir bu māķūle zıkr cā‘izdir maā‘l-kerāḥat evveli olan bu māķūle vāz‘ı terk etmektir ādāb-ı meřāyih gözleyenler gibi ādāb gözlemek gerekdir yāḥūd bī-iḥtiyarlardır demek gerekdir ki *يحيي بصيان رقف للمسلمنا حرام* dedigi Molla Hüsrev’iñ o ola nitekim İbn-i Kemāl kendisi kerāhat vardır deyü ‘iřirāf eyledi bu fetvāya nazar olana řālib-i Ḥaġġ’a ne ifade eder *mes’ele* Zeyd çalgılı düġünde yenen ta‘ām ḥarāmıdır zirā lehve muķārindir dese řeran Zeyd’e ne lāzım olur? *eI-cevāb* istiġfar lāzım olur min fetāvā İbn-i Kemāl bu fetvā bir řāi’dedir zirā lehv ü lū‘b mekrūhdur ḥarām-ı li-ġayre de denir ḥarām-ı li-ġayre olan fi’le ḥelāl

İtikād etse kāfir olmaz bu kı̄l-i ʿayn-ı taʿām haram dese kāfir olurdu ammā muḳārenet hasebīyle haram demiş olur hadīs ne küll-i lūb haramdır anıñla ʿamel terk etmiş olur günahkār olur istiğfār eder ve ol hadīs istimāʿül-melāhi muaşır imdi taassüf terk edip inşāf ile bahş olunursa zıkr de taʿām gibi helāldir devr ü raşş haram li-ğayredir mekrūhdur zıkrullāh devre muḳārin olmaş ile zıkr haramdır diyenlere istiğfār lāzım olur Gerüde hod-haramdır deyü iftā olundu ki ol hürmet meā göründü hem zıkrullāh ve hem devr ü semāʿ meāʿ haram olmak fehmi olundu birisinde haram degildir muḳārin olan raşş mekrūhdur nā-meşrūʿdur deyü ifāde ve ifhām etmişti nevvārullah merḳade imdi ve imdi ey ehl-i insāf ve tārık-i inḳām ve uşsat-ı emr-i mekrūh ki devrāndır semāʿdır sāiʿr mekrūhāt hükümündedir ancaş yā sebep nedir ki bazı fetvālarda haram bazı fetvālarda küfr bazı fetvālarda tecdīd-i imān ve bazı fetvālarda iktidāları şaḳīh degildir bazı fetvālarda şehirden sürmek gerektir bazı fetvālarda azāb ileyh müsteḳāḳ olurlar denile şūfilerden şadır olan lehv ü lūbdır ğayrī nesnelere bu kadar İmām Müctehīd mekrūh demiş bu haram ve bunuñ emşāl imāmdan tecāvüz düşer ḳāvī ḳāşirī de

İhtiyâṭ fı'l-iftâ eder bazı müftüler harâm ve helâl demişlerdi korqarım harâm ola korqarım helâl imâm daḥi hadîsi terk edip ta'dil-i erkân etmeyene korqarım namazı câ'iz olmaya dedi şehirden sürmek gerek demek me'ḥaz ü sened-i Şâfi'i kıatında devarken zinâ eylese ḥadd urulur ve hem nefy' olur bununla şahâbe-i kirâm 'amel etmediler Hâzreti 'Ömer radiyallahu anh **كفبالنّفدتته** buyurdu bu ziyâde....

Ağırdır ki zinâ diyen Ahmed de şer'î Muhammed'de şarâb içip ve t̄arik'üş-şalât ve ğayrî kebâ'ir işleyenlere şehirden sürmek şer'î olmaya icmâ-ı ümmet bir kimesne ḥaqqında zinâdan ğayrî sürmek buyurmayalar zâkirler **لقوملايشقجلیسهيم** buyurulup melâi'ke ziyâretlerine gelinen t̄ai'fe içlerinde 'abd-i Hattâbiyle mağfûr olduĝu ma'lûm olduktan sonra bunlarıñ ḥaṭaları ve günahları mağfûr olduĝuna 'itibâr olunmayıp şehirden sürmesine hüküm oluna katî müstâbiddir anın için 'amel olunmadı zirâ ehl ü nâ-ehl merķûmda mevcûd ehlem dedigine 'amel olmayacak ben 'ilm-i kelâm okurum diyenlere de sen nâ-ehilsin 'abes söylersin denile zirâ 'ilm-i kelâm ḥaqqında vâқи' olan t̄an-ı selef devr-i semâ' ḥaqqında aşlâ yoktur maa-hazâ medâris ve zevâyâ ve bî-kâi'de okunur şufilere inkâr edip selefte uymazlar diyen bir taallüm ve ta'lim eder ki aşlâ

Şahābe ve t̄abi'in ve teb'e t̄abīin muḳayyed olmayadılar hoş uçar ḳamu ḳuşlar ḳanat açsa çığırırılar velī bildircin uçsa dedikleri gibi bunlarıñ t̄alī budur cefāya sabır ḳılmışlardır

Faşıl fī zemm-i 'ilm-ül- kelām

Dürer-i Gurer'de, İmām Şāfī'ī radiyallahu 'anhdan naql eder ki Allah Teā'lā Hazretine ulaşmak bir ḳul hayırlıdır kebāirin ḳatī ulusuyla 'ilm-i Kelām ile ulaşmaktan Molla H̄usrev Şāfī'ī zamanında olan 'ilm-i Kelāmı oḳuyan böyle olucak senin ḳannın ḳayālın nedir? Şol kelāma ki felsefenin herze ve hezeyān ile ḳarışmış felsefenin ebātlimiz ḳurafelerine ki dinleyen H̄aḳ şanır ve 'İlm-i Kelām bu hezeyān arasında örtülmüş ne ḳann edersin öyle... Felsefi kāfirdir 'ilm dedikleri re'y-i bātılları ḳālibā küfürdür bunların 'ilmi enbiyā 'ilmine zıddır der demişler İmām Faḫr-i Rāzı zuhūr etnese bunlarıñ ebātīli dünyāyı dolduracak idi bunlarıñ tevīl ettikleri icmā'ı ve tevātür ile şābit olana muḳalīf olmaḳla inkār olunur mücerred icmā' muḳalefetle degildir demişler 'Allāme'-i İbn-i Dāḳiḳ taḳkik etmiştir Ḳara Kemāl de bu minvāl üzre yazmıştır فيكفرالفلسفناالخالفلمخالفتهاالتمواتروالاجماعلابسببالاجماععبارت

Dāḳiḳdir Şalāḳaddin eyidür 'ilm-i Kelāma Şāfī'ī'den ve Mālīkiden ve Ahmed'den ve cemī ehl-i ḳadīşden menḳūldür Ebū Yūsuf din-i H̄aḳ 'ilm-i Kelām ile ḳaleb eden zındik olur demiştir

zındığıñ tövbesi maqbül degildir İmām-ı ‘Aẓām radiyallahu ‘anh zıkr olunmadı anlar ‘ilm-i Kelām’da mähir olup soñra ferāgat eylemiştir keşf oluna nazār eyleyeler imdi ‘eimme-i erbaa icmā’ ile bu hallu ‘ilme rağbet oluna ehline helāl denile bunlar tākı küfre şebih ve bid’at ve muhalefet-i şahābedir şehirden sürülmeye ve bunlarıñ iktidaları şahih nolaydı bileydim bunlarıñ cevābın budur ki hadd-i zātında ‘ilm-i Kelāmdan maqşūd zātullah u şıfāt ve mā yetaaluk behā bilmektir ‘ilm-i Felāsefe maqşūd degildir halı olmasında nesne yoktur denile imāmların murādları Felāsefeye duhūlden havfādır deyü te’vīl oluna

واتهبعنا لشيء اذا كان لمعنا المخافة لا يفيد احراما لقطعيه Ramazaniñ ‘ibādetidir. ‘İlm-i Kelām

okunsun kimesne felāsife mezhebine sālīk olmasın. Biz olmaz desek qavline ‘amel olunsun “mā nahnü fih” de böyledir ben zıkrullāh ederim tā meşāyih selef üslubu üzre lūb-i mekrūh ve lehv-i mezmūmdan sakınırım ādāb ile meşy ederim semā’ ederim diyeniñ de sözi maqbül olmamak ne ğarībdir qā’de budur ki evvelā müderris tālīb-i kelām olanı meyl-i ile’l-felsefeden nehy eyledigi gibi reisü’s-şūfiyye olanda meyl-i ‘ile’l-lehvden etbā’ ve ehibbāyı men’ eylese nitekim Kūṭbü’l-‘Arīfīn Kālbūrcı Şeyh Ahmed Efendi’den rivāyet olundu ki bu şoğuk şoğuk şūfileri ne döndürsün buyurmuşlar*

---

* Felsefenin her zāhib olduğu meslek bāṭıl degildir Şadi Çelebi yazar.

Gerüde geçti Bekrî'niñ bu şiirden murādı *اتحذروا وساجتھلالا لميعرفوا الحرام والحلال* budur ve bunun emşâlidir imdi edeb terkiñe cem'î ibādâtda kimesne cevâz göstermezler herkes terk-i edeb etme der ammâ siz terk-i âdâb edersiz deyü kimesne inkâr olunmaz Hârâm irtikâb etmiş de olmaz şehrden de sürülmez Müftü 'Alî Çelebi fetvâsın istimâ' ile gör ki nice uşûl ve fîr'â' riâ'yet olunmuşdur. *Mes'ele* şüfiyyün tâ'îfesinden bir tâ'îfe zikr ederiz deyü ayak üzeriñe kalkıp kâh Lâ ilâhe illallah ve kâh Hû Hû ve kâh kelime-i zikri tağyîr eden 'alâ tarîkü'd-devr-i hareket etseler ve dörtlü ve dörtlü ve pek pek kalkışsalar 'Ömer ve âlim tâ'îfe-i mezbûreye şu eytdikleriñ fi'l helâl deyü mi işlersiz? yohsa hârâm deyü mü edersiz? dese bunlar da helâldir deyü ederiz deseler 'Ömer ve Bû aşîl-ı fi'l hârâmdır müstehilli kâfirdir dese, şer'ân bu şüretde kâh zikr edip kelime-i zikri tağyîr etmekle fi'l helâl midir yohsa hârâm mıdır helâl olduğu tağdırce hârâm diyenler kâfir olunur mu? *Cevâb* cehrî ile zikr İmâm-ı 'Âzâm qatînda mekrûhdur imâmeyn câ'iz görmüşler ve'l-fetvâ alâ qavl hümâ *Ta'arhâniyye* ammâ şüfiler ayak üzre döñe döñe ve kalkışı kalkışı zikrullâh ettikleri lehv ü lu'bdur deyü eydirlerse ta'ħfif-i zikrullâhdır küfördür şek yok ammâ hâl-i zâħir budur kerh*

---

* Târik 'ül-Hâk küllihâ- âdâb.

Ettikleri bu degildir eger zıkrullāh ede ede şevk gelüp ihtiyārları mağlūb olup şafā-yı kalble ederse taʿzīm-i zıkrullāh olur ʿibādet olur bu vech ile olana küfr demek cehle muṭlaqdır yahşī ʿaleyhiʾl-küfr deyü mezāya küfr deyü itikād ʿaynı küfrdür Neüzübillah منشور اقتتا ʿÖmer ve ālim bunlara bu ʿamel iken ḥarām mıdır ḥelal midir dedigi bunların zāhirlerine nazār edip vāḳīʿ kazīyyelerine vuḳūfi ola ve illā mümin mümini tekfir-i vech-i ʿimān zāhir iken ʿālāmet-i ʿimān olmaz ihtiyāṭ ide قيليكرو قيايكفر deyü Ḥavī adlı kitabda naḳl-i muṭtemed degildir kıl-i yegre şahīḥdir İmām-ı ʿĀzām kavlıdır likin ḥilāf müftü bihdır beyān olunduğu gibi ammā kıl-i yegfer ḳaṭʿā şahīḥ degildir ol ḥavī ki bu naḳli getirmiştir ol ḥavī degildir ki muṭteber fetvadır kıl-i yekfer tevcīh olucaḳ gerü telehhī ṭarīḳiyle olur ve illā vechi yoḳtur min fetāvī Alī Çelebi bu faḳīr-i keşīrūṭ-taḳşīr eydür muşanīf ü müʿellifler bu semāʿ ve devrān mesāʿiline müteallik kelām-ı kitāb kerāhat-i lehvde zıkr ettikleri delīl-i zāhīrdır ki semāʿ ve devrānda münker-i lehv-i esmāʿ ve devrān ola meşāyih-i ṭarīḳaṭ muḥṭarı ṭavāf-ı melāʾike gibi devrān ola yürüyü yürüyü ʿalā-ṭarīḳūl- meşy māşiyen zıkr ḥelāldır Kebīr'de māşiyen zıkr mansūşdur zıkrullāh lehv-i ittiḥāz edinmek münhīdir Ḥaḳ Teāʿlā سبأ سمریک*

---

* Ḥavī ikidir .

الاعلى buyurur yani lā ‘alā- vechîl-‘azîm zikri etme demektir ta’zîm ile zikr eyle şarih emirdir *Tefsîr-i Kebîr*’de *وللآهالاسمالحسنفادعوهيهاوذروالزئيليدونفاسامةهمراداللهتعلا*

zikrin istihzâ ola zirâ Hâk Teâ‘lâ’nîñ adların gâh olur kâfirler istihzâ ederler nitekim müminler ta’zîm ü temcid ederler pes Hâk Teâ‘lâ müminlere emretti ki Alah Teâ‘lâ adın ta’zîm edin kul şol kâfirlerine anîñ adını ilhad edip istihzâ ederler mustaşfi de getirmiş ki Hâk Teâ‘lâ’nîñ ismin hürmet o isnada isti‘mâl günâhdır mekrûhdur belki kâfir olmak haşyeti de olur zirâ bu isti‘mâl Hâk Teâ‘lâ’nîñ ism-i şerîfin ihânet olur ana derler ki lâyıq olmaya İsmullah lâyıq ta’zîmdir nitekim *Tefsîr*’de geçti *Ezhâr*’da eyidür fıkhâ dediler ki eger Hâk bir ismin musahhîreye olursa yâhud kendini hõrlarsa kâfir olur beyân olunduğu gibi dedigi eş‘âr eyidür ki imâmeyn devrân câizdir dediler cehren zikr olunduğu gibi bu ikisinde kavli müftüye cevâz ola telhin-i fâriki Gerüda geçti ki zikrullâh degildir oyun temâşadır deyü eyidürlerse tahfîf olur fûrû‘a ve kitâba muvâfık kâfir olur ammâ kenârda teğanni ve lû‘b ü lehv-i herze ve hezeyân ile zikri hâlğ eden kâfir olur demiş dünyâ yüzünde bunu eyidür var mı ola? Var ise de nâdirdir ve illâ vech yoktur dedigi vech araşında böyle şüfi olmaz denilirse bu yekfer lafzının vechî yok

demek ola bu taqdirce ‘ilm-i kelāmda olan zıkr ki zāt ü Sıfātullah’dan bahşdir hezeyān qarıştırırların hālī müşkül olur Hıağ budur ki bunuñ bu tavsıfleri İbn-i Kemāl kitāblarda bir yer var bunuñla muqallide-i ‘amel cā’iz-i vācibdir deyü qavlınden evlādır zirā andan bir ma‘nā-yı hālīş zuhūr etmedi ve zāhir halle ‘amel ettiği Gerüde gezen uşul ü ferū’dan qavāid ü şevāhide muvāfiq oldu ihtiyarları mağlūb olur dediği şübhe-i münkīrini hāl eyledi ki bunlar bu mertebe-i kendiden gitmek lāzım sanırlardı ki; andan ‘ibādet taşavvur olunmaya bu hōd-mağlūb olmağ ile ol zākīrine ‘ağıldır nihāyet kendisin yenemez şafāsından bunuñ ettiği ‘ibādet olur şafā-yı qalb ile zıkre münker naşş-ı kitāba münkīr olur cehldir Yahşī ‘aleyh-’il- küfr dedi ta‘zīm-i zıkrullāh küfr-i itikādı ve küfr demek ‘ayn-ı küfrdür zirā ta‘zīm ile emr olunduğ Efdal-zāde fetvāsına min vech muvāfiq oldu Şaadeddin Efendi nazar-ı qabūl Hıağ ile manzūrlardır dediği de bunları inkār kimeleri inkār ettiğın ta‘rız eyledi nevvārallahu merāqad hem bu fetvāda sebeb-i qā’de meşy ki lī-meşruāt hüve’l-‘ilm bī’s-sebeb idi riā’yet olundu el-aşl-ı hüve ihtilāf-ül-hükme ihtilāf-ı’s- sebeb de gözlendi bu minvāl üzre bir cevāb ve fetvā Ebū’s-Suūd mülāzımlarından Mahmūd vermiştir zamānında mu‘id imiş*

---

* Hādīse haste haqqıñda da’vıyetiñ gelmiştir hālīñe qabūl men’ eylemek ki añıñ ile müsebbih olur buyurur cāmi’-i sāğīr buñdan ma’lūm oldu ki insan inledi gālib olur insan terk edemez añıñ ile istirahat ederkeñ inleme deyü emr ü nehy olmaz imdi şūfilere de ne ‘arız olursa keñdileriñ yeñemezler sözleri ‘uqalā qatıñda mağbūldür sulehā ne derse desin.

Mes'ele bir alay şufiler döñe döñe zikrullāh edip niyyetleri lühüb u lu'ub olmayıp *inneme'l-amāl bi-n- niyyāt* hadīşi üzre şafā-yı kalb ile zikrullāh edip kimi kām ve kimi kaid ve kimi divāre müstenid olsalar şer'ā bu vechle zikri cā'iz midir? bu bābda 'ulemādan kelimāt-ı nesire ve 'asire cereyān ve feyezān etmiştir velākin cümlesinin kelimātı Dürer- bārlarından fehmi olan *el-cevāb* olan semā' ve devrān lehvi ü lū'ubden bā'id ve semt-i 'ibādete sened ü müstenid 'ibādāt-ı mahzā ve te'avvuāt *ممتحضر كتبها فقير محمود الفاضل كوتا هيتها كلمات تيسير* dediği meselā müftü Alī Çelebi sözleri gibi yumuşak sözler ola 'asir dediği meselā İbn-i Kemāl sözleri gibi ola kāh şehrden sür kāh tecdid-i 'imān kāh bu emsālīdir bazı cehle efvāh-ı nāsdan taqlid ederler bu semā' ve devrān anlara mübāh olur ki döndükleri zamānda Çuvaldız ile tecrübe edesin eger anı gövdesine şancıdıķ da taħammül ederse cā'izdir ve illā degildir bu hemān sadece bir sözdür ne kitābda ve ne sünnetde ve ne uşul kavāidinde ve ne fūrū'da buña delil yokdur cehl ü haṭā-i maḥzadır benim şevkim var bende muḥabbetullah diyen in kavli maḥbūldür Haḫ Teā'lānın zikrin etmege Çuvaldızı kimdir ki şart eyleye *Dürer-i Gurer*'de bir kimesne ḥāşā kelime-i küfre söylese de bir kimesne gülse gülen kimesne kāfir olur

Meger zaruri olup güle ol söz âdemi güldürücü ola kimdir ki elbette sen ihtiyârınla güldün kâfirsın diye buna hâsm ola çuvaldıza taḥammül eyle diye zirâ bâḥna ḥükm-i taallük etmediği ehli katında rüşendir bu mâḳûle sözü âvâm ağızına ilḳâ ederler fuḳârayı rencide ederler aşḳ-ı ilâhi kendilerde yoktur fuḳârada da yoktur zann ederler Kâlalâh Teâ'âlâ رتبناولاتحملتاملالطاقةلنابه tefsîrinde ḥubb-ı ilâhi ve aşḳ-ı ilâhidir deyü tefsîrdir telḥafide getirmiştir zikriñ li'l- müştâḳ ḥayr-ı şarâb ve küll-i şarâb döñe serâb deyü بيطعمنويسقين هذاه tefsîrinde getirmiştir kezâlik *Keşf-i Pezdevî*'de yazıp ḳabûl etmişlerdir Ebû's-Suûd Efendi merḥûm bir Şeyh yâvsi oğluyum devrâna râzıyım ammâ İstânbul içinde ehl-i cezbe bir şûfi yoktur bir çebebi işittim vâriñleri zıkr ile uyuturlar imiş deyü müderrisinden bir kimesne kendi ağızından rivâyet eyledi Yazıcıoğlu âşıḳdır, Yunus Emre âşıḳdır, Eşref-zâde âşıḳdır, Çâvdar Şeyḫi Ahmed Efendi Sünbül Efendi'niñ ḫalîfesi âşıḳdır. Ahmed Efendi merḥûmun menâḳıbındandır ki bir gece Sünbül Efendi taşra çıkar şûfîleriñ cûş ve ḥurûşların tevḫid ü vecdlerin diñler zâkir başısına eyidür Ḳassab oğlunun ne yavuz aşḳı var zâkir başıda şulṫanı ol ḳaşşab degildir Kirmân'da cem^{*}

* Yâ Vâsi Şeyh Muhiddin Muhammed Üskübî İbrâhim tennüriniñ ḫalîfesidir ḳayseridede beraber bir şaffda medfûnlardır İstânbul'da Sivâsî tekkesi ibtidâ añlara Şulṫân Beyazıd binâsıdır.

siyāhdan gelen Köse Ahmed'dir der hāy böyle ‹aşkı hiss etmeniñ vechi var deyü ‹aleş-şabāh bir ‹aşā verir bir de hırka verir yürü Anaṭolu'ya buyurur. Bunlar da yođ şulṫānım ben dahi nā-puḫteyim beni redd etmeñ der yođ seniñ baña şimdengeri ḫulluḡuñ ḫarāmdır deyü icāzet ile irsāl eder diyār-ı Anaṭolu'da böyle ulular çoğtur اناظننا اللاهتعالا منيركاتهم gerçi muḫallid ehl-i hevāda yoğtur denilmez bağı ḫasabada bağı şūfi rengine de ‹avām cem' olup üslubı ehl-i ḫaḫ gibi ḫalḫa-i zıkrı ‹aḫd edip devān ettiklerinden soñra bağılarına mülāḫat ederler sen falān cüvānı kaç kerre öptüñ ol dağı falān ḫadar öptüm Neuzubillah-i Teā'lä منشءور انستا ve'l-hāsıl bu maḫūle ḫavimdir ki muşannif olanlar bunu görür işitir dağı kitāblarda derc ederler *Ṭaṭarḫāniyye*'de buña münāsib şūfileri zıkr olunmuştur bağı ḫāi'de-i naḫv miḫdārı istihrāc edenler anları görür cümle ol ṫāi'feye ḫıyās eder cümlesini birdir deyü tevehhüm eder sened ü meḫazden ise ḫaberdār degildir aniñ ḫükmü başḫadır ehl-i salāḫ ḫükmi başḫadır ḫāi'de budur دائاحكميبتتبقدر لانا لهم بالغرمد der şer'iat-ı küllisi celb-i meşāliḫ-i külliye ve cüz'iyye ve der-i mefāsīd-i külliye ve cüz'iyyedir nitekim ḫavāid-i Kübrāda muşarraḫdır

ne ğaraz-ı Őer'i tea'llük edip der-i fesād eyleye ki bir alay lehv ü lū'b ve ğaraz-i nefsanīyetleri yok تجار كسیرهو قرأ نقتطعیه katiye ile s̱abit iken sū'-i zann ve tevehhüm olup bunlar ehl-i Őevk degildir ehl-i hevādır deyü hareket ve devr ile zıkrden men' olup mā'nā-yı 'illet ise mevcūd degildir 'āmmme-i nāsda ğarāib harekātlar mevcūd iken başın koyar ve ğan şalarlar var iken anlara hareket-i ğaribe etdiniz deyü men' olmaya qalaycı Őākirdi ve mürçī ve qazancı gibi ğarazları dünya iken vesāir ehl-i Őevk meŐy ve devrlerinde kesb-i kārda iken zecr olmaya bunlar maḥz-ı zıkr-i Ḥaḳ'da iken bunlara envā' cefālar ve eŐnāf belālar ola siz kāfirlere müŐābih olduğunuz deñile ve hareket Őūfiye ḥod ana müŐābih degildir olanlar da mücerred müŐābehette kāfir olmaz olursa cümle ehl-i islām kāfir olmak lāzım gelir zirā Őalāt içinde kesel ile Őalāḥ münāfiğa teŐebbūhdur bir kimesne ki Lā ilāhe illallah Muhammeden Resulullah dese buña taḥdīq ede kāfir olmaz gerek ise başına Őapqa beliñe zünnār kuŐana deyü Őalīḥüd-din yazmıŐtır niyetleri ve qaŐıtları iḥtimāldir ki kefereye teŐebbūḥ ola denirse انا حكما لياضا فالسبب بالصالحا لبالقصد در ذيل يعى yazmıŐtır ve KeŐŐāf

demiştir ki bu āyet delildir ki her kimesne kıyāmında ve kıuūdında ve efālinde hayr kıaşd eylese sāy maqbūl olur şer de kıaşd ederse yine öyledir ولايطءونموطاءايغياطالكفار

tefsirindedir ʿibādete hüccet-i kitāb ve sūnnetdir zıkrullāh ise bunlara ş u minvāl üzere ediñ ş u minvāl üzere ki devrdir etmeñ buyurulmadı Kirmānī'de eyidür Hāķ Teā'lā bir şeyi harām etmek cā'iz degildir ki ol hükümü añlamağa kıullarına yol kıomaya ve dađı eyidür ki her taabbüd vāķī olmaz meger bir emr ile vāķī olur ki ol emr ʿilm-i yakīn ve zābı ile olur keyfiyyet ve kemmiyyet ma'lūm ola görmez misin eşhāb-ı ʿulūm-ı ileyh ne gūne vāz'ı ebvāb u füsūl ve ne gūne muķaddime ve hātme edeler ki muḥāṭb müstefīd olup zābı u fehmi eyleye bu zıkrullāh ise sā'ir ʿibādāt gibi keyfiyyet ile ve kemmiyyet ile mevşūf olmadıđı sebebeden Beyḏāvī

بيضاوبييتضالالاھوجهعليالاحالاتكلتكلها dedi bu mertebede olan zıkrullāh için bir emr-i mazbūṭ

bulunmayacak ʿibādullah için hüccet tamām olmaz Kirmānī ve illā lā-yetümmü'l- hüccet demiş bu ḥuşūşda Hāķ budur ki aşlā zıkrullāh ṭāķāyyūd olunup bir vāz'-ı bā-sābit olunmaya meger şūret ṭāḥfif ola ki gerüde geṭti şūret-i terk-i edebe zāķir-i bi-edeb muşallā-i bī-edeb

Veccāc-ı bî-edeb ve müteallim-i bî-edeb gibi olur terk-i edebden men' olunur ammā nefis zikrden men' olup ve şehrden sürülmez eger sürerlerse taḥşîş-i 'illet olur el-muṭlaḳ yecrî-i 'alā ıtlāḳa ḳā'idesi münhedîm olur *Keşşâf*'da buña zāhib olup el-istikşām şom demiştir ol maḳāmda ğarîb hikāyet vardır şure-i Baḳara'ya nazār eyle fi'l-ḫaḳîḳat bu mertebede şomluk verdiği ziyāde ihtilāf ve şū'i zann olunduğundan mā'adā ehl-i islām muṭaaşşıblar belāsından nice ḍarb-ı şedîd ve nice maldan çıktılar 'asminullah Teā'lā 'ale'l- ḫūşūş ki biz bu devr-i ḫareketde zārūriyiz derler zārūrete ise vuḳūf aslā mümkün degildir İbn-i Melek naşş etmiştir gerüde kelime-i küfürde geçmiştir ez-zārūrāt tebîḫ'ül- maḫṭūrāt ḫod-meşel olmuştur bu şūfiler ol mertebede degildir demek zıkr olunan ḳavāid ve şevāhîd tefāşi ve teā' midir tevātür ile bu şūfilerden bazı meclis-i 'ilmde vecde gelip nā're urup ḫareket ü kıyām murād ettik de şeyḫ buña şabr eyle demiş ol daḫi birkaç defa böyle etmiş şeyḫ yine şabr eyle demiş bu defadan soñra ol şufî 'azāları süst olur birkaç gün ḫasta olur 'ālem-i 'aşḳ ṭurfe 'ālîmdir ṭatmayan anı şanma ādemdir deverān mekrūḫdur diyenler nā're ve şaḳada mekrūḫdur derler

Keşşâf Hâk Teâ'läniñ اناالدينانكالاولطعاماءاغصتقوعذاباًاليمائتته âyetinde şa'k ettiğini ve şûre-i 'Alî İmrân'da سفيانك muğaşşî-i 'aleyh olduğın beyân eyledi kezâlik تلقأحوجوهمألءار Tefsir-i 'Utbetü'l-Gulâm'da naql eyledi. 'Acibdir ki ehl-i Hâk olan 'ulemâ bunı risâlesiñde getirmez 'Alî 'İmran'da tã'n-ı müzeyyifin temessük eder ehl-i vecd olmayanlar da anlara teşebbüh edip tevâcüd etseler cevâzın seyyid Şerif quddise şırrahu getirmiştir tã'rifâtında getirmiştir hadîs لمتبكوافتباكوا buyurduğu ile temessük olunmuştur şol tebâki ki baña be-sebeb ola riyâ olmaya kezâlik şol tevâcüd vecd-i şaħiħe sebep ola maqşud anı celb ola cã'iz ola *Keşşâf*'dan geçen kaşd-ı huşuş bunı müeyyid olur min teşebbüh بقومفهومنهم hadîsi maħallin bulur ki ħüsn-i zann ve ħaml-i 'ale's-şalâħdır Ebū's-suūd'dan bu hadîs ile teşebbühen bi's-şuleħa semâ' etmek cã'izdir fetvâsı şaħiħ olmuştur bundan kıyâs ile ger zıkrullâh-ı Teâ'lâ ederek ħalbiñe bir ħâl gelip Ĥazret-i Resûl 'aleyhi's-sellem gibi nâ're urup ve ħarekete gelip ben bunı terke qâdir degilim döne döne şafâ ile zıkrullâh ile döne daħi evlâdır ki cã'iz ola ħemân şüpheleri bunda bunların 'aqlı niçin gitmez şanırlar ki mağlûb demek bî-'aql demektir istime ħâlin ħâıra getirmezler İbn-i Baḡḡal eyidür

iñledi insana ğālib olur insan mağlūb olur anı terk etmege k̄ādir olmaz anıñla istirāhat ederken terk ü ferāgat eylemege ve sea vü t̄ākatī olmaz bu mertebede buna iñleme deyü nehy olmaz kezālik şūfilerde Hāq Teā'ā zikri te'sīr ile ūevke gelüp ederler yāhūd ol 'azāmet ātī padişāhiñdir dergāh-ı a'lāsına bu kadar cürm ile nice varalım derler nitekim hadīs-i kaddis-i kutsī var ki baña günahkārıñ iñildisi teşbih edenlerin teşbihinden sökülür gider şeyh-zāde götürmüştür bunlara cevāb vermek ūu t̄āriķle olur ki nice ūfī renginde fıķa ūehr oĝlanı gibi meclis-i zikr aķd edip bu minvāl üzere zikr ile cem'-i dünyā ederler Hāq bunları ehl-i Hāq sanır bunlar da ise nice yaramaz itikād vardır halk ol bed-itikāda düşmege bu meclis-i zürriac olur nitekim Bezzāziye bunuñ nazārın yazmıūtır ve halk bunlarıñ cehline ve 'ilm-i 'azize 'ilm-i zāhīr deyü istihfāflarıñ görür ve 'ulemā-i dine 'adem mür'acatların görür dāll olur diyen Hāq'ā hālel verir derlerse ve bi'l-cümle انمايوءادبالالشرشز fehvāsıyla 'amel olunup bunlar men' olunmaķ lāzımdır denilirse Hāq cevābdır lākin k̄ati ehl-i Hāq hākim ki bu mertebeyi fark eyleye ve k̄anı bir müfti Müctehīd ki bu minvāl üzere iftā eyleye nitekim Gerüde*

---

*ديوهينن hadīs-i zann olup yazmıūtır.

Olan fetvâları gemişti Kemâl Paşa-zâde rahmetullah bu mertebeyi murâd etmiştir ařâ ger edeb üzere olan zikre inkâr-ı kavâid ve şevâhid ki beyân oldu aña maħfî ola nitekim tefsîrinde eyidür وماكانمهاحافانتهينهيمايتولمنهوجدث Vahî Çelebi an-sebebü'l- ħarâm ħarâm deyü yazmıştır lâkin bu maħûle cehle tâi'fe-i müteğallibeye taħařsun etmişlerdir kimseniñ zühresi bu kadar taċayyüd eyleye teftiş için emr-i şerîfde gelmişti ammâ din ü insâfa lâyıċ budur ki şâlih ċarındařlardan ki saded-i fetva veya icrâ-yı aĥkâm-ı şer'iyye edip yâĥûd vâ'zz şadında olurlar bu ĥuřuřa icmâl ü ihâm ile kelâm etmeyeler bu vech üzere zikrullâh ettik de Gerüde zikr olan efâli terk ediñ deyü Ĥaĥċ uĥuvvet edâ edeler Ĥazret-i risâlet yola oturmaċ deyü nehy etti ve buyurdu ki ibâ ederseniz yola ĥaĥċın veriñ İbn-i Beṭṭal eyidür ċat'en li-zeria olan بمعنياالنظراليالغريتهيستى böyledir yâni cevâz fi'li men' eylemez âċâid-i Ramazan naċline muvâfiċ oldu gerüde mürür eyledi ifrât ü tefriş bu taċdîrce ċavmin arasından ċalkar 'avâm-ı 'ulemâ ĥavâs-ı 'ulemâniñ sözün añlarlar ġalaṭdan ĥalař olurlar *Taċarĥâniyye*'de eyidür semâ' mübâĥdır diyen meřâyıĥ şuna taĥřiř ederler ki lehvden ĥâlî ve ehl-i taċvâ ola ve bu semâ' etmege ĥasta

Devāya muhtāç olduğu gibi muhtāç ola ʿibādet budur ve
 و مناباحهنا الما يخذلنا من خذلنا الله وهو تحلبا لتقهووا احتاجا لذلك احتباجا للمريض بالادوا nitekim

Zinnūr-ı Mısrî eyidür *الأسما علهم لمنتلهي حقيقة لم تحق فكها فيلها الحالصة* lākin şüphe bundaki

şūfiler der ki biz lehv ü lūʿb kaşd etmeziz ehl-i taḫvāyız ve bu semā'da şevķimiz var
 ihtiyācımız var anlar derler ki siz kiżb edersiz bu kadar pes bunlarıñ ḫangisi muʿteberdir
 kavāid ü şevāhid ne ṭarafa ḫūkm eder uşūle ve senede mürācaʿat lāzım geldi

تو فعلي حقيقتها التقويمت عذر لانه emr-i bāṭın fehvāsınca

ان حقيقتها الحاجة امر لا يوتفعليها فسهطا اعتبارها ووجبا قامة سببها مقامها ma'nāsınca ve Gerüde

geçen zarūret ḳaziyyesi ile ve sıyānet *فعل مسلمنا حراموجبا* olduğu taḳdirce ve

وحسلا المؤمن علنا الصلاح هو اللشقة تقليه ḫadīslerine ʿamel ile kendisinden ḫaber-i vehnin ḳavlī

evlādır *الاصلا عمل بالالكلاما بال الحال لانها هو والحالم بطن* Cāmiü'l-Esrār'dadır bu ḫaber ü

tezkiyeden irtikāb *ولا تركوا انفسكم* lāzım gelmez insan nefsin ʿinde'l-ihtiyāç tezkiye cā'izdir

Kirmāniye meşṭurdur ve Ḥazret-i Yūsuf ʿaleyhisselām kendi nefsinden ḫaber verdi inni *

* “ Ben ḫalḳın ḳalbiñi yarmağla memūr olmadım” Ezhārda olan ḫadīslerdendir.

نرکتلمةقوموانیحفیظعلیم deyü buyurur yani mütevâtir ve meşûrdur ammâ sen kez̄b iddiâ edersin diyen kavâid ve şevâhîde hîlâf ve irtikâb hâram eder belki ğıybet eder ki ve'l-ğıybet eşedd-i mine'l-lûb ve'l-lehv meger Gerüde geçen tâ'ifeye diye kıraât hasebiyle nesne lâzım gelmeye ol dahi 'ibādât irās etmezse der yine *Ṭaṭarḥāniyye*'de eyidür مناباهمئلهاشايفلمنكانحرکاتحرکاتالمرتعش yani şūfilerin semâ' ve deverānları raqşdır hâramdır bu semâ' ve deverānı mübâh gören meşâyıḥ-i ṭarîḩaṭ raqş hâram mübâḩ demezler nihâyet şol şūfilerdir ki raqş ve harekâtı isteme tutup bî-iḩtiyâr ditrer gibi ditrerse aña mübâḩ derler ḩaşâ ki hâram ihtiyârıyla irtikâb edenin fi'line mübâḩ diyeler kâi'deye muḩalîf olur mürteiş gibi olursa bî-iḩtiyâr olur raqş ü semâ' ve devrāndan ma'zûr olur imdi anın titremesi kendi ḩaberiyle taşḩik olunur bu iki mes'eledede Çuvaldız fetvāsına delîl yoḩtur 'ulemāya iftirâdır belki Allah Teā'lâ ḩazretine iftirâdır kezâlik şūfilerin zâkirlerin ayağı altın kazıp cāmî' ve mescidden toprak çıkardıkları hîlâfi delildir şer'îdir derlerse naḩl-i mu'temed gerektir ve illâ müşrîk olurlar Zeccâc Tefsîr-i Kebir'de böyle deyü naḩl

olunmuştur ifrâṭ üzere fetvâ bunu müeddî olur zâkîrler kelbden kötü olmuş olur Hâvî-i Ḥasride eyidür fetvânın soñu görölmek gerektir demiş ehl-i hâle fetvâ verirse her şahıs ehl-i hâl geçinir zâbiṭ bulmak müftü olana güçtür münkerlere fetvâ verirse ol bahane ile ehl-i hâli bu tabakaya qorlar evlâ olan Şaadeddin Efendi gibi ṭarafeyn hâlin beyân eyleye her kişi ḥişşesin getire yâḥud sükün eyleye el-an əamel bu minvâl üzeredir bazı aña bir fiqhâ ihtiyâr ettiler menə etmeyeler şol kesel ü şabâḥ namazın qılmağa güneş doğduğu zamânda teveccüh ederler zirâ bu keselleri əavq ve tehîr edip güneş yukarı qalksın andan soñra qılîñ denilse re'sen terk ederler imdi ol namazı re'sen terk etmekten bâri bir müctehid mezhebi üzere qılalar itibârın ettiler Şerḥ-i manzūmede şalât mekrūḥdur Ebū Cāfer zikr cehrî olunmaz dedigi gibi oldu Müftü Alî Çelebi nevvārullahu merḳade şāfî'î devrânı cā'iz gördü teşeffü' ederiz dedigi meveccih oldu zirâ zikrullāh-i keşîr yeryüzünde merfū' olmalı oldu ancaq zāviyelere qaldı nāşş-ı kıyāma riā'yet olunup gelin bu hey'etiñ ḥāṭırı qalmasın taḥsîs-i bi'l-əuḳūd tevehhümü def' olsun ve hem şaḥābe-i kirāma ittibā' olunsun deyü kıyām

Üzere tevḥīd mensūḥ olmuş müşābiḥesinde ḳadı ve müftü ve vā'iz ḳapısında gördüğü meşḥūr degildir niḥāyet şūfileriñ deverānla zikrleri vardı āyine kāḥ ceḥr edersiz kāḥ raḳş edersiz deyü taḥn-ı bārid ile nice memleketden def' ettiler lāzım geldiği Şāfi'ī ḳavli üzre men'eden şūḳūt ola ki hele bāri zikrleri bir mezḥebe dāhil ola zeylī ve şārīḥ manzūme-i zamānı ḳande bu zamān ḳandedir ammā zamāne 'ulemāsı ben dedigim olsun der din-i islām nereye vardı bilmez köşḳ yapar şehir yıḳar ḳāī'de ve zābıta ve zamān muḳtezāsı gözlemez şer'-ī aḥḳām def'-i mazārr ve celb-i menāfi' 'ibād içindedir zāt-ı şıfat-ı aḥvāli degildir ki taḡyir ḳabūl etmeye nitekim Beyḏāvī şure-i Māide bu ma'nāyi taşrīḥ etmiştir Ḳavāid-i Kübrā'da ise yazılmıştı gerüde geçti şerḥ-i manzūme *ويبينغاذيغنتللمساسبا خصوصاً فيحق الضعفا لقوله عليه السلام يثيروا والاتعسر* getirmiş

Gerüde geçti ki *اتقال حرامعياناليس هذا زماناً لتشبيهه* şūfiler ihtiyār ettikleri bir aḥḳer-i mekrūḥ şūpheli ḥarāma ḳarīb ḥarām-ı 'ayān degil ol da mezheb-i Şāfi'ī üzre cā'iz cevāzına birkaç ḥadīş de var cümleden biri el-mümin ru'ḳb- lū'bdur *Cevheri*'de meşḥūrdur itimād olunursa kezālik derkle de münāfi' 'ibād bu yüzden olmaḳ bunuñ gibi nesnelere ḥarām ve nā-meşḥūr iken cevāz gösterildi*

---

* Şultan Ahmed ol zamanda sefer alay olmuş sancaḡ-ı şerīf yañında Şeyḥ Sivāsī zikr-i ceḥr eylemek emr-i Hümāyūn ile olduḡuñ Çelebi müftü bilmezmiş sancaḡ-ı şerīf yañında keñdi keñdiñi kesten ḥalk yetişmez dahi eydir def' eylesüñ deyü ādem göndermiş Sivāsī Beyzānī ibtidā Emrullah sonra emr-i 'zillī'l-lah ile eylediñ terk etmez in demekle ḡayz edip ba'dehū evvel eyyāmda Sivāsī nefy edip haftesinde *مطبوع* fevt olmaḳ olduḡ da ḥadd-i Hümāyūn da'vet oluñmuş.

Ebū'l-leys Hāfiz üç nesneye haram deyü fetvā verdim rücū' ettim dedigi budur fī zamāniñā kırāat-ı kuran ki hilāf-ı şer' oğunur ve yazısı ki resm-i 'Osmānī degildir resm-i rūmīdir hilāf-ı re'şy icmā'-i aşhābdır Cābiri bu maqūle Kuran yazmaq haramdır demiştir cevābı yoqtur illā fī -zamānina demektir imdi cümle huşūda fī-zamāninā mekrūhāt ve şübūhāt-ı tefahhuş olunmaya zikrullāh kendi fī -zamāninā denilmeye zamān-ı evvelde şöyle idi böyle idi deñile kan zamān-ı evvelde huşū' ve huşū' ve ādāb ve ta'dil-i erkān ile şalavāt ve kanı ashāb ve tā'abiin edā ettigi üzere hacc u zekat ve kanı maḥāric-i ḥurūf sıfāt-ı ḥurūf edāsıyla karrā-ı Kuran u tecvīd ki re'sen münkīr-i kāfīrdir tecvīdiñ deyü Kütahya dār-ı kurrāsında imzāsıyla Ebū's-Suūd'un yapıştırılmıştır Kuran okun ağlañ ağlıyamazsınız bāri ağlarsınñ buyurur yani kanķı imām ve ḥatib kanķı şeyḥ vā'iz kanķı müftü kadı var ki Kuran okuyalar ağlayalar İbn-i Atīyye Tefsīr-i evvelinde eyidür rivāyet olunur ki ehl-i Yemen şol vakit ki Ebū Bekir Şiddīk'ñ önüne geldiler Kuran işittiler ağlamaya başladılar Ebū Bekr radiyallahu ʻanh eyitdü Biz de evvelde böyle idik ba'de- zamān kılmaz kasvet buldu bizim kasvet-i ḳalbimiz ne mertebede olmak gerek gerüde İbn-i Atīyye bu āyet tefsīrinde eyidür **أنا سنل في عليك قولاً ثقيلاً** yani ma'nāsın bilip ve bunuñ *

---

* Yani ağla yüzlük ağlar gibi evveliñ

İle ‘amel sakil-i halka-i sakil gelecektir bunuñ hukuğun yerine komağ pes kolaylarına meyl edip ağır olanı terk ettiler bunlardan maḥlūb bu idi ki ağır ile ‘amel edin demiş şimdi bu zamān oldu ki bī-reyb imdi sözüümüze gelelim şūfīler der ki biz edeb ü vaḳār üzre ṭavāf-ı melāi’ke gibi devrān ve cevelān ederiz lehv ü lūbda maḳṣūdumuz degildir bu vechle zikre mekrūḥ ve ḥarām denirse naḳl ü me’ḥaz ṭaleb oluñur buña ise redd ḳābil degildir eger terk-i edeb edip kāh eliñizi şalırsız kāh ditresiz denirse maḡlūbū’l- iḥtiyāra ye’s yoktur ma’zūruz derler aranızda avām ḳarışır denirse hūmū’l- ḳavm be-şaki celisim buyuruldu mübtedī her ṭai’fede tarḥ olunmaz ma’zūr olur derler edebe riāyet ile zarūrete ilticā ederler bu ṭabaḳada ise ḥall ü hürmet ve emr ü nehy olmaz der edepsizler ile edebli ehl-i zikre ṭaarruz ve لا يؤخذ المرء بجره بجره غرهه naşşına muḥalīf olur fetvāsına muḡayir olur edebe her kim ḥilāf ederse hākimū’ş-şer’ men’ eylesin derler Cūy-zāde Efendi fetvāsı da bu minvāl üzere lakin cevābı muḥābıḳ görünmez *mes’ele* ‘ibāddan bir ṭā’ife ‘uzlet edip bir ḳaryede mesken ittihāz edip şer’-i şerīf üzere ‘ibādāt edip riyāzāt-ı şāfi iḥtiyār edip baḳı evḳātta cem’ olup kendilerden halka-i zikr edip

Nice zaman edeble kâid ezkurullâh edip bażısına bir hâl gelip bî-ihtiyar kıyâma gelip bażı kâim bażı kâ'id ü bażı bî-ihtiyâr sâķıt olmak üzere zıkr etseler şer'â cā'iz midir? *el-cevâb* bi'l külliye ihtiyârı meslûb harekâtı harekât-ı mürteiş gibi olanıñ fi'line harâm denilmez ammâ ihtiyârı bâkî iken edebe muhalîf iş etmemek lâzımdır ve adını daħi men' lâzımdır ketebe lî-faķir Muħammed 'Afî anh tahririm **993** bu fetvâ *Tatarħāniyye* fetvâsıdır ki gerüde geĉti edebde kim nizâ' eder lakin nizâ' bundaki bi-gayr-i edeb olan şalât ne gûne olur bu da ol minvâl üzere midir yoħsa bu zıkr edebi andan kavî midir? zıkrı bu terk-i edeb ile bâtıl olur âdâb-ı vuzû' ü şalât terk olunsa bunlar bâtıl olmaz mı bu adâb-ı zıkr olunduğu ve taħşiş olunduğu bu faķire garîb gelir sırrına vukûfum olmadı bu sırrıñ bilenler bu makâma taħrîr edeler terk-i edeb ne vechledir eger mücerred tavâf ve cevelân ise melâi'kede bi-edeb olurlar ĥuşûşâ ehl-i senâyide garîb vardır selâtin huzuruna nisbet olunsa vecha mine'l-vücûh nisbet olunmaz anunĉün binâ-i şalât sükûnet üzeredir mâşiyen şalât cā'iz degildir mâşiyen zıkr cā'izdir vuzû' daħi lâzımdır zirâ şalât mirâcdır ĥuzûr-ı rabbi'l-'âlemînde vaķât ile muķayyedir zıkrullâh binası tevsî' üzeredir*

---

* İhtiyârı bâlkiyye meslûb olmak lâzım degildir Tatarħāniyye'de ihtiyâc ile mübâh demiştir evvelde buña derc olmuştur.

Gerüde beyân oldu bu taķırirden edebsizlige cevâz ü rızâ tevehhüm oluñmasın murâd baħs-i ĩlmidir ķāi' deye taťbik etmektir gerüde sebķať eylediđi muřallâ fi'l-i ģarâmı ve terk-i edeb ihtiyâr etmiş iken namâz-ı fâsid olmaķ ķāi' deye muťabık gelmedi me'ģaze râřt olmadı bir mübtedi zıkrullâhda terk-i edeb etse anın zıkrı ne ģüne bâťıl olur ol zâkir ne ģüne řevâbdan maħrûm olur معہداتاشیء لایبصلا لالایمایناقیہ denile ķāi' deye taťbik bu vechle olur ki ol zıkr câ'iz ola ol bî-edeb taallüm-i edeb eyleye böyle olursa edebe muģalîf iş etmemek lâzımdır demek mübâlaģa düşer zirâ edeb kendisi emr-i müstaħsen riâyetidir insan anda muģayyerdir ģilâf câ'iz olmayacaķ farz-ı vacib olur niģâyet terk-i edeb terk-i sünnete müeddî olur andan terk-i vâcibe müeddî olur demiřler lâkin bu fetvâda cevâb-ı řâfi yoktur ki zıkrullâh bu ģuřuřda ne ģüne olur cevâb-ı řâfi Sadeddin Efendi fetvâsıyla Maħmûd Efendi fetvâsındadır řüknullah mesâihüm lâkin Müftü Alî Ćelebi taģyir-î kelime-i tevģide sükût ettiđi müvecceh görölmedi 'avâm- řūfiler lâ- hilah der ve kimi de hemzenin kesresin işbâ'-ı ředîde eder lâ ilâhe lâ ilâ olur ammâ ģayy Mevlâ yerine hey Mevlâ câ'iz görmemiřdir

Kırb-ı mahrec itibâr ile elhamdülillah yerine elhemdülillah namazı ifsâd etmez demişler Bahâeddin-zâde'ye mensûb ‘Arabî risâleden buraya bir miqdâr getirelim eyidür ki Bezzâziyye’niñ lahn bi’l- icmâc harâmıdır dedigi mu’teddün-bih degildir nitekim müstehill rakş olanı inkârı mu’teddün-bih olmadığı gibi zirâ Şâfi’î ve ekşer aşhâbı Gazâlî gibi rakşı câ’iz görürler ne vechle câ’iz olur erkân-ı islâmdan bir rûkn inkâr etmek halbuki bunu erbâb-ı haq ve ta’dil-i icmâc ettiler siqâ olmasına Allah Teâlâya şığındıq bu inkârdan İmâm hüccetü’l-islâm başka kitâb eyledi *İhyâ*’da semâc ve ğınâ câ’izdir deyü ve İmâm *Kuşeyri risâlesi*’nde ve Sahib-i ‘avârif risâlesinde ehl-i inşâf kana’at edecek mertebe beyân eyledi şikât ü nice şahâbeden ve tâbi’inden mübâh olmasın rivâyet ettiler ğınâ harâm da’vâsı ne ğüne şahîh olur bazı müftüler Kemâl Paşâ-zâde gibi ifrâğ ve tecâvüz eyledi müsteħall-ı ğınâ kâfirdir dedi belki muğanni kâfirdir dedi bazı müftüler Alî Çelebi gibi tefriğ eyledi lahn ü teğannî zıkrde mübâhdır dedi ikisiniñ de fetvâları yeryüzünde fitne ve fesâd-ı kibir oldu Haq bu ikisiniñ arasında tavassuğdır pes lâyıq-ı inşâf söylemektir iki hüccet böylece zıkr edip birisin ketm etmemektir benim kıi’de-i muhtâr olan zıkr-i cehri câ’iz lâkin ihfâ efđaldır imâm *

---

* Balî şofu kılmaya muharrer fakr görür kime İbn-i Kemâl üç fetvâdan rücü’ eyledi biri müsehill-i ğınâ ve muğanni fetvâsıdır.

Muhammed'in muradı budur ki *Siyer-i Kebîr*'de ref'-i şavt ind-ķıraat'ül-Ķurān ve'z-zikr mekrūh Dahire ve Muħit'de beyān olmuş lākin az olur bir nesne ārız olur ref'-i kesel ve nevm ü ħavātır gibi ġayrileri ħandırmaq gibi ve muāvenet etsinler demek gibi ve'l-ħāşıl zikr ü şādķa ve kıraat ihfā ve ceħr ħūkmünde berāberdir aşl-ı ihfā eger bir ārız vāķi olmaz ise eger cevāz-ı ceħr delilin zikr edem yüzden ziyāde olurdu ve'l-ħāşıl Ķurān'da ve zikrde taġannī mutlak ħarāmdır laħnda mutlak ħarāmdır ammā ebyātla taġannī ki aṭā ve ħikmeti müştemele ola ve bu taġannīyi diñlemek kendüye vecd ħāsıl olmaq niyyetine yāħūd ġarībliķ def'ine çāre yāħūd bunlar gibi ma'nālar için dünyā ġarzlarından ħāli olalar ve niyyāt-ı fāsideden āri lāyık degildir okuyan taġannī eyleyen ile diñleyen bunlar ħarāmdır deyü fetvā verile çok şāħābe ve çok tabiin fişķa nisbet olunmaġa مفضیومؤدی ola lākin böyle söz okumak diñlemek cā'izdir

deyü fetvāda verilmeye zamān bozulmuştur yani fetvā baħānesiyle laħn ve taġannī ħadden tecāvüz olur ammā taġannī ħelāl ve laħn ħelāl diyeni inkār nitelim İbn-i Kemāl eyitdü aslā bunun vechi yoķtur meger riyyā ve sema' muķārin ola yāħūd cem'-i māl ġarazı muķārin oldu yāħūd bu taġannī ve bu laħn Ķurān'da yāħūd zikrde ola da

Ana bir kimesne helâldir diye ol zamân kâfirdir demeniñ vechî varır tamâm oldu ihtîşâr ile bu sözden eglendi ki halk begensün bu iyi söz çağırır desinler yâhūd bana şunu bunu versinler deyü uzun uzun çeke çeke yañlış yañlış sözler okuya birisinden işittim lahn edip gider oldum lâ ilâhi der yâ ilâhi yerine imdi söz çağırın mücevvid ʿâlim gerekdir ve bî-ğarâz gerekdir havf var ki bir ʿamî anıñ harâm lahnını ve harâm tağânniyyesin işitip taḥsin edip puḥ puḥ diye imâm ve müeʿzzîn daḥi ḥişşe-dâr olalar tağannî ve şiiir-i mütallik tafşîl Kirmânî'de ve Bekâsîde ve ş-şuʿara-i yettebʿahümʿül- gâvün tefsîri görüle bu taḥkîk üzere *Ṭaṭarḥâniyye*'de

لهمالسماعفيا لانكانالسماعسما عسما عالقرا ناولمونظهي فيجوز ويستحبوانكانالسماعسما عالفنا فحاملا

عالفنا جمععليهاالعلماءوبالغوافينه نالتغنى واستما dediginde icmâʿ daʿvâsı yerinde olmaz zahîdi

وعنابليلىانهايحلالغناملغا demiş esbâb-ı semâʿ zikr olundu şol semâʿna teʿşîri Kırʿân'da ḥazrete teʿsîr edip ḥaykırdığı gibi ve yâhūd vâʿiz vaʿzından ola bu maḥbûle semâʿ câʿiz ve müsteḥabdır her müsebbîsi ḥaḳtır ol semâʿ ayrılmadan ola. Ol ayrılmadan ḥâsıl olan hevâdır aña ittibâʿ ile ḥareket etsiñ olur *

* Tekfirden murâd bu âyet beyân lâzımdır.

Ebū Leylî şaḥâbedir anıñ oğlu İbn-i Ebū Leylî Muhammedmiş ismi Abdurrahman ve anıñ oğlu fakiyye Muhammeddir murâd budur ki kibâr-ı tabîîndendir.

Bunu istimaā ħaml laġve ħaml olur ma'lūm i'lām olur zirā Sādī Efendi fetvāsında semāc nedir demişler *el-cevāb* zıkr āvāzesiñ işitmektir ol sebep ile şevke gelip kalkıp devr etmege semā ittılāk ederler anıñ hürmetinde ihtilāf vardır ammā başını belini egip büküp elin ayağın şalıcağ rakş olur b'İ-ittifāk ħarāmıdır min fetāvī Sādi Çelebi *mes'ele* rakş nedir *el-cevāb* ol ħareket şeni'adır ki ħalkā-i zıkrde şūfiler eyidürler min fetāvī Sādi Çelebi *mes'ele* semāc nedir *el-cevāb* edeb üzre devrāndır zıkrde min fetāvī İbn-i Kemāl bu iki semāc fetvāları şū filere kāfidir *Ṭaṭarḥāniyye* naqline muṭābıkdır ma'cūlün-bih de budur ādāb-ı meşāyihî koyup kendiler vāz' ihtiyār etmek cā'iz degildir منلميرضاوامرالمشأيوخوتأديهمفانهلأيتأديبكتآب kitābu resūle demişler zamānla ṭarik-i meşāyihde ehl-i kālemiye unutulur hemān nām qalır şū filer edebden çıkarlar nigeħ dā rābdır ṭariğ niyāz ki

Güfte اندطرلقتمامادبست,

Sermāye-i edeb بكفآركهاينستماع

انراكههستسودلبدایدشويهست

abes yere elin ayağın vesāir azāsın şalmağda qā'ide nedir elinde ihtiyārı var iken *Tefsīr-i Kebīr*'de bir mürşid

Gerekdir şūfiye ki ol şeyh ol mürīdi dođru yola ehad ü irşād eyleye muvaķa ve delāletden ħalāş eyleye merhūm Ćavdar Şeyh ve Sūnbūl Efendi ħalīfesi Aĥmet Efendi ki Pīr Efendi demekle meşĥūrdur bunuñ bir şūfisi ehl-i cezbe olur lākin vaķār miķdārın bilmez bir mermer direk üzerine çıkar ve bunuñ üzerinde semā-yı azīr Nevvārallah merķade bunu işitir etmesin deyü ĥaber gönderir memnū olmaz tekrar eder ĥatta riyā ve semā için māhiye ve cemīyyet ĥalkı da vet eder ĥazin nefesiñ tuţmaz kerāmet şaĥibi oldum tevehhümle tenezzül istiklāl ve ser-keşlik eder el-ķışsa ĥalk cem olduķtan soñra yine çıkar semā eder nā-gāh direktten aşığa uçar ayađı ufanır ĥatta tariķleri budur ki ĥalkā-i zıkrde birisi terk-i edeb etse anı ĥalkadan ihrāc ederler te'dib ederler ammā her kişi mürşīd olmaz ālim āmil gerektir *Cāmiü'l-Esrār*'da

فلايجوزمتابعةالشيخايغينا بهونالعلمبانهيصلحشيخاومفتد demiş Ĥazret-i resüle Ķurān

gelmeyince ne idiği bilinmedi uymaķ da cā'iz olmadı pes imdi Ķurān oķumaķ bilmeye ben ümmiyim deyü ĥalkı aldaya ulemāya ve fetvāya da boyun vermeye benim

el-hafāmım ve benim düşünüm baña yeter diye yoldan azmıştıır aña uyanlar da azgınlardır yine *Cāmiü'l-Esrār*'da şeyh olmağa ehliyyette iktifā olunsun Müselmān ola kāfir olmaya bāliğ uşak ola uşlu ola delü olmaya demiş ve bir maħallde şol şeyhden ħadīş diñlenir ki ol şeyh şalıh olup 'avretten nā-maħremden 'afif ola yeyni olmayıp ağır ola ism ola meger fāi'deli söz söyleye Cum'a ve cemāa'tı muħāfaza eyleye şavābı ħaħadan bile şavābı çok ħaħası az ola ħaħa ettiñ denilip ħaħasından āgāh olduk da şavāba döne ben bunu böyle işittim deyü ħaħayı nefsenden şavmaya Bekrī söz ile bunlar muħābık oldu bunlar emşāli şūfiler *Ṭaħarħāniyye*'de yazılmıştır یاوقوصیتت bahşindedir zamānımızda olan aşklar andındır ulemā-i dīn ħaşa ki fuħarāyı zıkrden men' edeler Kütahya'da dār-ı Ḳurrā'da şeyh olan İmām Muħammed Efendi rahmetullahi 'aleyh ki pīr-i fānī idi bu fakīre ħaber verdi murāden añlarım Müftü Kemāl Paşazāde Şeyh Sünbül Efendi merhūmuñ za'fın işidip 'iyādesine varmış ve demiş ki efendi bizim fetvāmız sizlere degildir aşlın bilmez mezhebi süfehāyadır demiş ser-i ṭarīħin ħücreinde istirahat ve şerbet içerken Şeyh Efendi meger muħtazır*

---

* Silsilesi sahih olmak dahi beyn'el-meşāyih-i mü'teberdir ki Kütüb-i Ṭasavvuf'da muşarrahdır. Var ola 'avret olmaya deyü Adāb-ı Menāzil'de yazar. Ruhāniyyetiñden ahz-ı müntehi göredir mübtedi ibtidā bir şeyhden el almak gerekdir.

Nitekim Ahī-zāde fetvāsında Neccārī şārihi İbn-i Hacer'den seyyid gāzi āşıkları ve añlara beñzeyenlerdir dedi deyü naql eder.

olmuş yanında bulunan şufilerine tevhide başlık der ol eşnada bekāya göçer müftüye şeyhiñ göçtüğün haber verirler hāy molla şeyh ayık geldiñ ayık gittin deyü Fatıha okurlar ve namazın tebriken anlar kırlarlar ve müftü ‘Alaaddīn Efendi Şārı ‘Alaaddin Efendi’den nakl eder ki Kemāl paşa-zāde merhūm müftü ve Ebū’s-Suūd Efendi kazasker idi bir ehl-i semā‘ şeyh zuhūr etti. Sulṭān Süleymān görsünler deyü buyurmuş Şeyhi Sulṭān Muḥammed’e getirip Kemāl paşa-zāde merhūm şu‘āl etti ki sen ve cehl-i semā‘ ve deverān edersin bu daḥi beni istime tutar gibi bir ḥāl gelir andan soñra semā‘ ederim deyü fi’l- ḥāle semā‘a ḳalkıp döñe döñe başını demür pencereye urdı başın girdi lakin girü çıkarmağa ne kadar çalışdılar olmadı çilingirler getirdiler kestiler deyü hikāyet ederler bu şeyhe taarruz etmeyip ḥāli üzre ḳodular dayanamadılar varıñ görüñ deyü bize söylediler dedi Bahāe’ddin-zāde’niñ bazı sözleri daḥi var anları da irād edelim eyidür ki ey risāle veren ḳarındaş risāleni mütā‘lāa ettim dīn emrinde ve *İḥyā* Sünnetinde ihtimāmın ziyāde olsun ve bid‘atlar inkārında gözün varmışsız tağannı ve ırlamaḳ ve ezkārda laḥne inkār etmişsiz bu ırlamaḳ ve bu zikirlerde *

---

* Rıḥlet Sünbül Efendi

Meger pençere içiñde semā’ ide veya taşrada ola.

Bahāeddin-zāde şeyh Muhammed Efendi muğanni Ebū Suūd’un yeriñden hilāfet-i ṭārik-i bayrāmiyye şerif-yāb ve müve’ned-zāde şeyh ‘Abdurrahman Efendi’den sonra meşāyih maḳālīñe ki ilān Sünbül Efendi’nin derler şeyh olup ḥatta Zenbilli Alı Efendi ḥasta oldukda vefātına dek müddet-i medid buñlar fetvā ve ḳalanına müsta’dem olup tekkde fetvā verdiler ḥacc-ı ‘avretiñe Ḳasriyede sehi ve laḥnıñ sehi İbrahim’in nüzuru uç bir maḥalde medfūndur Bahāeddin-zāde eyitd ‘azimdir ki niçin? 452

ḥaḩā ve laḩn etmek bid'atların üsveyi ve münkirātın inkārıdır lakin benim bir nasihatim var şadiḩ karındaşdan anı ḩabül eyle ol nasihat budur ki ḩaleb-i ḩak olup kendisin ihtisāb-ı naşb eden kişiyeye lāyıḩ budur ki rütbe-i fetvāyı bırakıp meḩḩaz-ı aḩḩām ve 'ilel aḩḩāma maḩla' ola şaḩīḩ ile ḩāvī ile zaiḩi temyīz etmek gerek 'imād'üd-din müftü müctehid olmaḩa icmā' ettiler dediginden murād budur Ebū'l-Leyş bu mertebeye varmayana iftā ḩarāmıdır demiş ammā müfti mücerred kitābda yazılana 'itimād etmek ḩaḩā-i 'azīmdir niḩin dersen şunuñ için ki bu zamānda ḩalk içinde kitāblar şāyī' ve meşḩūr oldu ki ol kitābları bazı ādemler ḩaşnīf ve cem' ettiler ḩāşiyelerden ve kenārlardan ictihād ḩabaḩasına ve 'ilel ve meḩḩaz bilmek mertebesine yetişmediler de ḩariḩ-i müstākīmden azdılar fetāvā-yı ḩāvī ve *Cāmiü'l-Fetāvi* ve *Fetāvā-yı şūffyye* ve *Müştemilü'l-Aḩḩām* ve bunlar gibi ve *Kütüb-i Muḩtebere*' de sehv ü ḩaḩādan bir miḩdār vardır ḩüdāya şaḩibi gibi ve yine kütüb-i muḩteberede biri yerine mütezādd ve muḩālif fetvālar var belki bir kitābda var bazıları der ki şaḩīḩ budur bazıları der ki şaḩīḩ ḩilāfidir bu maḩāma nazar eden müftü şaşırır biri birinden terciḩe ve temyīze ḩādir olmaz meḩer şol müftü ki fetvā mertebesine yetişse 'ilel

ahkâm ile imdi bu risâlede beş nesne var riyâ ve istiḥfâf diyen ve cerh-i bi'z-zikr ve ırlamaḡ ve laḡn etmek ammâ ribâ ḡarâm ḡat'idir ḡelâl diyen kāfir fâ'il-i fâşıkdır istiḡlâl etmezse demişler savâb budur ki mürâi' küfrüne ḡükm olunmaya gerçi bazı faḡih geçinenler eyitse de riyâ-i maḡzda ammâ istiḡfâf-ı dîn dedik eger ḡaşdında istiḡkāk varsa küfründe şüphe yoktur eger ḡaşdında istiḡfâf yoksa eger istiḡfâf zâḡir ise muşḡaf-ı şerîfi isâed etmek gibi yine kāfir olur eger istiḡfâf zâḡir deḡil ise küfrüne ḡükm olunmaz belki te'dīb ü ta'zir olunur ammâ evc-i bâkî ki zikr-i cehrî ve ırlamaḡ ve laḡn da ḡarâm diyen akvâl-i zikr etmese mübâḡ diyen aḡvâli dahi biz saña zikr edelim Bezzâzi zikr-i cehrî ḡarâmdır dediginden birkaç satırdan soñra ref'-i şavt-ı bi'z-zikr câ'izdir demiş Bezâzi'nin laḡn-ı bi'l icmâ' ḡarâm dedigi maḡbûl ve mu'teber degildir nitekim raḡş ḡelâldir dini inkâr eyledigi maḡbûl olmadıḡı tafşili Gerüde beyân oldu Müftü Alî Efendi Ebû's-Suûd Efendi'den Bezzâziye ile 'amel olunmaz deyü naḡl eyledi ve şulehâ ehli-i 'uzlet bir kimesne var idi gözleri a'sâ idi şūfileriñ ḡilâfında idi soñra bir miḡdar rücû' eyledi eyidür ki vâḡıa' da Bezzâziye şaḡibini görürler şakalın bir yañı kesilmiş şorar ki buña sebep nedir?

Nedir? cevāb verir ki kitabımda şūfilere daħl derc ettim idi añā binā kestiler bazı muşannifler adını yazmamış tefsiri olana yazmışlar ki ben evvelā şūfilere ziyāde münker idim bunları redd için kitablar yazdım ve luġat de ettim şoñra baña ħāl yetiştı divāne oldum deyü eṭṭibbāya da vardır benim vecdim şulehā vecdine kıyās ettim ħadīse ‘arz edip Kitābullah’a ‘arz ettim bu kitābı yazdım deyü mufaşşıl beyān eylemişim cā’izdir ki ħālā bazı kelimāt-ı ‘asır ki bulur bunuñ ola Kemāl Paşa-zāde ħazretleri yazdığı fetvālar ħavī ve anıñ emşāli kitābdan olmaġa maħmüldür ħāvi ħod-yekfer lafzından ma‘lūm oldu ve bazı kitāblarda bir yerde yekfer yazar deyü kitābıñ adın beyān etmediġi muṭeber kitāb degildir denmesünler deyü iħfā etmesi görünür kütüb-i muṭeberātda eyitdü lū‘b-ı mekrūħ ile ta‘bir olunur kerrāren geṭti bu rivāyet-i meşħūre ma‘mūl behā olsa kütüb-i muṭebereye yazılır ‘amel olunduġu taḫdīrce tevcih olundu Bahāe’ddin-zāde dedigi gibi ṭarafeynden olan aḳvāl-i zıkr edip ketm etmeyip inşāf ile söylenmek gerektir ki ḳabūl ola bundan şoñra terciħ oluna terciħde müteberr esbāb ile ħüccet-i aħiri te’vilāt-ı şaħiħe ile min ġayrī taħammül velā ta‘assüf-i te’vīl oluna pes ħālet-i ħarekāt ve semā‘da ve deverānda nefy-i zıkr edenlerin āyetlerden delīlleri

ولا تمشغلا لارضمرحوا و عياد الرحمن ألزبنميشونعليا لارضهوتا قلا نكنتمتحتيونالالهفاتتبعونى ve hadiş-i
 وما انامنالدولالدرمتوقتا وبتكابندن şerifde külli lûb harām ve fetāvī kitabından havī ve
 Bezzāziye ve *Cāmi'ül-Fetāvi* ve istidlāl-i bi-ķavl-i *Keřřāf*-ı hālet-i harekāt ve semā'da isbāt-ı
 zikr edenleriñ delilleri Gerüde geçen āyāt-i i'zāmıñ umum kat'isi ve hās kat'isi ve
 müfessirler sözleri ve hadiş-i Tirmizī ve ķavāid-i Hanefiyye ve nāřř-ı imām-ı 'Āzām ve naql-i
Ṭaṭarḥāniyye ve fetāvā-yı ulemā-yı Al-ī Oşman 'alā- vefķü'l-uşul ehl-i inřāf olup itişāb
 etmeyip te'emmul-i tām ile nazār ederse isbāt edenleriñ delāili ile nefy edenlerin delāil-i
 taarruz etmez zirā kat'ül-lafz ve kat'ül-ma'nā delil-i müşbet tarafındadır nāfi tarafında olan
 āyāt هو لكتأبوالسنة فلا يحل احد ان تقصر في هذا الاصل بل يلزمه محافظة

قطع اللفظ ظنا المعنادر واصل الشرع nazma ve aķsām-ı nazımdan bundan nazm ü 'āmm ve nazm-
 ı hāřř düşdi aķsām-ı ma'nādan 'ibāret nāřř düşdi bu umumātdan 'aql u rey ķāsırımız üzre ilā
 harekāt'ün-nās ve's-şūfiyye istiřnāsına mecāl yok neř-i Qurān ve taḥrif ve tařarruf olur
 فاستقم كما امرت تنقنه muḥāl olur aşl-ı ķāi'de böyle olmak añlanır

Anıñçün bunlara dār-ı islām ve dār-ı şalṭānatında refʿ ve ihlāl olmadı gerçi ʿavāriż-i itibāri ile fetvālar verildi müderrisin-i şulehāsından Muḥammed Efendi'den işittim ki Kemāl Paşa-zāde merḥūm doksan beş fetvā vermiştir lākin meşāyiḥ cümlesine cevāb vermişlerdir dedi zirā merḥūmuñ cevābları cevāb-ı Şāfi yüzünden degil refʿ yüzünden ki vech-i beyān olmuştur teʿemmül eyleyen ihvān-ı şafā fark ederler tefsirinde fuḳarāya meyl tevehhüm olunur

اقتدوا بالملائكة المقربين demiş ammā fetvāsında görünen tenāḳuzdur *mesʿele* cemāat-i

müslimīn ḥalkā olup zikre meşgūl olup zikriñ lezzetinden ve teşevviḳinden ayak üzre durup zikre şevḳ ziyāde olup ruḥāniyyet tarafı ḡālib olup beşerīyyet tarafı maḡlūb olup çözünüb dōñe dōñe zikrullāh etseler melekler ʿarş altında ve ḥalkā-i zikre çevresinde ve ʿİlm-i Tefsir dersleri etrafında dōñe dōñe zikrullāh ettikleri gibi bu cehle itmek ḥelāl midir? *el-cevāb* ihtiyār ile elin ayaḡın şalıp baş ve gövdesin oynadırsa ḥarāmdır bi'l-iṭṭifāḳ min fetāvā İbn-i Kemāl bu fetvāya dikkat ile nazar-ı daḳīḳ ile teveccūh eden tenāḳuza vāḳıf olur ve müşkül olduḡu maḥal durup ve şuʿāl olunan yer ḳalıp müsāmaḥa olduḡu rüşen olur zirā cevāb-ı Şāfi meleklerle

teşebbüh ettikleri meşrûc degildir gerçi zikirleri yerindedir demektir bu ise min teşebbüh-i be-
 kavm hadîşine ve hem tefsîrine muvalîf olur zâhir melekleriñ tavâfları gibi tavâfdan şuşâl
 olundu ol ise kendi ihtiyârıdır başın ve kolun şalıp terk-i edeb etmeden şuşâl aşlâ yoktur anlar
 gibi meşy ile tavâf devrândır Bahâeddin-zâde Efendi dedigi üzere gitmeden gayre haml-i
 mecâl yoktur bu maqâmda bahş-i uşûli görünüyor şâbıkâ beyân olduğu Zeyd muşallaî şalât
 esnâsında nâ-mahreme nazâr etmek ile şalât fâside olmaz ol şalâtdan men' olunmaz ve ta'dil-i
 erkân ki hadîs **قمفصل** ile şâbit olup bu hadîş 'amel etmeyip namazında bu kadar mahremât
 irtikâb eden şânında imâm kat' etmeyip kurmağa namazı cā'iz olmaya deyü buyurdular bunuñ
 muqtezâsı bu kâi'de üzere Zeyd-i zâkir esnâ-yı zikrde başın elin ve ayağın ve gövdesin
 oynayıp külli lu'ub harâm hadîşiyile 'amel etmediği taq'dirce bunuñ zikri neden fâsîd olur ve
 neden men' lâzım olur irtikâb harâmîyyetde müsâvî olduktan şoñra şalâtda olan terk iclâ
 vesâi'r ahqâm ki

Fetvâlarda zikr olundu şalâtda icrâ olmayıp zikre icrâ olmağa fâriķ ne ola irtikâb hürmet ettiĝi şalâtda men' ü iclâ icâb itmedi ve terk-i 'amel-i bi'l-hadîs eylediĝi de ma'zûr görüldü denirse taħşîş-i 'illet olur bu ise cā'iz degildir Hâķ Teā'lâ küffârı taħşîş-i 'illet ile ilzâm edip reşûlüne ta'lim baħş etti dedi ki **قلا الزكرين خراما رالانينين** bu şûfiler terk-i edebde zamm ettiler denilirse cevâb verilir ki muşallîde terk-i edeb maa- terkü'l- vâcib itse iclâ vesai'r aħķâm ki fetvâsında getirmiştir Zeyd muşallîyede icrâ olur mu deriz te'emmül biri de budur ki şu'alde ma'lûb yazılmadıktan soñra ve şevķ denildikten soñra ihtiyâri olmayacaĝı ma'lûm ve muķarrer bu fetvâ daĝı tenâķuşdur deverân saĝiredir fetvâsına ve ķâ'ideye ve me'ħazda cemaat-i müslîmîn oturlarken başların ve gövdelerin sala sala cehrle zikrullâh etse ĝalebe-i şevķ gelip ayaĝ üzerine ķalkıp dönmeyip durdukları yerden saĝ yanına başların şala şala zikrullâh etseler şerâ cā'iz midir? Cā'iz degildir min fetâvâ Aħmed bin Kemâl bu cā'iz degildir dediĝi zikrullâh şarf olunur zirâ şu'al andandır cā'iz degildir demek ĝarâmdır demektir ĝarâm demek zikrullah ki kitâbullah içinde nice âyâtla şâbit olmuştur ne ĝüne

olur ařlā bunun vechi görünmez eger Һarām tağyire te'vil olunursa fetvāda izāh gerek icmāl ve ihām ile fetvā müşkül Һāl olmak için mevzū'dur ol ğayrda bař şaldığı olursa kendi iřtilāҺınca devrān sāğire ve yāҺūd muzırr olursa kebīre ola kebīre ile ʿabd-i mūmīnin ʿibādeti Һabt olmak Һāİpde-i ehl-i uřul ve ehl-i sūnnet degildir Ƙadı ʿİzzeddin nağline de rāřt gelmez ve kendi de müstehilli kāfir olmaz dedi ayak üzerine devrānla zıkrullāh helāldir deyü itikād edip ʿibādet niyetin eden kimesneler řera ne lāzım olur tecdid-i imān lāzım olur min fetāvī AҺmed bin Kemāl bu fetvānın vechi bu ola ki bunuñ deverān dedigi edebsiz Һareketdir başın ardın elin kolun şalmağtır bu ise lū'bdür Һarāmdır buña Һelāl demiş tecdīd-i imān andan lāzım geldi ve ʿibādet demiş Hağ Teā'lā'ya bir alay lehv ü lū'bı ʿibādet şaymış ammā Һüsn-i řann üzre cevāb ādāb-ı vağār üzre zıkrullāh dōne dōne ʿāmmē'-i nāse devri gibi cā'izdir ve ol zıkr de ʿibādetdir ammā devrinde bař ve ğayrī yerin taҺrīk ederse Һarāmdır bu Һarāma ʿibādet derse tecdīd-i imān etsin ol tecdīd-i imān ta'bir edip kāfir olur diyemedigi

İhtiyāt gibidir ʿaqlı olan bu maḳūle nesneye ʿibādet mi der meger mübtedī yāḥūd ḳati ʿāmidir bundaḅ ōñra mücerred ḳolun ḳaldırmaḳ ve taḥrīk-i ḥarām ne gūne olur Ḥazret-i riṣālet ʿaleyhisselām ḥaṭṭ-ı müstākīm çizdigi ve kenārına ḥuṭūṭ-ı vuzʿıa ve çizdigi ḳābil-i inkār degildir meṣāyih-i Ḳurrā-i taʿlim-i Ḳurʿān ettik de ellerin kāh cānib-i semāya kāh cānib-i ʿarṣa kāh beyne-hümā ide gelmişlerdir müftü başıyla cevāb verse maḳbūldür cihāt efāli muʿteberdir Müftü Alī Çelebi bunuñ farkın gösterdi ʿalā- ṭarīḳü'l-lehv olursa mekrūh ola Beyḍāvī ne nazār Keyfe Ṭasmeḷün tefsīrinde lafz-ı keyf-i dūḥūlüñ vechi nedir? Cevābında vech-i cezāda muʿteber olan cihāt-i efāl ve keyfiyyāt ismāldir efālīñ kendisine kendi zātı ḥasebiyle itibār yoḳtur anıñçün bir fiʿl kāh çirkin kāh güzel görünür cevelān ve deverān ve ṭavāf ve semāʿ meleklerden de ḥarām olur denilmez zirā ḳasıtları lehv ü lūʿb degildir zākirleriñ ṭavāfı ne gūne çirkin olur bi-ḡayr-i lehv her şey ḥod aslında mübāḥdır ve meṣy ise bi'l-icmāʿ mübāḥdır Selahaddin ʿaḳāid şerḥinde ḳaç fiʿle zātı olmaz belki şaffettir ki fiʿle ʿarız olur ʿibādā nisbet

Kirmānī eyidür ef'âl-i zâtında ne güzel denir ve ne çirkin denir hüsn ü kabîh şer'îyyâtdır yani şer'îat güzel derse göz güzel demesi çirkin denir ve çirkin olur Mensûr'da

النَّهْيُ الَّذِي لَا يَكُونُ مَعْنَى مَعْنَى الْعَيْنِ الْمَنْعِ عَنْهَا لَا يَقْتَضِي الضَّادَ başımızı şallamak zikir ederken ve kolunuzu şallamak deyü şer'eden nehy yoktur ki çirkin ola olduğu taqdirce

لَا تَتْرَكُ لِأَهْلِ عِنْدِ تَحْرِيكِ كَمِزِ اسْكَمِ وَعَضِّكُمْ olur nehy-i şer'i zikri men' etmez tahrik-i re'si men'eden fâsid ü harâm olmaz nitekim kendisi de zikrde nesne yoktur muqârin olan fi'l-i nâ-meşrû' mekrûhdur demiş idi kâif'de-i Hanifiyye ve naşş-ı imâma bu câ'iz degildir fetvâsı mu'tabık olmaz, muvâfıkdır denilir. Buraya vechi beyân edeler me'âzı 'ayân edeler *Tefsîr-i Medârîñ* ve Kevâşi'de ezkurullâhü zikren keşiran tefsîrinden hareketen ve şükûna ve 'alâ külli dediği buña hüccet-i 'illiyetdir zikir olunan bahş ve üslûb üzre 'ayn-ı hayâtda getirmiş ki hareket ile zikir günâhı yur eger mu'teber midir denirse bu huşûşda hilâf eden kitâblar mu'teber midir aniñçün Müftü Ali Çelebi hulâşa-i kelâm İmâm-ı 'Āzām'dan devân harâmdır deyü naşş yoktur ve nâss Kır'ân ve hadîşde yoktur Şâfi'i tecvîr etmiştir*

---

* 'Aklıyyân degildir hilâfû'l- mü'tezile
Medârın li Hâfiz nesfî sâhib-i kenârü'l- Hânefi
Kevâşi tabsıra li-Ahmed el-Şâfi'i

Bazı ʿibādâtda teşfiʿ cāʿizdir şalât-ı cenāze gibi demiştir *Cāmüʾl-Fetāvi* şāhibiniñ devrān hārāmdır helāl itikadın eden kāfirdir dedigi cehl-i maḥz u ḥaṭā-yı fāḥiṣdir devrānı helāldir diyen İmām Şāfiʿidir bunuñ tekfîrinden İmām-ı müctehîdi tekfîr lâzım gelir müctehidi tekfîr edene tövbe eylemezse bizim şerʿiatımızda ḳatlı ü taşlamak gelir Bahāeddin-zāde dedigi gerüde geçti *Tefsîr-i Cevāhîr*'de ve *فيها أسماء هوس عيف خرابها مناظلمع منعم ساجد اللّ* tefsîrinde eyidür bu āyet hükmünde dāḥildir şol ʿālim ki zikrullāh edenleri menʿ eyleye āyet maʿnāsı bu ola ki vallāhu ʿilm şol Allah mescîdlerin menʿ eyleye içinde Allah adı añılmadan bundan artık zālīm kim ola olmaz baş ve ḳol şaldıñ deyü bahāne ile zikr cāʿiz degildir deyü fetvā ola naḳlı ü muḥāll olmaya olan da ketb-i zāifeden Ebūʾl-Vefā resūlullah ʿaleyhisselām ḥadîşin dinlemeniñ şān-ı ʿuzmā vardır enfās-ı ṭayyibesiniñ ḥürmet-i ḳaviyyesi vardır der imdi ḥadîş-i istimāna mübāşeret olunmaya illā tevḳîr ü ihtirām ile mübāşeret oluña ben şeyḫimden gördüm ki kendi nefsinden ve ğayrî ḥāzır olanlara gülmeyi ve laṭife etmeyi ve inbisāt ve açılmağı ve söylemeyi ḥadîş kitabı ḥāzır olduğı maḥalde ve meclis-i ḥadîşde cāʿiz görmezler idi ṭarîḳa-i marziyye budur ḥalā şeyḫ ve vāʿiz kitābın kāhve *

---

* Şultan Nureddin şehid ḥadîş telkin ederkeñ üstad tebessüm ḥadîsi rivāyet eyledikde ittisāl-i silsile için tebriken tebessüm eylemek lâzım ve sünnet ikeñ tebessüm eylemedi sebebiñi şūāl eylediler dünyā kırık gündür farıñ muḥasır eyledi Yusuf salāh edeñ imdāda gönderdi kim askere ser-asker eyledim anda müselmanlar maḥsurlar ikeñ beñi Ḥaḳ Teāʾlā tebessüm ederkeñ görmek lâyıḳ degildir ḥaberi geldik de tebessüm ederim dedi hüsn-i muḥazarada mezḳūrdur.

h aneyeye ilet p orada tefs r ve had s m ta al  eder bunda ne ma  le va  ar ve ne mertebe ih tir m olur ve me  hata ne g ne ehl olur Eb  ‘ mer Dimi k  bu ma  mda eyid r had s Şeyhlerine ve r v ilerine ehl-i had s ettigi Ő r t ve kuy da vef  bu zam nda m teazzizdir hem n iktif  olunsun Şeyh m selm n ve ‘ kil   b lig olup fiske ve no san aklı z h r olmaya demiş bunlar zam n-1 evvelde tenezz l edip ba ı Ő r t-1 m tekaddimeyi bira tılar ol minv l  zre r vi ve Şeyh bulunmaz ‘ilm-i had s Şeyh yok, ehl yok demekle m nka i olur havfen li’l-inkit  ‘ c ’iz olmayanı c ’iz g rd ler fes d tarafl g lib geldi fi-zam nin  ki n s bir emr-i mekr hı ihtiy r etmişler birka  yıldıan beri a a mu‘t d olmuŐlar tabiatlarında r sih olmuş maa- az  Allah Te l  hazretlerin zikr ederler ne g ne k b ldir ki anlara bu zikr c ’iz degildir denile bu rakşa mu arin olan zikrullah i in c ’iz degildir fetvası aÇ-1 Ő fi‘iye muv fi  olurdu eger Őari‘den nehyi’l- nebi ‘aleyhissel m ‘ani’z-zikr fi‘d-devr ’r-rakş lafzı s bit oldu r vi riv yet eyleye idi z kirler Őev b-1 zikrden ma r m olurdu aŐl  meŐr siyyet-i zikr kalmaz idi ne g ribdir aÇ-1 Ő fi‘iyyeyi g sterir ol aşlı yokdur zir  lafz-1 r vi bulunmadı bu n ŐŐ-1 l  tezkirullah

fi-hâletü'r-raşş ve'd-devrân dağı yoktur olmayacak Şâfi'î aşıl edinmez şavm-ı yevm-i naırda iştilâf ettiler Şâfi'î dedi ki münhîdir şavmdan sevâb olmaz Haneî dediği aşında meşrûdur vaşında nâ-meşrûdur nehy vaşına râcidir şâi'm mesâb olur sâi'r günde menâfi'-i şavm ne ise kâhr-ı nefis ve ğayrîler bugünde de ol menâfi' var dediler câ'iz degildir iki mezhebe kâi'desine mağall degildir *Ta'yr-i Tenkîh*'de eyidür şer'iatdan nehy-i şavm u bey' gibi Şâfi'î katında kabîh-i lâ'ine olur bizim katımızda kabîh-i li-ğayre iktizâ eder şavm u bey' şağîh ve meşrûdur aşına göre meger delil-i delâlet ede ki lâ'ine ola şavm u bey' ile temsilde tenbîh var ki Şâfi'î ile Haneî arasında iştilâf-ı 'ibâdât ve muâmelâtda böyledir bundan rûşen oldu ki bu fetvâyı Haneî mezhebine kendi kitâbına muğalîftir ve dağı eyidür bizim katımızda ve Şâfi'î katında zulm edip girdiği yerde namaz sağiltir ammâ Ebû'l- Hüseyin Başri şağîh degildir demiş senedi buna namaz buyuruldu zulm ü ğasb buyurulmadı imdi bu kimesneye buyurulan namaz idi ol kıldığı namaz zulm kendisidir aña ise buyuruğ yok belki nehy var emr başka nehy başkadır namaz zimmetine kaldı biz cevâb veririz *كَلِمَاتِنَا تَبْهَاتُهُمْ يُؤْمِرُونِي*

Yani her namaz ki kılar ol namazı Hâk Teâlâ ol mu'ayyen üzre buyurmadı belki hemân muṭlaḳa namaz kııl dedi muṭlaḳ ise muḳayyede muḫalîf ve muḡâyirdir belki Hâḳ Teâlâ aña muṭlaḳ kııl buyurmuştur pes ol mükellef-i namaz uhdesinden çıkar bir mu'ayyen kıılış kıılmaḳ ile zirâ ol mu'ayyen kıılış muṭlaḳ kııl deyü buyurduḡu namaza göre zâtında ve aşlında buna zarar vermez zulm etmeyi nehy zirâ ol zulm dendigi bi'l- arzdır namaz başḳa zulm başḳadır ki namaza zulmü düşmüştür hem me'mûr ve hem münhî teẓâd oldu ise de birisi bi'z-zâtdır birisi bi'l-arzdır pes imdi nehyhü'n-nebî ‹aleyhisselâm ‹ani'r-raḳş ile ezkurullah cem' olmuş niçin zâkire şevâb olmaya şehrden sürüle imâmetleri câ'iz olmaya ehl-i ḡalâlet ve kefereye teşbîh olunalar Gâyet'ül-baḡş bu vechle zıkr bid'at ola bid'at olduḡu müselleme degildir el-bid'atü mâ lem yekûn leh aşl-ı fı'l- kitâb ve's-sünneh Kirmânî ḳavli üzre hareket ‹âmmeh-i nâsda muḳarrer anlarıñ bu ḡâlde zıkrleri câ'iz-i bi'l-ittifâḳ ‹ibâret-i fuḳâranıñ ‹ibâdet yâḡûd delâlet niçin câ'iz olmaya muḳteẓâ-i mevcûd mânâ ise yok ḡadîşde ḡod-ihtizâz ‹ibâreti sebḳât eyledi ḳabûl etmeyen buraya beyân ve bürhân getire *Kâî'de-i Uşûl*

ile beyân eyleye merâtib-i delâîl merâtib-i âhķâm ile taṭbîķ oluna hiĉ Őpne ķalmez Hāķ Sūbhāne ve Teāīlā hikmet-i ḫafiyye űzre ķulların bir fiīlden nehy eder meŐrūē etmiŐken zāhir ol nehyi vāzē ettigi nesnede bir maṣnā ve bir ķubḫ ola yāḫūd olmaya imdi ol maṣnā ol Menhiyy ‘anhaye vāzē lāzım olup hiĉ ol Őey ol Menhiyy ‘anhden ırlmaķ műmkűn olsa muḫāl oysa delīl ile Őābit olsa aña ḫarām derler eger ırlmaķ műmkűn olsa delīl ile Őābit olsa aña mekrűh derler zirā ķavmŐa gibidir kāḫ gelir ol Őey kāḫ gider bu maķūle műnhi Őaḫīḫdir mekrűhdur Menhiyy ‘anhada ķabāhat zātında delīl buña delālet ederse ol Őey Menhiyy ‘anh bāṭıl olur eger delīl delālet etmezse kubh-ı lāīne ya ķubh-ı li-ĝayredir Őāfiī ķatında ol fiī-i Őerī Menhiyy ‘anh bāṭıl olur Ebū ḫanife aŐlına bināen ki evvelden meŐrūē idi Őaḫīḫ olur muḫassal-ı kelām Ebū Hanefi’den yekrah naķl olup yahram naķl olunmadıĝı devrānda kubh-ı li-ĝayre olduĝu iĉindir ki ol devr-i zıkrullāha ‘arız olmuŐtur ol zıkrullāḫ ḫadd-i zātında ‘ibāretdir devr bir fiī-i mekrűhdur lehv yā lehve műŐābihdir lākin bu devr-i zıkre nisbet lāzım degildir ķavmŐudur kāḫ zıkr ķāīmen ķāḫ sākinen olur

Eger bu mākūle cā'iz degildir dersen kendi kitābına muhālif olur ki qabih-i li-ğayre vaşfda olursa min vech-i qabih olursa da ğayr-i i'tibār ile əayn-ı i'tibār ile hūb u hasen olur vaşf-ı əarızı aşl üzre tercih olunur ne vaşf ve ne aşlda hūsn qalması denilmez devrān cā'iz maa'l-kerāha olur zākir meşāb olur muātib olur eger taħrimiyye ise de *Cāmiü'l-Fetāvi* yazdığı görüp əamel eylemek İrān'dan ser-ħoşluk şatmaq gibi olur *Tagyir*'de eyidür eger evkāt-ı münhiyyede namaza şürū' etse itmām vācib olur ifsād ederse qazāsı lāzım olur zirā bāb-ı nāfilede sia vādır bu taqdirce vaqt-i mekrūh ki devr hālidir zikrullāh şürū' eylese cā'iz degildir deñmeye bu da nāfiledir ve'l-hāsıl Hāq Teā'lä i'badetinden men' vādisi vādi-i muzikidir bu āyet-i Kerime'de ki *اريتالدهبيتهدعبدأذاصلندر* Ebū Cehl haqqında nāzil oldu lākin her kesim Ta'atullah'dan nehy ede ol dahi Ebū Cehl şeriki olur ve bu va'iddir de dāhil olur demişler imdi bunda kıyās etmek gerektir vaşf-ı muqārin nā-meşrū' olup ol vaşf-ı muqārin nehye müsteħaq olmadan ol aşl-ı ta'at meşrū' olmağa menāfi' olmaz illā bu kadar güçlük var ki aşl ile vaşfiñ arasında şiddet ittisāl var vaşfdan nehy aşl-ı t'ā'tden *

---

* Felā yeter ħaccü'l-aşl ale'l-aşl tağyir.

Nehy ihām eder vehim ise hālkda gālibü'l-vehm şultānū'l- kavî demişler el-vehmü'l- hannās demişler bu sebebden bazı ekābīr bu nehy-i 'anī'l-vaşfdan ihtiyāṭ ettiler hattā rivāyet olunur Ali'den radiyallahu anh muşallāda bayram namazında kavimler ve cemaātler görür ki namaz kılarlar eyidür ben resūlullah 'aleyhisselām bu vakit namaz kıldığın görmedim dediler ki nehy ü men' etse ki eder qorqarım *ارايताذبتعبدًاأذاصلی* namaz kıılmañ demedi taşriḥ etmedi ihtiyāṭ etti Ebū Ḥanefi de radiyallahu anh bu edeb-i cemīli aḥz etti şol zamāndaki Ebū Yūsuf namaz kıılan başın qaldırdığı zamānda rükū'dan Allahümme agfer disün mi? cevāb verdi ki rabbenā leke'l-ḥamd desin ve secde etsin şāriḥān nehy edip Allahümme aḡfer demesün deyü buyurmadılar fī-zamāninā görülen zıkr cā'iz degildir fetvāları ne gūne edeb üzre olur ey qarındaş ve ey ehl-i insāf ibret al nazār eden ṭarīḡ-i meşāyiḡ kitābullaha muḥalīf degildir Kirmānī Qışşā-i Musā maa'l-Ḥızır 'aleyhümüsselām'da bunda fāide budur ki meşāyiḡa ḥürmet kıılalar ve bunlara itirāzı terk edeler ve bunlarıñ aḥvāli ve ef'ālinden fehm olunmayanını te'vīl ede zāhir-i murād-ı meşāyiḡ ṭarīḡat ola meşāyiḡ-i şer'iatā itirāz olunmaz ḡuşūşā zıkr baḡşinde ehl-i taşavvufi ḡayr ile*

yād eyledi sen de bunları zemm ü kadḥ ü taʿn ü sihriyeye alma bu ʿumūma dāḥil olma Hāḳ Teāʿlā buyurur *يايتها الزينامتوالايسخرقوممنقومعسانيكونواخيرأمهت* *Tefsīr-i ʿAyn-ı Hayat* da eydür bunda işāret eder ki ḥalkıñ zāhirine ʿitibār yoḳtur kimesneye izrā ve ihānet ve istihfāf ve istihkār olunmaya zirā ḳardaşını istihkārda nefsiñ ʿaceb emānet gibi ḳonmuştur meşelā iblis naẓar-ı ḥaḳāretle Ādem ʿaleyhisselām ḥazretine naẓar eyledi nā-gāḥ kendisin görmek vāḳis oldu ben bundan ḥayırlıyım dedi ebeden maṭrūd ve melūn oldu pes imdi müselmān ḳardeşin taḥḳīr eyleyip kendisin andan ḥayırlı zann eyleyen iblis-i vaḳt olur ḳardeşi Ādem-i vaḳit olur anıñçün Hāḳ Teāʿlā *عساذيكونواخيرأمهم* buyurdu tamām oldu imdi zıkrden menʿ eden Ebū Cehl-i vaḳt olduḡu gibi zākiri *مسخرءيها لاند هما ليسر* iblis-i vaḳt oldu min teşebbūh-i bi-ḳavm zuhūr eyledi şūfiler ettiḡi lūb-i mekrūhdur ve yekrehü'l-luḳb münkerler ettiḡi ḥarām-ı ḳatʿidir *ولايفتغتببعضكم بعضاً ايحبنا لكم انباء كاله مخيميتا* der baẓınız baẓınız ardınca nice söylemesin sebt ü sitem yüzünden sever misiniz biriniz ölmüş ḳardeşinin etiñ yemek şunsalar mekrūh gördünüz bunuñ mekrūhluḡun inkāra mecāliniz yoḳtur buyurur *Ṭaṭarḥāniyye*'de ve ve'l-ḡaybet-i eṣedd mine'l-lehv ve'l-lüb dediḡi buña naẓarandır Ḳadı Beyḍāvi

ماليسمنا عمال المتقين فهو لهو der her kişi lehven ħālī degildir kendisine nazır eyleye

مزانخذدينه هو بنفسه فروعا بتولا عابمن *Tefsīr-i Ebū Manşūr* yani bir kimesne diyenin nefsi-i

hevāsına göre tuttu ol kimesne ‘abeş eder oynar imdi ‘abeş eder ve lū‘b eder köyde ve şehirde çoktur terk-i ta‘dīl-i erkān ve terk-i tecvīd-i K̄ur‘ān edenleri ‘abeş ederler ve oynarlar zirā bu hevālarına tābī‘ olmağdan nāşīdir nice ādem var ki imām ü ħatibdir ve vā‘iz ve müfessirdir belki evliyā da geçinir ne tecvīd ve ne ‘ilm-i meĥārīc ve şıfāt bilir maa- ħazā bunların ‘ilm-i farz-ı kifāye ve ‘ilm-i farz-ı ‘ayn iken lākin ħalk ħatında bir riyāset ve bir siyādet bulmuştur ħalk aña falan efendi deyü rağbet ederler üstād öñüne diz çökücek ħāy bu kāmīl degildir nākış imiş deyü qorqar ki riyāset ve siyādet elinden gide anıñçün utanır ehl-i K̄ur‘ān öñüne oturmaz İmam-ı ‘Āzām radiyallahu ‘anh şeyĥ Āşım Kūfi’den sağır iken K̄ur‘ān ve tecvīd aĥz etmişler tabaqa-i ictihāda vardıklarına şeyĥ ‘Aşım anlardan fıĥıh teallümüne varmış yā imām sen bize küçükle geldin biz sana büyükle demiş Ĥazreti Alī radiyallahu ‘anhden şuşāl ederler ve Ritlū’l- K̄ur‘ān tertilā ma‘nāsı nedir? Cevāb verir ki tecvīd’ül- ħurūf ve mā‘rifet’ül- vuĥūf yani Ĥaĥ Teā‘lā K̄ur‘ān’ın ħurūfun ve meĥārīc ve şıfata riāyet üzre oĥuñ ve duraq yerlerin de bilīñ demektir şimdi imām mekrūh dedigin

hıfz eder İmām Kur'ân şeyhine sigāren vardı bu buydı dağı murādı degil ve şufilerin ardında namaz kılmaz bir mekrūh için vācib terk eden ħarām laĥn ħāfī ve belki celli ihtiyār edip namazı bāḫıl olanıñ ve fāsīd olanın ardında kılar güyā yağmurdan kaçır oluğa durur Ebū Ḥatem Mürşid nāmında bir kitāb tēlif etti mücerred vāķf ve envā' vāķf beyān için secāvendi ne kadar maĥalde vāķf yazdı nehy ettiği bunda vāķf olmaya fetavāda vāķf bilmeyen imāmiñ ardında namaz mekrūhdur deyü muşarraĥdır şaĥābeye uymaķ mücerred başı iskān ile olmaz tecvīd ile de uymaķ gerek ol baş ħuşūşı dünyāya müteallik emrdir tecvīd 'İmād'ūd-din için lāzım emrdir ħuşūşā terk-i tecvīd eden evlād-ı 'Alīden geçinir dedesiñe işyān olur memleketden bu maķūle imām ve ħatīb ve ġayrīler sürülmeye var ħatā ve laĥn ki işlāĥ ile denilmeye bir alay fuķāraya taĥşīş-i bi'z-zikri edip bunlar memlekettten sürülsün deñile bu laĥn-ı ġünahı da bunlarıñ ġünahına 'adl degil mi denilir cevābiñ bilmez bunu bilir ki Ḥazret-i 'Ömer zinā edeni sürdü şoñra and etti ki ġayrī sürmeye mensūh oldu. Ḥazret-i 'Alī radiyallahu 'anh buyurdu ki sürmek fitne kifāyet eder *mes'ele* deverānla zikri ħarām ediniz bilirken şoñra memnū' olmayıp yine muşirr olup eden kimesneler ne lāzım olur *

---

* Ebū Ḥatem 'Abdullah ḫābiü'l-kebīr seksen tarihinde rıĥlet eyledi Rahmetullah.

El-cevāb ta'zīr-i belīg edip şehirden kovmak gerektir fetvāsı ne maqūle manzūr-fih olur uşūl-i dine şığar mı bu sürmek *Kütüb-i Fetavā* da yoktur illā āzīrde birisi baħr-ı rāik'de muzī hakkında ve biri de ğammaz hakkında bir daħi Kirmānī yazmış gözü degen kimesne nefy ve men' oluna nāse zarar var demiş bu sebebden kimse bu fetvā ile amel etmemişlerdir şūfiler zāviyelerinde yine üslūb-ı şābık üzere dārū's-salṭanaṭ da devrān ile zikrullāh ederler zikr-i ħarām ettiğine buraya delil yazıla ki bileler 'ilm ne gūne gelir kitāb-ı sūnnet yoħ icmā' vü tevātür yoħ imāmdan ħürmet yoħ kerāħat var ol da cevābı men' eylemez lehhān imāmlara laħn Bezzāziye kavli üzere b'l-icmā' ħarām iken aña dāħl ü ṭaaruz yoħ ve ta'dil-i erkānda bu kadar muħarremāt irtikābı var iken anlara bu mertebe-yi taqayyūd yoħ bunuñ vechī ne ola n'oldı bileydım ħatime-i baħr-ı rāik'de ħadd zinā da eder *منأستحماً حرماً لآله معلوجها أطنلا يكفر* yani şol kimesne ki Ĥaħ Te'ālā ħarām ettiği nesneyi ħāldir deyü itikād eylese zann' yüzüyle taħkik yüzünden ve 'inād yüzünden degil ol kimesne kāfir olmaz pes bu şūfiler deverān ile zikrullāh cā'iz dedikleri de delāil-i naħv vü uşūl-i fiħħa ve aqval-i müfessirinden iktāb zann ettiklerindendir ve şer'ide ħürmet-i devrāna ħat'ī delil bulunmadığından der ħaşā *

---

* Delil

Keñdi 'itikādi üzere keñdi eger ederse kendiñe ħarāmdır meselā şarāb niyetiñe su içse şarāb ħürmeti yazılır muşarriħad ve meşāħi deyü inkār edeñler cennete girerler lakin 'itikādlarıña göre maħcub-ı rü'yyet olur deyü meşūrdur ve'l-ulā

Ķavāidde aşıl 'örf ve 'ādete rāci' olmaħtır Cāmi'ül-Esrār
'örf ve teā'mül icmā' ameliye mülhiklerdir.

İnāden diyeler bu kadar fetvālar ve risālelerden de şüphe gelir bundan Allah Teā'lā bunu haram ettiği ma'lūm degildir mekrūh dedigi müsellemdir öyle olucağ mekrūhı istiḥlāl etmiş olur küfr icāb eylemez bu fuḳārayı inkār etmek şa'bdır hatar- nāḳdır İmām Ebū 'Alī Zāhid'den rivāyet olunur ki vaḳtā ki benim evimde Bağdad'da Ebū Ḥasan eş'arī vefāta ḳarīb oldu baña çağırdı dedi ki sen baña şahit ol ben ehl-i ḳiblede bir kimesne tekfir etmezem zirā bunlar bir ma'ḳbūda ḫaparlar imām'ül- ḫarameyn'den şu'āl ettiler ki ḫaḫşīl ile tekfir iḳtizā eden ne nesnedir ve ḫazlīl-i iḳtizā eden ne nesnedir cevāb verirdi ki bunu benden tama' etmen bu tama'ıñız yerinde tama' degildir bāb-ı tekfir baīdü'l-müdrük 'aşīrū'l-meslektir şol kimesne ki niḫāyāt ḫaḳāyıkı ihāḫa etmeye tekfir etmesine veḫīḳa-i ḫaḫşīl eyleyemez ḫamām oldu *Sirāc-i Uḳūl* de eyidür bunlar i'lām-ı dīndir ne mertebe ihtirāz ederler tekfir-i iḫlāḳından kimesneye kāfir adın ḫāḳmadan sen de bunlarıñ Hüdā'sıña iktidā ile bunlar yoluna sülūk eyle imdi bir alay ḫavim ki melekler anlara ziyārete gelmek ve görüşmek mümkün ola āḫarı bir berākātları ile yañlarına gelenler anlarıñ baḫānesiyle maḡfūr olalar şerā muḫalīf fi'leri de olmaya bunlar nefsi-zikrullāh ḫelāldir diyeler murādları lehv ü lu'ḫde olmayıp ehl-i ḫa'āte teşbīh

ola bunlara sâir keferenin hükmü ne ise bunlar da öyle olur deyü iftâ selefte geçen idlâm-ı dine ne gûne iktidâ olur huşûşâ bu inkâr ola neuzzübillah min şerrür enfüsenâ Bahâe'ddin-zâde Efendi Kemâl Paşa-zâdeniñ ifrâtle fetvâsı fitne-i fı-l-arz ve fesâd-ı kebîr oldu dediginîñ vechi göründü ki ihtiyât edip selefte uymadı Şuğrâ-yı Eşbâh nakl eder ki küfr şeyc-i câ'imdir ben müminîni kâfir kılmaz mādāmki rivāyet bulam ki kâfir olmaz bundan da ma'lûm oldu ki hâviniñ yekreh kavliyle cemel yegrekdir yekfer kavliyle cemel olmaz *Sirâc-i Uķûl* eyidür zinhâr mücâzef sözüne inanma ve sözü delilsiz tıyulup kileden geçirmeyip süpürüp şalan kavline aldanma ki saña vehm ve kalbine hayâl biraķur ki benim ğarâzım ve nisbetim dîn içindir ammâ maķşûd-ı c'avâm kendüye tâbiç olmamıştır yaķıştırmaķtır cezb-i dünyâ ve ğarâz-ı dünyeviyedir benim işim davâm Allah içindir deyü temvîh eyler telbîslik eder dînin dünyâyâ şatmıştır aķreti hüsrân ve ziyândır bunda fı-zamâninâ fuķâraya erişip böyle iddiâc edenlere sibret ve nasihat vardır erşed hem Allah yine *Sirâc-i Uķûl* de eyidür culemâdan bir kavim mu'tezile üzre aķkâm-ı kefereyi icrâ ettiler bu culemâ Hâķ Tea'âlâ'nıñ ğülşen-i raķmetin tar ettilerse de sâir culemâ ve hulefâ ve selâfîn bunlara tâbiç olmadı bunlarıñ kanın

döküp malların ve ‘avretlerin mübâh şaymadılar bu fetvâlara ‘amel etmediler bu mu‘tezile müselmânlar arasında karar tuttular tamâm oldu. Bu da ehl-i inşâfa kifâyet eder ki mu‘tezile bazı maḥall oldu ki felsefe ıstılahına zâhib oldular ve nice dürlü ehl-i sünnete itikâd bâbında hıilâf etiler ehl-i hevâ olup bid‘at-ı fı‘l-itikâd ettiler cumhür-ı ‘ulemâ bunları inkâr etmeyip memleketden sürmediler ne vechle ehl-i zıkr memleketden ihrâc olur anlar Sünni idi ki şâbiḳâ sâbit olmuştu ve ne vechle bu fuḳârayı inkâr fetvâsı yazılır bazıları inkâr-ı şüfiyede temessük ettiler ki bunlar raḳş ederler bu raḳş ise ḫarâm üzerinde zıkr ederler kâfir olur senedi bu ki ḫarâm üzere bismillah dese kâfir olurdu bu varîd olur ki bunlar lisânlarıyla zıkrullâh ederler ayaklarıyla melekler gibi tavâf ederler tavvâfün ‘aleyküm buyurduğu tavâf ve devrân birdir melekler de kâfir olmak lâzım gelir raḳş-ı isrâ‘a ederler Keşşâf re‘yi üzere ki şeyḫ ve ehl-i şer‘idir *Cevheri* re‘yi üzere yukarı sıçramaktır. Tebeyyün-ı Esbâb’da İbn-i ‘Abbas validesi köçekle irḳâş ederdi der. Şüfiler de raḳş yoktur ve raḳşda ḫarâm mecmû‘-ı ‘aleyh degildir ve yekrehü’l-lü‘b ve’l-ġimâ geçti ve ḫadîşü’l-mümin rû’b-ı lû‘bda var ḫarâm üzere zıkrden küfr lâzım gelmez aşl nefydir ve berâet-i aşliye

mevcüddür zikrullâhdır nefy aşlı bulmaz mekr bir naşş ola yâhūd ma'nâ-yı nâşşda olana kıyâs ola icmâ' ve ef'âl resûlden zuhūr etmiş ola mesned-bâ ile muḳayyed bereketi muḳâzammındır ḫarâma bereket istihlâldir anıñçün kâfir olur bî-ahvâl-i mufaşşal Ḳaḍı ḫâşiyesi Şuyûti'de görüle müctehîde lâzımdır ki nuşûş bile ḫilâfinca fetvâ vermeye ḳaḫt'â ḫarîḳ ü eh-l-i kebâir bi-gayr-i bismilet istiğfâr ve tövbe etseler ve yâhūd bize yâ Rabb yâ Mevlâ hidâyet eyle deseler bunlar kâfir mi olurlar ve lâzım gelir ki ğarîmin odayı ḫavâf eylese kâfir ola zirâ anda da zıkr eder ve ḫavâf ḫacc yerinde olmaz ve bu ḫavâfda raḳş ola, ḫarâm ola eger bu âdâbla eder denilirse cevâb verilir ki maḳşûd-ı aşlîde âdâbla zıkr ü âdâbla devrân ve ḫavâfdır bu ḫarîḳle zıkr-i maa'd-devrân cevâz gösterdi. Nefs-i ḫavâf ve devrân ḫarâm olmadı *Keşf* de eyidür fî-zamâninâ mañşib-ı ictihâd mümârese-i fūrû ile olur gerçi şaḫâbe zamânında olmazdı anıñçün şalîb'ül-ḫelâl beyyin ḫadışinde eyidür. Cümle şüphele iki bölüktür; birisi budur ki ol şüphe zamm edip aña ḫaticâḳ ne ḫarâm ve ne ḫelâlden bulunmaya ki buña baḳıcaḳ ḫarâm buña baḳıcaḳ helâldir deñile evveli budur ki verâ' oldur ki ol şüpheyi bıraḳ zirâ ihtimâl var ḫarâm ola ikinci şüphe budur ki ḫelâl diyecek *

---

* يلزمالجنه معرفتاً لنصوص حقا لا يفتتن جلاتها كشف

aşl var ol şüpheyi helâle kıat ol aşldan aşğı etme mekr yakın ola ve yâhūd harâmda aşl var âyetde böyle gör imdi taleb-i ğarimde olan aşl olup şūfiler tavâfi aña fer' ola kıâ'de-i müctehidin üzre ve melekler de aşl ola fuķarâ anlara fūrū' olma ve kâfir hūrūs depmesi aşl ola şūfileriñ devrânı fer' ola fuķarâ tarafında olanlar kıyâs ol da hılâfında olanlar şānide tercih-i evvele zahib olanlara kesret-i uşūl ile tercih görünür zirâ şūfileriñ devrânına talib-i ğarim olan renc eden ve 'arşda tavâf eden melekler ve meclis-i zıkrde tavâf eden melekler ve cümle insan ki olur yüz tâi'fe yani dönücü tavvâfün 'aleyküm ve lafz-ı deyyâra bundan mâ-âda hüsn-i zann-ı bi'l-mümîn ve hamlü'l-mümîn 'ale's-şalâh ve sıyânet'ül- Müslim 'anî'l-fi'lü'l- harâm ve kıyâs maa'l- cāmi' ve şāni tarafında olanlara aşl u ahd u sū-i zann-ı bi'l- mümîn ve hamlü'l-mümîn 'ale'l- fesād ve ikā-i fi'l'el- Müslim 'ale'l-harâm ve kıyâs maal- fāriķ zirâ anlarıñ fi'leri zamānemizde olanlara beñzemez Gerūda beyân oldu tetebbu'-ı fūrū' eyleyen bilir ehl-i islām nice maħalalde kefereye teşebbüh ettikleri vâķi' olmuştur anıñla hürmet lâzım gelmez belki kerâhat lâzım gelir kıande kıaldı ki *

---

* انا لاصلوا الظاهر اذا تعارضت ايقدا لاصلكم اناى *

kāfir ola şapka giyip zennā kuşanın kāfir olmayacak ehl-i islām libāsında ehl-i zıkr ne gūne kāfir olur. Rūz-i haşri ve anda fetvādan şuşāl olacađın fikr edenler sözlerinde ihtiyāt ederler İmām-ı ‘Āzām hazretlerinden bir kiři istifā eder imām cevāb verir bu da tevaqquf eder. İmām eyidür ki ne gūne tevaqquf edersin bu fetvā cevābın ađrette ben versem gerektir *Keşf*de eyidür şađib-i şerḥ ne zamān ki tarikin vażḥ eyledi kıyās etmege destūr oldu her kimesneye ki ol tariki fehm eyledi telvīh eder bađāne bulmasına bir hükme bir maḥnā-yı şalīh üzre yayıldıđıçün bu hükme bu bađānedir dense ol bađāne müeşşer yāhūd mülāyim olsa her nesne ki ol ma’nī ađda bulınsa ol hükme bađāne olur bi’l-icmāḥ şeyḥ Manşur eyidür ađkām-ı şerḥiyye adlara ve sözlere taalluđ eylemez belki maāniye taalluđ eder ki ol maānī elfāz ü esāmi içinde mevcūd olur ol maānī elfāzda bulınsa ol hüküm ol elfāzı geđer **فاستبشروا ببيعكم الهت**

āyetindedir imdi zıkr ola melāi’kenin vesāir nāsiñ devrān ve harekātları cā’iz olduğu mā’ni meselā ihlāş ve ādāb ise bađāne cevāz bu ise bunların tavāfları hemān şūfiler tavāflar ıttılāđda ikisi birdir **الحكم بقدر العلة لاذا الغنم بالغنم اعزم** yavuz hayvana esed dirler o insana

ki yârluḡ baḡâdırlık buluna aña esed derler imdi devrân ve semâ^c ve tavâf-ı melâi^{ke} ve ġayrî saburda ḡelâl olıcaḡ şūfileri anlarıñ mertebesinde tavâf ve devrânı ve semâ^clarında ḡelâl olur ḡâi^{de}-i imâm müktezâsı üzere yok şūfiler devrân lehv ü lû^b tarîḡiyedir meleklerde vesâirde bu yoḡdur deyü fark olunursa şūfiler iki kısım dır birisi ‘âmîdir mutaşavvıfadır meşâyiḡ cehâli-i şeyḡ ittiḡâz etmişlerdir müe^{dd}ib degillerdir başların ve bellerin egip büküp ‘alâ-târikü^l-lelv ederler ve birisi âmî degillerdir ehl-i Ḳur^{ân} ve taleb-i ‘ilm ü müe^{dd}iblerdir bunların devri sekîne-i vaḡâr üzeredir denir anlarıñ devrânı câ^{iz}-i bi-edeb ve bi-ġayr-i lehv olmaḡ ile bunlarıñ da câ^{iz} ol baḡâne ile eger bunlarıñ câ^{iz} degildir denirse taḡşîş-i ‘illet olur muḡarrde olmaz ‘illet-i şer^{ci}yye ḡardından abâ ederse naḡz-ı ‘illet icâb eder ‘illet-i naḡviyye bunuñ hilâfıncadır fâ^{il} merfû^{dur} fâ^{ili}yyet ‘illetiyle ḡam-ı Zeyd denir ammâ muḡarrde olmaz kam hevl erfâ^c zâhirî yoḡtur ammâ bunlar kefereye ḡıyâs ile kâfir dense mücerred teşebbüh baḡânesiyle sâir şorur da teşbîḡ edenler kâfir olmaḡ lâzım gelir bu ḡod-ḡilâf şer^{id}ir zirâ *Kütüb-i Fıḡıḡa*’da teşebbüh etmeyip kerâhat icâb ettiḡi muḡarrer ve meşûrdur pes ‘illet lâzım gelir ‘ilel-i şer^{ci}yye tenâḡûzu şârî^c tenâḡuzu gibidir maḡâll ve mûmteni^{dir} ve ol

aşl-ı ma'rifet-aleyh ki Sāmiri ihdāsıdır manşūş idi ki ma'clūm degildir beyāna muhtaçtır imdi ey 'aziz kardaş ey ehl-i inşaf kâi'de-i kıyās da fuqarā tarafına māildir bu fetvāların meali ki şūfiler 'aleyhesine verilmiştir fitne ve fesāda sebep olup bunuñla mu'aaşşıblar tefriq-i beyne'l-müslimîn eyitdiler nice müslümān zikrullāhdan ārāz edip harām tevehhüm edip zikrullāh edenlere kız virme alma ardında namaz kılma bunlar kāfirlerdir deyü hüküm edip zulme üzerlerine taslīt oldu. Bunların katlleri helāldir deyü fetvālar ver der. Hāq Teā'lā buyurdu ki velā tefrūkū ve ezkūrū ni'metullahu 'aleykūm ictimā'i fi'd-dīn emrini Hāq Teā'lā nimet eyledi münāfiqlar ise mescid binā ettiler. Şüre'ā hayr ettiler resullah 'aleyhis-sellem hāzretlerine yā resullallah hastalara ve bazı hācetlüye ve yağmurlu geceler için ettik diyene kayırırız ve cemā'atle namaz kılmağa kolay ola dediler. Gel namaz kıl dediler buyurdular ben hālā sefer üzereyim meger bunlarıñ bu şüretten bu mescitden murādları müslümanları iki bölük edeler yāhūd kaşitları bu ile yeni 'itikādları zā'if mü'minleri ayırdalar ayıralar. Resullulāh 'aleyhisselām meclisinden cüdā edeler de andan şöñra din-i islāmı anda qarıştıralar şüpheler biraqalar zirā bu münāfiqlar dillī

âdemlerü cenkçi ederler zâif mü'minler bunlara dil yetiremezdi Şeyh Manşur böyle taqrîr eder ve eyidür ki tefriķā zararēn lafzına tefsîrdir fî zamāninā muṭāaṣṣıblar ķāi'de-i uṣūl üzere baḥṣ-ı cedelde جادلهم بالتها حسن نصيٰ ile âmel kılmazlar dillü olmaķ ile ve ġālîṭ ü ķabîḥ olmaķ ile ehli 'arz olañı ve za'fâyı söyletmezler mescid binālar gibi dîn için çalışırım deyü hile eder mescid yapıp Ebū 'Āmir'e isnād eden gibi bir zālîme isnād eder ne'uzübillāh منشورواتنا ومنسيءات pes müselmānlara 'aṭîm fitne oldu bir 'ādil ķadı ve birmu'edil zābiṭ yoktur bunlarıñ cevābın vere diye Ḥaķ Teā'lā ولا تكونوا كالذين نسوا الله yani müminler siz Allah'ı unudanlara benzemeñ dedi ķande ķaldı ki kendisin onda ve Ḥaķ Teā'lā ولا تكنمنا لعافلين buyurur yani ġāfillerden olma der sen devr baḥānesiyle ḥalkı ġāfil kıldın diye lākin 'inād derdine devā yoktur Şeyh Manşur eyidür Ḥaķ Teā'lā münāfiķları kāh lā ya'lemün deyü zemm eder kāh lā yefkāhün deyü zemm eder fıķıḥ bir şeyi ġayriyle bilmektir 'ilm şeyi lā bi-ġayre bilmektir. Hemān kendiyle bile anıñçün Ḥaķ Teā'lā 'ālim derler faķih demezler pes Ḥaķ Teā'lā ḥaber verir ki bunlar bir nesneyi ne ġayriyle bilirler ve ne kendisiyle

bilirler hemān ‘inād ü mükābere ederler tāmām oldu imdi devrānı bilmek oldur ki ādābla devrānda meşy hareketden ğayrī nesne gözetmez taht-ı ‘umūmun dāḥil ü taht-ı k̄ai’de ve taht-ı ihtizāza dāḥil ü müfessirler kavlinde dāḥil ve devrān anlamak bu maḥallden ğayrī şuretlerde ki Gerüde geçti deverān ḥelāl imdi añlayan añladı ki bu da mübāh añlamayan ‘inādında qaldı *beyit diñlemezsın yarın anda iş ḥarāb. Ger develer yükü oқusanız kitāb* Loқmān Hekim zaḥārları yerinden naql etmek qolaydır fehmi olmayana efḥāmdan demiş imām Şuyūṭi şure’-i Ahzāb’da ezkurullah zikren keşirā tefsīrinde ḥadīş rivāyet eder *عن معاذ بن جبل* resulullah

‘aleyhi vesellem *يامعاذ اينالسا بقونا الزينبه* bi-zikrullāh yani İbn-i Ḥabl’den mervīdir ki resulullah ‘aleyhis sellem qanı yā Mu‘āz şābıqlar demiş. Mu‘āz der ki ben dedim bazılar gitti bazılar qaldı bundan sonra yine şu‘al etti ki qanı şol şābıqlar ki Allah Te‘ālā’yı añladıqça harekete gelirler imdi yā Mu‘āz her kim ki aña sevgülerin gelirse ki cennet bağıçelerinde oṭlaya Ḥaḳ Te‘ālā çok zikr etsin bu ḥadīş münkirler üzerine ḥüccetdir zirā İmām Şuyūṭi ḥadīş imāmlar

nedendir mevzū^c ve ğayrī mevzū^cı bilir Allah Teā^clā zikri sebebinden harekete gelip zikr etmek s̄abit oldu hareket s̄abit oldu ḥadīṣ-i ṣaḥīḥ ile ‘amel etmemek ḥarām olduĝu da geṭti ve Tirmizī ve Gerüde bu ḥadīse müṣābih bir ḥadīṣ de geṭti İṣnāyī tefsīrde bunu irād zikren kesīren de hareket zikre ṣümülī var idiĝin beyāndır Şuyūṭī zamānı ḳarībdır bu zikr baḥṣi anıñ da ma‘lūmudur eger zikrullāh bir şey mānī^c olduĝun bileydi elbette bu māḳamda irād eyleyedi zirā nice maḥālilde ve fiḥ redd-üş ṣūfiyye deyü yazılmıṣtır āyet ü ḥadīse muḥalīf bir vāz^c etmiṣ olsalar bu ḥuṣuṣda ve fiḥ redd-i zikr-üş- ṣūfiyye görölmedi görenler bu maḳāma imlā edeler bu maḳāmda Kemāl paṣa-zāde merḥūmuñ iṣbāt ettiĝi mevānī^ci diñle ve cevābın añla *mes’ele* ṣūfiler hareket-i devriyye ederler müstahīli kāfirdir deyü tekfīr ederler ne ṭarīḳle zikr etsinler ki kāfir ü ism olmayalar? *El-cevāb* sükūn ü vaḳār ile kemāl-i edeb üzre selāṭin... Ḥuzūruna oturur gibi oturup zikr etmek gerektir min Fetāwī İbn-i Kemāl bu fetvāya ve bu cevāba nazār oluña ‘adl ü inṣāf ile ĝarż ü itisāf ile degil evvelā selāṭin ḥuzūruñda oturmaḳ terk-i edebdir ḥilāf ‘ādetdir muṭād ḳıyāmdır “ *يوميقومالأناسللربالمعالمين* ” de buna münāsibdir ṭaşarrūfāt*

---

* Vefāt-ı Şuyūṭi 911

Cāmiü’l-Fetāvi ve Bezzāziye ḳavlid ir.

Şer'iyye taşarrufât-ı 'örfiyye göredir derler bundan sonra diz çökmek şart olup terabbû' mâni' olduğu zirâ terabbû' tekebbürdür şultân huzûrunda münâsib degildir bundan sonra yanî üzere yatıp zikrullâh etmege yan mâni' oldu zirâ terk-i edeb olur bundan sonra kıyâm olduğu bu iki lafz mu'attal ve mensûh olduğu bundan sonra *Keşşâf* şâhibi şahâbeden nakl ettiği bundan sonra kıyâm-ı mu'tlakı hazef edip sultân öñü kıyâsıyla kıyâm nesh ettiği şavâb gözüñe mecâl koymadı hürmetine inkâr eden tekfir olunmaz deyü fetvâ verilmişken burada sükûn etti pes cümle vâridâtdan rüşeni kıyâmen mu'tlacıan zikre işm istinâd ettiği belki küfr işbât et ki zirâ kelâm haşra haml olunmağa evveli görünür bu cümle ifâde eder ki bu ma'ûle fetvâlardandır soñı kat' oldu Ebû's-suûd Efendi bu mertebe etmedi soñı da kat' i olmadı imdi terk-i edeb terk-i vâcib arasında fark yoğ imiş. Belki terk-i edeb terk-i farz imiş namaz içinde de terk-i edeb edenleriñ namazları bâtil olurmuş zirâ 'âm olur her maddeye de bilinir hükümü de aña göre zuhûr eder bu hod-ma'hâlldir terk-i vâcib ile 'amel câ'izdir kitâb ile 'amel bulunduğuna binâen nâkıs olur ve 'amel-i bi-hîlâfü'l- hadîş için bir ibâdet ki Hâk Teâlâ anı 'alâ-târiküt-teysir

Meşrû eyleye bi-ğayr özri kuud ve ıztıcâı naşş-ı zıkr ile namazda bi-ğayr-i özri kuud câiz olmaya hatta divâre istinâda kâdir iken kıyam terk etmeye denile. Kıyâm hüd- nekredir nekre muṭlaḳdır, muṭlaḳ ḥâşid ü kat'ül-lafzdır, mütevâtürdür, nühûzda ve intişâbda kat'ül-mâ'nâdır meşy ve devr ü semâ kıyâmdan şoñra olur her kânde meşy bulunur kıyâm bulunur ve semâ bulunursa yine kıyâm bulunur **أنا ما لا نيفك عن الشفهمونه** feḥvâsınca kıyâma âriz olunan avâriz-i kıyâm kaydlarındandır. İflâḳda tevsî-i ale'l-ibâd var taqyide tazyîl-i ale'l-ibâd var murâd-ı Hâḳ teysîr idi ki hey'et-i sülâşi nâşş ettiginden ve İbn-i Abbas vesâir delâilden ma'lûm iken bu kadar fetâvi-yi ale't- tariküt- tâzyik veş-şedîd yazmasının vechi ma'lûm olmadı bazı maḥâlde İbn-i Vehbân yazmıştır halk bazı nesneye ziyâde muḳayyed olsalar aña ḥarâm dense olur mekrûh ise de lâkin bu kadar mübâlağanın vechi ziyâde ḥafidir ihvân-ı şafâ-i zevîl-aḳdâr bu maḥalle vechin beyân edeler te'vîlin edip bi-ğayr te'essüf velâ taḥammülü ayân edeler İmam-ı Azâm şakirdine vasiyetde elbette sözde saña zâhirinde inkâr olunacak söyleme demiştir. Hâḳ Teâ'lâ Kitâb-ı Kerim'de bazı kinâyeler getirip ḳullarına ta'lîm-i âdâb etmiştir **لميمسنيشراًفاندخلتموادبارهم**

demedi Türkçe günleri demedi girüları deyü buyurdu. ‘Ulemā vü fużalā terk-i edeb edicek ‘avām ü mübtedī şūfiler ne oldu ki edeb gözleyeler. Min- vaş1 bi’l-edeb ve min inķitā‘-ı bi-terkü’l-edeb cümleye şāmıldir taleb’ül-edeb hayr min talebü’z-zehebdir İmam Şāfi‘î ve İmam Gazālî anlar rakş helâldir diyeler Aħmed bin Hānbelî’den şāriħ naķl ola ezhār ü tevfiķ ħalline zāhib olalar buña ħarām ta‘bîr ola şāhibdir دوکردلهمالاتانولبسڤا deyü kerāħat ta‘bîrine

‘özü-i mālîk ħilāfin getirdi anıñçün kitāb aħretde emāsilden zellat u efāzıldan üsrāta maṭlā‘ oldum deyü hedāyeniñ ve ħarāmü’l-bey‘ maħalin tebdîl edip ve kerhü’l-bey‘ didi şu‘āl-i fetvāda müstehilli kâfir derler deyü yazmışlar lâyıķ olan bu idi ki müstehilli kâfir diyen *Cāmiü’l-Fetāva*’dır aña itibār yoķtur ve Bezzāziye aña itimād yoķtur demek gerek senedleriniñ za‘fin beyān gerek idi muķtezā-yı imān mümin ħarındaşdan lev m ü tā‘nı def etmek idi iken lişān-ı Qadı Beydāvi’den naķl olunmuştu benim sema‘a iħtiyācım diyeniñ ħav lî mesmū‘ olduğu *Ṭaṭarħāniyye*’den sebķat eyledi buña mübah olduğu ma‘lūm oldu şol mübāħat ki ħalka ve ‘avāma aşlā nef‘î ve zārarı olmaya. Muķtezā-yı fetvā budur ki işāb oluna aña ħaṭā ettiniz denilmeye ve ald1 yeķtezü’l-fetāvā işābü’l-āvām fi’l mübāħatelleti nef‘î*

* Ṭarf’ül-ħaķķ küllehā edeb.

جوادقدبكبوسامههالعفييصبالقوبب ma‘nasına olmaz ezhādda ba‘d ma‘nasındandır şāhid-i dā‘vada olan sehvden nāşi müdde’āya muṭābıķ degildir.

Fihā velā zarar ʿibāret-i ezhārdır, bazı aña birden yuqarıda naql olup Ebū Ca'fer'den menʿ olunmaya dediklerine muṭābıqdır. **وليس للعبد ولا يهوضعا لاسباب والشروط** kavline de muvāfiqdir.

Bu fetvā benzer ki Ebū Hüseyin uşūli üzere ola Şāfi'î ve Hānafi uşūli buña müteḥammil degildir. Nitekim İbn-i Kemāl rahmetullah Tağyir'de beyān etti ʿarz-ı mağsūbe de namaz şaḥiḥ degil bunuñ qatında Şāfi'î qatında şaḥiḥ lākin kerāhat şāfiyyetle delil buña Hāq Teā'lä zulümden nehy etti nehy -i muḳteẓî ki ol Menhiyy anı bāṭıl ola aşlā vücūdı münadim ola gerçi ʿibādetde nehy mücāvırde kaç sebebi ile ise bu taḳdīrce ol ḥarām yerde qaldığı ḥarekāt u sekināt maḥz-ı ḥarāma münqalib oldu buyurulan namazı getürmedi ekiymūş-şalāte emrdir zimmet qaldı ol Menhiyy anı ise namaz şūretinde göründü Hāq Teā'lä anı buyurmadı. Zirā emr ile nehy bir yerde cemʿ olmaz bunda ise bir fi'l-den ğayrî nesne yok dedi felā tuẓlemū qalır buña cevāb verdiler ki her fi'l-i muayyen ki anı mükellef getürür ol fi'l buyurulmamıştır muṭlaq ve muḳayyed-i bi'z-zārūre biri yerine muğayirdir belki Hāq Teā'lä buyurduğı ta'yin-i vikāye vü ʿarızdan ḥālî bir fi'l-dir; lākin burūcdan ḥalās olur bir fi'l-i muayyen ve muḳayyed

Ve ‘arızlu getürmekle zirā ol fi’l-i muḳayyed ve mu‘ayyen ve me‘mūrun- bih olan fi’l zātında istimāl vardır zirā muḳayyed-i muḳlaḳda dāhildir şu‘āl gelir ki ol fi’lde Menhiyy anıh varaña maḳlūḫ meselā arz-ı maḳsūbede namaz kılmāḳ namaz buyırılan āyet ile ‘āmeldir lākin ol ‘āmeli etmek anıñ bir adı zulūmdür felā tazlemū naşşına muḳalif olur. Ol ‘amel ve aḫad ḫarām olur. Cevāb verilir ki memūr- bih olan ‘amel ki namāzdır bu ‘amele lā tazlemū nehy-i vārīd olup ol namaz zātına rāci‘ olup lā taḳıymū‘ş- şalāte ḳuvvetinde olmaz, belki Menhiyy anıh ‘amel namazdır ‘arızen münhī olur zaddan cem‘ lāzım gelmez ekiymū‘ş-şalāte namaz üzre emrdir felā tazlemū ḡayriñ yerinde namaz kılmāḳ ile zūlm etmek demek olur ḫadd-i zātında namazdan nehy bulunmaz ol ‘amel-i şalāt iki yüzlü olur zāt-ı itibārı ve şifāt-ı itibārı ki ḡayriñ yeridir ol ‘amel memūr olduḡu zātına göredir münhī olduḡu şifata ve emr-i ‘arıza göredir imdi ol namaz şaḫiḫdir kılanlar bürūcdan ḫalāş bulur zıkrullāhda buña vezn olup bu sıḡaya çekilmege yüz gösterir Ḥaḳ Te‘ālā zıkr-i muḳlaḳ buyurdu.

دلاتر قصوانصمفروض دلاتر قصوانصمفروض üzre ve yāḫūd ولا تتركروا اللّاهي دور انكم ديونصمفروض üzre bir

kimesne zıkr-i ḫelālī raḳş-ı ḫarāma muḳārin*

*Raḳabe’-i mü’mine reñce’-i muḳlaḳda dāhil olduḡu gibi.

ķılıp zıkrullāh ederken raķş eyledi ol zıkr eden zākir ezkurullah  hdesinden  ıktı zıkr etmiŗ¹ olmadı tekrār zıkrı bi-ġayr-i raķş etsin denir mi denmez mi eger zıkrı d nd rs n derse mezhebden ħur c eder eger zıkrı cā'izdir Őaŗihdir d nd rmek lāzım degildir lakin kerāhet vardır dese mezhebe riāyet   k ā'ide-i uŗ l yerinde olur bundan Őoŗna kıyāmen zıkrı ve ızıtcā'ā zıkrı nefy etmekle iktifā etmey p k h zıkr cā'iz degildir k h ħarāmdır k h k firdir k h Şehrden s r lmek gerektir k h raķŗdır k h uŗ l  zre cevāb verip zıkrde nesne yoktur muķārin olan fi'l nā-meŗr 'dur kerāhat vardır dey  ıztırāb ve taŗayy r nedir? Cevāb-ı Őāfi'ī raķŗla olan zıkr cā'izdir mea'l-kerāhe dey  itimād   ķarār etmek gerektir ve k ā'ide-i uŗ le ħilāf etmemek

gerektir وقاعدہ اصولہخلافاینمکرکدر لایحلاحدانیضسبقولناحتتیبلممناینقلنصی riāyet

olunmaķ gerektir eger k ll-i lu'b benī  dem ħarām buyurdu Ő filer ise oynar Ħaķ Teā'lā ise oynayın buyurmadı cevāb verirler oyun bi'l-ġarez teslim olunduġu Őuretde oyun ile olan zıkr cā'iz olmayacaķ oyun zıkre māni' olıcaķ bi'z-zāt  zre bi'l- arz terciĥ olunmuŗ olur aŗl-ı vaŗıf  arız-ı ibtāl etmiŗ olur Eb 'l H seyin Baŗrī mezhebine s l k

olur kendisi Kitāb-ı Tağyir'de bilā terciḥü'l- 'arız ale'l- aṣl deyü taṣriḥ eyledi bu fetvāsı ve bunuñ emṣāli bu taḳrīre tenāḳūṣ olur bir maḥalde ve ammā indenā felānū'l-aṣl-ı fī'l Menhiyy anḥ an ḳāne taṣarrufāt-ı ŧer'iyye'l- vücūd ve'ṣ-ṣiḥḥāt-ı ŧer'ā yani aṣl-ı ḳāi'de Ḥanefi ḳatında Menhiyy 'anḥ'de taṣarruf-ı ŧer'ī olursa vücūddur. ŧer'ā 'adem degildir ve ṣiḥḥatdır ŧer'ā ve bundan ŧoñra eyidür. Eger delil ḳelālet ederse ḳabiḥ vaṣf lāzımdan geldiği için nehy vārid oldu derse ol nehyden buḳlān lāzım gelir demege żarūret yoktur zirā eczālar ve ŧürūḳlar ṣaḥiḥ olması bir 'amel ṣiḥḥatine kifāyet eder ṣiḥḥāt ḳarafın terciḥ eczāları ṣiḥḥatı sebebiyle oladır vaṣf-ı cārici sebebiyle Menhiyy 'anḥ bāḳıldır demekden imdi raḳṣ vaṣf-ı lāzım degildir vaṣf-ı mücāvirdir müfāriḳdır zıkr bulunur raḳṣ bulunmaz sükūn ḫalī gibi raḳṣ bulunur zıkr bulunmaz raḳḳaṣ oḒlan raḳṣı gibi bu ḳabaḳa-i taḫrīrden ŧoñra ḫareket-i devriyye-i muḫarreme zıkre mānī' deyü ise 'add etmek cidden müṣḳüldür vaṣf-ı bāḳıl aṣl-ı bāḳıl demek ḫilāf-ı mezhebdir bu baḫṣler ŧürūḳ u ḳuyūd ile buyurulan āmāldedir bināsı tevsī' üzre vaḳ' olan ḳayd-ı tazyiḳden ḫāli olan zıkr ḫuṣūṣuna naḳar eyle ki ne gūne cā'iz ola ni'emet-i dāimesine ŧükr-i dā'im ve zıkr-ı dā'im

Lāyıkdır bu ki kayd u taʿyîn-i vâz' ne gûne münâsib olur bu fetvâya nazâr eyle *mes'ele* şûfiler döne döne zikrullâh etmek câ'iz midir? *el-cevâb* câ'izdir zikrullâha taʿyîn-i vâz' yoktur ketebe-i li-fâkir Zekerıyyâ ammâ ıanķı Zekerıyyâ'dır bilmezem lâkin bu âyet-i kerîmeyi yazdığından kenâr müftüsü ola "ed-din yezkûrunullah kıyâmen ve kuûden" Sünbül Efendi bu itikâdadır taʿyîn-i vâz'la fetvâda olan enzâr-ı ulü'l- ebşâr hâfî degildir her kim kıadır ise buraya bir zâbit beyân eyle evvelâ kemmiyyetin beyân eyleye ki kaç kerre döñmek gerektir ve kıanķı mekânda zıkr etmek ve ne mertebede ve ne keyfiyyet ile 'âmme-yi şüpheden hâlâs eyleye bundan şoñra melekler etdiği zıkrde ne keyfiyyet var beyân gerektir Hâzret-i risâlet 'aleyhisselâm ne keyfiyyet ile eyitdü ve cemî enbiyâ 'aleyhimü's-sellem ne keyfiyyet ile eyitdüler, işbât ü ezhâr oluna meleklerden Hâķ Teâ'lâ haber verir ve

أناالخالصافونوخنالمسجون keyfiyyete taarruz etmedi ve Hâzret-i Yunûs'dan da haber verir

ki فلولاأنهكاننالمسجتييزللبنثقيبطنهألنيومببعتون zikre hass var ve ta'zîm-i zıkr var serrâda zıkr eden aña ikbâl eden çarrâda hâlâş olur dedi kemmiyyetin ve keyfiyyetin 'ale't-tafşil ve 'ale'l-icmâl beyân etmedi Hâzret-i Musâ 'aleyhisselâm ولاتتيافي fî-zıkrı dedi keyfiyyetin ki

نسبككثيرون

kesirān der ve bîl-cümle nāşş-ı kitābda keyf yok idi ki muḳarrer ü ḥadīş-i mütevātür de yok idi ki muḥaḳḳaḳ zıkr olan keyfiyyet rey ile ve kıyās iledir kıyāsda yedi şüphe var demişler taḳdîr-i nāşş-ı kitāb ki ezkurullāh zikren kesirandır ezkurullah zikren **يثبهذكر كمالسلطان** demek olur zıkr-i muḥlaḳdır ḥaber-i mütevātir ve ḥaber-i meşḥūr gerekdir ki bu ḳayd ziyāde ola ve ḥükm-i muḥlaḳ mensūḥ ola bunlar ise yoktur ve sibāḳ ü siyāḳdan ḥavāle olmaḳ ile bir ḳayd bulunmaḳ da yoktur ḳāi'de-i uşūlün aşlā taḥammüli olmayıp **فاستقمعما امرتصنه** muḥalîf olur bu āyet delîldir ki nuşūşa ittibā' farzdır taşarrufsuz ve inhirafsız kıyās u ihtisān ile yani kıyās ile nāşş bozmaḳ da terk-i farz olur kıyāsı **ذبيصها تقطاعه بالثوقنص** naşş ile ta'yir olmaya demek fehmi olunur taḳrîr-i Beyḍāvi'dir imdi kitābda zıkr-i işbāt eden nuşūş cemian bu ḳaydın ḥālîdir ḳāi'de-i imām fuḳāra tarafında oḥurmak lâzım degil ve riāyet-i edeb-i ḥüb lâkin mübtediden terk-i edeb ile olan zıkre bir emr-i mekrūh zamm olmuş olur cevāz zıkre māni' olmaz der imtişāl emr bulunur der zirā terk-i edeb edeyim ḳaşdları yoktur **الامور بقاصدهادر** nefsi hevāsına uyan zālimin namazı cā'izi ḳaşdla da ederse bunuñ be-tarik-i evveli ve daḥi vārîd olur ki çün ḳuūd-ı edebe aferidir melâ'ike tavāf*

---

*Hattā yekūlu Mecnūn añm hilāfin gösterir

ve devānı ne içindir diz çöküp tesbîh etmezler ve niçin tavāfda ẓatı zıkr etmezler ol zıkrler cümlesi vācibāt degil ola nāfile zıkr ola melekler ‘arşa nazar edip bunlar Ka’be’ye nazar etseler ne olaydı bunu beyāndan hareketiñ cins-i ẓaribīn bulmaqtır istiqlāl maḫṣūd-ı aṣlı degildir ẓavāiḍ-i uṣūl ve ‘umūm ve ittılākāt-ı kitāb ve ğayrīler istidlālde kifāyet kader oldu melekler mümin ẓardeşlerimizdir Hāḫ uḫuvveti edā için ḫilāfı cins iken bize istiġfār ederler mümini mümine ẓıyāsı mı vechdir yoḫsa kāfire mi teşbīh oladır mā’cūm olsun deyü sevḫ olunmuştur *Tefsīr-i Kebīr*’de İmām Faḫr eyidür ki taḫrīr-i ḫelā’il ve izāle-i ṣūphāt-i ḫirfet-i enbiyādır taḫlīd ü cehl-i ḫirfet-i küffārdır imām anıñçün **مناينقلنا** dedi fetvā-yı kitāb u sünnetden ve ẓıyās u icmā’dan verildiġin bileler ve bulalar **يلزم الحجة لمعرفة النصوص حديثا ليعتني بخلافها** ‘ibāret keṣifdir imdi padiṣah ḫuzūruna ẓıyās ile zıkr etmek nāṣṣıñ ḫilāfıncadır zirā ki ẓıyāsda ṣarḫ-ı kitāb u sünnetden ‘aczedir ‘umūm kitābda her ḫalde zıkr cā’izdir gerekse evinde otursun dükkānında otursun **رجال تلهمت جار قولاً ببيع عندك أه** deyü nāṣṣ buyurur ve Ṭalāḫ kitābda böyledir **الذين نذكرون أه بالقيام والعود** buyurulmaḫ gerektir * **قوال الفنسكم واهليكم نار أه** buña ḫelālet eder

* Der-kenār: Eger ḫuūd ile ẓıyāmda fark olsa ve belki ḫuūden evveli olsa āyet-i kerimede taḫdīm olunurdu ki añlar evveli olmaġla cenūbhenden taḫdīm oluñdular ve belki mua’mele-i mülūkı ẓıyām setr ü ḫuūd ẓıyāmından celūs ısticā’ından ḫalkıp oturmaḫ olduġu gibidir dediler.

şerde ve zihinde bir mu'ayyen kuūd ve bir mübeyyîn kıyām ola lafz-ı kuūd nekredir ümmetine şâyı'dır cümle hışşış-i kuūdda şümül vardır şol kuūd ki hissesi padişah öñüne tasyîn oldu delil bulunmazsa tecih-i bilā müreccaḥ olur taqyid-i bilā muḳayyed olur insan ise bir hâlde qarâr eder degildir kâh bir hâl ve kâh bir hâl üzre kuūd eder meselâ terabbu' kayd eder dizin çökmek nehy-i ihâm tahsisde bir fâide taleb etmek ister muḥaşşal-ı kelâm kıyām ve kuūda bir zabt yoktur muḳayyed ise olmaz meger şol amel ile olur ki ol amel ma'lûm ol mechûl olmaya ve perişân olmaya munzabıt ola böyle olmazsa Hâḳ Teâlâ'dan ḳullarına ḥüccet tamâm olmaz bunlara demek olur bilemedik zabıt eyleyemedik meselâ naşş kuūd añladı murâd Hâḳ padişâh öñünde oturur gibi etmek gerekmiş ol murâdından ma'lûm ve müstefâd olduḡu mechûl ḳaldı ibâdına ne gûne ḥüccet eder ki siz beni eviñizde ve dükkniñizde terabbuân zıkr ettiniz bunlar derler ki bize irsâl olunan kuūd demezdi tasyin etmedik envâhi kuūda istimâl üzre gönderdik kuūdlar ise her biri bir dürlü olunmaḡla biri birine eşbâh olmamaḡla şol kuūd-ı mu'ayyen ile ḳâid oluñ ve anıñ eşbâhla anlardan mâ-adâ kuūdlarda beni yâd etmeñ deyü bir zabite da kâbil degil her bir kuūd ve her bir kıyāmı bir birlerine

hııaf imdi kıyām-ı muaıyyen ve kıūd-ı muaıyyen ref' olup ne maıūle kıūd olursa kıyām olursa zıkrıñ cevāzı zuhūr eyledi والتعبد لايقعأبألامرالمعلومالمضوطوالالايتماحجته

maınāsı taırıır olundu Ebheri eyidür ekıer řaıābe ve ekıer 'Arab müctehıdler idi aııkām-ı istinbāt olacaı kıavāide 'arıfler idi. Bu taııdirce bu ādāb řaıābe-i kirām müctehidinden manıūıa ve 'Arab'dan řādır olmayıp 922 senesinden biri zāhir ola vechi ziyāde hafādadır Kırmānı eyidür cāız olmaz ki Haı Teālā bir nesneyi harām ede daıı anıñ maııfeti için 'ıbādınm bir yol kıılmaya 'ıbāret budur

لايجودأنيأحرماًلألاهاالمشسبمالهذيادةعلمطلقأحراكهمنأوصالألرأجل İbn-i Kemāl Tefsiri'nde

المشسبمالهذيادةعلمطلقأحركهمنأوصالألرأجل dedi yanı meıy kıatı mesā fedir ve hem hareket-i recüldür dedi māııyen zıkrı inkāra mecāl yoktur müteharrikā zıkre de mecāl olunmaz maııyā iken zıkr murād eden sākin olsun dizin çöksün demek ğāyet müstebiddir şuı-ı řulıānide olan ehl-i sanāyi' cümle zıkrden kıalırlar řuıūıā harekāt-ı ğarıbe ricāl-i řuıūıā devr-i büyüt ve esvāı u dekākın eden řaıābe Hācāt Ebū Hayyān ولاتكنمألأفألینتأیرنهبعقولهاكزبك zıkrı kendine lāzım kııl. Tırfet-i 'ayn ğāfil olma derken bu maıūle tazyık nereye rāıı gelir ricāl

ل اتلهيمتجارهولابيع zikrullāh için ne mā'nī verilir ve leys-li-abdü'l- esbāb ve-ş-şürūṭ ne gūne
ma'mūlün-bih olur

اللاهْمَانَا تَسْعِينُ كَوْلِنْتَعِيدُكُمْ شَرُوعَانَفْسَانَابِيضَاوَيَمَايَطْمَعُكَلَامْرءَمِنْهُمَا نِيدُخَلْجِنَةً نَعْلَمُكَلَا أَنَا خَلْضَانَاهُمْ

Beydāvī Tefsīrine bunlar murdār Şudan ḥalqı olmuşlardır ʿālem-i ḳudse
yaraşmazlar şol kimesne ki imānda ve taʿāde kāmil olmaya ve melekler ḥalqın ve ḥuyın
ḥuyulanmaya ol kimesne cennete girmege lāyık olmaz demektir dāimā zikrullāh eden anlara
teşebbüh eyler bunları tekfīr ü ḳāimen zikrlerine bī-edeblik isnādı ne gūne şahīḥ olur.

اللَّهُمَّ ارْزُقْنَا الْحَقَّ وَارْزُقْنَا اتِّبَاعَهُ وَارْزُقْنَا الْبَاطِلَ وَارْزُقْنَا اجْتِنَابَهَا ر eyidür ḥalqıñ ḳatī aḥmağı
kendisine itimādı ziyāde ḳuvvetli ola ḥalqın ʿaql-ı muḥkemi nefsine tōhmet edip ʿulemādan
şuʿāle ziyāde ḥariş olandır bunuñla ʿamel edip *Keşf-i Pezdevī* ve ğayrīden götürüp kitābları ile
müşāvere ettik zikrullāhdan menʿā ve zecre mecāl yoḳtur müṭālaadan şoñra sen ḥākim ol
ati-ül-ferīḳayn ḥayırlıdır bilirsin müftü ḳapısına varmağā muhtāç olmazsın içinde ṭaaşşub ve
ṭaannüt olmayıp ehl-i inşāf ṭaleb-i Ḥaḳ iseñ yularlu ḥayvan gibi ağza bakarsan saña bu
kitābdan hişşe yoḳtur ḳatī āʿmī iseñ taḳlīd *

* Bu ḳudsīler maḳāmıdır ḳomazlar buñda tābiliği.

qaldıñ ise Dārü's-salţanat'da semâc eden şūfilere ve şeyhlere ne gūne tazîm ederler münkir sözün qulaĝa qorlar mı? Evvel semâc ve devrân eden Sünbül Efendi mezarı ziyaret-gâhdir 'alamet-i ĥubullahdır münkir olanlarında 'ibâdullah adını añarlar mı Sünbül Efendi Ĥalîfe Çavdâr Şeyĥi Pîr Efendi'ye Şeyĥülislam Şun'ullah Efendi ĥazretleri muĥabbet eyleyip türbesin ihyâ etmiştir ve Esad Efendi bir şeyĥe tarîĥiniz nedir? dedi ol daĥı Ĥalvetîdir dedi eyitdü ne güzel tarîkdir ol şeyĥe fetvâ teklîf etti emr-i irsâl etti bu maqūleye bâri taqlîd ile ĥâliyen Şeyĥülislam ve müşkül-keşâ-yı ĥavâş ü 'avâm daĥı fuqaraya meyl ü muâvenet üzre aşlâ inkârı yoktur ve kibâr 'ulemâdan münker yoktur Ĥalveti şeyĥiñ biri Saadeddin Efendi'ye vardım ĥuzûruna semâc ve ĥaqqına şultânım ne buyurusun dedim cevâb verdiler ben buña münker degilim ve qâdir de degilim buyurmuşlardır fetvâları da ne güzeldir meşayih tarîkatı ne güzel medh ü şenâc etmiştir Nevvârullah merqade Ebû's-suûd Efendi'den istifâ olunur ki bu şūfiler yürüyüşü raqqaşları yürüyüşü gibi bir yürüyüştür buña delîl nedir demişler yâ buña qarîb mani' vechiyle şu'âl etmişler*

---

* Delîl 'aqlı.

El-cevāb şūfiler yürüyüşü şer'a muhalif yürüyüş degildir bürhān taleb eyleyen berāhin-i şer'yyeden taleb eylesün. Kudreti var ise Kutbü'l-fakîr Ebûş-şuud cevāb-ı be-'ibādetidir Kemāl paşā-zāde merhūm da ne demiş? *Mes'ele* tarîk-i taşavvuf şahîh degildir zîkr ü deverān etmek cā'iz olmaz mı? bunlarıñ tarîkinde ede gelmişlerdir *El-cevāb* tarîk-i taşavvuf şahîh tarîkdir nā-meşrū' irtikāb etmeyecek ammā edecek fetvāyı ve kelimāt-ı 'ulemāyı diñleyip şeyhim böyle dedi diyecek olursa taşavvuf olmaz min Fetāvi İbn-i Kemāl bu cevābdan fehmi olunur ki gālîz fetvālar verdiği bu mākūle 'ulemā kadri bilmez şūfileredir itteḥazū meşāyihā cūhhāla lem ya'rifū'l- ḥarām ve'l-ḥelāldir bazı fetvālarda kadı ve müftü bizden ister demeleri yazılmıştır bunlar şer'a muhalifdir Müftü kul ile Hāḳ Teā'lā arasına girer derler bu mertebe ifrāḫ ile 'ulemā'-i din münkerül-bāl olup katlarında şūfilere şū'-i zann karine ile sâbit olur zikrullāhdan murādları a'lā Kelimetullah olsa Hāḳ Teā'lā ve resūlü ta'zîm ettiği kavmi taḥkîr etmege aḳdām etmezlerdi demek gelir ve'l-ḥāşıl bunlar zâkirlerinde 'add olunmaz 'azîzlerden birisi ki fetvā ṭabaḳasında imişler müşkül istiftā etseler de varıñ müftülere mürācaat ediñ dermiş siz cevāba kâdir ikeñ bu gayre ḥavāleniñ

Ma'nası nedir dendi de cevâb vermiş ki ben bunlara cevâb vericek benden sonra şeyh gibi Âdem kânde bulunur deyü 'ulemâya müraca'atdan kalırlar demiş imdi din muhafaza eden şeyh böyle olur fî-zamāninā cehleniñ itikādı cāhil şeyhlere ve sözlerine ziyâdedir 'ulemâ sözünden Hâlveti şeyhlerinden birisi üç hâlvet eder on beş vakit namazı bir mahallede bir evde edâ ederler karanguda kılarlar şūfiliğ ettik 'itikādında 'Ali Kerremullāh veche dini hâreb eden şūfi cāhil buyurmuşlar resulullah sallallahu 'aleyhi ve sellem bir vakit namazı cemâ'atsız kılmağı bu mağūle Şeyh dāl u mezall oldu resulullah haleyhisselām hatta اذالميقعالماتخزنالناسدؤساءجهالا buyurduğu vāki' oldu buyururlar Hâk Teā'lā 'ulemâyı kaldırıcak halk-ı 'ālem kendi kendilerinden bāş tutanalar cāhillere 'ulemâ kalkıma diyen 'ilm tefsîr ve 'ilm-i hadîse ve 'ilm-i fetvāya say' ediñ buyurmuşlar bir Hâlveti şūfi gördüm hâlvet diyemez hevlet der bu dağı müşāhid ve mütevâtirdir ki dilsiz bir şeyhrāda müddet-i 'ömründe şeyh oldu babası ehibbāsı aña taklîd ettiler semā' ve devrānların ettiler 'ulemāya ve ehl-i Qur'an 'i'taat etmediler otuz kırk yıl miğdār zamāndır hālleri budur bunun emşāli evzā' ki şūfilerden zāhir olur canları acur ğayret-i dîn ğalebe eder teşdîd ve tağlîz ile fetvālar *

---

* Kuvvet-i bâtına şāhabeñiñ biri feyz diyemeyip hayz der idi lâkin kibâr kavimden idi deyü Lāmi' yazmış.

verirler bu degildir ki bu risālede yazılanlardan gāfil olalar nihāyet mutaşşib müteannit bu fetvāları temessük eder bir alay şer'ıyyāt üzre kavm dađı bunlara derc ve ĥalt edip zemm ile ĥaqqı bātıla zamm edip 'avām izlāl eder belki idlāl eder anlara ve gayrīlere nef' için birkaç gün izā'at evkāt oluñdu belki bu şūfilere münker bu risālede olan kavāid ve şevāhidi göre inkārın ve ta'n terk eyleye yāḥūd inkārın setr eyleye yāḥūd sükūt edermiş yine ḥāline qarār eyleye Ḥaḳ Teā'lā **واذامروباللغو فزواكرامار** buyurur ve bir kimesne de şūfilere şūphesi var şūpheden ḥalāş olur ta'n edenlerden olmaya Ḥaḳ Teā'lā **ولاتبتعواخطواتالشیطان** buyurur ve şūfilere muḳarrdır ammā tevācüd edip dönmez ol da ikrārı üzre qarār eyleye gerç i kim kendisi dönmezse de zirā tevācüd lāzım degildir Ḥaḳ Teā'lā **اتبعوا ما اناللكم من ربكم** buyurur ve bir kimesne muḳarrdır, mütevācīddir 'ilmini ihlāş eyleye Ḥaḳ Teā'lā buyurur **فمن كان يريد جوارق ربه فليعمل عملاً صالحاً ولا يشرك بعبادة ربها أحداً** ve bir kimseye münkerler ḥafāsından incinmiştir ol da şabr eyleye Ḥaḳ Teā'lā aña çünkü ḥulūş-ı ḳalb vermiştir **اتاللاه معالصابرين** buyurur eger ḳalbine riyādan bir nesne 'arız olduysa ol riyāyı ḳalbinden ihrāc eyleye bu ihrāc 'azīm-i mücāhededir Ḥaḳ Teā'lā **والزینجاهدوا**

فينا لنهايتهم سبلنا buyurur eger def'ine kadir olamaz ise ol vecdi terk eyleye kizben vecd

خفقامرتهونهيء النفسعنا لهورفاننا الجنة هبالمأوى buyurur Hax Teal'a ya

niyaz eyleye nefsine malik olup hevadan men' edemezse nefsin buna galebe ederse Hax

Teal'a buyurur امهنيجببالمضطر اذادعاه فيكشف السؤ ammā şol kimesnedeki insaf yoqtur ol

dögme ile yumuşamaz eger maşriq ve mağrib pehlevanları anları elleri ile de olursa Hax

Teal'a buyurur

انكلا تسمع الموتولا تسمع الصمأدعاء اذا ولو امديرينا ننتسمعا لامنيومنباياننا فهم مسلمونقالا لاهتعالوم

نيجعلا لاهلهورافها لهنور emr-i hāricdendir meşelā bir ādem leylen ve nehāren Qurān oqurken cema'ate varmaz dine

müte'allik farz u vācib öğrenmez bunu oqumağı terk ile saña farz-ı 'ayn olanları taallüm eyle

denir mi? Yoħsa Qurān oqur deyü buna sükuṭ mu olur buna sükuṭ olmaz Qurānı terk ile

diniñ öğren derler bunda da bu semā' ve devrānı terk eyle var ulemādan din öğren derler

اتخروا مئاخا جها لاميعرفوا الحراموا حلال şir Gerüde geçti kâide budur Hax Teal'a'nın

Kurān'a meşgūlum dedigi cevāb olmaz

Hakk Te'âlâ'nın sair tekâlifî var Hazreti Muhammed ‹aleyhisselâm getirmiştir aña kalben itikâd ve kalben ‹amel gerektir eger inkâr ederse kâfir olur kat'a sâbit olmuş teklif-i salât-ı ma'rûza gibi imâm Faḥr-i Râzî Erba'ın de eyidür bir alay şūfiler vardır eyitdüler ki Hakk'dan gayriye iştigâl Hakk ma'rifetine ḥicâb olur enbiyâ halkı tâate teklife da'vet ederler bu sebeble bunlar halkı gayrullaha meşgûl ederler. Allah'a iştigâlden men' ederler imdi baḥs-i enbiyâ şavâb ve Hakk degildir der el-iyâzbillah bu mâḳûle itikâd-ı redd nuşûş kâḫıdır aḳimü's-şalâhte vetû'z- zekâte gibi bunlarıñ küfründe şâibe şüphe yoḳtur bu sözler resûlullah ‹aleyhisselâm ḫazretlerin aşikâre Ebû Cehl gibi tekzîbdır bu degildir ki ‹alâmet-i tekzîb ola *faşıl* insan-ı müslîm ne vechle dinden çıkar anı bildirelim metn-i âḳâîdde eyidür. Nuşûş-ı kitâb ve sünnet zâhîrine ḫaml vâcîbdır Faḥr-ı Râzî böyle demiş bu zâhirden şayıp ehl-i bâḫın da'va ettikleri ma'nâlara gitmek İslâm'dan şaymak ve küfre ulaşmaḳtır zirâ bu ‹Aduvvullah-ı Te'âlâ'nıñ resûlin yalanlamaḳtır ma'lûm olan maḫalde zarûret ile zarûrete ḫilâf-ı insana ‹itikâd mümkün degildir cümle bildiler ki Cebrâil ‹aleyhisselâm gökden Ḳur'ân getirdi

İçinde cennet ve cehennem ve hür u ğilmān yazılmış cümle ümmet-i Muḥammed cennet var cehennem var hür u ğılman var deyü bilirken bunlar murād-ı cennetden falān derler mütevātürü te>vīl ederler murādları bu tarīkle enbiyāyı ve şerīatı kaldırılar ve redd-i nuşūşda küfürdür redd-i inkār aḥkāmıdır ki ol aḥkāma ol ma'nāya kitāb ve sünnetden nuşūş katia delālet ederdi ḥaşr-ı ecsāda inkār gibi bundan tekrār yaradılmaz diye kitābda yaradılır diyü bu nice yerde gelmiştir imdi bu inkār aşikāre Allah Teā'lā'yı ve resūlün yalanlamaştır 'Aişe anamıza rusbi dese kāfir olur zirā Ḥaḳ Teā'lā anı pāk etmiştir bu ise Ḥaḳ Teā'lā'ya karşı söyledi sözün redd etti kāfir olur ve günāhı ḥelālsimeḳ ḥelāl itikād eylemek ḥelāl şaymak gerek küçük günāh gerek büyük küfürdür resulullahı yalanlamaştır ol günah denilen günah te>vīlsiz ḳaṭ'i delīl ile şābit ve zāhir ola ve nuşūş-ı istihānet küfürdür yani Ḳurānı emr-i ḥaḳır şaymak ve istihzāda küfürdür yani şeriatı sehl şaymak da küfürdür bir kimseneye şera gidelim deseler gitmem dese kāfir olur demişler Ḳadı'ya gitmem dese kāfir olmaz; zirā bu istihānet resulullah 'aleyhisselām belki Allah Teā'lā ḥazretin yalanlamak 'alāmetleridir imdi bu uşūl *

---

* İfk on sekiz āyetle tenzīh olundu.

üzre ki Kur'an'ın zâhîrin bırakmak ve sapmaktır ve redd ü şeriatı horlamaktır Kütüb-i Fetvâda olan fūrū' ve mesa'il bunun üzere dir bunu gözler *Sirâc-i 'Ukûl* de eyidür kâfir olmak icmâ' ve tevâtür ile bir hüküm-i âşikâre ulaşın ve şüphe kalmaya anı inkâr eden tekzîb-i reşûl eder eger bir kimesne haramı helâl deyü itikâd ve cezm eyleye ol hürmet-i 'aynı ve zâtında ise yani neşet-i hürmet-i zâtı ise hınzıreti gibi delîl-i kat'i ile de işbât olmuş ola 'ilm-i yâqîn bilmiş ol kişi kâfir olur Ebû Cehl-i vaqt eger böyle olmaz kâfir olmaz hürmet-i li-gayre olmak ile mâl-ı mağzûb gibi mâl-ı mesrûk demişler ki bu güçle ve hırsız ile el-nân hod-şüphesiz haramdır helâl demek yalanlamaktır niçin kâfir olmaya gayru cevâb verilmiş te'vîl ederse zât-ı helâldir hınzır gibi haram degildir hürmet-i sanâctan geldi ki zulm ü hırsızlık ile aldığıdır derse helâl dedigim bi- itibârü'l- ahl ve'l- halkadır derse zirâ Haq Teâlâ meşelâ koyunu helâl halk etti sahibine mülk etti ve ahîre haram ettiği kimesne aña taarruz etmeye kendiniñ rızası olmadıkça yâhûd ol haram delil zannı ile sâbit ola da aña helâl diye ol da kâfir olmaz zirâ şüphe vardır baña haramlığı rûşen olmadı der 'özü eder bazılar haram-ı lâine ve haram-ı

li-ğayre arasında fark etmediler dediler ki harama helal itikad eden ki ol haram diyen Muhammed ‐aleyhisselam‐da hürmeti bilinmiş ola mahremın nikah u hamr içmek ve murdar yemek ve hınzır yemek bun yok iken kafir olur ama bir metac haram iken bu helaldir dese geçirmek satmak için kafir olmaz yahud bilmezliginden helal dese kafir olmaz zira tekzib-i resul bulunmaz garaz-ı tervic ve ‐adem-i ihtimam li- ‐ilimü‐d-din için olur demişler ki; bu da zat-ı helal deyü tevıl olunur Şalahaddin eyidür bu helaldir dedigi haram-ı li-ğayrede olur maşub ve mesruk gibi ammā haram- li-ğayrede bu metac helaldir dese bi-l-ittifak kafir olur *mesale* hasmla ben senin ile Allah Teala'nın buyuruğuyla iş işlerim dese ol da ben Allah buyuruğun bilmem dese kafir olur yahud ben kanun ile ‐amel ederim şer ile degil dese kafir olur deseler ki namaz kılmam dese kafir olur bunlar Kur'an'ı redd etmiş olurlar Ebü Cehl-i vaqt olur Şalahaddin harama helal dediğinde tevıl şahibine helal demek ola yahud şahibinden halleşiriz demek ola bu teviller baıd olmağız bazıılarını fark etmediler ammā *Dürrer*'de fark etmiştir haram-ı li-ğayre olan şeyde helal itikad ile kafir olmaz haram-ı lainede kafir olur eger delil-i katı ile sabit olduysa ammā *

---

*Bile bile kizb edip günah ettigin ve hürmetini ikrar ile irtikab eylemek küfr degildir eger bilmezse günah dahi olmaz.

ammā ihbār-ı āhād ile haram-ı lāine s̄ābit olsa aña münker kāfir olmaz ve meşhūrdur ki hürmeti ictihād ile s̄ābit olana münker kāfir olmaz Şalahaddin tasrih etmiştir imdi deverān ve semāc helāldir diyeni küll-i lūcb ben-i ‘ādem haram hadīsi ile tefkīr ederse bu haber-i vāhid meşhūr degildir ve mütevātir münkeri kāfir olmaz bunda şüphe vardır rāvi sehv etmek haṭā etmek ve ğalaṭ etmek gibi icmāc ise yine yok redd-i nuşūş kıtiā da yok zāhir naşşdan uḍūldan yok ādāb üzre semāc ve cavelān ve ṭavāf ṭaḥt-ı ‘umūmda duḥūl-i ihtimālde vardır *Ḳāi’de-i Uşūl*’de şāhid olur tevīllerde ‘an-re’y-i maḥz degildir maşiyen oturmak ve san‘at işlerken Ḳur‘ān okumak civār-ı zāhīdi’de muşarraḥdır. Ḳol işi şūāl vermezse Ḳur‘ān mezāyıkā ve şart üzre iken māşiyen cāiz olucaḳ zikrullāh be-ṭarīḳ-i ulā meşy-i deverānı muṭāzamındır. Cāmi‘e varıp gelmek devirdir اذا جاء وذهب eger zāt-ı devr haram ise her devr haram olur

مابا الذات لا يزول meşhūrdur eger fuḳāra lūcb ederlerse etmesinler şeyḫ anlara lūcb edin deyü telkīn etmez ādāb üzre meşy eylesinler. Teennī ve vaḳār üzre devr etsinler ‘amme-i mümine ne gūne meşy ederse derler bunlar da öylece eylesinler bu taḳdīrce zāt-ı devrde şāfi meşy gidip geri gelmek ḳalır insānda devr-i ṭabīi

muqarrer anıñçün deyyār ve taif tesmiye olundu mecmū'a da İbn-i Kemāl merhūm ihtiyārıyla Hū Hū deyü qalkumaz ve bu dönmeq harāmdır ammā hürmetine itkā eden tekfir olunmaz dedigi devr harām olmadıgındandır ve bunda qalkımaq kayd olunmuştur. Qalkımaq raqşdır ammā ādābla devr etmek semā'dır semā' harām degildir mutelefün- fih'dir dedi. Müctehidün- fih'dir dedi mesāil-i ictihādiye münkeri kāfir olmadıgı birkaç kerre beyān olundu eger bu devrān bidatdır anıñçün mürtekibī kāfir olunur denilirse 'amelde bidat huşūşa Qurān'a muvāfiq ola... Cümle bidat edenler kāfir olmaq lāzım gelir bu hod- fāsiddir zāhidi eyidür bazılar otuz cüz'i cehriyle okumağı mekrūh gördiler. Zirā bu oqumaq zamininde istimā' mefrūzayı terk var ki Haq Teālā **واذقريءعليهماالقرانفاستمعواله** emr eyledi lakin 'amme-i 'ulemā buñı bidat-i hasene deyü tecvīz ettiler zirā bir saatde Qurān hatm olmaq sevābına zārūret var dediler imdi fuqarāda kāh kıyāmen ve kāh maşiyen kāh sakinen kāh dāiren bir bidat ihdāşiyile devām-ı zikrullāh ve ekşer zikrullāh bulunur itikād ile ne gūne kāfir olalar bunu hod-terk-i farz ve vācib etmezler ki fā setemūdur İbn-i Kemāl mecmūada şatranc mübāhdır deyü cevāb verdi zāhidi şatracla lū'b mekrūhdur ve her lehv ile dedi zirā ki eger qumār ederse

Meysir naşş kitāb ile ḥarāmıdır eger ḳumār etmezse lū'b u lehv 'abestir ḳāle 'aleyhisselām

كلّلهوالمؤمنباطلالاللاتةثاديبهلفرسهمناصلةلقوسهومااعتبهمعاهله İmām Yūsuf'dan rivāyet bu

ki mūbāḥ ola İmām Şāfi'iden de böyle maḥkīdir mekrūḥ diyen delīli Ḳāle 'aleyhisselām

منلعبالشطريخوالزدثيرفكاتما عنسيد هفيدمخنزير yani şatranc oynayın elin toñuz toñuz ḳanına

ḫaldırılmış gibidir deyü buyurmuşlar delīl-i mā'ḳūl bu ki bu şatranc bir oyundur ki Ḥaḳ Teā'lā

zıkrinden şadd ü men' eder ve cem'i vü cemā'atten men' böyle olucaḳ ḥarām oldu zirā resūl

'aleyhisselām مالهاكعندكواللاه فروميصرفهوميسر buyurdu yani şol 'amel ki seni zıkrden ḳodu ol

'amel ḥarām oldu zāhidi kelāmı ḫamām ne 'acebdır ki bu mertebeden şoñra mūbāḥ denildi mi?

Mazhār'da imāmdan ḥarām rivāyet olundu bu dirāyete 'amel olunmadı ḫavī mu'teber degil

iken kitāblarda bir yerde Yekfer yazar deyü bir ḳavl-i zāifi taşriḥ eyledi 'āḳil ü dānā olan buna

naẓar eyledicek şūfilerden ḫarafa ne ma'nī var idigin bilir ve 'acebe ḳalır ki bi-ḡayr-i şūbhet

oyunlar kitāblarda kerāhatleri muşarraḥ ve ḫadīş ile mezmūmluḳları müberhen iken anlarıñ

lū'bleri ve cum'a ve cemā'āt terkleri ma'zūr ola ancaḳ mūbāḥda ḳalalar... Şehrden sürülmeğe

ve şūfilere olan aḥkām icrāsı beyān

olmaya fuḳārānıñ zıkrı ḥarāma munḳalib ola nereye ḥaml edersen ey ākıl ü dānā ḥaml ile sen ḥakim ü ʿādil ol ve muşannif ol fuḳārānıñ dilleri kısadır ol fetvāya ve ol ihtiyāta ve vezn eyle ki zıkrde oturub sulṭān önünde oturur gibi ola demişti maa-hazā zıkrullāhda kıbleye teveccüh efdāl idi anı beyān etmedi *الاولى ان يستقبل القبلة عند ذكر الله كما اننا نراهم* ve yine zāhidi de kırāʿatü'l-Ḳurʿān fi'l-esvāk mekrūḥ yaʿni cāʿi içinde cehren Ḳurʿān okumaḳ mekrūḥdur zirā emr-i *فاستمعوا له* inḳiyād ve imtişāl bulunmaz yoḥsa oturmadığı için degildir Gerüde icrāda geṭti zāhir otuz cüzʿ oturup oḳurlar ḥatimde oturup oturup oḳurken der ki duā ol zamān maḳbūl derler imdi ayak üzre devr-i esvāk ederken zıkrullāh etmek bi-ḡayr-i kerāḥat zuhūr eyledi her ḳanḳı ṭarafa teveccüh ederse cāʿiz oldu ulu kıble ṭarafına teveccüh eyleye taayyun cihet buyurulmadı zirā bu zıkrullāh vażʿ olunması ʿāla-ṭārik el-vāsī lā ʿala ṭārik-üt-ṭāzyiḳ idi ki beyān olundu imdi bu maḳūle oyun mübah olmayacak şūfiler oyununda mübah olmaḳ gerektir tā ki haḳ u ʿadl üzre ḥükm ola Ḥaḳ Teāʿlā *واذا حكمتم بينا الناس بحق ولا تتبعنا الهوى فيضلك عن سبيل الله* buyurur ve illā meyl olur mübah denmezse bāri cāʿiz maaʿl-kerāḥāt ile cevāb ver ki tekfīr ü tazlīl

olunmaya ve yekrehü'l-lü'c ve'l-ğinā ile 'amel oluna kibār şatranc mekrūh ile oynamış olurlar fuḡarā devr-i mekrūh ile oynamış olurlar tagannete mecāl olmaz eger şufiler zikrullāhda riyā eder ḡalkā gösteriş ederler ve hem oynarlar denirse cevāb budur ki eger her şahşın 'ameli teftiş olunursa cümlesini ḡadılar emr-i şultān ile teftiş etmek gerek yoḡ. Beynehū ve beyn-Allah denirse riyā edeler de cezāsın bulalar İmām Zahīdi bir kişi namaz kıla ve riyā eyleye ol namaz ile 'iḡāb gelmez ve meşābda olmaz demiştir Gerūda geḡti ki 'iḡāb-ı emr terk etmekle olur bunlar riyā ederler istiḡfā-i dīn ederler deyü inkārın da vechi olmadı bu tefāşilden giru ma'lūm oldu ki; meselede naḡar-ı zāhir var *mes'ele* 'alī vechi'd-devr ve'r-raḡş zikr helāldir diyen ḡā'ife ehl-i sūnnet ve cemā'atden midir? *el-cevāb* ihtiyār ile raḡş helāldir diyen tekfir etmişlerdir kāfir olan ehl-i sūnnet ve cemā'atden olmaz min fetāvi Ahmed bin Kemāl bunun iştīlāhında devr ü raḡş birdir anınḡün cevābda duy añmadı edeb üzre olucaḡ semā' iştīlāhlarıdır raḡş ise oyundur nitekim bunların ettigi de oyundur daḡi eşeddir dedi bu fehvāda *اللي تجهي* fetvāya muḡalefet vardır ki ḡarāmdır ammā ḡürmetine inkar eden tekfir olunmaz dedi imdi ḡarām irtikābla Müslīm ehl-i sūnnetden ḡurūc etmez ḡuşūşā Şāfi' *

---

* Bunlar da 'aşḡ-ı ilahi ile ḡarekete gelenleri ihtiyārdır bī-ihtiyārın fi'l-i ḡāll ü ḡürmet ile vaşf olunmaz

Lākin cevābında devri anmadıḡı zarāfetdir tekfir-i raḡş ihtiyāride vardır devrde bu ḡadar anınḡün añdan şarf-ı kelām ve taḡlīz dahi sāmi' eyledi.

helâldir dedi deyü gerüde geçti ve lâzım gelir ki şatranc lû'bi edenler ve helâl diyenler kâfir olalar bu hod-câ'iz degildir cāmi'ül-kerāhatdir hattā İmām-ı 'Āzām şatranc oynayanlara selām verirler buyurmuşlar. **عنا بحنيفه يسلم عليا لا عب بالشرخ** 'İbādet zāhidīdir ḥarām lā'inedir kâfir olmak lâzım gelir. Lu'b 'abeşdir denilirse *cevāb* ḥarām şüphesiz delīl ile şābit olanın ismidir ki münker kâfir ola yukarıda beyān oldu bu lû'b ü 'abeş ḥarām lā'inede olursa delīli ḫat'ül-lafz degildir tevātür ile şābit ola ḥazret-i resūlün ağzından işidilmiş gibi ola buña inkār eden tekzīb-i resūl etmiş ola ḥaber-i vāhiddir rāvi sehv ü ğalaṭ ve nisyān etmek var cā'izdir ki Ḥazret-i resūl bunu buyurmadı ola itikād budur ammā amel olunur ihtiyāt var mertebe-i 'amel budur ki mekrūh denile zirā **انا الحكمي تثبت بالدليل** dir. Delil-i tā'ife ḫavī hükm verilirse şudan ve ayrandan ser-ḥoşluk şatmak gibi olur bu şatrandā fāide yoḫ ve zarar da yoḫ anıñçün fetvā verildi ki mübāḥ ola *Ezhār*da eyidür şol nesne ki nef'i ve zararı olmaya ḫalkı anda taḫte' etmeyeler şavāb göreler öyle deyü fetvā vereleler bunuñ emşāli ki küsmek ve botşan zamānında ufaḫları ile atışmak lehv olmaya ḥarām dememişlerdir. *Cevāhirü'l Fetvā*da ve *Gayr* 'de

gecenlerde lehv için olan men' olunmak gerektir demişler *Taṭarḥāniyye*'de eyidür Ebübekir Feyyāz'dan şual ettiler ki ādem kendisini ehl-i sünnet ve cemā'atden idigin bilir mi? Cevāb verdi ki ol kişiniñ ki 'ameli kitāb u sünnet-i resūle döndü ve selef dedigi ma'nāya döndü ol kişi ehl-i sünnet ve cemā'atdir imdi beş yüz āyet miqdārı ki ḥelāl ü ḥarām beyān eder anın arasında Ḥaḳ Teā'lā لا تتركروني في حاله ثم يكمو حركاتكم irsāl etmedi ve üç biñ ḥelāl ve ḥarām içinde يا امتي لا تتركروا اللّاه في حاله ثم يكمو حركاتكم بل انكروني في حاله سكونكم قاءده deyü sünnet gelmedi ve şaḥābe ve selefden ve 'eimme'-i erbaa'dan bu lafz sarīh zuhūr etmedi bunlardan ehl-i sünnet olmaz mücerred lū'b ve 'abeş irtikābla 'ibadullah fırak-ı ḍalleden olmaz Beyḍāvi كهما الهيكذكروا اللّاه فهو متيسيرُ bu der amā zāhidi ḥadīṣ götürdü ki bu taḳdīrce yeryüzünde ḥālā lū'b-ı 'abeş etmez kim ola duḥān 'abeş ve ḳahve 'abeş degil midir? Ve anıñ iştiḡāliyle medāris ü mesācide ḥalel gelmedi bunuñ cevābı nedir? 'abeş hareket ḥarāmdır deyü İbn-i Kemāl mecmūada taṣrīḥ etti leylen ve nehāren şafāen ve şitāen duḥān ve ḳahve ve şatranc ḥarām olmaz mı? Ḳaḅḅı ādem duḥāndan nef' bulup beñzi sarısı gidip kırmızı şūret baḅladı *hikāyet Tebeyyīn-i İnsāb*'da eyidür *

---

* Ehl-i sünnet.

Resūlullah ‹aleyhisselām bir şaḥābe ile oğlu İbrahim’iñ dāyesi oyuna teveccüh eyledi bende bile gittim resūlullah ‹aleyhisselām’dan muḳaddemce dāye oyuna vardım o şaḥābi Ebū Müseyf ocaḳ yaḳmaḡa meşḡul ev ii duḡān olmuş yā Ebū Müseyf ocaḳ üfürmeden ferāḡat eyle resūlullah gelir dedim bundan ma‘lūm oldu inşāflıya kifāyet eyledi ki resūlullah ‹aleyhisselām duḡān sevmezdi ve duḡānlı eve girmezdi. Şaḥābeler bunu bilirdi idi o gelen şaḥābe duḡān ıkarma deyü nehy eyledi ol da duḡān ne zārār eder deyü teftiř eylemedi duḡānı def‘ ettiler bu duḡān ḡod-‘abeṣ degil idi bir maşlaḡat iin ateş yaḳıp anıñ tecāvüzünden eve sārī olmuştu ‹an- aşd ondan duḡān ieniñ yāḡūd ahve-ḡāneye varanıñ sūnnet-i resūle ‹ittiḡā- ne ḡüne olur bu adar māl da şarf eder ol duḡāna kaç dürlü mekrūḡāt ‹arız olur tā‘lileri uvvetde ne ařl-ı fi‘le söyler var ne ‹āvāza söyler var hemān fuḡāra tā‘n oḡuna niřanlardır ne ařl-ı fi‘lleri alır ne vařf-ı fi‘lleri alır ne mücāvirleri cümlesin biri birine ḡalt edip adını ḡarām daḡdılar bu maḡāmda bir miḡdār tekrār nehy aḡvālinden ve Menhiyy ‹anh envā‘ından ve řiddet-i iḡtiřāl ve imtizācından ve ḡavāşuḡ ve noḡsanından ‹āla vech‘ül-tařřil ve‘t-tařvīl baḡş oluna *Keřf*de ‹arız-ı *

---

* Ḥaḡ buña ocaḡ duḡānı kimseñiñ maḡbūbı olmaz ḡayvān dahi ḡatā etmez. İnsāf tūdur aldı ki selāmı ezāsı anıñ gibi olmadıḡından ati’ nazar revā abiliñdendir aldı ki her nesneñiñ muḡarrerdir ḡāyeti biribiriñden farkı olur meselā sekri ta‘āmın elbette bakiyesiñden ḡarifiñi tathir ederler mea- hezā bir miḡdār ehl oluñdu.

aşl ile cem' olsa ikisiniñ de itibārı mümkün olsa itibār-ı vācibdir aşl-ı maṭbū' kılmır ve 'arız-ı tābi' kılmır 'arız-ı aşl kılmak maḥalldir beraber görmek de müteazzirdir der bu kāi'deyi hıfz u zabt ile ve bu kāi'deyi ki fı'l-i vāhid ḥelāl olur ve hem ḥarām olur 'ulemā-i uşul bu nehy ḥuşuşunda üç mişāl kodular birisi bayrām günü şāim olmak birisi bi-ğayriñ yerinde bi-ğayr-i izn namaz kılmak ve birisi Cuma' günü ezān vaktinde bey' etmek ammā bayrām günü sāim olmak aşlında meşrū'dur zirā ḥavāşş şavmıña sāir günde bulunur Qāhr-ı nefis-i emmāre bi's-su ve fuḡarānın açlıgın bilmek ve bunuñ emsāli bayrām gününde mevcūd lākin Ḥaḡ Teā'lā'nın ḡurbān eti vesāir ni'metiyle ḡonuḡluğundan yüz çevirmek merc ü muttasıl ve muhteliḡ olması tarafı var. Bayrām günü oruç tutup ziyāfete Ḥaḡḡ'a riāyet mümkün degildir her bār ki oruç 'ibādetine şürū' etse ā'rāz-ı 'an- ziyāfetullah gelir 'arız olur muttasıl olur zirā şavm içinde vakt ü gün böylece dāḡildir ben sāim olurum ā'rāz daḡi etmezem demek muḡāldir meger ḡayrī günlerde olan şavma ḡıyās ola ki anda şavm ā'rāz yoktur öyle bayrām gün sāim olmak ḡarām oldu ammā ḡarām li-ğayredir ol ḡayrī āḡrāzdır pes imdi bu fı'l vāhidde ḥelāl ve ḡarām

cem' oldu aşl u zāt yüzünden bayrām gün şavm helāl oldu a'rāz 'arız olduğu yüzden harām oldu eger aşla itibār etmeyip āriẓa itibār edersen kâ'ideye muhālif āriẓ nesne aşl-ı ibtāl ve ihdār eylemez aşl ile āriẓı beraber görmekte müteazzir muhaşşal buraya varır ki zāt u aşl 'itibār ile meşrū' a'rāz vaz'ı itibāriyle harām ve nā-meşrū' denir lāyık kâ'ide olmaz ki buña hamele-i nā-meşrū' ve harām denile a'rāz-ı şenī' ancak kendüyi nā-meşrū' eder şūfiyi nā-meşrū' etmez eder denilirse nehy nāsih olmuş olur imdi fuķāranıñ zikri devrān ile bu vādide hesāb olmaz olursa zikre harām denmek olmaz yine meşrū'dur harām- li-ğayredir zāt-ı zikr helāl tev'il-i üzre küfür lāzım gelmez harām-ı li-ğayre münker kāfir olmadığıdır *Düer*'den beyān oldu eyidür. İbn-i Kemāl fetvāsında harāmıdır hürmetine inkār eden tekfir olunmaz dediginiñ vechi budur eger deverānıñ hürmetine delil bulunursa ammā yoktur ancak mekrūhdur nitekim mürūr etti ammā fetvālarda zikr helāldir deyü tafşil etmedi bir yerde zikrde nesne yoktur ammā muķārin olan fi'l nā-meşrū'dur kerāhat vardır dedi yani deverān mekrūh zikre muķārin oldu bu da devrān ve raķşı mekrūh idigine iķrārdır kâ'ide ve naql ü rivāyetde

böyle di hak'da budur hatta *Tatarhāniyye*'de haram diyemez layik der bu meshayih ve anlara tabi olanlara layik degildir zira lub u lehve mushabihdir demis lehvede diyemez lehv-i mekruh oluak lehve mushabih haram olursa kai'de-i tesbih lagv olur imdi savm meshru iken ravi kavliyle Menhiyy anh oldu lai'ne degil li-gayre oldu savm gibi zikrullah meshru ravi kavliyle ol zamanda ki devr ede nehy varid olsa bu da oyle olur mutlak devranla zikrullah haram diyenler bu kai'de-i nehyi aradan ref etmislerdir faside ile batili fark etmislerdendir bundan sonra mekruh vakitte namaz kilmaktir bu mekruh vakitte kılınan namaz faside olmaz haram olmaz fark vakit namazın konşusu ve mucaviri kabilindedir zarf gibidir ammā vakit orucun vash lazimidir asla ayrılmaz zira kilesi gibidir anıla ölçulup vakitsiz oruç olmağa mecāl yoktur telvih tarikinden getirmiş ki murekkeb olan nesne az olur ki anın cüz'i gibi olur meshela şu gibi ve az olur ki cüz-i küll gibi olmaz hayvan gibi savm şu gibidir zira imsakat muttefaakatü'l- hakikadır ammā şalat buña kıyas olmaz zira şalatın ibgazi kıyam ve kuud ve rukû ve sücud gibi namaz denilmez hatta secdeye varmayınca mekruh vakitte bu meshru edicek kilmak

gerektir bozarsa kızâsı lâzım gelir zirâ mekrûh olan namâzdır kıyâm u kıraât ve rükû namazdan evvel vâkı olur secdeye varıp mescide bunlara zamm olmadıkça aña şera namâz denmez ise namaz mecmû'unuñ adıdır her birisiniñ degildir mesken- cebîn gibi ki sirke ve asel ü şu cem olursa mesken- cebîn yalnız her biri olmaz sirke ve bâl ve şudur *Te'vîh*'de eydür fi'l-i şer'inden nehy 'ale'l-i'tlâk kabîh-i li-ğayre haml olunur vâşıta kırinesiyile kabîh lâineye haml olunur. Hasan Çelebi der ki şer'iyâtda kubh vaşf-ı lâzım olsa aşraz gibi meşelâ kabîh-i lâineye ilhâk olunmaz belki aḥkâm terettüb eyler ammâ kabîh-i li-mücâvire anda da aḥkâm terettüb eyler lâkin evveli de kubh ḥarâmdır mücâvirde mekrûhdur. Yine *Te'vîh*'de eydür vaḫt-i şavma nisbet... Muasyârdır kiledir bir günde bir şavm olur ammâ şalâta nisbet zarfdır bir tarafda birkaç nesne dursa kabîldir bunda şavmda aşraz vaşf lâzımdır ḥârîc degildir şavm ḥarâm-ı li-ğayre olur. Şalâtda kubh vaşf lâzım degildir mücâvirdir mekrûh olur ḥükm deliline göre şâbit olur imdi zikrullâh ne şavm ü salâta vezn olur bunlar da ḥudûd-ı şürût vardır meşelâ şalâtda kıble var zikrde yoktur şavm hâizinden câ'iz degildir zikr câ'izdir meahazâ bunlarda meşrû'iyet şavm u şalât var bu **قدنصك** zikrullâhda...

لاتصوموا يوم مالمخر
 ھod lā-tezekkurullah fī- vaqtı'd-devrān yoğtur kemā Kāle †aleyhisselām
 eger bulunur devrān vaktinde cevāb ve meşrū'iyyet ifāde eder nesh-i zıkr eylemez devrān
 ھarām olur li-ğayre üzre lā-tezekkūrullāh ھadīs-i resūl olursa öyle bunuñ ھürmeti şübüt
 bulmağa delil yok külli lū'b ھadīsinden ğayrī anıñ muđtezāsı şatranc ھadīsı muđtezāsı gibi
 kerāhatdır ھürmet degildir ki münkeri kāfir ola müsteħil kāfirdir dediği *Cāmiü'l-Fetāvi*
 sāhibin yerinde olmadı من تشبه بقوم ھadīsı ile †amel olunursa müstaħile ھacet olmaz devrān
 edenler kāfir olurlar şabka ve zünnār gibi olur zirā kāfire teşebbüh küfürdür demiş ma'nanası
 olur ve bu ھadīs nāşş olmadığından ğayrī kat'ü'd-đelāle de degildir kat'ül-mā'nī olan kerāhat
 çıkıcı zanni'd-đelāleden ھarām çıkamak büyüce görünür inşāf ile diđđātle nazār eyle ehl-i
 kıble tekfirinden ihtirāz bir miđdār yazılmıştı tekrār yazılmak iktizā etti *Bahr-ı Rāik*'de eyidür
 ehl-i mezheb kelāmında çok tekfir vāқи' olur lākin ol tekfir fuđahā müctehidin kelāmı degildir
 belki müctehidden ğayrīdendir fuđahādan ğayrīye itibār yoğtur ve yine *Bahr*'da eyidür şol
 kimesne ki ihtirāz eder fetvā vermeye Müslüman küfrüne sözün mahmil-i ھüsne ھaml
 mümkün iken yāħūd küfründe ihtilāf var iken eger rivāyet

zâifede olursa bu kı̄â'de üzre elfâz-ı küfrün ekseri ki yazılmıştır anı ile tekfir fetvâsı verilmeye vallahı taḥkiki ben kendime elzem etdim ki elfâz-ı küfürden biriyle fetvâ vermeyim ve yine *Bahr-i Raik*'de eyidür ki Saḥâvî aşhâbımızdan rivâyet etti ki kişi imândan çıkamaz illâ mekr inkâr eylemeye kalbe girene tamâm oldu pes bu tafşilden ma'lûm oldu ki *Câmiü'l-Fetâvi* müsteḥillü'd-devrân kâfir dediği mû'teber degildir zirâ Müctehidden naql degildir eger Müctehidden naql olsa bi- kavlü'l- imân derdi li- kavle demezdi kendini istidlâlidir ve şol mes'eledede ayak üzre devrân ile zikr ḥelâldir deyü 'ibâdet niyyetin eden kimesneye şer'â ne lâzım olur tecdîd-i imân lâzım olur min fetâvi İbn-i Kemâl ne muḥâlefet var idigin iz'ân eden şu yüzden ki ol müslümânın 'ibâdet dediği zikrullâhdır maḥmil-i hüsnü budur yaḥtemil ki raqş u devrân ḥelâl demiş ola Taṭarḥâniye'de لا يَكْفُرُ بِالْمُتَلِّدِ demiş ḥulâşa da müftü kâfir olmayacak veche meyl eyleye müslümâna ḥüsn-i zann için demiş devrânı 'ibâdet niyet eylese ammâ 'alâ- vechi'z- zânn olsa kâfir olmaz *Bahr-i Raik*'de ḥadd zinânda eyidür bunda mes'eeler var ki bir kimesne Ḥaḳ Teâlâ ḥarâm ettigin istihalâl etse 'alâ- vechi 'z- zânn kâfir olmaz şol vaḳit kâfir olur ki

Һarāma helāl itikād ile zann ile helāl dese olmaz görmez misin? fuqahā dediler ki maḥre- min nikaḥımsa helāl zann eylese bi'l-icmā'-i ḥadd olmaya tāgrır oluna bir kimesne demedi ki küfürdür bunuñ emşāli Һarāmları helāl dese de kāfir olmaz yine Qurṭūbī'den naql eder Müslim şerhinden ğāyb zann etmek cā'izdir müneccim zannı gibi remmāl zannı gibi felān nesne olacaqtır dese tecrübe ile imdi şūfileriñ devrānı altı- yedi yüz yıldan beri yürür bu kadar şūfiler arasında ehlim şeyḥler var münkerlere müsāvi belki alem belki kerāmāt ehli ve bu kadar risāle ve bu kadar fetvālarda ve ez-cevāz yine bu kadardan soñra ol ādeme helāl zannı gelip helāl demesinden küfür lāzım gelmeye muqarrer ey 'āqıl ey başar-ı insāf ile 'adl eyle ki bu fetvā ne minvāl üzeredir imām bizim kavlimiz ile fetvā vermek helāl degildir hattā ol fetvā nereden aḥz olunmuştur yaqın bilinmeyince buyurmuştur bir ādem ben hāle mi ve dīze mi nikāhlandım? helāl şandım dese dört mezheb de buna zinā ettin deyü yüz kaçmı ve şaşla evlü ise depelemeyeler ğārib şūfiler zikrullāh helāldir dedigine bināen sāir kāfirler gibi göreler ve memleketden sürmege himmet oluna devrān Һarām olucaş devrān ile zikr de Һarām olur.

Gerüde geçtiği gibi nā-maḥreme nazār edenin ḥacc u namāzı da ḥarām olur ve nāsın zulmen ğasben yerinde anda kılınan namazlar ḥarām olur bunlar ḥod ḥilāfdır her vaz-ı şerden taşradır. Zikre muḳārin olursa dahi استناع kavli yerinde degildir şeyh Rāzi

اثامرونألاسبالبروتتسونانغسکم tefsirin'de bunu redd etmiştir nā-maḥreme nazār ḥariḳde

ḥarāmdır salātda olmaḳ ile yine ḥarāmdır ḥadd urılacaḳ degildir muḥaşşal fuḳarā zikri devrāne muḳārin oldu bu devrān- zikre ne ḫariḳle muḫtaşıldır vaşf lāzımdır menfiñ olmaz demege mecāl yoḳ zirā zikr bulunur devr yoḳ devr bulunur zikr yoḳ nitekim namaz bulunur nāsın baḫḫal etmek yoḳ nāsın biri baḫḫal olur namaz yoḳ ve beyḳ bulunur terk-i sāy bulunmaz yürürken bāzār ederler ve terk-i sāy eder onda ḳarār eder ḫünkü böyle oldu nehyde emr-i mücāvır için olmuş oldu pes arz-ı maḡsūbede ḥarām yerde kıldığı namaz ve ezan vaḳtinde kıldığın bey-i fāsıd olmayıp mekrūh oldu bir müslümān bu maḳūle namaz ve beyḳ ḫelāldir dese kāfir mi olur maa- hazā bu kerāḫat tenzihidir Hüdā'ya ḥarām dediği *Dürrer-i Gurer* refḳ edip mekrūh lafzı yazdı *Keşif*'de eyidür : Şürūca muḫtaşıl ḳubḫ üç veche üzeredir birisi ittısāl-ı kāmildir birisi vaşatdır, birisi nāḳışdır. Kāmil şavm yevm-i ayddır şürūc ile zamān lāzım gelmez terke kādir olur ḳazāya

almıř oru edā olmaz birisi mekrūh vakitlerde namaz ılmaktır bunun ubhı řavm yevm-i
 ıyda gōre azdır zulmen ılınan yere nisbet oqtur anıñundūr azāya alan ōdenmez ammā
 řurūc ile bor ittisāl-i nāıs zulmen yerde namaz ılmadır anıñun kerāhat řābit olur fesād
 olmaz ve nořan da olmaz zirā bunuñ abahtı mūcāvır arīkledir fı-l-aīa ittisāl-i ariki
 ūzre degildir amām oldu mā nahnū fıh de ibādetdir devrān ārız olmuş ol devrān lisān fıli
 degildir lisān fıli Allah ve Mevlā Hū Hū demektir terk-i edeb edip āsi elin olun ardın bařın
 oynamak ile zıkr mekrūh olur bundan ayrı daı ne bař ve ne sōz sıgar zıkr bābı hod
 ayrıden eshel olduėu mūkerrer beyān oldu řalāt-ı řaīa olduėu yerde bunuñ řıhatı iin
 oldu zirā bunuñ aında delīl-i atı bulunmadı kūll-i lūb arāmdan ayrı cumhūr-ı ūlemā
 icmāc-ı salef ile temessūk ettiler ki zulm ile dāil olduėu yerde namāz cāizdir zirā selef-i
 zālimlere namazınızı dōndūrūñ demediler bu adar ok vāıc iken ve zālimlere daı arz-ı
 magsūbede namaz ılmañ demediler eger emr-i mařrūf ve nehy-i mūnker edelerdi ālemde
 řāyiç olurdu *Keřf*de meřtūrdur imdi akil ū dānāya bu āiçde-i selef kifāyet eder ki devrān
 hālinde zıkrullāh řaīıdır menc-i ilāf vazc-i saleftir gōzūñ apaėıñ sileyim derken

gözü çıkarmaktır kasrı ma'mûr ve Mısr harâb etmedir maa-hazâ bu salât fi'l-i vâhdeddir min vechi-i 'ibâret min vech-i zulümdür ammâ zikrullâh mücerred lisân fi'lidir her vechle 'ibâdetdir devrân lisân fi'li degildir ayâk fi'lidir ayak hâşşasıdır nitekim İbn-i Kemâl'den ve Semerkândî'den naql olundu devr devrân harâm olursa da buña ittişâl kıti müsteb'iddir başka kendisi harâm olur mani'si ile 'irtibât olmaz zıkr lisânda başka 'ibâdetdir meşelâ bir 'âdem bağı ve kıttâ fârik olup kıttâ ü bağı üzre zikrullâh etse ol zıkr de harâm olmak lâzım gelir ve namaz da zıkrdir anı kılmamak lâzım gelir bu hod-icmâ'a muhâlifdir 'Ali keremmullâh veche **اخواننا ليعوا علينا** buyurdu Bahr-ı Râik'de eyidür müctehidler haric hakkında şahîh olan bunları tekfir etmemektir ehl-i mezheb kelâmında vâki' olur çok kimesne tekfiri fuķahâ-i müctehidin kelâmı degildir ğayrilerin kelâmıdır fuķahâ kelâmından ğayre itibâr yoktur bundan itibâr 'acib zuhûr eder şol kimesne ki ehl-i lisân ola ve demek gelir ki selef bunlarıñ bu bağı ve kıttâları hâlinde zikrullâh etdiniz mi, yâ niçin ettiginiz siz böyle bâğı iken zikrullâh ne ğüne ehl oldınız demeyip sükût ettikleri emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i 'ani'l-münker şânları iken iktizâ eder ki ne kıadar fesâd içinde olursa zikrullâh'a men' yoktur ve 'özr de yoktur meger istihzâ-i

bi'l-ezkār eyleye ol vakit kāfir olur Baḥr-i

وَبِأَلَسْتَهْزَاءِ بِالذِّكْرِ وَيَتَسْمِيَةٌ عِنْدَ الْكُلِّ حَرَامٌ وَأَمَّا فَعَلُ حَرَامٍ كَالزَّنَا وَاخْتَلَفَ فِي الْحَمِيدِ عِنْدَ الْقِرَاعَةِ مِنْهُ

yani zikrullāhı almaḳ ile ve ḥarām yerken ve zennā ederken Bismillāh dese kāfir olur bunuñ vechi baña ḥārf-i cerrdir istiānet içindir ve bereketi mutaẓımmındır ḥarāma bereket demek küfürdür Gerūda geḫti ammā zennādan ōñra Elhāmdülillāh dese iḫtilāf kāfir olmaz diyen ḥarāmdan ḥalāş olduḡuna zikrullāh edip ḥamd eder ola kāfir olmaz kāfir olur diyen istiḫlāl maḥnāsın muttaẓımmındır demek ola fetvā kāfir olmaz deyü verile denmiş idi bu meselede iḫtizā eder ki devrān ḥālinde olan zıkr ile insān kāfir olmaya bu zıkr ḥarāma muḫārin oldu denmeye eger estāḡfurullāh dese şüphe yoḫ kāfir olmaya Ḥaḫ Teā'lä buyurur

وَإِذَا جَعَلُوا فَا حَشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَلَا قَسَمَهُمْ ذِكْرُ وَاللَّهِ فَاسْتَغْفِرُ الذَّنُوبَ بِهِمْ

gelelim *Keşf*'de eyidür ki zılm ile alınan yerde ḫılınan namāzıñ mişāli ōl efendidir ki ḫuluna eyitdü ōu ḥaftāni dik ōu eve girme eger eve girersen sana çuḫūbet ederim eger ōz tutarsan seni azād ederim pes ḫul ḥaftāni ol evde dikti efendisinden ōaḫiḫtir ol ḫula çuḫāb eyleye ve azād

eyleye diye ki haftān dikti baña muṭī⁶ oldu ol eve girdi baña ʿāṣī oldu namaz da bunuñ gibidir farkı yoktur fı⁶li gerçi birdir ammā iki nesne hāşıl kıldı biri birisine uymaz birisi maṭlūb ve birisi mekrūh mükellef bu ikisini cem⁶ etmekle ol iki emri haḳıḳatlerinden ıḳarmadı yine maṭlūb mekrūh Haḳ sübhāne ve Teā⁶lā nice āyātla zikre ḍelālet ve emr eyledi bir vaḳit ve bir zamān ile ve bir zābıṭa ile ḳayd eylemedi demedi ki lā-tezkūrūni fiḥālet-il- felāniyet ki namaz gibi bunda da kerāhat olaydı kim ḳādir olabildi ki bu ḳadar yıldan beri bir ḳadīṣ bu bābda rivāyet eyleye. Enṭākiyeli Molla ʿArab bu ḳadar meydana at sürmüṣ iken bir ḳadīṣ rivāyetine mecāli olmadı henüz muḳaddiṣ ḥāvī⁷den ḳavl-i ḡayrī müftü bih ve yekfer ḳılan getirdi ana dahi ol zamān meṣāyiḳi Sünbül Efendi ve ḡayriler cevābın verdi ḳadīṣ-i ṣerīfde olsa mütevātir olmasa bu bābda nāfi⁶ olmaz ezḳürullāh nāṣṣına lā-tezekkerullāh fiḥāleti⁸d-devrān muādil olur nitekim miṣālde geḳti yoḳsa sū⁶-i zann edip bu lū⁶bdur demek ile olmaz ḳāi⁶de-i uṣūl bozulmaḳ lāzım gelir buna emr-i ḥāricten nehy olur denmeden ḡayrī mecāl yoḳtur ekser bu kenār yerlerde devrānla zikrullāh edenler abdest ü namaz ʿilmin bilmezdir ve ʿulemāya mürācaatları yoḳtur ve ehibbāsına da ʿulemāya *

---

* Yani ba'zı avāriz lā haḳḳ u munzamm olmaḳla.

müracatdan mençleri muqarrerdir. Bu taqdirce bu zikrullāh bunlara sebab-i necāt-ı küllī olmaz taleb-i çilm etmedikleri için fāsık olur şālīh nāmı bunlara kizb olur şehādetden düşerler müctebāda meşūrdur imdi bunları bu yüzden menç edip zecr etseler vech olur merhūm ve mağfūr Çavdar Şeyhī Aħmed Efendi'ye bir kimesne gelir müşāvere eder ki ben taallüm çilmi mi edeyim yoħsa şūfī mi olayım? Cevāb buyururlar var çilm öğren beş yüz şūfīniñ bir namazı olmaz bazı cāhil şeyhlerden birisi ħacc-ı şerīfe varıp gelen talebemize eyidür ki bunda beş vakit namaz Ka'be'de kılar var bunu ihām eder ki bize mürid olsan saña Ka'beyi asān gösterirdik bu da şulţāni Kā'be kapısı ne tarafadır der cevāb nā-şavāb verir ki ġarb tarafınadır bu da sükūt eder yalān söyledīñ demez kalker gider bu gittikten soñra eyidür bu cim demiştir bu cim diyenden ħayır olmaz aña ol şeyh olan ol yüzşūzi gör mürid olan aña ol gözsūzi gör demişler çilm olmayan şeyh kapısında dīn olmaz ħayfā anlar ki ħayālete aldanıp ahirete yüzi kara varalar neuçzübillah min şerūr enfūsenā bir şah-zāde gece ile başından kıymetli taş düşürür babasına ħaber verir ki tedārik ne? Babası eyidür: Hemān ol taşın yerlerden nasıl taş olursa anīñ getiriñ şabāħ la'ç taşı alınsın çay taşı terk

olunsun bu meseldir sen de şeyh- nām olan kimesneleri araştır, tamām mertebe-i itikādı Sünnī ehl-i ʿilm ü řālīhi bul ehl odur ğayrīler ay aşıdır laʿle kıyās eyleme aĝırlıĝına baĝma sarraf yanında bahāsı yoktur, bıraĝ řūfīlik tācla ʿabā oldu. Hıyf kim marıfet hebā oldu şuret uĝrıdır heme görünen bunları şanma evliyā oldu dedikleri bu mākle kavmidir řeyh e hürmet edip anıñ eliyle hıra giyse vech olurdu nitekim Zeynel ʿArab bu hadiş elbās-ı hırada meřāyihe müstenid olmaĝ cāʿizdir dervişlerine hıra giydirelim ʿilm ü urān ve edebleri kemālin brse yoĝsa kendisinden kiři řeyh olmaz olursa all ü mudill olur aña tābiʿ olanlarıñ namazları vesāir ʿibādetleri ve zikirleri, řerʿleri haĝ ve řerʿ üzre olmaz Hıaĝ Teāʿlā ʿاملةنا صبة

yani ʿamel edenler zaĝmet ekerler buyurur vay! Anlara ki meşihatleri ʿilm üzre olmaya da ʿerbāin ve ĝalvet ile kendilerine zaĝmet vereler ind Allah yaĝı ʿilmimiz var tahmīn edeler

Hıaĝ Teāʿlā ڤلهالنبتكم بالاخسرينا عما لا الذي نسعيهم في الحياة الدنيا وهم يحسبوننا أنهم يحسنون صنعهم

buyurur iyi ʿamel oldur ki; yeryüzünde ʿulemā begene, gökyüzünde melekler begene imdi ĝalĝdan adaĝ ve eraĝ olmaĝ baĝānesinden kendi libāsın ve ʿimāmesin meřāyiĝ ʿimāmesine ve libāsında anlar

libāsına koyup kalkıp semā ve tevhīd eyleye bu maķūle şūret uğurlarına ruḥṣat yoktur. Varsınlar evvelā ʿulemā ķapısına ādāb-ı dīn öğrensınler, andan tarīķata girsınler bunlardan ise ʿulemā ķapısı ırāķdır ʿilimleri var eger yok cehle ve ʿavām bunlara gönül bađlamıŗtır, bunda vergü vardır deyü itikād etmiŗtir her ne ki bundan görürse mazūr görünen bilmez Allahū Teā lā vergüsü ʿilimdir enbiyāsına vermiş andan ōnra dostlarına vermiŗtir cāna cehāletden eŗedd olmaya cāhil olan kiŗi ebed gülmeye ḥalk-ı ʿālem böle vardılar ki ķande bir delü görse vallahi derler Ḥaķ Teā lā delüleri ḥayvān yerine koyup anlar ile söz söyleŗmez ve anlarıñ bir bildiği yoktur sözi merkeb añırması yerine geķer ʿavratın boşasa boş degildir sözü söz degildir İmām Şāfi' inin delilerle söz söyleŗmeñ buyurmuŗtur cehle ve ʿavām ʿulemāya mūrā caāt etmeyip bunlara meyl ederler aña birağalar ḥod-ķulları ve bendeleri olur aŗlı budur ki ʿulemā ķapısı nāl-band ķapısı gibidir yavaŗ ururlar küfr söylediñ ve ḥaķā ettiñ ʿavratıñ, boş namazıñ ve ḥacciñ ḥaķādır bātıldır aldıđıñ zulümdür ḥarāmdır yediđiñ dahi ğasbdır ḥelāl degildir derler namāz niķin ķılmazsın ve Ḷurān' ı niķin laḥn-i ḥarām ile oķursun, tecvīd üzere gökden geldiği gibi oķumazsın? Derler bunlar ise ōarımsađdan

acıdır hoşlarına gelmez bir daği ʿulemā kapısından geçmezler maḥrūm qalılar imām-ı ʿAzām buyurmuş ki bir kimesneniñ göñlüne zann gelse ki baña ʿulemādan taʿallüme ḥācet qalmadı varsın kendi başına cānına ağlasın yas eyleyip muşibet eylesin ol kişi belāya... Uğramış çün bunlar bildiyse insān kendini ḥıfz u zabı eyleye bu maḥūle şeyḥler ve terbiyyetleri yođ ādemleriñ tevḥid ü zikrlerine ḥāzır olmaya varıp kendi başına ede yāḥūd ʿulemādan şeyḥler dār-ı islāmda eksik degil anlar meclīsine vara şevḳ ve ḥāl gelirse edeble semāʿ ve devrān eyleye vech ve tevācüd de eyleye murādı zuhūr-ı vecd ü ḥāl ola ḥalka vecd şatmaq olmaya bu mertebeyi Zeyne'l-Arab beyān edip tecviz etmişdü ز وفيها تاتوا جد الصوفيه لظهور الوجداء

eger ḥalka vecd şatmaq olursa şeyḥ ʿālim añā vāḳıf zecr ü menʿ eder kimyāyı ʿilimle anı vecd-i şaḥiḥe döndürür ḥadd-i zātında vecd bir emr-i merḡūbdur anıñ sandığı aşla bir nesneden qalbine infīāl ve inkisār gelmemektir ḳasvet-i qalbdır emr-i merḡūbdur bu da bu vecd de buña muvāfaḳat edip benim qalimde bir ḥāl gelsin deyü ehl-i vecde teşebbüh ederim demek منكشروا القوم مفهوم منهم kelāmına منلشبة بقوم مفهوم منهم ḥadīsine muvāfiḳtır ve

القوم لا يشق جليهم نصنه وهم القوم لا يشق جليهم نصنه muḥābıḳtır sözüne ʿamel olur zirā ol tevācüd mücmeldir.

yahtemil ki hevādan nāşī ola yahtemil vecd-i ḥaḳīḳisi var ola yahtemil ki zuhūr-ı vecd için ola çün bu maḳūle illet beyān etti tevācüd aña izāfet olunur ḳāīde-i uşul budur el-aşl inne yeẗāfūl-ḥüküm ile illet ibāret *Keşf* dir fielde cihāt vardır aña göre ḥüküm olunur deyü gerüde Beydāvi'den tenazzur keyfe yālemün vech beyān olmuştu resulullah aleyhisselām Ḳurān okuñ ve ağlañ eger ağlayamazsanız ağlarlanın buyurduğı tevācüd cevāzına delil ḫahirdir bu maḳūleye riyā ittılāk oluñmaz meşrū olur zirā baña maḳbūl ve merğūbdur feẗāīli çoktur şedīdi-ḳalb olanlara bu da bir ḳapıdır ki baña ḫaḳīḳi olur sirāyeti inkār olunmaz ve bereket-i şuleḫā muḳarrerdir ömründe baña görmeyenler meşāiḫ ḳapısında baña sirāyet eder ağlar fi-i-i-raqş-ı ḫaḳīḳate *Keşf* de ḫaḳīḳat-ı maʿrūf olmaz illā nakl ile bilinir ve mecāz bilmez illā luğat maʿnāsına teemmīl ile bilinir meşelā arslan derler yavuzluk kıyaklık maʿnāsına nazar bazı kitabda eyidür işbāt-ı ḫaḳīḳat lafza ve anıñ maʿnāsına ve müsemmāsına üç ḫarīḳ vardır meşhūredir birisi luğat imāmlarından naḳldir ki bu lafzın ḫaḳīḳati budur diye ikinci istiḳmāldir bir lāfz-ı kitāb ve sūnnet içinde yāḫūd kelām-ı Arab'dan bir şeyde bir mānā için istiḳmāl oluna ol istiḳmāl bize delil olur ki ol lafz ol mānā da ḫaḳīḳatdır

zirā kelāmında aşıl hāқиқatdır üçünci maʿnānıñ mevārid istiʿmāle ʿumūmidir bu ʿumūm icāb eder ki lafz bunda hāқиқat ola meşelā қаtl cān җıқarıсақ fiʿlden ʿibāretdir ki cān җıқarmaға şālih ü қābil ola o fiʿlın ʿaқıбce cān җıқа pes Қurʿān içinde

وقتلتنفسا فبختنا كما نال نعمون قتلماظا وما اذا قتلت منضس أ

āyetlerinde bu üç şūretde zıkr olunan maʿnā üzre geldi. Maʿlūm oldu ki bu maʿnā da hāқиқatdır lafz-ı raқş kırāt-ı Şāzzede geldi velā vuzūʿ velā raқşū oқunduğı İmām Zemaḥşerī reʿyī üzre isrāʿ oldu götüñ başıñ oynadırsa raқş olur demek buña muḥalíf düşer Keşşāf şaḥıbi de Ḥanefi mezhebidir ve Ḥazret-i Fātıma radiyallahu ʿanhā oğlın oḥşardı ve irқaş ederdі zāhır budur ki o şulṭanları yuқarı қalkıdırdı, қalkıdır iken oқuduğı beyit budur: ابنشيبه بالنسب ليس شيبه علي

Cevherī’de ʿamel luğatında bir ʿavrat oğlun oḥşardı irқaş ederdі böyle deyü eşbeh ebā ʿamiñ eşbeh ʿamel bunlar da göti başı oynamaқda istiʿmāl olunmadı. Keşşāf sahibi ehl-i şerʿdir şūfiler ettigi raқş fiʿldir demedi bu luğat böyle maʿnāya delālet eyledi ḥalbuki ol zamān şūfiler yoğ idi raқş ol ḥareket şeniadır ki ḥalkā-i zıkrde şūfiler ederdі deyü cevāb vermek ve tefsīr etmek müşküldür. Şūfiler yuқarı

şıçrar oğlancıklar gibi denirse her kişide şıçramak yoktur olduğu taķdirce mecāz olur, luġatta kıyās olur. Bu ise cā'iz degildir pes götün başın şallamak üzere ‘Arab’dan naķl yoktur ve’l-hāşıl şūfileriñ semā‘ ve deverān bi’l-ādāblarına raķş ıttılāk etmege haķıķat delil yoktur *Menār*’da eyidür el-haķıķat lā teşkaķ ani’l-müsemmā *Cāmü’l-Esrār*’da eyidür murād budur ki lafzıñ ıttılākı şahih olur mevzū’na hiçbir hālde ıttılāk lafz-ı ma‘nā-yı mevzū‘ ile senedin nefy şahih olmaz imdi zıkrüş-şūfiyye zıkrül-mümünün bir ma‘nā üzeredir mümünler hareket ve süküna sanāyü ‘amāllerinde zākırlıkdan çıkmazlarsa şūfiler de zıkr haķkatdir mecāz degildir zıkrüş-şūfiyye ey raķş bu mā‘nā ve bu da‘vāya delil gerektir *Pezdevi* eyidür tārıķ-i ma‘rifetü’l-haķıķatü’t- tevkif ve’s-semā‘-i bī-menziletü’n-nuşuş yani bir lafzın haķıķatin bilmege ehl-i lişāndan tevkif ve işidilmek gerektir nāşş-ı kitāb ve hadiş gibi bunlar da oğlancıklar gibi ķalgur denilirse luġatda kıyās olur şāfi‘iye temessük olur ve min fi‘l fi‘āl haķıķat var eden yekün fā‘ilā fi‘āle aķır lā-yekün kezālıkdır bir fi‘l işleyen kendini fi‘l-i aķirin fā‘ilidür deyü irādat ile ol fi‘l fi‘l-i aķır olmaz ‘ayniyle ol fi‘l vākı‘ olur. Kezā fi‘l *Cāmü’l-Esrār* imdi ben zıkrullāh ederim diyen zākirin zıkrin

aħîrden bir kimesne raqşdır demekle raqş olmayacağı muqarrerdir devrân luğatda gidip yine gelmege derler şehzâde öyle der *Kütüb-i Luğat*'da öyledir tavâf ile müterâdîfdir şart-ı devr ve tavâfdan degildir ki başın ve götün oynada âdâbla tavâf ve devrân edenlere de nefs-i devr ü tavâf harâm olur mu? Olur denilirse ‘umûm ‘illet itibâriyle tavâf-ı melâikede ve tavâf-ı nâsda harâm olur nefs-i devr ü tavâf harâm degildir lehv ü lû‘be muqârin olan devr harâm olur denilirse lehv ü lû‘b murâdları degil idigi qarine-i kâtıa ile ma‘lûm olanlarıñ devri harâm olmaz zirâ hüküm ü şer‘î ‘illet-i şer‘iyyeyi gözler ve devrde dolab gibi müdevver dönmek lâzım degil câmi‘ ve mescide varıp geri gelmek de devrdir bir dağı bu devr ü tavâfa ve meşy ve harekâta gerü ihtiyâl ârız olur ol taqdirce devr ü meşy münhî olur *ولاتمشفيا الارضمرحاستري*

zuhûr eder ‘âm olur kimseye maşşûş olmaz lehv ü lû‘b qaşdı lâzım gelmez bunu şûfîleriñ semâ‘ ve devrânına taşşîş-i bi-ğayri muhaşşaşdır ne maqûle yürürsen yûri hemân kibr ile yürüme Zeynel-Arab eyidür şahâbe-i kirâmdan naql eder ki hazret-i ‘aleyhisselâmdan yürise mu‘tâdı üzre biz aña yetişmege kâdir olamazdıq gerçi yürümemizde ictihâd edüb var

kuvvetimizi harc da etsek ve bir maḥālde eydür resul-i Ekrem ‹aleyhis selām kuvvetli adamlar yürüyüşün yürürdü ayağını yerden bi-t-tamām kaldırırđı kibr ile yürüyenler gibi yürümezdi ki anlar adımların ufaḫ ederlerdi bu māḫūle yap yap yürüyüş ‹avratlar yürüyüşüdür ve anlarıñ vaż'ıdır bundan ma'ḫūm oldu ki kuvvetle yürümek sekinet ve vaḫārı münāfi' degildir yap yap yürümek de ‹avratlara maḫşūsdir Ḥazret-i resūlden sallallahu ‹aleyhi ve sellem şadır olan yürüyüş ile yürümek aḫsendir ḫilāfi da ḫarām degildir anıñçün merḫā buyuruldu Ḥaḫ Teā'lä resūl ḫazretiniñ yürüyüş ‹ibādına farz etmedi zirā meşy ḫareketdir bunuñ zabt-ı ‹asırdır mażbūḫ olmayan nesne ile Ḥaḫ Teā'lä emr etmez deyü gerüde beyān olmuştu kelām-ı mülaḫḫaş bu ḫaldı ki yürüdük de lehv ü lū'b etme ve kibr ü ‹aceb ile lehv meḫrūh ve kibir ḫarāmdır dönmezse de kibr ile meşy ve ḫareket münḫidir kibir ‹arız olmaḫ ile kibir şeyḫān ḫuyudur ḫarāmdır cennete girmege mā'ni olur resūl ‹aleyhis selām bir papuş ve bir yalıñ ayak yürümek dedi vechi bu ola ki bir ayağıñıza da müşfiḫāt edin demek ola meşy bi'l-ittifāḫ mübāḫdır kibr ile yürürse ḫarām olur ve ‹ibādür-rahmān

الذین میثونعلنا الارضهوناتفیسیر tefsiri ‹ilm ü hilmle yürürler demektir demişler zirā bunlar

şahābe-i kıramdır cehl ü gāzab anlara lāyık degildir pes yeryüzünde cehl ile yürüyenler mezmūmlardır eger devr de etmezlerse İmām Zāhidi ‘ilmi olmayan fāsıkdır şehādeti maqbūl degildir demiş buñlar ki cümle devr ü tavāf esvāk ederler bunların tazıı-i evkāt ile meşyeleri lehv ü lūb ‘add olunmayıp şūfileriñ zıkr ü tevhīdleri lūb ‘add olunur vech ne idiğın bilir kıardaş bu maqāma ketb ü imlā eyleye imdi belki bu zıkrullāh meşrū‘ iken nā-meşrū‘ olmak helāl ve mübāh iken harām olmak Şāfi‘ī kāıdesin ihtiyār edene rāşt gelir zirā bunuñ kıatında umūr-ı şer‘iyyeden nehy ol emriñ meşrū‘iyyetin rāfi‘dir fi‘l-i vāhid hem meşrū‘ ve hem nā-meşrū‘ olmaz çünkü Hāq Teā‘lā ezkürullāh ıflākıyla ve kıyāmā ve kıūd ile cümle evkātā ve hey‘ete ne cevāz gösterdi devr ü tavāf şer‘iyyedeki edeble ola bu cümlede dāhil olmuşdı lā-tezekkerullāh fi-ḥālet-i devrānküm ve evkātā naşşı ile devr ü tavāfdan meşrū‘iyyet ref‘ olup ol hükm-i cevāz mensūh oldu denile lākin bu da raşt gelmez zirā bu maqūle nāşşa mecāl olmadı eger denirse ol hey‘etde dāhil olan ‘ammeniñ tavāf ve devrāndır naşş-ı ‘ibādeti anlaradır nüzūl āyetde şūfiler yok idi cevāb verdiler Nüzūl

h̄ininde vücūd şart olduğu müsellemler degildir velev sellem delālet-i naşş ile bunların da cāmiyye muṭābıķ ṭavāf ve ḥāreḳātını cā'iz olmak fehmler olunur belki bunlar iştigāl-i dünyādan ḥālī olup zıkr etmek olur bu ṭaḳdirce ulvīyyet ile s̄ābit olur eger denirse üç ḥāle naşşs eyledi devr ü ṭavāf zıkr olunmadı cevāb veririz ki bu üç ḥāl şart olduğu galebe-i 'itibār iledir Lafz *Keşşāf*'da musarraḥdır mā-adāyı nefy eylemez bunuñ nazīri Ḥaḳ Teā'lā'nıñ *وانكتمعليسفر فرهانمقبوضهدر* İbn-i Battāl eydür rehn sefere maḥşūş degildir ḥāzarda da cā'izdir zāhiriyye cā'iz degildir deyü bu āyet ile istidlāl ettiler bunlara cevāb Ḥaḳ Teā'lā sefer añdı Ḥāzar añmadı zirā seferde gālib kātib bulmamaḳdır az olur kātib seferde bulunur yine rehn de cā'iz olur buncılaym ḥāzarda da cā'iz olur muḥaşşal ma'ni eger seferde eger ḥāzarda kātib bulunur bulunmaz rehn alub ḳabz ediñ demek olur kātib bulunmadığı şūretde rehn alıñ deyü naşş ettiği kātib bulunduğu şūretde rehn almaḳ demek ma'nāsın vermez zāhiriyye mezhebi olur imdi insān gāliba ḳāim olur, ḳāid olur muḳṭaci olur tāif ü dāir ü māşī olan ḳıyām u ḳuūd ile ve izticā ile ḥatm eder pes bu üç ḥāl naşş edip

sāir hālâtdan sükût olunduğu sair hālâtda mefhûm-ı muhâlif irkâsi hükmi vardır demek Zâhiriyye mezhebi olur Keşf’de eyidür Hâk Teâ’lâ’nıñ bu yargıları hikmeti ve kullara menfaât üzre binâ olmuştur naşş ile şâbit olan ahkâmıda ne menfaât ve ne hikmet ki vardır bildikden şöñra naşş olan olmayan bir olur. Kıyâmen zıkrullâh etmekte olan mâ’nâ ve menfâat meşyde zikirde ne mâ’ni oldu ki hâşıl olmaya iştiğâl-i dünyâ ile şafâ ve şevk ma’nâsı zühûr etmezse ‘aceb degildir lâ-be’sdir şafâ-yı dâim müteassirdir lâkin mümkündür ricâl-i lâ-telehhihüm-i ticâret ve bey’ an- zıkrullâh buyurduğu taħsîs-i ricâl gösterir meşâihden birisi giderken bir kassab oğlana iltifat eder şūfiler şeyh bu oğlana ne hoş baqtı derler şeyh cevâb verdi ki ol oğlan bu kadar et satar göñlün Hâk’ı bağlamış anıñçün aña iltifât ettim der tilâvet-i nazm-ı mecîd eden ayât-ı zıkr kayd-ı taħşîşden hâli idigün görür her ne hâlde kul Mevlâsın aındığı sebep-i saâdet idigün bilir *Tefsîr-i Kebir*’de eyidür Hâk Teâ’lâ siz beni aın ben sizi aınayım buyurdu bu mâ’nâ şalât ve zeķât ve haccdan zühûr etmedi bir rakş eden oğlan rakş ederken Hâk Teâ’lâ’yı zıkr etse meşelâ yâ Allah beni bu fi’l-i kabîhden hâlâş eyle dese Hâk Teâ’lâ aın aınmaz diyene vadine halef lâzım gelir ve ‘abd-i âbık ve şaħş-ı bâği ve kâtı’-ı târik ü ibâk ve baği ve kât’ hâlînde seyr ü meşy ettiği yerde Hû Hû deyü ve lâ ilâhe illallah

deyü zıkr eylese mâna ve menfaât ve şâfâ-yı kalb aña gelmez ve yâ Rabb beni bu fi'den hâlâş eyle duâsı ve zıkrı maqbûl olmaz hârâma muqârindir, aña mücāvirdir anıñ gibi hârâm olur bunu ezkür-küm vâdine idhâl etmeziz denilir mi ve bunuñ emegi zâyî olur maħrûm denir mi? Bu hod anı نکمنصرر عملع امل لااضیع şerîfine muhâlif olur ki bu naşş-ı kıati ercâ tutmuşlardır innallahü yağfirü'z- zünüb naşşı gibidir kim kâdir olur ki cümle günahdan mücerred ola andan zıkrullâh eyleye olurlar demişler ki biz منوجهاخيارومنكلالوجهاشرارزامرفعو da zıkrullâhdır bir vâiz lisâniyla hâmr içmek dese eliyle hâmr içse ol zıkr zıkr olur lağv ü hârâm olmaz vâz'dan da men' olunmaz şūfiler zıkrine muqârin rakş hod-Şâfî'î kıatında mübâh Hanefî kıatında lehv ü lûb ve mekrûh buña mücāvir zıkr hârâm olmak ve zâkir kâfir olmak vesâir ihânetlerine delîl ile şâbit olmuştur ol delîl Kitâbullahda yok ve *Kütüb-i Fetvâ*'da yok *Ṭaṭarḥāniyye*'de İmâta'-i Edâdır dedigi bunlara şâdıķ degildir olduğu taķdirce ile'l-ân masmûlün -bih kıavl degildir müftü-bih degildir müctehidden şâdır olma degildir. El-müfti انمآ yani li-şâlihat demiştir bir alay tağyir-i libâs eylemiş şūfiler nâmında olan aşıkklara yazılan kelâm ile şulehâ-i ümmete daħl olunmak müşküldür aşıkklar ve aña müşâbih câhîl şeyhler devrânlarına daħl ve men' hürmetine ve hürmetine fetvâ*

---

* Hâdis-i Kıudsıyye'de inkisâr'ül-âsîñ ihtiyâtı min şulhü'l- muṭ'îyyin kelâmına muhâlif olur.

bu fakiriñ muhtârıdır. Bu şâhife yazılırken baña haber yetişir ki bir müteşeyyih şehirli ‘avretlerine eli ayasından şu içirir şehirli de bu şeyh-i humāra ben derim ki kaçt etmişler kendiye ‘ulemāya hizmet ve taḥşīl farz ‘ilm-i dīn büruc iken ferāğat nedendir? ve kendini baş yerine vāz edip bir alay ümmet-i Muhammedī yoldan çıkarmağ anları kendüye hizmetkār ve şākird eylemek neden gelir? Bunlarıñ vücūd bulduğı ‘aķılsız begler itikādındandır bunlardan bazı ḥayālata rāşt gelirler ḥāy bu ehl-i vilāyet ancağ derler ‘ulemāda ise Allah sa’y eyler kıllat ü neḍret üzre şer mizānıyla tartıp şöyle eksigi vardır deyü sükūt eder ‘avām ise ‘amādır körlüğü belāsıyla buña tābī olur evliyāya uydum deyü şeytana uyar Kūrān’dan ve ḥadīşden ayrılır Yūnus sözlerine ḳanāat eder ḥāib ü ḥāsır olur kıyāmet gününde bi’l- yesteni لَمَاتَخَذَفَلَا قَاخَلِيَا n’olaydı felānı dost tutmayaydım der لَقَدْ اَضَلَّنَا لَذِكْرَ taḥkik beni ol

dost Kūrān’dan ayırdı der la’l ü yāḳūt hesāb ettigi çay taşçı çıkar imdi çāre ve ilāc budur ki Kūrān berātı her ḳanḳı ḳul elinde bulunursa siyāhi diyen odur baş bu ağ odur diyen peyk odur eger ḳara ḳolda olursa her ḳanḳı ḳul eliñdeki Kūrān beratı buluñmaya ol fuḳūli peykdir celāli-i dindir bāğidir lāyık olmadığı mertebeyi ḫaleb eder aña tābī olma eger peygamber oğlu ise de ve şeyḫ ve ocaḳoğlu *

---

*Mesnevi

ise de ekşeriya ʿālem halkınıñ Hâk yoldan çıkmaları bundandır şol şusuz gezen ahmağa beñzer ki bir bınardan birkaç kerre şu içmiş kanmış imiş emr-i Hâk'la ol çeşme durmuş çeşme yapısı kalmış bu herif şüret-i çeşmeye nazâr edip içirim kanarım deyü bir kuru çeşmeyi ziyâret eder gelir gider ol bir âb-ı revân çağlayıp aķar aña varmaz gele geldigim yerdir der mağrūr olur ʿākıl ü idrākli kişi kuru kuru bir şürete gelmede baña ne menfâʿât var? Hâk Teāʿlā şuları vafir halk eylemiş deyü ol çeşmeyi bırakır aķardan kanar imdi yeryüzü şusuz fenâ olur diyen yüzü ʿilmsiz fenâ olur gönül qalsın yol qalmasın demişler bu şeyhim ocağıdır bu şeyhim oğludur deyü hâtıra baķar ʿilmden maħrūr olursan eger ilime maniʿ olursan aħrete varıla çağirusın Hâk Teāʿlā bu yerleri gökleri oķumaqdan ötürü bir etmiştir inān ve itikād ile boğaziñ ve nefis-i emmāreniñ kaydına düşüp ʿulemā qapısında nān u nemeke kan cehle qapısında yahni kıyāsına düşme saña aħretde zaķķūm ve zarīʿ olur öğütdür ʿāşıkın sözü tutana tutunmayanlar yarın anda utana ʿālimler peygamber ʿaleyhis selām vechen deyyār yerine oturmuştur cāhiller kimin seccādesine oturur añlarsın demişler ki cehl ile küfr gözüñ aķ u qarası gibi qomuşudur saña lāyıqdır cāhillerden Allahu Teāʿlā'ya sığına *

---

* Eğer ʿilme māʿnī olursa.

Sîn-i şeytandan şıgırır gibi nitekim Musa Nebî'den haber Kāle اعوذباللأهاناكونمنالجاهلي

ve daği Hāḫ Teā'lā buyurur ve arz yani cāhilerden yüz çevir ve bunuñ emsāli Ḳur'ān'da çoḫtur Ḳur'ān Hāḫdır diyenlerden isek cāhīl şeyhlerden yüz döndür biz ümmī dediklerine telbīslerine bakma peygamber de şallalaḫu aleyhi ve sellem ümmīdir ammā Ḳur'ān ezberinde idi çünkü aña ba'der niçin Ḳur'ān bilmez biz bāḫn biliriz dediklerine tayanma sevinme zā bilmeden bāḫn bilinmez Yazıcıoğlu şer'ine göre ḫaḫīḫatde yol bulur demiştir şeriāt tarīḫat ḫaḫīḫat cümle Ḳur'ān içindedir bir Ḥalvetī şeyhi gelip bu faḫire müşāvere etti ki baña vāḫiā'mda Bađdat'a git var anda irşād eyle dediler ne dersin dedi fakīre dedim ki ol diyār sevāhildir seniñ anda mizāciñ muḫtel olmak olur resūl aleyhis selām دعواماودعوكم

buyurmuştur bundan soñra ḫatūnuñ cebren olur gidersin zulm olur talāḫ verirsin bazı mübāḫāti ihtiyār edersin her şahşın yeri Bađdat'dır yine ḫādir iseñ var yeriñde eyle dedim meger eceli yaḫın imiş sene-i āḫīrine vardı mı vefāt eyledi iḫti fāḫı ol zamānlarda Ḳızılbāş da Bađdat'ı aldı henüz daği elinde Allahū Teā'lā ḫalāş eyleye demişler ki şūfiniñ şeyhi şeyhidir şeyhin şeyhi Ḳur'āndır şūfi düşi şeyhe tanışır şeyḫ de kitāba tanışır imdi

saña mühim olan bir üstaddir Gerüde geçen gibi aña tâbî ol Ƙurʼân öğren hadîs diñle edeb öğren, zıkr ü tevhid meşgûl ol saña devrân ve tavâfa destûr verirse dön vermezse dönme bu kadar söz besdir añlayan şıdkıyla ihlâsla dinleyene diger n'oldı sözden itaat olmayıcağ kula Hâğ'dan cinâyet olmaycağ Hâğ Teâ'lä bize zâhîrde güneş verdi anıñla dünyâ göründi her şahış yaz u kış tedârikin anıñ nuruyla gördüler ammâ bir âdem var ki ülker doğsun anıñla tedâriküm göreyim der ol âdem bir câhil şeyhlerdir ki Allah Teâ'lä Ƙurʼânî nuruyla dînin görmez aħret yarağın başarmaz egri düşüyle ki ülker deñlüde rüşenlik vermez aña temessük eder bâtınımda şöyle gördüm deyü zu'ım eder bu mağûle insan şeytândır cin şeytânından yavuzdur yegdir zirâ şeytânı avez okusuñ kaçar durmaz bunlar durur Allahü Teâ'lä cümlemizi dünyâ ve aħretde şulehâ ile haşr eyleye amîn eger şüphe gelirse ki namazda cânib-i Kâbe muayyendir ğayrî tarafa kılmak kııldamak yoktur zıkrullâhda da hemân Kâ'be tarafına ta'yîn olsa olmaz mıydı? Cevâb verilir zıkrullâhda da Ka'be tarafına teveccüh müte'yyindir ammâ ulvîyyet ile dir, ğaraž degildir zirâ naşş-ı kitâb ve naşş-ı sünnet gelip beyân olmadı

el-aşlu'l-âdem kâî'desince cânîb-i kıble tekliif olunmadı nihâyet şeref-i Kâ'be evhâmda ziyâde rûşen olmağla her emirde taraf-ı Kâ'beyi riâyet evlâ oldu *Tefsîr-i Kebîr*'de maqşûd namazdan huzûr-ı kalbden bu huzûr-ı kalb hâşıl olmaz meger sükûn ve terk-i iltifât ve terk-i hareket ile olur bu ise müyesser degildir meger cemîc namazında bir tarafa yönele pes imdi bazı cânib ziyâde şerefli olıcağ ol tarafa yönelmek evlâdır demiş pes zıkrden murâd Hağ Teâlâ'ya senâdır ve tenzihîdir ve anîñ ism-i şerîfi ile telezzüzdür ve ta'zîmdir mücerred lisân fîlidir. Cihet-i Kâ'be ile kayd olunmadı âyât-ı ezkâr muṭlakât vârid olduğı cihetden mükellefe ıttıâkıyla amel teveccüh etmiştir yoni kıbleye bulunmasa yönüm kıbleye degildir deyü özr etmeye senâ ve hamdi terk etmeye bundan zühûr etti ki sükûn ile kayd eden işâbet etmedi zirâ sükûn ettiği tağdirce yönün kanğı tarafa dönsün? şeref tarafına dönsün denirse cihâd mütesâvîye iken şark tarafın tağşışine delîlden fehm olunur garb tarafına dönsün denirse yine bürhân taleb olunur Kâ'be tarafına teveccüh farzdır denirse hüccet taleb olunur kâ'be-i uşûl ve zâbita'-i kıyâs budur ki sair ezkâr-ı namâza göredir denilirse zıkrullâh şalâta kıyâs olmayacağı bu kadar fûrûğ var iken

beyāna hācet yoqdur. İmdi zıkrullāhda bir faşl bir  arāfa tevecc uh edip bir miq dār bir  arāfa tevecc uh edip terk-i s k n etmekde del l ve k ai'de hasebince nesne g r nmez zir  s k n kaydı vaz' edenlere ezkurull h zıkr n kes r  bunun ems li  yet zıkr-i icm lde  omuş olur zıkrull hda s kin olan m kellef y z n 'al -vechi't- tasyin d nd rmege del l bulamaz zıkrden fer gat eder ihtim lat zuh r eder cih t cem  şıf tda beraber iken bir m reccih ne g ne bulur ve ceht-i mua yyende ne maşlah t g r n yor ki anı bey n eyleye imdi bu  yetler mu laqa  abilinden ve h ş kısmından olup m kellef anımla ale'l-ıtl k  amel m mk nd r icm l  abilinden olup mua tal  ılmaktan bu zıkr olunan eb h ş oturup zıkr eyleye padiş h h zurdaki gibi d ne de v rid olur bu ma'n  şal tda olur nitekim Fa r-i R z 

فاستقبالا لقبه فالصلا ءيجر بمجر يكونهمستقبالا للكلام معرضا عنه yani  ibleye tevecc uh etmek

namazda padişaha tevecc uh gibidir ki y z n andan  evirmeyesin bunda da ma'l m oldu ki zıkrull h her ne  arafa olursa padiş hdan y z  evirmek degildir zir  zıkrull hda  ible tekl f olunmadı ki namazda oldu her kim cih ta hareket ederse Mevl sından y z  evirmiş oldu namazda ma b l olmadı s k n  zre  ılm k l zım geldi*

zıkrullāh müsāmaḥa üzeredir mażāyaḫa üzre degil idi ki beyān olmuştı ḥāṭıra getir hiçbir ʿibādet buña dönük olmadı bu zıkr dile ḫolay ve ʿamele ḫolaydır abdest lāzım degildir ḫıble lāzım degildir kıyām lāzım degildir yine Ḥaḫ Teāʿlā **ولذكر آله أكبر** buyurdu İmām Faḫr-i Rāzı eyidür **والحق قبلها المحيرين من المؤمنين قائل الله تعالى فإينماتوا لوجه الله** yani Ḥaḫ Teāʿlā ḫayrān ve ser-gerdān olanlarıñ ḫıblesidir ki ol ʿāşıḫ-ı şādıḫlar hemān aña teveccüh ettiler nitekim Yazıcıoḫlu eyidür ḫordılar Masivā Allah'ı hevādır deyü vallahi resūlullahı Allah'ı sevib yek cümle eşyādan bu āyetin añmadan işāret eder ki her ḫanḫı ṫarafā teveccüh olunsa rızā-yı Ḥaḫ bulunur hemān Kāʿbe-i mūkerreme ṫarafına maḫşuş degildir Ḥāle şāir hüm her ḫanḫarū dutar ise yöni Ḥaḫḫa'dır ʿāşıḫıñ Ḥaḫ ile işi ber-devām vaşl-ı likādır ʿāşıḫıñ Tefsīr-i Kebīr'de **واللّاهم معكم** tefsīrin gör ki ne yazmıştır Faḫr-i Rāzı eyidür bunda şeref fuḫārāya işāret vardır benzer ki Ḥaḫ Teāʿlā dedi Kaʿbe seniñ yüzüñ ḫıblesidir fuḫarā benim rahmetim ḫıblesidir seniñ yüzüñ ḫıblesinden dönmeḫ saña lāzım getirir ki zālīmlerden olasıñ rahmetim ḫıblesi olan fuḫarādan yüz çevirirsen ne olursın sin-i ʿibret gerektir zāḫirīn fuḫarādan eh-i hevā bahānesiyle yüz çevirenler kendileri ḫanḫı ṫāifeye ḫatılmışlardır? Faḫr-i Rāzı sūre²-i ʿAl-i*

---

* İbtidā bir ḫüy Muhammed Çelebi Bayrāmiyeden son Kadı-zāde Muhammed Efendi yüz çevirdi Ḥalvetiyyeden

İmrân'da şüfiyyeden tefsîr kabûl etmiştir sūre-i Bakara'da kezâlik ve kimesne bunlardan yakîn zamāna dek ârâz etmemişlerdir Erbâinde redd ettiği şüfi değil zındıktır tesettür edenlerdendir ki yukarıda beyân olmuştur şalef-i şalîhîn arz-ı mağsûba da namaz kılmak deyü men' ve nehy etmediler kılanlardan yüz çevirmediler maa- hazā namaz fi'l-i vâhîddir zıkr başka ve semâ' ve deverân başkadır fi'l-i vâhîdde iki cihet taqdîr olup namaz namazlıktan hürûc etmeyecek fi'l-i lisân ki zıkrdır zıkrlikden çıkmaz haram olmaz ulviyyet ile sâbit olur zirâ bunda iki cihet taḥkîke mevcûddur devr ü semâ' mekrûh zıkre muṭṭaşıldır demek müstebid olur ve ilm-i uşûle muḥalîf olur. İmâm Faḥr-i Râzî eyidür her kim ki Kur'ân'da tekellüm eder uşûlde eder mütebahhir değil ol kişi Allah'dan gâyet ırak olur *Keşf-i Pezdevî*'de eyidür biz 'ummân-ı zamân çeksın deyü fetvâ vermezdir zirâ ashâbımızıñ uşûlüne ḥilâfdır imdi zıkr haramdır deyü yazılan fetvâlarıñ birisi imâmlarımızın uşûlüne râşt degildir kâide-i uşûl gösterişi semâ' ile zıkrullâh cem' olsa zıkr câ'izdir şüphesiz men' câ'iz degildir selefê ḥilâfdır ki namâzdan men' etmediler, ihtiyâṭ ettiler mennâ'ül- hayrdan ihtirâz ettiler nitekim Gerüde geçti eger denirse 'aşîkâne semâ'a ki ehl-i vecd ede gelmişler añâ*

---

*Şeyh-i Ekber dahi yazar

Meselâ mâlı vardır deyü tanıma ve bakayâ haber verip 'azm ile 'âdet olana sebep oldun zâmin ol zararını demez.

söz yoktur söz bundadır ki bir alay çoban birikir eyidürler nâ-ehldir anlardadır cevâb verilir ki çünkü vecd ehline cevâz var tevâcüd edenler de gerüde Zeyne'l-Arab'dan nakli geçti bundan sonra *منتشبه بقوم* hadîsi ile 'amel olunur ve Haq Teâlâ sever ki 'mâl-i hayırda ibâd biri birisine mevâkıf edeler çünkü ehl-i vecd ve ehl-i cezbe vardır *المرء مع من أحب* fehvasıyla anlara muhabbet ve muvâfaqatdan ne zarar var huşûşa *همألقوملايشقنجليسهيم* beyân olundu ammâ fi-zamāninā ehl-i aşq bu kadar yoktur demek *امتكال مطرولا يذالطاءفة منامتي* ve bunlar emsâl ahadîse inkârdır recm-i bi'l-ğaybdır neden 'ilm gelir ki kalmaya benim aşkı var muhabbetim var diyeni şeriat tasdik eder *انا حكما ل يتعلقا باباطن* gibi kelâm çoktur *وهسلا مشفقتتقلبه* meşhûrdur bir memleket âdeminde görmemek ile şark ve garb bilinmiş olmaz ehl-i imân üzere hüsn-i zann ehl-i imân şanıdır, müsbet nâfiden evlâdır terk-i meseldir arpanın buğdayın tohumu kesilmez Beydâvî eyidür imân hayr ta'nın iktizâ eder ve daği ta'ndan bağlanmak iktizâ eder ve müminlere ta'n edenleri şavmak iktizâ eder kendiden şavıp râzı olmadığı gibi bu taqdirce şūfiler ehl-i cezbedir bi-ihtiyârdır ma'zûrlardır deyü Saadettin Efendi fetvâsı gibi cevâb vereniñ müminleriñ ta'nları bi-vech ola *Cevâhîr'ül-Fetâvâda* *

*Câmiü'l-Esrâr'da der ki bir hadîsle 'amelden imtinâ' ediñ hilâfla 'amel gibidir.

Ve belki ba'zı zâhirde dahi takdîk olunur bâliğ oldum hayzdan zâhire buldum gibi

bu mertebe cā'iz olmamak müstebiddir demiş şol 'alim ki 'aşk u muḥabbete kâildir. Ehl-i taḥkîk ve ehl-i irfân yolun tutmuştur ve şol 'alim ki Keşşâf mezhebin tutmuştur 'Aşka münkirdir şūfiler ḥāline münkirdir Yazıcıoğlu rahmetullāh-i Teā'lā 'aleyh buyurur muḥabbetden şu kim buldu buluptur her kemālâtı tamām erdi maḳāmatı bi-küllü etti istikṣā şu kim anıñ damağıña muḥabbet dādı ḳonmadı eger cümle maḳāmatı tatarsa tıtmadı ḫalva Ḳaraca şehirde Baba Yahya demekle meşhūr bir fāzıl varmış Ebū's Suūd Babā Yahya anda yok mudur. aña müşāvere ve istiftā etseniz olmaz mı? Dermiş anlar buyururlarmış ki pederim beni bir şeyḫ gelse elime yapışır şeyḫiñ elin öptürür 'ilm duāsın ettirirdi 'aşk duāsın ettirmemiş deyü yazmış semā' eden esbābı düşün fuḳāranın esbābın düşürür bunlar 'aşklı feriştelendir deyü 'arşı tavāf edenlere teşbîh edermiş imdi muḥabbetullahı inkār eyleyen aña muḥabbet yili doḳunmamıştır. ḫareket ve temāyüli 'azîz ü 'acîb gelir bu muḳarrerdir bir ḫâlde olan diger ḫâlde olanı inkār eder Abdullāh İbn-i Mübārek'e Muhammed bin Ḥasan'a ḫadîṣ rivāyet etse ki demişler anıñ baña ḫuyu ḫoş gelmez demiş ehl-i meā'ni ehl-i naḫve münkerlerdir anlarıñ dedigi ma'nāyı eşvāt-ı ḫayvān māḳūlesi 'add ederler meşelā ṣaḫābe-i kirām bazısı

tācīrler bazısı ekinciler bazısı aşhāb-ı şuffe idi ki ne tācīr ve ne zürrā' ederler Ebū Hureyre çokça hadīş naql eder dediler cevāb verdi ki Ebū Hureyre kanā'at eder *Tefsīr-i Kebīr*'de Sedeyyden naql eder şure-i 'Al-i İmrān veyā şure-i Bakara'da muḥabbet bahşinde kıyāmet gününde ümmetler peygamberleri ile çağırılırlar yā ümmet ya ümmet 'İsā yā ümmet-i Muḥammed gelün derler ammā ümmet-i Muḥammediñ aşıklarına ve muḥīblerine ey Allah dostları geliñ imāmıñ bu naqli yukarda Keşşāf'a cevāb verip şūfileri Hāḫ dostları yerine koyup keşşāf şahibi Allah dostlarına ta'n etti dedigine uydı zirā bunlarıñ cürmi tavāf u devrān ettikleri bu nefsi tavāf ve deverān ise ben-i ādemdeki olan şāndır ve hareket de böyledir

ياايهاأتاس demek ياايهاالمتحرك demektir Keşāni kavlıdir bu da luğatda ve kıraātda

imāmdır ياايهاالساکن ma'nāsın ḫaṭā olur ve dabbe dedigi hareket ma'nāsın muṭāzamındır

ve tāife deyü mevāzi' cihet añdığı işbātdır ve irtizā demişler ki küpe binmeyi Hāḫ Teā'lā zikr eyledi zemm eylemedi pes aña binmek cā'izdir bu ḫod daḫi evlādır ve Neccāri resulullah

ḫazretleri bir ondan bir ona meşy edip vardığın tavāf ile tā'bir edip فيتوافلینساءه demiş

Kaḫı Zekeriyya ey Bedevī

demiş bu taqdirce nefs-i devrân sünnet oldu ve şābit oldu bundan şoñra bu tavāf ve devrân hālinde zıkrullāh eder miydi? etmez miydi? Sükūn hālīne tevaqqūf mu ederci? zāhīr budur ki sūkūn hālīne tevaqqūf etmezdi iki delil ile birisi kitābullāh ki وانكربكدرولاتكنمنالقافلينه

varınca zirā nehy devām içindir dāimā zıkrden ġāfil olma demek olur sūkūn hālīnde Allah'ı zākir olmazsa mūnhī irtikāb etmiş āsi olur devām ü vişāl bulunmaz inqıfā bulunur maa-hazā Ebū Hāyyān göz açıp yumunca ġāfil olma demektir deyü emre devām ma'nāsı verir kāīde-i uşul de buna kāildir birisi de sünnettir ki gerüde geçti icmā hālīnde tesmīye buyuruldu Kirmāni'den tafşil olundu eger denirse bu devrân ve bu zıkr ile şūfiler zıkriniñ arasında bu'd var cevāb verilir ki bu'd ne ġūnedir eger denilirse ki şūfiler bi-ġayr-i edeb zıkr ederler aniñçün hārām olur nefs devrân için degil midir? cevāb verilir ki bu taqdirce edeble edenler zıkrı ve devri mūbāh olur böyle olucağ gerüde gibi fetvālarda bu maqūlle tafşil ve kayd lāzım gelir halka mūhīm olan huşūşda cevāb-ı ziyāde olmağ Resūl-i Ekrem'den vāki oldu bu hod-ehemm mūhimmāt ki fā'ili ve müstehillī kāfir davası var beyān ziyādece

Gerek idi bundan Őõra ‘amme-i ‘ibādātda terk-i edeb eden ‘avāmiñ ‘ibādetleri laĝv olur zirā terk-i edeb eylemedi muĝarrer belki ħarām olur zıkr ve devrān ħarām olduĝu gibi zirā ‘illetde iřtirāk ħükmüde iřtirāk etmesini müberhen ve müstelzimidir laĝv olmaz. ‘Ulemāya tā‘līm lāzım gelir avāma rıfĝla irřād vācib olur denirse mā nahnü fih de öyle olur eger denirse bu hey‘et-i mecmū‘a bid‘atdır resül böyle zıkr etmedi cevāb verilir ki hey‘et-i mecmū‘a tā‘viz ve tevāfuĝ tariĝiyledir bu degildir elbet cemiyyet zıkr hükmünde ola da infirād ile zıkr cā‘iz olmaya bu itikādı eden ħaĝā eder Ĥaĝ Teā‘lā muvāfaĝatı sever teferrukden nehy eder **ولاتتفرقو** buyurur Ĥaĝ Subhāne ve Teā‘lā ĝulları lisānından hikāyet ettiĝi **ربنا لاتواخذنا انخسينا او اخطأنا ربنا ولا تحمل علينا اصرأكماء حملت عليها الذين من قبلنا** cem‘ şıĝası ile getirdi bu ħamīyyetde ne fāide vardır duā‘ ve ĝatında cevāb-ı maĝşūd bundan ħamīyyetde duā‘ ĝabül olmaĝ ekmeldir ĝati yerindedir zirā himmetleriñ te‘şirleri vardır davā‘i ve talebe bir sene ħamīyyet etse ol nesne ħuşul-ī mergdir *Tefsīr-i Kebir*’de meřtūrdur imdi bid‘āt oldur ki kitābullah’da ve sūnnetde ařlı bulunmaya görmez misin? Muřallā tariĝiinde cehren tekbir bid‘attır zāhidi

taşrîh etmiştir bu bid'at olduğu ol tekbîr eden bu tekbîri bayram hükümünden ve anıñ levâzımından kıyâs edip böyle olmazsa bayram namazı nâkış olur derse der lâkin zikrullâhdır ederim derse cā'izdir müsteḥâbdır *Kütüb-i Fürû*'da meşûrdur naşş-ı âyet-i zikrde infirâd ve ictimâ' kaydı yoktur infirâd kayd-ı delîl ister taqsîm ile ma'lûm oldu ki zikrullâha mâni' edebe muḥall vâz' imiş etmesinler kimesne edepsizlik edin demez lâkin terk-i edebe insan kâfir olur mu? hüsn-i edeb ki İbrâhim 'aleyhis selâm ḥazretlerinden şâdir oldu ki رِيَادِنِكَ بِفَتْحِ الْمَوْتَى

dedi Hazret-i 'Üzeyir'den 'aleyhis selâm olmadı ki كَيْفِي حَيْثُ هَذَا لَأَلَّا هَبْ عَدَمُوتِهِ ا dedi zamânla anlar da edebe gelirler bir suḥte medreseye gelse terk-i edeb etmekle ve bir danişmend ibtidâsında terk-i edeb etmekle merdûd olmaz merdûd olursa talebe müneḳḳaḥ olur ḥalk 'azîm şaḥibi olan zât-ı şerîfin yoluna gidilmiş bu kışşa ma'lûmedir ki bir Arabî gelir mescidi beyâbân yerine ḳor tebevül eder resûl 'aleyhi ve sellem buna taarruz edenler ve kimin tamâm-efşân etsin derler ba'dehû 'Arab'a rıfḳla ta'zîm eder namaz içinde gülşenler agâḥ oluñ abdestleriñe tâzelik buyurur müteḍeyyîn olanlara lâyıḳ olan mübtedî şüffilere de rıfḳ etmek gerektir tecrübe ve 'ilm yakın olmuştur ki bunların

çinde şulehâ muqarrerdir ve yine bir alay mübtedî de mevcûddur yine hâricden adamlar da
karişır ammâ bunlar da hem القوم لا يشقّ جلّسهم ile redd olunmazla zirâ şâlihler tâlîh olmak
nice ihtimâl ise tâlîh şalîh olmak da öyledir ümmet-i ma'şûm olmak vâcib degildir huşûsâ ki
خباركتّا اٰخير من وجه الامنكل derler. *Tefsîr-i Kebir*'de eyidür mezhebimizdir ki az olur Hâk
Teâlâ mûmîn fıska ki cemî' amâldan hâli ola şevâb verir Hâk Teâlâ kulları lisânından
ربّنا امّنّا فغفر لنا ذنوبنا وبقنا عذاب النار deyü haber verirdi mücerred imânları ile bi-gayr-i amâl bizi
yarlığa deyü dua' ederler ve nâr-ı cehennemden bizi hâlâş eyle der bunda delâlet var ki
mücerred imânla kavî-i mağrîfete lâyıq olur, mûmîn-i fâsık kâmil'ül- imândır deyü *Şerh-i*
Pezdevî'de mestûrdur mûmîn-i zakîr şâlih ve müştakda muhabbet-i Hâk yokdur da'vası
dinlemez qorhu var ki bunuñ kâilî kâfir ola zirâ yukarıda redd-i naşş küfürdür ve zâhîrinden
ihrâcda ilhâd ü küfürdür denilmişti نَصُوا الَّذِي نَامُوا الشَّدْحَبَّ بِاللَّاهِ hod- muhabbetleri katı yegdir
buyurur mûmînlere kemâl mertebede muhabbet işbât eder bu mâkûle سفيهو معتوهسن Allah
Teâlâ hâzretin sever misin deyü şu'âl olunsa eger severim derse iştiyâkım vardır imdi seniñ
şorduğun müminlerde seniñ gibidir denile eger Allah'ı sevmezim derse tecdîd-i imân ve nikâh
edeler

zirā bu iānet Hāḡ'dır. İmām Zāhidi ki hafidir tefsirinde وَأَذْبِطْ عَمَّنْ يُوسِقِينَايْتَهُ āyetinde taām duḡānı ve şarāb duḡānı ihtimālin verip bu beyiti getirir ve zikrū'l-müşṡākīn ḡayr-ı şarāb ve küll-i şarāb döne serāb kezālik ḡanifī'den *Keşf-i Pezdevī*'de de ol mā'nī üzre bu beyiti getirir fuḡarāda zikr ederken ešnāsında bazı ḡükm ü şiberī müştemel ebyāt ü eş'ār okuyup şarāb-ı aşḡ ile ve ḡarāret ile ḡareket etseler ayrān ićenler bunlara tea'ccüb ederler bunuñ mişāli bu beyit ile rüşen olur Şeyḡ Şādī كَفْتَاذَذْبِنُورِيْجَا صَلْبُوْدْبَا كَسْدِرْعَمْرُخُوْدْنَا خُوْدَهُ demiş Yazıcıoḡlu ki müsellemlü'l- külldür Elinde evrāḡ tutuşmuştur Şeyḡ Cemāl Efendi āteş-i aşḡ-ı ḡudā ile cemāli yine göre pervāne kim cānını odlara atar bunuñ emşāli vilāyet-i Anaṡolu evliyāsı ve meşāyilḡi ki aşḡ u ḡarāreti işbāt ettiler kimdir ki kendisine kıyās eder bende yok ḡayride yoktur diye ḡuşuşā Gerüde de رَبَّنَا لَا تَحْمِلْنَا tefsirinde aşḡda şābit olmuştu aşḡ vardır ammā zamānede yoktur diyenlere bu kifāyet eder zamān ile taḡşiş-i delil ister وَأَنَا الْغَضَلِيْدُ الْلَّاهِيَايْتِهْمَنْنِيْشَا buyurmuşlardır bunda taḡşiş bi'z-zamān gerektir illā fi-aḡirü'z-zamān diyene pes Zeyd dünyāda müşṡākḡlar ve aşḡḡlar bulmadıḡından olmaḡ lāzım gelmez çü görmez Yūsuf'un yüzün ne ḡāşıl

çeşm-i a'câdan adem-i vicdan adem-i vücûda delil olmadığı Kütüb-i Uşûl'de muayyen ve şikâat katında müberhendir Hızır 'aleyhis selâm hazretlerini gören azdır zâhir şer' bir nesneye delâlet etse aña bâtıl denmez bir hâtıra göñle gelse zâhir şer' aña delâlet etmese ol hâtır bâtıldır âhir kitâb zıkr olundu zamâne de kalmadı deyü zann ile 'amel meşrû' degildir imdi bu kavime münkerler siz lû'b ü lehv ü raşş edersiz deyü ıtalse lisân ettiklerinde bu kavimde 'aşk u şevk ve zevke ilticâ ederler zıkrullâhdan müteessir oluruz kalbimizde şevk peydâ olur hareket etmemege kâdir olmazız ol hareket ve temâyül ile harâret-i 'aşk bir miqdâr inţifâ bulur derler bunlara siziñ derûnuñuzda muhabbet ve cezbe yoktur ben seniñ kalbine 'âlimim denilirse iddiâ 'ilm-i ğayb olur قللا يعلمنفاً لسمواتوالارضالغيبالآللهنصته muhâlîf olur küfr lâzım gelir وفقهناذوبالاحترامعلمأصولذوبالاکراماتالحكملا تيغلقبالباطن buyurduklarına muhâlîf olur anıñçün bunlara men' ğayba ıtılâ' mümkün degil muqaddîmesine baĝlıdır her kim ğayb bilir ehl-i şevk kimdir bilir her kim ğaybı bilmez ehl-i şevk kimdir bilmez ehl-i lû'b kimdir bilir Beydâvî eyidür atı emrullâh nâzîl olduĝu gibi hazret-i resûl 'aleyhis selâm ve şevb eyledi yani şıçradı şahâbeler daĝı başların

bu şıçramağda ne içindir ve şahâbeler ne için hareket edip baş kaldıralar bilsinler demek görünür ne'am sükûn ve vaqâr aşıldır ammâ muqtezâ olmazsadır rûzgâr esmedikçe aqlâm sükûn eder ve sefîneler mevzû'unda qarâr eder şular ceryân etmedikçe dolab ve âsiyâb merkezinde sâbit ve râsih olurlar 'âlem-i şehâdet böyledir 'âlem-i nahib de böyledir *Tefsîr-i Haniffî*'de افلا ينظرون الالا tefsîrinde Hâk Te'âlâ hayvân cinsinden ibli tahsîs ettiginin vechin gör aña göre 'amel eyle ve mesâbihde Qur'ân-ı azîm avâzından at durduğı yerde şevke gelip iki tarafına temâyül edip şüfiler gibi çalkayıldığın bil ve Gerüde 'منرأنفالمنا مفسيرانيفياليقطةهه' âlem-i şevkde görür demeye haml eden şârîh kelâmın zabt u hıfz ile bu hadîş-i zamân eyledir deyü hilâf-ı kâi'de uşûl-i re'yi ve 'aqlın ile taşşîş eyleme ve hâzret-i Ebübekir'den şâdir olan ciger kebâbın dağı gözün önünden ayırma Yazıcıoğlu Tahran'ın aña göre iddiâsız edesin 'âkil midir? Ol kimesne ehl-i şevk-i tevâtür ve iştihâr ile katında sâbit iken حدّأمنعدهانى lehv ü lağve haml eyleye şüfilerin zevk ü idrâklerine henüz biz vâşıl olmadık deyü Ebü Hayyân gibi fâzıl 'itirâf eyleye şü'i-zann edip bunları cin tutar ve şeytân debrene

diger denile ehl-i imān k̄ā'idesi üzere yol budur ki zannndan men' oluna meger zarūret ola bir alay ehl-i ilāhi sevmezler harekātları taşarruf-ı şeytāndır denile bunda ne zarūret var ki böyle diyessin aşklarından demeyessin böyle saña ne lāzım gör İmām Ahmed *عهميفرحوامعآلاسهاعة* buyururdu bunlarıñ dediklerin demedi hadīs-i resūl 'aleyhis selāmdır ki her yüz yaşında bir dīni taşhīh eder gelir buyurmuştur İmām Faḥr-i Rāzı şaḥib-i sittedir altıncı yüzde gelmiştir eger bu gelmese dünya felasefe şüphesinden dolardı elbette denmiş imām tefsīrinde Kelimāt İmām Gāzālī'yi çok getirmiştir aña taqlīd-i tām etmiştir eger muşahḥih-i dīn olsa ve semā' ve tāriḳ-i şūfiyye lağv ü raḳş ve lū'b olsa evvelā İhyā'yı taşhīh lāzım gelip müstehillü'r-raḳş imiş deyü tezyīf gerek idi bu ḥod ma'lūm degildir olaydı şāyi' olurdu *Tefsīr-i Kebir*'de *Keşşāf* redd ettiği delildir ki imāmın *İhyā'*ında raḳşı ibāhet eylediği işābetdir zirā bu zikrde Ḥaḳ Teā'lā'ya nisbet müfsīde yoktur Ḥaḳ Teā'lā'yı tenzih ve tevḥiddir ve 'ibādına nisbet yine müfsīde yoktur meger ḡayriñ onda ola namaz gibi ol da zikri ḥarām etmez mekrūh eder yāḥūd cāmi' ḥaşırın eskideler ol taḳdirce men' olur

لاضرورولاضرارفاالاسلامد ر Ḥazret-i Alī radiyallahu 'anh *

* İmām Şuyūti ashābı mā'ni müstakil bir risāle eylemiştir.

500 Gāzālī'nin 505

600 Rāzīnindir 606

Elf sānī 1000

Şeyh Ahmed Farūki serhendī 1037

“Hayır söyleyen şüphe yoktur ki hayır ehlidir şerr söyleyen şerr ile añılır.” buyurmuştur muğannide uşul diyene ve fūrū diyene bir sebep gerektir şulehādan olana sebep semā ve tavāf devrānlarda nār-ı aşk iştiğāl eder illet ve bahānesi odur der şulehādan olmayan hilāfında olur منلميستضىءبالصهاحلاسيضىءبمصباح demişler fi'l-i ihtiyār ehli Hāḳ ḳibāddan ihtiyār-ı bi'l-küllīyye selb olmaz demişler ihtiyār-ı cüzli-i işbāt etmişler enbiyā ve kütb-i muaṭṭal olmaya zirā herkes ben bī-ihtiyārım deyü bahāne eder her fi'line eder ihtiyārım eldedir der imdi bir alay zākırlar ihtiyār-i cüz'ileri ile zıkr ederken ol da elinden gider bī-ihtiyār olur zirā ol ihtiyār-i cüz'i zātında ihtiyār-ı küllī gibi degildir bir miqdār zāf üzeredir *Keşf*'de eyidür ihtiyār-ı muṭlaḳ kāmıllulah-ı Teā'lā'ya maḥşüşdur ḳuluñ ihtiyārı ihtiyār-ı Hāḳḳ'a tābī'dir ki وماتشاورانا لانيشاء اللّاه buyurmuştur Necmeddin'den naḳl eder ki Hāḳ Teā'la bir muḥtardır ki cümle ehli-i ihtiyār kendi ihtiyārlarıyla Allah Teā'la dilediginden gayrī nesne edemez ḳuluñ ihtiyārı zarūridir zirā ḳul ḳādir degildir ki Hāḳ Teā'la'nıñ ḳulundan murād ettiginiñ hilāfin anda bile öyle olıcaḳ ol ihtiyārda musḳıṭ

Olur meşelâ bir adamı kaçle yürütsele ol kimesne fi'l-ḥaḳıḳat ayaḳların iḫtiyârı ile eyle ḳaldırır ammâ adımın atmaḡa ḳomaz bundan ma'ḳlûm oldu ki cüz'î-i nesne ile iḫtiyâr elden gider ḫastanın iniltisi gibi ki mâ'zûr olur Kirmânî'de...

Meşûrdur *Keşf-i Pezdevî*'niñ ve küll-i duâ'-i zikir dedigi maḫallda eder zirâ her kim Allah Teâlâ'yı zikir etti aña duâ' etti taḫḳîḳ budur ki ḳuluñ iştigâline fakîr ü muḫtâc ola efendisi Ğani ve Kerîm Mevlâsına zikir ü şenâ' eyleye andan bir murâd taleb edene taarruzdur böyle olucaḳ her zikir duâ' olur zirâ duâ', müddeî' zikirdir andan bir emri taleb için *Tefsîr-i Bahr*'da zikir hemân Allah Teâlâyı añaḡ degildir belki andan bir nesne taleb etmektir bundan añlandı ki zikrde sükûn lâzım degildir zirâ el ḳaldırmaḡ da meşrû'dur ḫaḫta resûlullah †aleyhis sellem şol mertebe ḳaldırdı ki ḳoltuḡu görüñdü demişler ve şol ḳadar duâ'ya iḳdâm etti ki arḳasından ridâsı düştü Ḥazret-i Ebû Bekr geldi: “Yeter yâ resûlallah.” buyurdu Kirmânî de mufaşşaldır ḫareket etmesi gövdesinden düştüḡünden fehm oldu eger denirse fuḳahâ icmâ' ettiler eger Cuma'ya ve eger âḫire giderken terk-i sekînet ederler cevâb verilir ki şûfiler de ol emrde meşy ve naḳl-i iḳdâmda sekînet ederler lâkin ḳâh olur ki şevḳ galebe eder sekînet

Ve vaqârı terk ederler bî-ihtiyâr olur sekînet bi-iṭibârü'l-ğalîbdir binâ-el-aḥkâm ale'l- umürü'l-ğalibet bu degildir nâdir vâqî' olan meşy ğayr-î meşrû' ola bu baḥş bir miqḍâr mürûr etmiştir Keşf-i Pezdevî'de fıtra ve ğinâ baḥsinde yazılmıştır naẓar oluna Kirmânî'de اشومفئائتهده

ğalîb itibârdır üçden ğayrîde şüm vardır demiş imdi bu maḳûle muşarraḥ Kitâbullah'da ve sünnet-i resûlde muşarraḥ zıkr olunmaya cevâb budur yani tâi'fe-i ehl-i tevḥîd ve ehl-i cezbe azdır ğayrîler çoktur anıñçün bunlarıñ aḥvâli zâhîrde zıkr olunmaz meşelâ böyle ehl-i cezbe şūfîler ol zamânda niçin bulunmadı denmez neden ma'ḷûm oldu ki bulunmaya şevbân kışşası şure-i Baḳara'da ومنيطعألاهلأرسول tefsîrinde kifâyet eder kışşâ-i kebâb ḥod-sebḳaṭ eyledi daḥi vardır tettebbû' eden bilir *Tefsîr-i Kebîr*'de eyidür resûlullah 'aleyhisselâm ḥazretine ḥalîne 'âcibe vâqî' olup vaḥy-ı rabbani nezlinde mübârek yüzü müteğayir olup rengi şarı olurdu ve bir ḥâlet-i ğarîbe âriz olurdu ki ğaşye müşâbih olurdu câhiller derlerdi ki bu delidir ḥâlâ ehl-i cezbeye derler Resûlullah 'aleyh sözü şâdıḳ oldu ki Ḥaḳ Teâ'lâ'yı şöyle zıkr ediñ ki size deli diyeler zirâ bir nesne ki vâz' ammeye muḥalîf ola aña 'amme*

*Şâfi'yyeniñ katli bi'l-ḥâl ya'ni kuvvet-i cezbe vuşület bâtinîyye ḥalîyle bir kimesneyi katl eyleseler mes'elesi sihr-i efsûn olmaya yazdıḳları kitâblarıñda vardır.

'Aklın mizân 'aḳlı maverâsıñ almadı 'aşkıñ 'aḳıl içre adı mülhîd yar mı.

deli derler Hâzret-i ‘Ömer Şam’a gönderdiği kimesneden havf ederlerdi ki bunda nev‘â cünûñ ola Hâzret-i ‘Ömer anın kadrin bilirdi *Keşif*’de ve li-zikrullâh Ekber tefsîrinde eyidür Hâk Te‘âlâ kavlini añmak uludur kuli anı añmağdan imdi bir kul mevlâsın aña Mevlâ dañi kulunu añmasından ziyâde ol kula bir hâlet gelir cezbe ve şevk ile meczûb-ı Hâk olmağ baî d olur mı aşâr-ı zikr ve berâket-i zikr anıñ göñlü yüzün fenâ dünyâdan â‘râz ettire bî-ihtiyâr yâ Hayy yâ Mevlâ yâ Hû diye ‘acib ve muhâll degildir bir şüphe-i ‘azîme bu kaldı ki bu şûfiler semâ‘ ve hareket ederler bî-ihtiyâr kendimizi yâvi kılarız der me‘â- hazâ abdestlerin tazelemezler abdestsiz namaz kılarlar bunuñ mufaşşal cevâbı Şeyh Ebû Muhammed Kazvinî kitâbındadır icmâlen cevâb budur ki resûlullah ‘aleyhisselâma vahy geldigi vaqit ne mertebeye varırdı zikr olundu haţtâ altında vahiy şıketinden deve çökerdi tecdîd-i vuzû‘ ettiği rivâyet olunmadı elbette bî-ihtiyâr olmağa kendisin yâdı kılmak ve ‘aklı gitmek şart degildir meşelâ ağlayan ve inleyen bî-ihtiyârdır ‘âkıldır mübtelâ-yı hummâ olan bî-ihtiyâr hareket eder ‘âkildir *Ta‘arhâniye*’de harekâtı harekât mürteiş gibi olana mübâhdır demiş bir mağâllde hasta devâya muhtâç olduğı gibi harekete muhtâc olana mübâhdır demiş fi‘l vâkî‘ bir âdem yüreginde bir elem ve hüzn olsa ve yâhûd ha‘zm-ı ta‘âm edemese hareket ile ha‘zm eder anıñçün şavm

nehâren farz oldu muḳtezâ-yı tabî leylâ şâim oldu taâma ihtiyaç yoktu ammâ ʿibâdet hilâf-ı tâb⁶ olmak ile acıgacak vaḳitde şavm meşrû⁶ kezâlik bir âdem yüreginde ʿâm-i ʿaşḳ u şevâd-ı ʿaşḳ ola ḳarâr ederse raḫat olamaz ḫareket ederse raḫat olur ḫayḳırırsa da raḫat olur Şeyḫ Ebû'l-Vefâ ḫazretleriniñ bir şūfisi meclisde cūş u ḫurūş eyledi bir kimesne bunu ḫayḳırmaḡa ve ḫarekete ḳomadı aḫîr⁷ül- emr-i şavtı bir kere ḫayḳırıp cân teslim eyledi şeyḫ ol kişiyeye bu meytiñ diyetin taḫammül eyle dedi bir kimesneye sevâd-ı Kâbe-i Mükerreme düşer ehl ü ʿiyâli ve eş ve doştu muḫâlaḫasın terk eder onda sâkîn olup oḫuramaz divâne midir ki muḫtâd-ı ḳadîmin terk edip ḫarekete gelir ve nâ-gâḫ ḫancı geldi deyü ḫaber gelse babası ve yâḫūd oḒlu ḫacda olsa o kimseye ne mertebe iştiyâḳ gelir? Sabr u sükün ḫabbesin yırtar kimesne anı men⁶ edemez ḫarekete gelir ne ḳadar ḳoca adam olsa taze yigit olur etmedigi ḫiffeti ol gün eyidür ki ḡâlib aḫvâlinde böyle ḫiffet etmezdi sâkin ve vaḳūr idi imdi ehl-i tevḫid ve ehl-i ʿaşḳ olup ḫaḳ Teâlâ âyât-ı enfüsiyyesin ve afâkiyyesin görüp ve gönlüyle ʿazâmetin ve kemâlin ve anıñ kendine olandan aḫîrine gelince iḫsânın fehm edip ve yine ḳulaḒıyla şifât-ı celîlesin işiden ḫarekete gelmek müstebid degildir nâdir olursa da anıñçün Eşref-zâde Rûmi *

---

*Ebû'l-Vefâ el-havâzlı mıdır İslâmbulda olan Şeyḫ Vefâ degildir.

Ezel şavtın henüz diñler kulağım ayılmadım humārından giderim Yazıcıoğlu unuttuñ ʿālem-i aslı hicāb oldu saña faşlı dirîğa kanı dost vaşlı demedi mi haber Allah?

Gözünde var mı kan kanı? Niçin dökmeysin kanı?

Niçin vermeyesin canı? Niçin dökmez ciger Allāh?

Yoksa bu ʿazizler sözü nā-ḥaḫ mıdır? hemān Cāmiü'l-Fetāvi ve anıñ emşāli sözler mi maḫbūldür? Fîl Hindistan'dan ayrılıp Rum'a gelse Hindistan'ı añar aglar aña ol diyār-ı ʿālem asl düşer ḥacer-i esved-i mübāreki ziyāret ol ʿālem-i tezekkür içindir ki içinde belî ikrārımız veditā konmuştur derler Ḥamdi Çelebi kaddese sırrahū ʿābide-i dîn ü ʿāsiye dünyā Ḥamdiye zerre denlü ʿaşḫ-ı Ḥudā Rūm ʿazirlerinde bu maḫūle kemālat çoktur lehv ü laḡhu ḥaml olunmaz bu kadar taṭvîl-i zamāne cümlesinin ʿaşḫa inkār neden yazılmıştır? Ve mükerrer irād olunmuştur ehl-i zikriñ bazı ḥalleri var ki ḡarîb ve ʿacibdir kendi nefsine kıyās etseñ bulamazsın cümleden birisi şūfî zākir sālîk zikre müdāvemmet ile zikr-i ḫalbi mertebesine irtikā eder pes kendi göñlünden zikri işitir lisān-ı esīm durur meşelā lāilāhe illallah gelir mürettebeü'l- eczā yani kelime-i lā evvelā ilah daḫi ardınca lisāndan gelir gibi lisāndan ḡayrîden nuṭḫ u telāffuz gelmez dinemez Ḥaḫ Teā'elā ḫadrini mümkünāta ʿāmdır buña münāsîb Mişḫātü'l-Envārda *

* Hadāyık el-beyānda bu ma'ni yazmıştır bu makāma derc ola.

Şeyh Ak Şemseddin-zāde Ḥamdullah el-Bayramî fevt 909.

Vardır tayyib-i mişkâti degildir bu şūfîler bir kâl'a ve bir hışne girmişlerdir ki ne top kâr eder ve ne tüfenk ol kâl'a budur ki zikrullâh ede ede bize bir hâl ve bir eşer gelir derler kimesne zikrde eşer yoktur diyemez ve içimize aşk u şevk talû eder gönlümüzü coşturur derler kimesne bunlara siziñ gönlünüze aşk u zevk gelmez diyemez diyene niçin gelmezsin kalbimizi yardım mı derler bātınımızı bildiñ mi derler bu münkir ise bildim diyemez gâibe hüküm olur kâfir olmak korusu var *أنا الحكماء يتعقبنا بالباطن* ve anıñ emsâlî kâîdeler şūfîlerden yanadır bir nesne ki şāhîd ile işbâta kudret bulunmaya iki şāhid biz şehâdet ederiz sen de muḥabbetullâh yoktur deseler kâzib olurlar şehâdet güneş gibi görmek ile olur münkir senin aşk u şevkiñ yok demesiyle ḥaşm sözüdür pes kendisinden cevâb alınur eger ben bunu lehv ü lûb için ederim deyü ḥaber verirse emr-i mekrûh ihtiyâr etmişsin denir eger ben bî-ihtiyâr olurum derse taşdîk olunur hâli üzre ibkâ olunur anıñçündür ki âlemde bu semâ merfû olmaz seni bizleyeyim görelim diyenler bî-ihtiyâr miqyâsın bilmeyen cāhillerdir deyü degildir ki kendini bilmeye anlara tazîr lâzım gelir bizler ise ḥasta iñil iñil eder etme desek ihtiyârım eyle degildir der *

---

*Bâlig oldum demek gibi.

Ya'ni lehv içindir demeyip muztarım dese.

ماكانلهمالخير tefsirinde Beydâvî eyidür zâhir âyât-i bi'l-külliyeye 'ibâddan ihtiyârî kaldırır inde't- tahkîk-i emrde böyledir der cüz'-i ihtiyâr işbât ederler tâ ki enbiyâ gelmesi 'abes olmaya ol ihtiyâr cüz'-i zâif 'aşk-ı Hâk' la kalkar bi-gayr-i 'aşk-ı ihtiyâr kalkıcak imdi 'aşkla be-ṭariḳü'l- evveli 'aşk belâdır ańsızın çüſa gelir ben Hû derim halka temâſa gelir rüzgâr dokunan deryâ liman olan derya gibi midir? çarḫına ſu dokuna âsiyâb taſı olduĝda ſuyı olmayan gibi midir? 'Aſkı kendiñe ğarin etme demek ne bî-vech sevdâdır Hâk Teâlâ verdiği döner mi? **كويندبقاسمكهاذبنعشقهذركن** bi-çâre

حذكدوليكننيقالنتحتعلربناولاتحملنامالاطاقةلناية ki ğulları lisânından buyurmuſtur 'aşĝdır demiſler zikrin li' müſtâk ğayr-ı ſarâb ve küll-i ſarâb döne serâb da geçmiſtir Meſnevi'de ger semâ' 'âſikârâ münkerân ğaſr kerdidir ğiyâmet-i bî-iskân ve İmâm Aĝmed hem 'uſſâĝ **دعهميقروحوامعألالاهساعة** dedigi işbât-ı 'aşĝtır 'âlem-i 'aşĝ turfa 'âlemdir ſatmayan anı sanma âdemdir anıñçün Ebû's-ſuûd ehl-i cezbe olan ſûfileriñ semâ' ve deverânları ğill ü ğürmetle vaſf olunmaz demiſtir raĝmetullah İbn Nüceym *Bahr-i Râik*'de eyidür davaya lâyiĝ olan cürm ü tahkîke ðelâlet eder, lafz gerektir eger ben ſekkim var ſek ederim veyâ *

* Beydâvî Şâfi'dir 'inde'l-tahkîk dedigi ańdandır Ğanifiye işbât eder .
Ķâsimü'l-envân.

عرضناالامانةقابينوحملهما olanın murâdı 'aşk ola.

ve yāhūd zann ederim dese davāsı şahīḥa olmaz İmām Şuyūṭi *Buhāri* şerhinde **أياكمواظن** buyurduḡu yani mahālde der ki bu ihtisāb lāzım olan maḥāll şol zann u töhmettir anıñçün müstenid olmaya imdi şol münker-i müddī şundan ḥāli degildir ki ben şūfiler qalblerini şaqq ettim gördüm ve bildim taḥkīk bunlarda muḥabbet ve cāzibe-i ilāhi yoqtur dese nā-meşrūc olur resūlullāh ‹aleyhis sellem ben nāsın bāṭnın şaqqla memūr olmadım buyurmuştur ve fuḳaḥāda **امورالاسلمينمحمولهلعلالسداد** demişlerdir buña qavāid ve şevāhid çoqtur aña derse ki bunlarıñ ‹aşq u şevqinde şüphem var zann ederim ki şevqleri olmaya bu da cāiz degildir zirā cezm ü taḥkīksiz davā şahīḥa degildir mücerred töhmet olur sūc-i zann olur ehl-i islāma hüsn-i zann vācibdir bunlar bizim iştiyākımız var zārūri olur ḥareket etmeyince olamaz deyü haber verdikleri mesmūc ve muṣteberdir kızbe ḥaml olunmaz mevzūc-i zārūrāt cümle aḥkāmıdan müstesnīdir zārūrāt de maḥzūrāt mübāḥ olur meşḥūrdur Kirmānī'de mestūrdur İbn-i Melek zārūretde ḥaḳıḳat-i ḥāle vuḳūf mümkün degildir asla demiştir benim ihtiyācım ve ıztırārım var deyü terabbūc ve ittikā etse mekrūh olmaz ḥaḳıḳatde ḥācet bir emrdir ki aña vuḳūf olmaz bunun içindir ḥaḳıḳat-i ḥācet sākıṭ olmuştur; nitekim yukarıda geçmiş idi

Zeyd-i ‘Amr’uñ dizin çökmekde ‘özri ve terabbūa ihtiyācı ve ıztırārı vardığın bilirin demek sefāhatdır cehāletdir **اَنَا حَكَامًا لِيَتَعَلَّقَ بِالْبَاطِنِ** geçti hemān terebbu‘ etti ma‘lūm oldu ki ma‘zūr ancak ihtiyācı var ancak zārūri ancak denile tekebbüren eder deyü sū‘-i zann olunmaya imdi müctehidden haber muḥabbet maḳāmına ḳāimdir meselā bir ādem ‘avratına dese ki beni seversen benden boş ol dese avrat daḫi severim dese boş olurdu eri diyemez ki sen kizb edersen bāḫnında muḥabbet yoktur ḫākim’üş-şer‘ buña müdahale edemez eger dersen ḫaberde kizb ihtimāli muḳarrerdir cevāb verilir ki mā-ḳām maḳām-ı ğayrīde ya‘mel ‘amel-i asla ḳāi‘de-i uşūldür imdi burada muḥabbet-i aşla ḳāi‘de-i uşūldür imdi burada muḥabbet maḳāmında kendi maḳāmında degildir toprak, şu maḳāmında olsa telviş eder denilmez güzel fehm ile uşūle mürācā‘at ile Şeyḫ Semerkāndī **قَالَ لَنْ تَكُنْتُمْ تَحِيَّبُونَ إِلَّا لَهِ** tefsirinde eyidür muḥabbet vicdāniyyātdandır andan söz ile ḫaber verilmez hemān ḫayāl olur ve daḫi denir ki ḳul Allah Teā‘lā’yı sevmek bir keyfīyyet-i ruḫāniyedir Ḥaḳ Teā‘lā da olan kemāl-i muḫlāḳı tasavvurdan soñra olur imdi bir kişi Ḥaḳ zikrin inkar edip dāim tevḫīd-i ilāhi ile muḳayyed olsa anıñ Ḥaḳ Teā‘lā’ya muḥabbeti muḳarrer ‘örf ve ‘ādetde kişi sevdiğin çok zikr eder demişler.

مِنَ حَبِّ مَشَايِنَا ذِكْرُهُ ḫadīş de delildir zākir

Muḥibb ḥaḳdır muḥabbet ise vicdanīdir bī-iḥtiyār olur bu da ‹örf ü ‹adetde ṣābitdir ki bir ehl-i kemālī ve bir ‹ālim ü ‹āmili ve bir ūlṭān-ı ādili cümle ‹ālem sevmemege mecāl yoktur ben buña buğuz edeyim dese edemez ve ol ‹ālim ‹āmil yaramaz deyü ḥaḫırına itikād getüremez

Monla ‹Acem Muvāḫıf ūerḫinde **الانثانلايمكنا نيعتقدماينا فيالضروره** dedigi bu maṣnāya münāsibdir niḫāyet maʿāş emriyle mübtelā olduğundan her bār gönül āyinesi muşaffā olmaz zikrullāh ūiḫālet vermek ve zikrullāh ḫalbini iḫyā etmekle muḥabbet ve vecd ü şafā-yı ḫalb zuhūr eder **واعلموا اناللاه يحبالارض بعد موتها** hadīsi **لكلشيء صقالهصقالهاالقلوببالالهالاله** müşāhede olunur münkir kendi nefsine ḫiyās eder baña niçin gelmez der bu hemān Mekke kāfirlerinin dīn-i islām u tevḫid ü Ḳurʿān ḫaḫ olsa bize naşib olurdu. Bir alay aç ve çıplak fuḫāraya naşib olur muydu dediklerine benzer Ḥaḫ sübhāne ve Teāʿlā faẓl u iḫsānın baẓı ḫullarına taḫşiş eder ve baẓı maḫrūm eder aña suʿāl olmaz

لو كاخيرأمامنعونا اليهوقالوا مانيرجلا كنانعددهممنالاشرارهماراذلنا بادابأى bunlara muḫālaṣa ile elinden gelirse muḫaşşāl merām ehl-i ‹aşḫ olup tecvid-i Ḳurʿān ve ḫizmet-i ‹ilm edip ve bunlara tābīʿ olup **المرمعاحبته** fehvāsıyla ‹āmil olan ḫalebe-i ‹ilme taʿne mecāl yoktur

zirā bunlarıñ devrān u ʔavāf u meşy ü şoḥbetleri ādāb u ʕaşq u bī-iḥtiyār olmaḡ oradadır. Bu mertebeye ḡall ü ḡürmet müdaḡāle etmez ammā şunlar ki bir lehv ü lūḑ için ederiz derlese devrān ve semāʕa lehv ü lūḑ mukārın olmuş olur semāʕü'l- lehv olur lehv ḡürmet semāʕ mücib olur lehv ü lūḑ ḡarāmdır diyenleriñ ḡavli üzre lehv ü baʕdsız semāʕ ve ʔavāf ve devrān ḡarām

olmaz *حراما ولما زانا التحريم بوضعه دليل علما نذكره الوصف هو الوجبل للحرمة كذفي* *Camiiü'l-Esrār* buña

delildir ḡadd-i zātında muḡlaḡa devrān eger amme-i nāsdan ve eger bī-iḥtiyārlardan ve eger lehv kaşdıyla idenlerden ḡarāmdır derse cāhildir insān ḡacer ve şecer mevzūʕuna vāzʕ etmiştir belki bunları müstehill kāfirdir der ola redd-i nuşuş kitāb u icmāʕ ümmeti inkār etmiş olur ʔavvafūn ʕaleyküm gerüde geḡti neẓāiriyle bu maḡüle ayā ne maʕnā vird ola. ʔavvafūn devārın

ile müfessirdir *فتوافون لا يتم حركون* buña maʕnāyı *مئاؤضمنه* maʕnāsın verirse kāfir olmaḡ

ḡorḡusu vardır belki kāfir olur redd-i nuşuş küfr ḡavli üzre eger muḡlaḡa dönenler kāfir olur derse kendisi kāfir olur zirā kendisi de döner küfrüne rızā verdigi için insanıñ bir adı da

deyyārdır nitekim Ḥaḡ Teāʕlā ḡaber verir *ربلا تذر علما لارضمنركل فرينديارا*

bunuñ tefsîrinde ilhād hemān ferāiz-i şer'iyette ehl-i beyti sevmektir muharremāt Ebū Bekir ve 'Ömer ve etibba'alarıdır diyenler gibidir bunlar küllisi kâfirlerdir küfr ü ilhādlarında şüphe yoktur Ezhārda mesşûrdur zâkir temessük ettiği âyât ki Gerüde geçti tefsîrinde ale'l hâlât küllehâ bilâ lehv-i âmme nâsıñ zıkr-i cevâzı muqarrerdır münkir ne küfr redd-i nuşûş görünür şūfilerin zıkrı de taht-ı hâlâte duhûl zann olunur hadîş ihtizâzda bunu müeyyiddir *Uşûl-i Fıkh*'da muṭâbıkdır şaḥābe-i kirām ve 'Arāb müctehidler ve ahkām istinbāt olacaḥ kavāide 'ārifler idiler birisinden zıkr huşûşunda bir kayd u bir taḥşîş vücūd bulmadı belki reis-i müfessir'in de yoktur deyü buyurdu meşy mübaḥtır bil-ittifāḥ şūfilerde meşy üzre zıkr eder 'amme-i nâsda mâşiyen ve dâiren zıkr ederler şūfilerden bunlarıñ farkı bizim katılımızda ancaḥ ictimā' ile zıkrdir ol māni-i zıkr degildir ḥamiyyet yuḡarıda baḡş olundu belki şaḥābe ayāḡ üzre cem' olup zıkr ettiği *نسبتكسيرا* âyetinde fehm olan cevâzdır nihāyet maḡzūr olan lehv ü lū'bdür lehv ü lū'ble olan zıkr de ḥarām demek müşküldür zirā lehv ü lū'b ḥarām olmaḡ za'ıfdır *Kütüb-i Usūle* ve *Fürū'a* muḡalıfdır. *Ṭaḡarḥāniyye* 'de ve *Yekraḥü'l-lū'b* dedi murāden yazıldı *قراءة الماثوالمحترفيجوز اذا الميشعلذلك* ibāret

Zāhiddir māşī demek ʔavāf-ı mūtaẓımmındır ʔavāf u deverān ederken Ẕurān oqumaq cāʔiz olucaq zıkr-i be-ʔarıq evlā zirā zıkrıñ bināsı tevsī-i dāire üzeredir Ẕaḡ Teāʔlā'nıñ ism-i şerifin terk etmek ʔelāya ʔühūlden şoñradır Kirmānı'de meşūrdur Ẕalīd bin Şa'd'in her gün kırq biñ Sübhānallah dermiş ʔādeti bu imiş Kirmānı'de meşūrdur kırq biñ tesbihe muʔtaḡ ola her gün ol kimesne meşy ve ʔavāf ve devrān ḡālinde terk-i tesbīh niçin etmedi niçin ravīler bunu rivāyet etmedi zirā Ẕaḡ Teāʔlā *وستجوه بكر قواصيلا* demiştir devāma maḡmūldür devāmi terke mecāl yoḡtur selef-i şālihīnden fiʔl-ḡamle devān ile zıkr şābit oldu inkār eden ʔibāret-i devr ʔaleb eyleyen iktizāʔ-i naşş ve ḡāʔde-i uşūl bilmeyen ʔāmi bu inkār ureste uşūl bilmediği sebebden vāḡiʔ olmuştur ehl-i uşūle ḡizmet etmege istihyā eder nitekim Kirmānı eyidür *منسوره الناس يستحيانني لعدم مقعد التعلم* imdi söze geelim Ẕaḡ Teāʔlā bir ʔözri bir baḡāne ḡılmadı ki ol baḡāne ile zıkr terk ola Kurḡubı'de meşūrdur bu maşnāya *امو اولادنتاركي* ve anlarıñ *لاتلهك ماموالكم ولا اولادكم عن ذكر آلا ه* maişeti için namaz beş vaḡitle muḡayyed oldu zıkrullāḡ māniʔ degildir hem meāşı ki gör hem zıkr ile zıkr-i ilāhi terk eyleme

şevâbdan mahrûm olma devrân ve semâc dedikleri fi'l zâtında mübâhdır aşıl her şeyde ibâhatdır buna kabâhat ve hürmet-i lehv ü lû'b maķāzahatından gelir ħarām-ı li-ğayre olur ħarām-ı li-ğayre olan fi'l ile işleyen şevâbdan mahrûm olmaz nitekim arz-ı mağşûbede kılnan namaz ile cennete müsteħaķķ olur Aĥi Çelebi, *İstilâ-i Küffâr*'da yazmıştır imdi zikrde lehv ü lû'be muķârin olan zikrde şevâba ve ĥasta-i işâle müsebbîdir bundan men' eden ĥayrdan men' eder esaĥĥ budur ki lehv ü lû'b ħarām degildir mekrûĥdur zirâ ħarām farz muķâbildir ķat'î's-şübüt kat'î'l-ma'nâ delîl iķtizâ eder küll-i lû'b ħarām ile ancak kerâĥat sâbit olur ħarâmdır diyenler mübâlaĥa ħarâmdır derler taĥliz ederler ve illâ ķâ'ide bilmeyenler sözidür

لايحل احد ان يفتب قولنا تحتعلمناين كىلاندان ĥâfildir merâtib-i delâili bilmez merâtib-i müskirâtı

bilmeyip ayrandan ser-ĥôşluk şatar lehv ü lû'b vefķ-i hevâ ve hevestir anıñla insan zikr-i Ĥaķ'dan ĥâfil olur nefsi emmâre şafâ eder şeytân ĥazż eder zikr-i Ĥaķ ĥilâf-ı nefsi ü hevâdır ve zu'm-ı şeytândır ki كهاستحوذعليهالشيطانحتتسوالذكر buyurdu nefsi ise emmâre-i bi's-şû'idir emmâre-i bi'z-zikr degildir imdi bir kişi nefsi emmâresine ķaĥren ve hevâsına muĥalefet ve şeytâna

rağmen zikrullāh ede bir hālde zikrden hālî olmaya aña ʿibādet demezler lehv ü lūʿb ve hevā derler demek gāyet ʿināddır *Pezdevī* şerhinde getirir **معناالعيادهاالعملينحالفهوامالأنفستعظمالله**

münkirden birisi ağızdan öğrenmiş ancak fakīre şuʿāl eder izlāl için ki raqş helāl midir? cevāb verdim ki raqşa helāl diyen kāfir olur mu? cevāb verdi ki ʿibādet diyen alub fakir dedim ki var imdi raqşa ʿibādet diyeni yoqla raqş hevā-i nefis üzeredir aña ne gūne ʿibādet denir imdi fuqāranıñ aḥvālî bāṭına müteallik umūr olup şerrʿ ü feşāda ḥaml mümkün iken ḥayra cümle ve ḥall-i ḥaml vācib iken bunlarıñ müsāvisin edip veʿl-ğaybet-i eşedd mineʿl- lehv veʿl- laʿb feḥvāsınca bunlarıñ ḥarām-maḥzların defʿ ü menʿ edip **مناذغيرهبقعلاوقولولوبغزالعينعزر**

fetvāsınca taʿzīr etmek ḥākimüʿş-şera lāzımdır ḥuşuşā ki bu fuqāranıñ tarīk-i Ḥalvetiyye ādābı üzre sekiz yüz yıldan beri semāʿ ve devrānlarına bir padişahdan refʿ vākî olmamıştır diyār-ı ʿArab ve diyār-ı ʿAcem ve diyār-ı Rum'da muqarrerdir kibar-ı ʿulemā'dan bunlara taarruz olmamıştır şigārdan olan taarruza isgā ve itibār olunmamıştır bu ḥuşuş teāmül-i nās ile icmāʿ-i ʿamelīyye mülḥaḥdır şahib-i Keşşāf eyitdiği *

---

* Diğer min cemād ikeñ niçin döner deseler rüzgār döndürür derler mea- rīh görünmez bedīhi gibi hükm ederler eser-i şehā deñiledir mü'min-i kāmil mükellefi şevk bāṭın-ı sāhib olmasını tecvīz eylemezler.

taını sonra gelelerden Faḥr-i Rāzı def' eyledi andan sonra gelenler ol def'î müvecceḥ görmüşler ale'l-ân şimden sonra gelip şūfileriñ tevḥīdleri rakşdır ve lū'bdür imāma lāzımdır ki bunları men' eyleye diyenler şuna benzer ki sekiz yüz yıldan beri olan miḥrābları taḥrīf edip Ḳā'be bu tarafadır diye selef-i 'ulemāsın ve meşāyīḥin tazlīl ü techīl ile bu cehle zıkr ḥarāmıdır diye ḥuşūşā şahābe-i kirām ḥayra aḥraş ederler niçin bu zıkrı muṭlaḳ ve mübhem ve mücmel ḳodular ta'yin-i lā-remm olsa beyān ederlerdi devrān ve semā' bid'atdır demek söz degildir bid'at kitāb u sünnetde aşılmayana derler Ḳur'ān ḳadīmdır nitekim Kirmānī'de mürūr etmiştir bu ṭavāf ki devrāna müterādıdır 'umūm āyātla şābītdir ki Beyḏāvi **علی الحال اتكله**

dedi 'amme-i nāş aşıldır bu semā' ve de verān ve ṭavāf aña nisbet olunur 'umūma dāḥil olur diger cehride bid'atdır ama cemā' emsārda olur imāmeyn ḳavli budur fetvā da böyle verilir zāḥīdide mufaşşāldır eger bu şūfiler Ḥalvetīler ki şurūt ve ḳuyūd ile zıkr ettik derler bunlarıñ zıkrleri ḥarām olaydı bu āyāt zıkrı bir taḥşīş eder ve bu āyet muṭlaḳayı ḳayd eder bir müfessir niçin bulunmayadı? cümlesi ıtlāḳ-ı umūm üzre terk edip sükūt etmeyeler idi zirā sükūtü'l-

Ḥaḳ selef şālīḥ degildir **السكوت عن الحق شيطان اخرس**

buyurulmuştur *Cāmiü'l-Esrār*'da انمبنادلة الشرع على الظهور حتى ينفق عليه كالحار yani şer' delilleri

bināsı zuhūr ve āşikāre olmak üzeredir tā ki herkes ol delile vākıf ola nitekim

كبر ودولاي جوز اني حر ما لألهشيء او لا يجعل لسبب لالمعرفة هو التعب لا يمعن إلا بالامر المعلوم المضبوط وال

لايتم الحجة Kirmānī'den yazılmış idi imdi bunun ħarām olmasına edilleden bir şey yoktur ki

herkes añı bile el-ĥelāl beyyīn ve'l- ħarām beyyinde buña münāsibdir koyun ĥelāl herkes bilir

ħarīr ħarām herkes bilir semā' ve deverān iħtilāf üzre mübāḥ denilir

هو الذ دخلكم ما فبالارض جميعا نصنهنتمسك eyitdüler ħarām denilir rakşdır ħarāmdır dediler

bunlarıñ ħavline edille-i şer'iyeden delil yoktur küll-i lū'b ħarāmdan ġayrī anıñla şūfileriñ

zikrin ħarām deyü ħüküm etmek müstebiddir anıñçün ħulları ħalıp kimesne 'amel eylemez

anıñçün mehcūr ħalıp kimesne 'amel eylemez zirā mażbüḥ degildir rakşı kendisi mażbüḥ

degildir ne ma'nāyadır ehl-i luġat ıztırāb etmişlerdir ve deverān semā' ħarām diyenlere ħāi'de

ve zābıta lāzım gelir ki taħrīrinde 'aciz muħarrerdir deverān şūfīyye ħarām olduġu şoldan şaġa

yāḥūd sağdan sola ola yāḥūd emre muħālaḫasıyla *

* Vakıa' bir ħarām yoġ ki sebebi ma'lūm degildir Ĥaġ bilir diyeler.

ola yāhūd ādetlerinden ola yāhūd cāhīl şeyhe iktidālarından ola yāhūd lehv ü luḅ
kaşdlarından ola yāhūd lahn ettikleri için ola yāhūd muḳābelede taām tevaḳḳūlarından ola yā
ḡayri arāz ola her kim zıkrullāha bir ḳāḫde vażʿ edeyim dese ʿāḳıbet-i müteḫḫayyır olur
ʿumūma gelir ıttlāḳa rāzı olur eger denirse zıkr ḫarām demiş var ihtilāfda şüphe muḳarrerdir
cevāb verilir ki zıkr ḫarām demiş yoktur velev sellem bu zamān aḫīr zamāndır hemān zıkr
etsinler bu şüphe zamānı degildir *Tatarḫāniyye*’de Eyyüb’den şuʿāl olundu ki şebehāt ne gūne
olur? cevāb verdi ki bu şüphe zamānı degildir eḫḳa’l-ḫarām yani اجتنابنا الحرامنكحال yani
aşıkāre ḫarāmdan şakin saña kifāyet eder ammā şūfileriñ etin yemek aşıkāre ḫarām lehv ü
luḅden eşidd-i nāşş-ı kitāb ile ḫürmeti s̄abīt şūfilerden istiḫlāl olmayınca ḫelāl olmaz derler
rakş ḫarām olduḡu şūretde Ḥaḳ Teāʿlā neylerse eyleye mekrūh olursa ʿuḳūbet olmaz edeb
bahşi şart-ı mücadeleden ḡaraż ezḫār-ı Ḥaḳ ola ʿinād olmaya bahş olunan kimseler Ḥaḳāyıḳ-ı
ʿArabiyye’yi ʿālīm ola ḳavāid-i fiḳḫıyyede de başıretli ola te’vīlāta ziyāde vāḳıf ola nuşūş-ı
kitābı ezber bile ve mücādele ettiği kimesne munaşşaf ve ḫaleb-i Ḥaḳ

olub edebsiz ve ğaliz olmaya fî-zamāninā baḥş ü mücādele eden münkirlerde bir şart yoktur sebep ve rāi'ye şu'ālî gerektir müsterşidden yāḥūd bir ḥādişeye ıttılā gerektir tā ki ḥükmi-müzākere ile vāzih ola fî-zamāninā münkerlerde bu da yoktur sekiz yüz yıl miqdārı zamān geçen ḥādişeye ne şu'āl ve baḥş bu maḳūle baḥşden ihtirāz gerektir bu risāleye nazar eden kardeş sen zann eyleme ki bu ḥuşūşda hemān söz bu kadar ola ḥaşā *İhya'*ya ve *Avārif*e nazar eyle daḥi ne cevāblar vardır. Lakin bu faḳīr kāi'de-i uşūl üzere ziyāde taḳrīr etdim ehl-i uşūl olur sen bu risāleyi fehmi edersin kuvvetini ve zāifini ma'ḳūm edirsin ol uşūle muḥālīf şundan bundan geçe ile cem' olmuş yaş kuru bilinmemiş olur. Cem' eden gibi degil idigin iz'ān edersin bu an gelince ehl-i tarīkat 'ulemāsından böyle risāle cem' olduğun görmedim ḥamd-i Ḥaḳ Te'ālāya ki bu faḳire kıllat-i bīdāam ile bu ḥamīyyet müyesser oldu Cenāb-ı Ḥaḳ'dan murādım oldur ki zikr ḥuşūşuna saim ve zākir ḳullarına muāvenetim ḳabūl eyleyip sebep-i maḡfiretim eyleye. *تمّة الرساله الشريفه في اخر ربيع الاول فیتاریخاربعینبادالالف* * Ma'ḳūm ola ki bu risāle diyār-ı Anaḫolu'da Kūtaḥiyya

---

* Bu kitapçık 1040 yılı Rebiü'l- evvel ayında tamamlandı.

Şultan önü şancağında Karye-i Çavdar ve Kalburcu'da sâkin ʿâlim ve ʿamil fâzıl u kâmil vâʿiz ve nâsih ve müzekkir ve fıkh u muhaddis ve müfessir tarafeyn-i mamûr Kalburcu Şeyh Beşir Efendi demekle marûf ve meşhûr ʿazîz şâhib-i temyiz dâr-ı dünyâdan intikâl ve dâr-ı ahîrete irtihâllerine qarîb bulunmağla kendi hatt-ı mübârekleri ile müsvedde kâlıp intifâʿ olunmadığı cihetden bu fakîr-i kesîrîʿt-taksîr ki Şunʿullah İbn-i Şeyh Ahmed İbn-i Şeyh Beşirdir bu risâle-i mübârekeye nazarımız teaʿllük ettik de fıʿl-haқиkat bu üslûb üzre teʿlif ve kâide-i uşûl minvâlince münkerine cevâbı taşaddi eylemiş Tasnif görölmediginden böyle metrûk kalması maʿkûl ve sezâ-vâr görölmeyip beyneʿl-meşâyıh müstamel ve iştihâr bulması ihtiyâr olup beyâza çıkarılmasına ihtimâm ve diğğat ve cürʿet olunmuştur” Vâlid-i mâcidimiz Müftü Şeyh Ahmed Efendi hazretleri bu risâle-i meşhûr olan mufaşşal maʿnâyı bir muqayyed-i muhtażır-ı vârid- ʿanâları beyân buyurmuşlardır.

Devr yoktur diyen ʿâlim

Sen deyyârı bilmez misin?

Ṭayyîn-i vazʿ olmaz zikre

Bu güftârı bilmez misin?

Ezkürünî ezkürüküm

Dedi Kurʿân'da ol Hudâ

Ḳayd-ı muṭlaḳ neṣḥ olmaz mı?

Bu aḥbārı bilmez misin?

Yetmiş ‹aded ṣaḥābeden

Devr işbāṭ olunmuṣdur

دونكميالفدهيى

Bu āṣārı bilmez misin?

من لم يهتّن ḥadiṣini

Niçin işitmez ḳulağıñ?

‹Alī Cafer devr ettiler

Sen bunları bilmez misin?

Ṭaḥrî ile ortak mısın?

Ol muṭlaḳ der sen muḳayyed

Aç gözüñü ḡāfil olma

Ol Ḳāḥhar'ı bilmez misin?

‹Āṣıḳlar ‹aşḳ fetvāsından

Ḳanar delîl istemezler

Bu delîller münkiredir

Sen şunları bilmez misin?

Ḳūtu'l-ḳulūb ü *İhya'* dan

Cümle müşkiller ḥall olur

Ehlullah ince yürürler

Ol refṭarı bilmez misin?

Müftî derviş eyidür saña

İnşāf et dön Ḥaḳdan yaña

Dönersen lüṭf eder saña

Ol Ġaffār'ı bilmez misin?

Ḥaḳḳiyā ne munşıf ve muḥiḳḳ olup ṭaleb-i Ḥaḳ oluna bu risāleden asıl aḥaḳḳ ve aḥaḳḳ risāle bulunmaḳ muḥāll

Belki her mümteni' ü l-iḥtimāldir

ياايهاالرسول بلغ مازل اليك

1075 فان لم تففع لوافماعليك

قدوق الفر اخ من يلببضه فى تاريخ خمءس

وسبعين بعدال الف فى قره جهشهر اللهم ّ صل وسلم علمحمد و آلر هاجعين

111a

مَسَد لكونين Kēsir-ül-fakîr-ül-hakîr Muhammed Selîm Mollamız telâmiz şeyh-zāde

نحفرالاه فى نو بهما امين بحرمة

Māh, sene hicri1233.

SONUÇ

İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi bölümünde, 1352 numarada “*Deveran ve Zikir Hakkında Risale*” adı ile kayıtlı olan eser, metin kuruluşunda ulaştığımız sonuca göre üç ana başlık etrafında toplanmıştır bunlar: konu, kaynak, dil ve üslup özelliğini kapsamaktadır. Bunları kısaca sonuç bölümünde ifade ediyorum.

Üzerinde çalıştığımız eser, Ebussuud Efendi, İmam-ı Âzam, Kazvî, Bahaddin-zade Efendi ve daha bir çok âlimin fetvaları üzerine kurulmuş, soru-cevap şeklinde ilerleyen, zikir ve devran hakkında sahabeden yazarın yaşadığı döneme kadar bilgi nakleden, ayet-i kerime ve hadis-i şeriflere bağlı kalarak sahabe icraatını anlatan dini tasavvufi içerikli bir eserdir. Çalışma yaptığımız konu hakkında çok fazla ilmî çalışma yapılmamıştır. Giriş bölümünde çalışma yaptığımız devran ve zikir hakkında çok fazla çalışma yapılamamış; ancak yazılan eserlerin bir kısmı caiz olmadığı, bir kısmı da caizdir fetvasını vermiştir. Ama Beşir Efendi zikir ve deveran risalesinde bunu caizdir veya caiz değildir şeklinde sonuca bağlamamış, her iki düşünce hakkında soran kişilere bilgi vermiştir.

Yazar, eserini ilmi ve tarihi eser niteliğinde, kaynak ve dayanak göstererek ifade etmiştir. Konu bizi çeşitli ayet tefsirlerine, hadislere, sahabe isimlerine, farklı âlimlerin isimlerine, fetvalarına ve fıkıh kitaplarına götürmektedir. Dolayısıyla kişilerin bu kaynakları okuyarak bilgi edinmelerini sağlayan bir teknik kullanmıştır. Bundan dolayı eser sosyal, dinî ve kültürel hayatımız için önemlidir. Ayrıca tarih, ilahiyat, sosyolojiye veri sunabilecek niteliktedir. Zikir ve deveran hakkında risale adlı çalışmamızda yazarı, Klasik Türk Edebiyatının kaynaklarını kullanmış, Menkıbe kitaplarından yararlanmıştır. Bu asırda Hz. Ali, Hz. Ömer, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hüseyin’den bahsedilmiştir.

Üzerinde çalıştığımız eserin dil ve üslubu orta nesir özelliğindedir. Bol miktarda seci örneğiyle karşılaştık. Dili Arapça ve Farsça ağırlıklı olsa da yazar, fiilleri ve yardımcı eylemleri Türkçe kullanmayı tercih etmiştir. Türkçe kelimelerin kullanımında tekrara düşülmüştür. Bazı eklerin kullanımında ise farklılık görmekteyiz. Aynı eki farklı kelimedede farklı kullanabiliyor. Bu farklılıklar 16. asırda yazılmış eserin ilk halinde de böyle miydi yoksa 17. asırda temize çekerken Sunullah Gaybî mi değişiklik yaptı bilemiyoruz. Metinde bir paragraftan oluşan cümlelerle karşılaşıyoruz. Bu durum yer yer esere monotonluk da kazandırmıştır. Akıcı bir dil-üslub özelliği yoktur. Eserde yuvarlak ünlüler kullanılmıştır, noktalama işaretleri bulunmamaktadır. Biz de günümüz Türkçesine aktarırken yazımını

muhafaza etmeye gayret ettik. Ayrıca alışmanın bitimine bir de szlk ekledik. Tm bunların ışığında alışmamız bilim deryasına bir nebze de olsa katkıda bulunabilirse kendimi mutlu sayacağım.

3. KAYNAKÇA

- **CANAN**, İbrahim, *Kütüb-i Sitte*, Akçağ Yay, c.6, s.195-198, İstanbul 1993.
- **GÖLPINARLI**, Abdülbaki, *MEVLEVİ Adab ve Erkanı*, İnkılap Kitabevleri, İstanbul 1963.
- **KANDEHLEVÎ**, M. Yusuf, *Hadislerle Müslümanlık*, “Zikir” maddesi, c. 4, s.1621-1622, İstanbul 1980.
- **KAYAOĞLU** İsmet, “Raks ve Devran Etrafında Tartışmalar” III. Uluslar arasıMevlanâ Kongresi, Konya. (tarihsiz)
- **KEMİKLİ**, Bilal, *Türk Tasavvuf Edebiyatında Risale-i Devrân ve Semâ türü ve Gaybi'nin komuya ilişkin görüşleri*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. 37, 1997.
- **KOCA**, “Ferhat, Osmanlı Dönemi Fıkıh- Tasavvuf İlişkisi: Fakılar ile Sofular Mücadelesinin Tarihi Serüveni” Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2002/1.
- **KÖPRÜLÜ**, Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1993.
- **KURNAZ**, Cemal- Mustafa Tatç1, “ Müfti Derviş” maddesi, TDVA, c. 31, s.507, İstanbul.
- **KURNAZ**, Cemal- Mustafa Tatç1, Kütahyalı Bir Gönül Eri “Müfti Derviş”, Akçağ yayımları, istanbul 1999.
- **LEVEND**, Agah Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, TTK, Ankara 1998.
- **MÜTERCİM ÂSİM EFENDİ**, *Burhân-ı Katı*, TDK. Yay. İstanbul 2009.
- **NACİ**, Muallim, *Lugat-i Nacî*, Çağrı Yay, İstanbul 1987.
- **OKUMUŞ**, Sait, “Klasik Türk Edebiyatında 15. ve 16. Yüzyıl Nesir ve Nasirlerine Genel Bakış.” Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, c.4, sayı 18, İstanbul 2011.
- **ÖNGÖREN**, Reşat, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, “Zikir” maddesi c. 44, s. 409-412, İstanbul 2013.
- **ÖNGÖREN**, Reşat, *Tasavvuf Dergisi*, “Osmanlılar Döneminde Sema ve Devran Tartışmaları” sayı. 25, İstanbul 2010.

- **ÖZCAN**, Nuri, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, “Devran” maddesi, c.9, s. 249-250, İstanbul 1994.
- **ÖZKIRIMLI**, Atilla, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İnkılab Kitabevi, İstanbul 2004.
- **PALA**, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yay, İstanbul 2004.
- **SAMİ**, Şemseddin, *Kamus-ı Türkî*, Çağrı Yay, İstanbul 2006.
- **ULUDAĞ**, Süleyman, “Devran” maddesi, TDVİA, c.9. İstanbul 1994.
- **ULUDAĞ**, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yay, İstanbul 2001.
- **UYGUN**, Mehmet Nuri, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, “Zikir” maddesi, c. 44, İstanbul 2013.
- **UZUNÇARŞILI**, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, c.1, Ankara 1988.
- **YAZIR**, Elmalılı Hamdi *Hak Dini Kur’an Dili*, c. 1, Kalem yayınları, İstanbul 1980.
- **YILMAZ**, Kamil, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatler*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.

4. SÖZLÜK

Aclm: En bilgin.

Agfer: Mağfiret gösteren.

Ahadd: Pek, daha.

Ahakk: Yetki verilmiş olan.

Akvāl: Sözler, lakırdılar.

Asl-ı vāri: Aslı gibi.

Avk: Adı koyma, tehir.

Bagi: Serkeşlik, azgınlık.

Berāhın: Deliller.

Berāhin: Tanıklar.

Bi-gayr: Başkasıyla

Darā: Mihnet, belā.

Deḥb: Adet, usul.

Dürer-i gurerḥ: Damladaki inci.

Eblek: Dolayısıyla, alacalı renkli.

Eimme- i Erbaa: Dört halife.

Eshel: En kolay.

Esnāḥ: Daha fena, çok kötü.

Evfāk: Pek uygun.

Evkāt: Zaman

Garîm: Alacaklı, hasım, rakip.

İtlak: Salıverme.

İttılāk: İnşirahlı olma.

İbād: Abidler.

İftā: Fetva verme.

İhdās: Meydana getirme.

İhtıfāf: Kuşatma.

İktizā: Lazım gelme, işe yarama.

İlliye: Sebebi sonuca bağlayan bağ.

İmāmü'd-dîn: Dinin direği.

İnfirād: Yalnız olma.

İntisāb: Dikip durma.

İrtıkab: Kötü iş işleme.

İsāb: Cemaat.

İsāet: Kötü iş işleme.

İstidlāl: Delil ile anlama.

İstihāne: Hakir görme.

İstihfāf: Küçük gören.

İstihkāk: Hak kazanma.

İstikzā: Birinin hakkında hüküm vermek için başka birine müracaat edilmesi.

İttiba: Tâbi olma.

İttihāz: Edinme.

İzrā: Korkutma.

Kabih: Çirkin.

Kabil: Bunun gibi.

Kābil: Kabul

Kadh: Ayıbını söyleme

Kagıyy: Fāhişe.

Kāid: Oturucu, oturmuş.

Kaziye: Madde.

Kesel: Gevşeklik, tembellik.

Kezālik: Bunun gibi, bu da böyle.

Kubh: Hanefi mezhebinde bir prensip.

Kurrāc: Kur'an'ı yedi kırāet ve on rivāyet dahilinde okuyan üstad hafızlardır.

Maād: Dönülen, dönüp gidilecek yer.

Mā-adā: ...-den başka.

Māhiye: O şey.

Mahkî: Hikaye olunan.

Mecûr: Ecr ve sevabı verilmiş olan.

Me'hāz: Kaynak.

Men'a: Ölüm haberi.

Mennā-ül- hayr: Hayıra, iyiliğe mani olan.

Mensûh: Değiştirme, bozma.

Mevākıt: Önceden belirlenmiş vakitler.

Mevāki: Mevkiler.

Mezāyık: Dar, sıkıntılı yer.

Mûda: Emanet olarak verilmiş.

Mûdi: Emanet veren.

Mugaşşi: Bayıltan.

Muhlefetü'n- fih: Üzerinde ihtilâf olunmuş mesele.

Muhrec: Dışarı çıkarılmış.

Muhtazar: Hazırlanmış.

Muhtazır: İhtizar halinde bulunan.

Muhtedâ-bih: Örnek alınan.

Muhtelit: Karışık, karma.

Mukallede: Boynuna gerdanlık takılmış.

Mukârin: Bir yere ulaşmış.

Mukayyed: Kayıtlı, bağlı, kaydolanmış.

Mumârese: Alışma, alışıklık.

Murtacıan: Yan üstü yatarak.

Musalli: Namaz kılan.

Muttari: Düzgün.

Muttazımmın: İçine alan.

Muzîki: Darlaştırılmış yer.

Muztacıan: Yan üstü yatmak.

Müctehidü'n- fih: Hakkında kat'i delil bulunmayan mesele.

Mümarese: Alışkanlık.

Münâ'dim: Vâr olmayan.

Münâfi: Zıt.

Münekkah: En iyisi seçilmiş.

Münha: Bildirilmiş.

Müreccah: Tercih edilen.

Mürtekîb: Kötü, yakışksız iş.

Müsamaha: Görmemezden gelmek.

Müsebbih: Tesbih eden.

Müsemmen: Sekiz renkli.

Müstahsen: Beğenilmiş.

Müsteb'id: Uzak gören.

Müstebi: Esir eden.

Müstehill: Helallik dileyen.

Müteabbis: Yüzünü ekşitme

Müteayyin: Meydanda olan.

Müteazzir: Güç.

Müteberr: Uzaklaşan.

Mütehammil: Tahammül eden.

Müteharrik: Hareket etmek.

Müvecceh: Herkesi teveccüh ettiği.

Nāsik: Allah yolunda giden.

Nefy: Sürgün etme.

Niza': Çekişme.

Nühûz: Hareket etme.

Racil: Bilgisiz.

Rāsi: Sabit.

Re'ssen: Kendi kendine.

Sadır: Çıkan.

Sāi: Yürüyen.

Sākıt: Düşmüş.

Sākil: Zor.

Sebkāt: Geçme.

Serrā: Geniş yerde.

Sibāk: u siyāk: Sözün gelişi.

Sünne: Sünnet

Şürû: Başlama.

Ta'zir: Özur bildirme.

Taannüt: Herkesin yanlışını arama.

Tarh: Bırakma.

Tasaddi: Bir işe başlama.

Tasrîh: Açık açık söylem.

Tavsît: Aracı.

Tazlil: Doğru yoldan çıkma.

Te'dibā: Edeblendirme.

Tecvir: Zora sokma.

Tefâhhus: İnceden inceye araştırma.

Telbîs: Sahtelendirmek.

Teşebbüh: Benzeme.

Teşeffî: Şifa bulma.

Tevcih: Çevirme.

Tevkir: Ağırlama.

Tevsî: Genişletilme.

Uzlet: Tenhada yaşama.

Vārid: Gelen.

Vefî: Vefâlı.

Vehn: Gevşeklik.

Verā': Haramdan kaçınma.

Yehûd: Yahudi soyu.

Zafâyı: Zayıflık.

Zamān: Kefil olmak.

Zamin: Kefin.

Zamm: Ekleme.

Zecr: Yasak etme.

Zehre: Renk.

Zelāt: Yanıltma.

Zenna: Kadın giysisi.

Zevîl- akdār: Kudret sahipleri.

Zevî: Sahibler.

İNDEKS

A

Abdullah ibn-i Zübeyr, 24.

Ahmed ibn-i Hanbel, 20, 44, 49, 79, 143, 167, 214.

Ali Çelebi Efendi, 28, 35, 49, 50, 60, 61.

Avarîf, 234.

B

Bahaddinzâde Efendi, 27, 28, 29, 34, 49, 50, 56, 60, 62, 102, 114, 131.

Bahr-ı Raîk, 175, 176, 180, 181, 216.

Beydavî Tefsîri, 153.

Beydavî, 25, 46, 64, 97, 127, 149, 204, 212, 222.

Bezzâzî, 28, 34, 49, 50, 51, 60, 62, 67, 92, 110, 112, 129.

C

Camiü'l- Fetâva, 27, 109, 112, 119, 124, 143, 175, 176.

Camiü'l-Esrar, 25, 49, 94, 106, 107, 189, 226, 232.

Cevherî, 61, 63, 97, 132, 188.

Ç

Çavdar Şeyhi Ahmed Efendi, 72.

D

Dürer-i Gurer, 35, 59, 63, 65, 69, 79, 85, 162, 172, 178.

Dürr-i Mensûr, 26.

E

Ebu Cafer, 55.

Ebu Cehl, 62.

Ebu Hanîfe, 123.

Ebu Hureyre, 26.

Ebu Muhammed Kazvîni, 28, 40, 67, 218.

Ebu Ömer Dîmişkî, 120.

Ebu Selim Dîmişkî, 40.

Ebu'd-Derda, 26.

Ebu'ssuud Efendi, 84, 85, 91, 98, 108, 141, 155, 222.

Efdalzâde Efendi, 35, 84.

Esad Efendi, 154.

Eşrefzâde, 86.

Ezhar, 83, 168.

F

Füsûl, 29.

G

Gayr, 168.

H

Hezyü'l-Yek, 26.

Hüccet-i Alfyye, 27.

Hüseyin bin Mansûr, 40.

H. Aîşe, 63.

H. Ali, 125, 127, 128.

Hz. Ebubekir, 31, 63, 98, 213, 216.

Hz. Muhammed, 52, 66, 78, 88, 94, 117, 148, 159, 168, 181, 207.

Hz. Musa, 23.

Hz. Ömer, 31, 47, 54, 55, 63, 72, 78, 81, 82, 128.

İ

İbn-i Aba, 20.

İbn-i Abbas, 24, 33, 62, 132, 142.

İbn-i Battal, 30, 93.

İbn-i Dakîk, 25, 79.

İbn-i Merdu, 26.

İhya, 102, 108, 234.

İmam ebu Nasır Bağdadî, 40.

İmam Gazalî, 21, 50, 102, 143.

İmam Kuşeyrî, 50.

İmam Malîk, 70.

İmam Malîkû'l- Temmeş, 39.

İmam Şafî, 119, 143, 165, 185.

İmam-ı Azâm, 27, 53, 68, 73, 81, 112, 135, 142, 168, 186, 214.

K

Kadı Ebu Zeyd, 25.

Kadı İzzeddin, 21.

Kaîde-i Usûl, 122, 163.

Kalburcu Şeyh Ahmed Efendi, 80, 86, 106, 154, 184, 235, 236.

Kalburcu Şeyh Beşîr, 235.

Kalburcu Şeyh Nurullah, 31.

Kemal Paşazâde, 59, 60, 61, 62, 70, 71, 74, 76, 84, 85, 93, 102, 103, 107, 108, 111, 113, 131, 144, 152, 155, 164, 169, 172, 180,.

Keşf-i Pezdevî, 21, 29, 35, 73, 86, 153, 189, 203, 210, 211, 216, 217, 230.

Keşşâf, 24, 28, 46, 51, 54, 56, 68, 70, 90, 91, 112, 132, 132, 135, 141, 169, 178, 179, 181, 187, 188, 193, 214, 215, 218, 230.

Kevaşî, 33, 118.

Kirmanî, 36, 50, 54, 89, 94, 104, 125, 223, 228, 231, 232.

Kitab-ı Tağyîr, 124, 144, 147.

Kurtubî, 25, 177, 228.

Kuşeyrî Risalesi, 102.

Kütüb-i Fetavâ, 50, 161, 195.

Kütüb-i Fıkıh, 136.

Kütüb-i Fûru, 35, 209.

Kütüb-i Usûl, 19, 22, 24, 33, 227.

M

Mazhar, 30, 38, 165.

Menar, 189.

Molla Hüsrev, 55, 70, 76, 79.

P

Pezdevî, 27.

R

Risale-i Kudsiyye, 43.

Rusle ibn-i Abbas, 25.

S

Saadeddin Efendi, 47, 59, 61, 84, 96, 101, 154.

Sadi Çelebi, 26.

Semerkindî, 30, 180, 224.

Sirâc-ı Ukûl, 40, 120, 131, 161.

Sulhidd'in Efendi, 32.

Sun'ullah Efendi, 154.

Suyûtî, 26, 133, 136, 140, 223.

Sünbül Efendi, 86, 106, 107, 148, 154.

Ş

Şeyh Ebu Mansûr, 29.

Şeyh Ebu Said Arabî, 28.

T

Tatarhaniye, 44, 50, 62, 63, 73, 81, 87, 93, 95, 100, 104, 105, 107, 112, 127, 169, 173, 176, 195, 227, 233.

Tefsîr- Kebîr, 23, 28, 54, 82, 83, 95, 105, 150, 194, 200, 206, 208, 210, 214, 217.

Tefsîr-i Hanîfî, 213.

Tefsir-i Kurtubî, 22, 62.

Tefsîr-i Semerkandî, 27.

Telvîh, 20, 174.

Y

Yazıcıoğlu, 86, 198, 202, 205, 211, 213, 220.

Yunus Emre, 44, 86.

Z

Zemahşerî, 52.

Zenbilli Ali Çelebi, 34, 56, 59, 62, 81, 82, 96, 102, 110.